

TOLNAI LAJOS
AZ ÚJ FŐISPÁN

REGÉNY

Sajtó alá rendezte:
VAJDA MIKLÓS

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

A MEGYE DACOL ÉS HA KELL: MEGHAL
A HÍRLAPOK FŐISPÁNOKAT AJÁNLANAK
S A CORIOLÁNOK MEGINDULNAK SEBEIKET MUTOGATNI
AZ ÉN RÉGI ÖSMERŐSÖM IS MEGJELENIK
A MINISZTER, AKI MÉGSEM AZ, AKI
INFORMÁLÓK ÉS SZÉKFOGLALÓ ESZMÉK
EGY MODERN VÁR ÉS MODERN KUNYHÓ NÉPSÉGE
HOL LAKIK A FŐISPÁN ÚR?
AZ ÚJ BARÁTOK KÖZÖTT
AZ ÁLDOZATOK
HOGY MEGY BE AZ ÚJ FŐISPÁN?

MÁSODIK KÖTET

A TEKINTETES TANÁCS
AZ IGAZI BEAVATÁS, MELYNEK A MAGA RENDÉN KELL MEGLENNI
AZ ÚJ KISKIRÁLYT HOGY ÍTÉLIK MEG FENT ÉS ALANT?
NŐK AZ ALKOTMÁNYBAN
A FELHÚZOTT ZSILIFEK
MAGYAR EMBER SZÍVE A TENYERÉN
A FEKETE MÁRTON ÚRÉK VENDÉGEI
AZ ÖREG FEKETE MÁRTON CSAK EGY HAJSZÁLBAN MÚLIK,
HOGY NAGY EMBER NEM LESZ
»HOGY ALAPÍTUNK ÉS ÁLDOZUNK MI?...«
S MI LESZ FEKETE ÉZSAU CSALÁDJÁBÓL
KÖZLI: JÓZSEF AKADÉMIAI JELÖLT - ÉS TISZTES, FINOM TÁRSA

HARMADIK KÖTET

A NAGYBÁTYA
MIT MONDOTT MEG ELŐRE A BORBÉLYNÉ?
AMIT NEM LEHET MEGMÁSÍTANI
A VÁDINDÍTVÁNY
A GYŰLÉS MIT HATÁROZ
ELIZ GRÓFNŐ LEVELE
AKCIÓ MINDEN OLDALON
VÁDLÓTTAK PADJÁN
HÁRMASHEGYI SAJTÓPER
FEKETE MÁRTON BÁCSIÉK HORGOSON S MÁSOK MÁSUTT
A SZERTARTÁSMESTER
CSALÁDI ÜNNEPÉLY HORGOSON
A MINISZTER SZAVA

ELSŐ KÖTET

A MEGYE DACOL ÉS HA KELL: MEGHAL

Mint egy kis hollósereg, úgy húzódik lassan, de mégis zúgva egy csomó feketeruhás ember a felső városrészről a főispáni palota felé. Amint egy-egy ily résztvevő csatlakozik az atillás, süveges, fényes magyarcsizmás (de közbe-közbe egy-egy németnadrágos) tömeghez, a vezér megáll, felüti büszke magyar fejét és mellét verve, néhány haragos szóval elmondja a botrányt, a miniszteri durva önkényt, a megye jogos követelését és az illetőt, miután annak fejszoválásaiból és hümmögéseiből meggyőződött igaz hazafiságáról, beosztja a küldöttségbe.

- Ezt a megye nem hagyhatja annyiban.

- Nem, alispán úr - dörmög örömmel egy vén, hosszúhajú, örökös ellenzéki nemes, sovány, száraz arccal, de a legnagyobb elhatározással minden jövendőkre való nézve.

Újabb notabilitások sietnek föltartott bottal vagy kézzel az oldalutcaiból, hogy: kérem, kérem.

Az alispán úr, a szükséghez mérve, új mondókában jelzi a nagyszerű rohamot, az elérendő célt, mely nem lehet más, minthogy a minisztert meg kell tanítani.

- Meg kell tanítani! - kiált tele szájjal, mely egész sárga gyermeki száj, egy kis tiszteletbeli aljegyző.

A fiú maga is elbámul a merész szón, de most, aki hazafi, így beszél.

S a fiúk hazafiak akarnak lenni, mint a kis leányok gyorsan asszonyok.

Az impozáns menet, melynek nézésére minden kereskedő és mészáros odaugrik az ajtóba - a főispáni palota alá ér.

- Uraim - állapodik meg a karcsú, majdnem gyermek kinézésű alispán - reményelem, mind itt vagyunk. Meg kell törnünk a vén Csákót.

Néhányan a bátrabb ellenzékiek közül nevetnek a csúf szóra és derülten pödörgetik a bajszukat.

A vén Csákó, a vén Csákó, olyan sokszor hangzik, hogy az ember nem tudja: ez a nagy küldöttség vajon nem-e valami istállóba készül.

- Egy szívvel, egy szájjal követelnünk kell - folytatja az alispán a beszédet is, a szemlét is, - hogy a Csákó vagy vonassa vissza a miniszterrel a rendeletet s a tót Zácsek, akit a megye elcsapott a szolgabíróaságból, menjen, amerre szeme lát, vagy jelentse be, hogy egyhangúlag lemond állásáról és a főispán is azonnal a miniszter elé vágja lemondását. Meg kell mutatnunk, hogy a megye úr s a régi vér teljes erejében dolgozik az igaz hazafiakban.

- Helyes, kedves alispán öcsém - szorítja meg egy tisztas bizottsági tag az ifjú alispán leányos, vékony, gyenge kezeit.

- Hát maga mit szól, doktor úr? - fordul az alispán a megyei főorvoshoz, egy kisdud törpe, de földig érő emberkéhez.

- Én nem szólhatok, nekem sok gyermekem van...

- Tudom, a doktor a Csákó embere, magának királyi tanácsosság kell, mint a vén Szorítsd Lászlónak. Maga egy királyi tanácsosságért eladná az egész megyét.

Az öreg doktor szeretett volna odakiáltani az alispánra, hogy: gyerek, fogd be a szádat - de, mert csakugyan sok gyermeke volt s a választás az alispán gazdag rokonságától függött és mi tagadás, egy kis gyöngye tanácsosságra is vágyott a lelke fenekén - hát úgy tett, mint aki nevet s akinek szörnyen tetszik ez a szép csákós multság.

Csákót így, Csákót úgy, Csákóval ezt, Csákóval azt - hangzott hol ékesen, hol dörmögve, de mindig demokratikus jóízűséggel a széles kapu alatt, miközben a menet húzódott fölfelé.

Ott ballagott három-négy kövér úr közé szorulva az árvaszéki elnök, egy szegény, beteges ember, alig bírva erőtlen vállait vonszolni és sok nélkülözéssel élő terhes családjára gondolt.

- Istenem, - mormogá magában - csak nem hallotta meg talán a méltóságos főispán úr, hogy idelent Csákónak nevezték? Én egyet se szóltam, én szegény vagyok, mi közöm nekem a nagy urakhoz, akiknek minden szabad. De tudom, mégis mi fogunk kikapni!

- Csákó... Csákó... meg kell szorítani a vén Csákót! - hangzott majdnem már a főispán ajtaja előtt. - Ha főispán, hát képviselje a megyét, legyen a megye szája, tegye azt, amit mi parancsolunk.

- Mi? - kérde a hetyke ifjú alispán a tanfelügyelő urat, kinek jól vállára ütött. - Ugye a főispán...

- Én... én...

- Mondja maga is, én is szegény vagyok, sok gyermekem van, nem szólhatok, éntőlem megehetik a szegény megyét akár az utolsó falatig, csak én hadd uraskodhassam a nemzet véréből, ugye, öreg? Mi? Így beszél minden zsoldos tanfelügyelő?

- Hej, hej, - suttogta egy-két nem hivatalnok, de hivatalra mindig vágyódó megyei nemes - ilyen alispánt adjon az ég minden megyének! Már ennek az a száján, ami a szívében. Böcsülöm.

Összesúgtak a független vének és nagyot kacagtak, hogy:

- No, ugyan kikapott a tancsész! Hitvány abéce-foldoztató zsoldosa! Akasztani kéne az ilyeneket mind. Most is minden béres-gyereket az iskolában! Éljen aztán a szegény gazda. Hanem majd ezekre az aranyos vitéz urakra is rákerül egykor a sor. Ez a fráter is mi volt még néhány hónappal ezelőtt? Még olvasni se tudott jól, csak a dalárdákat járta szorgalmasan s most főhivatalnok, nagyságos királyi tanácsos úr. Csákó vagy, fiam, te is. Csákó. Mi negyven esztendeig szolgáljuk a megyét ingyen, télben, nyárban, esőben, sárban - s mi a fizetésünk? Hogy hallgass. Ennek meg, mert jól tudott a főispán kedvében járni: hát Csákó vagy te is, mert az urad, tudod, Csákó!

Egy művelt tanfelügyelő mit tegyen ily műveletlen...

Természetes.

Megállott a küldöttség a főispán úr előszobájában.

- Péter - kérde az alispán az öreg megyei szolgát, kit a megye fizetett, de kit a főispán is használgatott háziszolgálatocskákra - mit csinál a méltóságos úr?

- Kártyáznak a méltóságos grófnéval.

- Ehol van, kártyáznak! - néztek össze a független hazafiak. - A haza sír, a haza nyög a rettentő terhek alatt, mi fizetjük az óriási adót s a Csákó kártyázik. Ő ráér, a haza nevében kártyázik. Nincs dolog. Egy főispánnak mi dolga is volna? Délben kártyázik, este kártyázik, éjjel kártyázik, reggel kártyázik. Halljátok ezt, emberek, a főispán kártyázik a nemzet véréből,

zsírjából, a nemzet könnyhullatásaiból. A szegény embernek adóban elhajtják az utolsó malacocskáját, de a főispán fényes nappal kártyázik. Ó mulat! Van Isten az égben?

A zummogásra a főispán úr kitekintett az ajtón. Az öreg tisztos férfiú - mivel nagy meleg volt, hát, mi túrés, tagadás, főispán létére - elhiszem, a haza nagy kárára, de ingujjban volt.

Nyájas, szeretetteljes mosollyal intett, hogy pár percnyi várakozást kér s azonnal a tisztelt gyülekezet rendelkezésére fog állani.

- Ej - veté oda a főispán úr a szót nejéhez - ezek az urak tán nem tudták, hogy csak holnapután lesz Sámuel, bizonyosan köszönteni jöttek. Jó bor, jó étel nem hagyja, hogy megfélekezzenek róla. A tekintetes megye igen szeret nagyokat enni és inni.

A méltóságos főispán úrök vidáman készültek a nagy küldöttség elfogadására.

- Egy kis ételért, italért! Oh, milyen szódé a nép! - mosolygott az öreg főispán úr, magárángatva aranyos ruháit, láncait, csatjait, rendjeleit.

- Kérem, uraim!

S a szolga kitárta a széles, barna diófa ajtókat.

Sorakoztak tiszteletteljesen a küldöttségi urak. Rang szerint állott a vármegye.

Elöl az ifjú alispán, ki most mintha egy kissé reszketett volna. Annyi igaz, hogy elsápadt. Mellette a főjegyző úr, kopasz, tisztos férfiú, illemes magatartással; hol mellette, hol előtte, hogy a viszony ne szenvedjen s a haza ne károsodjék, a tanfelügyelő úr köhécselt, vackoló-dott. Odább az árvaszéki urak, jegyzők, doktorok, baromorvosok s öregebb írnokok. Mély csend.

- Méltóságos úr! Szeretve tisztelt főispán urunk - indult meg az ifjú alispán úr recsegő, vékony hanggal, mely hovatovább erősödött.

Az öreg, szürke főispán úr hajtogatta a fejét és mozgatta a hátát, hogy az aranykulcs, mely csodálatosképp a testnek nem a frontján, hanem a hátulján vagyon, lássék egy kicsit addig is, míg egyet-kettőt fordulhat. Tetszett neki a szelíd, tiszteletteljes, ünnepi modor.

De, gondolá magában az aggastyán, ez a fiú derék fiú.

- Bizonyára tudva van méltóságod előtt...

Itt mosolygott az öreg, hogy szinte elnevette magát a névnapi kis tévedés miatt. Hogyne tudnám, fiam, csakhogy holnapután lesz még Sámuel.

- Hogy a megyén nagy sérelem üttetett...

(No, ez más hang.)

- Az önkényes kormány újabb jelét adta hazafiatlanságának...

- Kérem, kérem, alispán úr...

Ez lángra lobbantotta a hetyke ifjú embert.

- Megtörte a törvényt, átlépte a jog szent korlátait, s azon határozatunkat, mely szerint Zácsek szolgabíró többrendbeli visszaéléseiért, részegeskedéseiért végleg elmozdítottassék, s mely minden fórumunkon egyhangúlag keresztülment: érvényéből kiforgatta. Nevezett Zácsek szolgabírót tisztébe visszahelyeztetvén.

- Méltóságos főispán úr!

- Egy szent hivatását felfogni tudó főispán mindig a megye lelke volt, a megye dísze, büszkesége, a haza gyöngye, a korona egyik nagyértékű gyémántja: Méltóságodat Magyar-

megye ilyennek ösmerte első beléptétől fogva. Lelkünk volt, egy magas lélek; díszünk volt, melyet sok megye irigylett tőlünk; büszkeségünk, mert szerettük; a haza gyöngye, mert a szegény magyar néppel érzett, és a korona gyémántja, mert már századokra visszamenő nagy ősei a trón oszlopai valának. A legbensőbb tisztelettel, óh többel: a leggyermekibb szeretettel jövünk Méltóságod kegyes színe elé, hogy minket hazafiúi kérésünkben hatályosan támogatni kegyeskedjék, ha szükség volna, fel egészen a koronás király Felsége személyéig.

Az aggastyán ily meleg nyilatkozatra nem tarthatta vissza őszinte elérzékenykedését. Kedves a szeretet szava, óh, mindenk fölötte édes. Válaszolni akart, de látta, hogy a derék ifjú még nem végezett.

- A megye, méltóságos főispán urunk, a legvégsőre határozta magát. Azon esetben, ha teljes orvoslást nem nyernénk a legrövidebb idő alatt, mely idő nem több és nem kevesebb, mint azon pár nap, mely alatt kérelmünket, esetleg lemondásunkat a miniszter elé teendi: azon esetben mi megszűntünk Magyarországon alkotmányos tisztikara lenni. Ahányan itt vagyunk, egyen-egyen kijelentjük visszavonhatatlan lemondásunkat.

- És - folytatá az ifjú alispán hévvel - mert meg vagyunk győződve, hogy Méltóságod velünk érez, legtiszteleteljesebb odaadásukat ösméri, azt is remélni bátorodunk, sőt hisszük, mikép, miszerint, minélfogva, hogy velünk együtt a saját lemondását is beadandja az alkotmányrontó miniszternél. A régi magasztos görög anya hadbainduló fiának e szavakkal nyújtotta át pajzsát: *ezzel*, vagy *ezen*! A megye is, közös anyánk, e mély jelentőségű igéekkel teszi Méltóságodnak, mint legkedvesebb, legdicsőbb fiának kezeibe ez okmányunkat: teljes diadallal, vagy sehogy. Vagy mint a mi főispánunk, vagy sehogy. Mert minket csak diadal esetén láthatnak tovább e megye szolgálatában. Ez férfias, megszeghetetlen, visszavonhatatlan elhatározásunk. Aki velem egyetérez, velem kiáltja: *Igen*.

A dörgő, nem hivatalnoki merész, tele szájú igenek között ott botorkált mezítláb a hivatalnokok gyöngye, suttogásszerű igen-je is.

Az agg főispánt meghatotta e merészen elkészített jelenet. Nem tudott hamarosan válaszolni. Dadogott, motyogott és százszor jobb szerette volna, ha valahogy ma mégis Sámuel napja volna Hármashelyen.

Az ifjú alispán úr eltalálta a hangot: - Éljen a mi szeretett főispánunk, a megye dísze, büszkesége, a korona gyémántja.

- Éljen - zúgák mindnyájan.

- Éljen a legalkotmányosabb főispán! - kiáltá újból.

- Éljen - hangzott a közös megállapodás.

A főispán a lelkes éljenzések behatása alatt, gondolva, hogy egy Zácsek elcsapatása csekélység, elfogadta a fontos megbízatást.

Finom külföldi szivarok kerültek elő a drága szekrényekből, s számtalan apró szilvóriumos üvegek csillogtak a nagy tálcákon.

Igazi főispánilag ment minden.

A tanfelügyelő úr, mivel most a másod-tanfelügyelő dolgát is magának, illetve könyvkötő-segédéből lett írnokának kellett végeznie, nagy tusakodás után három szivart emelt ki a ládikából, úgy, mintha ropogatná. Mert a finom szivarok közt is akad egy-egy hibás, szabálytalan.

Az öreg függetlenek háromszor-négyszer is rámosolyogtak a pohárkákra, még a beteg árvaszéki elnök is feleségére gondolt, kinek mily jó volna most ebből a sárgából egy pohárkával.

Nevetve, fecsegve, tréfálkozva szaladt le nagy csörömpöléssel a küldöttség a főispán úrtól.

- Így kell a Csáköval bánni - füttyörészett vígan az alispán úr.

- Már az igaz, hogy alispán úr öcsém - rázogató az ifjú ember kezét egy öreg, köpcös, nagyfejú nemes - tudja a fortélyát. Hanem én azt mondom: a rókának két lyuka van. A mi főispánunk ma a legfölségesebben megszökik Hármashegyéről.

- Ohó, ma bankettet adunk a tiszteletére, közös vacsorát, s onnan együtt tesszük fel a vasútra, s vele megyek.

- Az már más. Ej, ez okosan van.

- Dehogy nem! Tudom én, hol áll a megye becsülete. A miniszternek meg kell puhulnia.

- Ez a mostani gonosz, kemény kobak. Bajosan hiszem.

- Akkor a Csákö lemond.

- S aztán?

- Kapunk egy nekünk való főispánt. Az öreg szegény ember, s mindig a nyakunkon ül; olyan kell, akit a saját gazdagsága foglaljon el, akit esztendőszámba is alig lássunk egyszer. A megye így haladhat. Az asszony utazzék, fürdőzzék, menjen rokonlátogatni, akkor van a férjnek egy kis jó világa. Igaz-e, bátyám?

Az öregek nem győzték eléggé bámulni ezt a kis kölyök-embert. Hol szedte ez azt a sok észet. Volt egy kis ideig tiszteletbeli segédfogalmazó, vagy fogalmazó helyettes segéd. De jó helyt ült. Különbem nemzetségről nemzetségre szállt a Bogárváry-családban az alispánság. Fel se tűnt, mikor, mint most is, egy fiók ült az alispáni széken.

- Uraim - fordult az alispán úr az oszladozni kezdő bizottsághoz - én a tanfelügyelő úrral beszólok a nagyvendéglőbe, s megrendelem a vacsorát. Jöjjön, jöjjön, tanfelügyelő bácsi, maga úgyszólván egész életét dalárdával, tűzoltósággal, bálrendezéssel, bankett-rendezéssel töltötte el, minden valamirevaló nagy ebéd, ünnepi vacsora a bácsi kezére volt bízva, maga még a tányérokat is ösmeri, a poharakat, késeket, villákat, adjon most tanácsot a megyének, királyi tanácsos uram!

A kopottruhás tanfelügyelő el volt ragadtatva, hogy érdemeit végre a megye mégis elösmeri, s teljes lélekkel feküdt a fontos ügybe, a mai vacsorába.

Komoly homlokráncolással ereszkedett a sülték megválasztásába, hány legyen, mi legyen, hogy legyen, és tésztanemű is. - Borzasztó, de ily hirtelen! - kopogtató homlokát.

S most tűnt ki: mekkora szerencse, hogy csakugyan effélékkel foglalkozott egész életén által. Hogy felelne meg most súlyos feladatának?

Maga volt az élet, buzgalom, odaadás. Soha a kormány jobban nem választhatott volna.

A tanfelügyelő úr, nemhogy így, vagy úgy, majd szólok, majd megyek: hanem egész lélekkel belefeküdt a fontos megyei ügybe.

Jelen volt a hús vásárlásánál, ami rossz volt, lökte vissza, mint egy manipuláns őrmester; saját szemei előtt kellett megtölteni a butellákat, és sorra pecsételte mind, új tanfelügyelői pecsétjével. Fő erénye a lelkiismeretesség volt mindenben. A tányérokat, poharakat, óh, egész nap ott járt-kelt a folyosón, az udvaron, a nagy teremben, a konyhán. S a megyét teljesen készre várta.

De úgy el is volt bágyadva, hogy csupa két nagy égő rózsa volt a képe. Szórszálhasogató gondoskodása, ami egy tanfelügyelőt különösen jellemez, odáig ment, hogy minden szék há-

tára sajátkezűleg (mekkora munka csak ez is!) ráírta ülőjének becses nevét. A méltóságosokét góthikus betűkkel, a nagyságosokét finom dőlt betűkkel, a katonaság-népség nevét jó hivatalos betűkkel. Ím, egy minta-hivatalnok.

Hogy örvendett, mikor látta, ehol lépdegél a megye.

Ha saját maga adta volna a vacsorát, nem örvendhetett volna jobban, de talán még így sem.

A cigányok már ott vigyorogtak a kakasülön, stimmoltak és veszekedtek s a politikai napikérdéseket tárgyalták, hol lesz lakodalom, keresztelő, ki mikor hal meg, hogy az a halál is úgy megsántult az utóbbi időkben! Mehetne már a vén, vörös, görbe Virág, mit sétál örökké? Mehetne. Az öreg báró is itthagyhathná már a borait, az ezredes is eleget kártyázott már. Ha úr nem hal meg, akkor a szegény minek hal, kinek van abból haszna? Elragadtatással elemezték a Szökő Gábor legújabb, nagyszabású beszédeit is. Hogy beszél! Milyen bátran!

S egyik-másik vén cigány hirtelen lekapta a fejét, nehogy egy-egy hatalmas mondás a nyaka csigáját érje. Az az ember; ott van fej. De erősen gyöngö fizető.

Egyszerre hirtelen tódultak az urak. A vén árvaszéki ülnökök, pénztárnokok, ellenőrök, levéltárnokok, nyilvántartók, jegyzők, bizottsági tagok a falvakból nagy fityegő tokával és zsíros mellénnyel, földesurak fekete ruhában, mely vagy fölötte bő, vagy rettenetesen szűk, ahogy a boltos a múlt vásárkor felöltöztette nagy nehezen. Ott a kis törpe főorvos úr, olyan kegyes mosollyal, mintha mindnyáját ő mentette volna meg a rémítő haláltól, holott más hírben áll az öreg, de mert régi bútor, hát mindig csak maradt.

Én különben azt hiszem, hogy akinek olyan hosszú kabátja van, az nagyon jó doktor lehet.

Mindenkivel kezét fog kétszer is, hogy el ne felejsék.

Itt a főispán úr.

Hozzák a legnagyobb ellenzékiek s előtte megy, mint hírnök, az ifjú alispán, hetykén, hányaveti módon, mint oly modorú ember, ki teljesen felfogta becsét, ki mindenkivel tisztában van.

Felharsan a forró tisztelet jele:

- Éljenn... jenn.

Az ifjú alispán gúnyosan nevet, hogy annak a vén Csákónak ezt a sok éljent mind ő adja. S az öreg főispán nevet, hogy ezt a díszvacsorát megint valahogy neki kell fizetni. A hivatalos kar nevet, hogy ezek a föllebbvalók mint élnek-halnak a hitvány éljenekért. S a vendéglős görbe nyakával és kis szürke házi-sapkájával nevet, hogy egy csomó dohos boron ma szerencsésen ismét túladhat. S a tanfelügyelő úr is nevet, de nagyon nevet, hogy ilyen szép rendezésekért hány papot, tanárt, tudóst kiszorított a pompás tanfelügyelőségéből.

Oh, szép, nagyszerű így együtt a megye.

Egy szív, egy ajak, egy eszme: éljen a főispán, a méltóságos főispán.

Az okos, ifjú alispán utasításai szerint minden jobb és bátrabb szónok beleszövi beszédébe, hogy a megye kész meghalni, de jogából egy betűt is föl nem ad.

- Éljen a főispán!

A megye tisztikara becsületét, állását köti ahhoz, hogy Zácsek elcsapattassék...

- Éljen a főispán!

A megye csak egy kötelességet ismer s ez: a hajthatatlan következetesség.

- Éljen a főispán!

Az öreg főispánt úgy átjárja, a sok rossz bor-e vagy a sok hazug magasztalás, hogy, midőn éjfél tájt a vasúti kupéba dől: azt hiszi, hogy a szegény, elcsapott Zácsek kezét szorongatja.

- No, ne féljen, barátom, ne féljen, jó a miniszter. Bízunk, bízunk.

S már a másnap délelőtti audiencián a miniszter ki is mondja a főispánnak, hogy ha nem tetszik a miniszteri végzés, beadhatja lemondását - a méltóságos úr.

Mit tegyen ilyenkor egy becsületes öreg ember?

Tehát odanyújtja lemondását és hazamegy azzal a büszke elégtétellel, hogy a megye megszűnt, mert egyetlen hivatalnok sincs.

Nagy megyei gyűlés következik.

Az alispán elnököl, prémes mentével, karddal és csákóval. Fiatal arca ragyog az örömtől is, a ravaszságtól is. Mosolyog.

- Uraim! A megye főispán nélkül van! Úgy tekintem ezt, mintha a családfő egy rossz órán megmérgezte volna magát. Kérem: szükséges-e a gyermekek üdvére nézve, hogy az anya is öngyilkos legyen? Határozott választ kérek: *szükséges-e?*

- Nem szükséges! - kiáltják innen is, onnan is. - Már mért volna?

- Akkor, uraim, sajnálom, de további intézkedésig meg kell tartanunk állásainkat. Ez a becsület. Megtartjuk-e?

- Megtartjuk!... megtartjuk!... tjuk... tjuk!!!...

A HÍRLAPOK FŐISPÁNOKAT AJÁNLANAK S A CORIOLÁNOK MEGINDULNAK SEBEIKET MUTOGATNI

Kellemes kacagás, ezerféle vidám magyarázgatás üdítette fel Magyarmegye ódon, tespedt, kátyus, gidres-gödrös székvárosát. A plébános úr, újdontúj, sötétkék, hosszú attilájában, Haynald-kalapjában, feketesárga, apró-szeplős, jóltáplált, kövér arcájával, mindenre nevetni kész fehér fogaival kiállott a plébánia elé, egyrészt, hogy fogadja a katonatisztek köszöntéseit, másrészt, hogy véleményeket halljon és gyűjtsön a főispán úr csúfos bukásáról.

- Megmondtam - szólott derült hangulattal a plébános úr egy nyugalmazott gyógyszerészhez, ki, bár nagy demokratának és független embernek szerette magát tartani, de azért akkorácska méltóságos úrnak, főképp mágnásnak is, mint a kisujjam, megcsókolta volna a drága talpait - én előre megmondtam, ezzel a mostani kormánnyal nem dacolni üdvösebb.

A gyógyszerész megjegyezte magában: Óh, te istentelen, prépostságot akarsz. Micsoda romlott a levegő! A vén Szorítsd királyi tanácsosságot vadász, pedig egy jó receptet nem képes írni; az alispán főispán akar lenni, holott laboránsomnak se használhatnám; egy tudatlan, éretlen fickó. Minden ember rabolni akar, és nem fél rabolni, lopni, csalni, ámítani. Micsoda idő ez. Fogadom, hogy már ott a prépost-kalap a fején.

És egy percig nézte a prépost-kalapot.

A prépost-kalap nagyon szép kalap, azt meg lehet nézni.

- És gondolja a főtisztelendő úr, hogy a miniszter elfogadja az öreg méltóság úr lemondását? Nem hinném. Vagy akkor ez már odafenn ki volt csinálva. Itt valakinek főispánság kellett. Éreztem is, az urak a falvakból erősen futkostak. No, itt megint van egy elkapandó hivatal, gondolám. Milyen fényesen öltözködtek, s milyen alázatosak voltak. S ugyan ki lesz most a főispán? Ide egy erős, hajthatatlan, kemény ember kellene; egy független, aki ne féljen senkitől, ne keresse a gráciáját senkinek, álljon a maga talpán, nézzen be az aktákba, nyissa ki szemeit, és nyissa ki füleit is. A rendőrfőnököt rögtön felfüggesztem, soha ilyen korcs, megvesztegethető, részeg állatot. Mindig hajnalba viszik haza a legrosszabb helyekről. Egy forintért befogja a száját, egy tallérért az édes apját is megtagadja. A főtisztelendő úrnak kell majd informálni az új főispánt. Hát a polgármesterre mit szól? Mit méltóztatik szólani? Az olyan buta már, hogy a tulajdon halálos ítéletét is alá lehetne vele iratni. Egész nap pipázik, és nem tudja, melyik oldalra nézzen, balra-e vagy jobbra. Ezt lehet ütni, rúgni, szúrni: neki semmi se fáj. A szemeit kiszedhetném, nem szólna, csak a polgármesteri hivatalát hagyjam meg. Rögtön felfüggesztem. És milyen az első tanácsos? A legravaszabb, a legmegbízhatatlanabb ember a világon. Az apósa a város gazdája, egykézre dolgoznak. Borzasztó lopások. Tud-e ezekről a miniszter? A sógora - hiszen a segédem volt, de a butasága miatt el kellett csapnom - vezeti az egész várost, egy kis haszontalan emberke. De szívós, de korcsmás, és érti, hogy kell ravaszul összetartani a népet. Minden hivatalt ezek töltenek be. Óh, ide egy igaz, becsületes főispán kell, aki ne legyen koldus és akinek ne lehessen a feje tetejére ülni. Ha én lehetnék a tanácsadója, micsoda világot teremtenénk ide!...

A plébános úr kivett a zsebéből egy csomó újságot.

- Tetszett olvasni a *Mindenáron kormányra* mai számát?

- Nem. Csak nincs még kinevezve az új? - kapott rémülten a gyógyszerész a kapca lapocskához.

- Tessék, kit ajánlanak itt, tessék olvasni.

Akkorra odaérkeztek a főbb korcsmárosok, ez újabb törvényhozó kultúr-atyafiak, e modern faktora az új alkotmányos, szép magyar életnek. Vörös Kakasi Károly, ki nem tudja, hogy a lába ujjain járjon-e, vagy inkább a golyóalakú vörös fején, úgy elbizakodott a sok megtisztetések miatt, mert iskolaszéki alelnök, jóllehet nem tud olvasni, városi képviselő, és vezérférfit, minden tanácsbelinek te-tu barátja, mert különben jaj volna nekik a választáskor, minden létező bizottság rendes tagja és minden haszonnak első megragadója, mégpedig szemtelen vasmarkokkal. Úgy nézi a kitárt lapot, mintha mindent ő olvasna, holott azt se tudta, mire való a nagybetű és mellette a kicsiny. Szuszog, mozog, fenyegetődzik, mint aki mindent ért. Ott van Kék Károly, a felsővárosi korcsmáros, egy örökké vigyorgó, szolgálatkész, piros, köpcös, barna ember. Mindig választásokon törí a fejét és most is a legnagyobb örömkialtásokban tör ki, hogy a vén főispánt elkergették. Kéne minden hónapban egy új, hogy a szegény ember élhessen. Bár egymás szemét ásnák ki odafent az urak. Így mehetne előrébb az ipar és fogyna a bor. Isten sokáig éltesse ezt a minisztert és essék a szeme minden nap más atyjafiára. A nép szívébe vési az ilyen ember nevét. Éljen a miniszter, forgassa a kártyát, változzék az adutt, ma zöld, holnap a disznó. Lesz hát új főispán. Hát az élehetlen követeink nem tudnak valami zsíros hivatalt kapni, hogy egy kis új követválasztáshoz juthatnánk? Bezzeg a puszkaiak minden esztendőben választanak. Ott ki van kötve, hogy amint Pestre megy, rögtön álljon a kudurászásnak, keressen valami állást, mert a népnek élni kell. Azért Isten áldása, ahol kormánypartí a képviselő. Ki lesz a főispán?

A nép zajos helyesléssel, vállveregetéssel és parolákkal fogadta a Kék Károly új nemzetgazdasági előadását. Röhögött, dobogott, hányta a süveget és áldotta a minisztert, hogy ismét egy néhány jó naphoz juttatja így a szegény iparos világot.

- Ki lesz, halljuk?!

A gyógyszerész olvasta:

- *»Egy holttetemet operáltak le Magyarmegye szenvedő testéről, mikor a fajankó, tehetetlen és telhetetlen, vén Görgeteghy Samut az isteni gondviselés eltávolította Magyarmegye főispáni székéből. Meg kell ragadnunk az alkalmat, hogy a miniszter szemét a megye legkitűnőbb ifjú kapacitására, az erélyes, jellemzilárd, kitűnő adminisztrátor, Bogárváry Arisztidre, a jelenlegi alispánra irányozzuk. Mert ugyanis mit akarhat a miniszter? Hogy kapjon a szegény, el-sanyargatott megye egy férfit, ki nem aluszik, hanem mindenütt ott van, ahol kell; egy férfit, ki a megye gentryjéből való, ki a mienk, ki ösmeri óhajtásainkat, szíven hordozza terheinket, ki nem egy elviselt bocskor, melyet még az útszéli koldus sem venne észre, hanem egy oly fénylő acél fegyverzet, melytől csak diadalok hosszú sorát várja és várhatja a megye. Üdvözljük kitűnő hazánkfiát és előre is gratulálunk a miniszternek a szerencsés választáshoz, midőn a sóvárgó megyét egy szíve szerinti férfival, mindnyájunk őszinte szeretetének és tiszteletének tárgyával, Bogárváry Arisztiddel ajándékozza meg«...*

- Éljen! - hangoztatják a polgárok.

- De olyan ifjút, barátaim... - áll elő Kék Károly vendéglős. - Meggondolták-e, hogy az mikor az Isten világában halhat meg valaha? Mikor szabadul meg a megye egy olyan ifjú embertől?

- Igaz, igaz! Nem kell!

- Legyen követ előbb. Lássuk a pénzét.

- Igaz, igaz! Legyen ökelme követ.

- Nevezze ki a miniszter valamelyik öreg grófot, mentől vénebbet, annál jobb.

- Ez helyes beszéd, Károly öcsém! - mormogták az idősebbek.

- Van tán vagy egy jó öreg bátyja valahol? Az Isten megáldja, keressen. De a nép kívánságát tegye a serpenyőbe! Nekünk élnünk kell. Nevezze ki a követünket.

- Nem lehet, az ellenzéki.

- Ugy-e? Itt a baj. Mások három esztendő alatt ötször is választanak követet. A mienk nem mozdul. Jó, jó, derék hazafi. De legalább mondana le egyszer, kétszer, hogy beteg, elöregedett, utálja a világot s léptessen fel valamely gazdag, pénzes fiatal, hogy a jó mag terjedjen; megválasztjuk azért újból Ősz Ádámot, ha éppen az a párt parancsolata. De a népet ne hagyjuk. Kérünk mentől öregebb főispánt. Ez az én óhajtásom.

- Helyes, igaz. Mentől vénebb, annál jobb!

- No, van itt olyan - mutat messziről egy szép szál ifjú mészáros valamely pesti újságot. - Tessék ezt olvasni. Itt is van egy főispánnak való, meg aztán, Zsiga - mutatott egy társára - vedd elő a *Népbarát*-ot, ott meg van egy másik. Annyi a főispánnak való, mint a balha. - S felkapta a lábait a mészáros.

- Urak, ha úgy tetszik - szólalt meg a szép, sugár ember - halljunk szót. Láttak még ilyet? Itt a *Figyeljünk*, mit beszél?

A plébános úr beljebb húzódott a kapu alá, mert igen gyülekeztek a hívek minden oldalról; itt a vasas boltos, ki, bár a legnagyobb ellenzéki, mert a polgárság előtt csak ilyen a becsületes ember - amellet azonban minden vállalkozást a kormány részére ő tart; a könyvkereskedő, ki mióta elvette a száraz örmény leányát és egy kis pénzecske tette szert, telhetetlen a szebbnél-szebb plánokban, lovagol, sétál, kártyáz és felé se néz, se boltnak, se feleségnek, emeli szőke fürtös fejét és ő is hozzá akar járulni a főispáni nagy kérdés megoldásához; jöttek a tanár urak, ketten-hárman, azzal a határozott tudattal, hogy ennek a barom népnek vezér kell. Mint a hegyes-orrú csolnak: oly biztosan és könnyen eveznek a hullámok között. Mosolyognak, azzal a fensőbbségérzettel, mely sajátmagán kívül mindenkit tudatlannak tart.

- Tehát halljuk! - kiáltják sokan.

»Magyarmegye jól teszi, ha nem tér ki a főispáni kérdés elől, ha széttekint nemessége virágán és ajánlataival a milliógondú miniszteren segít. Ez kötelessége és szent joga is a megyének. Erdély, mennyköveid forrnak... áldozz...«

- Farkas, ne tagadd, ezt a szép cikket megint te írtad - súg a hosszú őszes tanár törpe, aszott hering társához, ki görbe hátával, cigány-feketeségű, százcáncú arcával és örökké égő krajcáros szivarjával előrébb iparkodik.

A nyomorék fekete emberke büszke mosollyal válaszol.

Csak egy falusi cikkész mosolya lehet ily ünnepélyes.

- Sárga Fülöp maga jött el hozzám; kért, rimánkodott, hogy teremtem meg jól; fejtsem ki, hogy honnét volt, hogy egy-egy mágnás kedvéért kétszer lépett már vissza a biztos követség elől s a haza javáért ellenzékiből az urna előtt lett kormánypártivá, hogy egy nyavalyás tanfelügyelőségért, amihez különben egy betűt sem értett, odahagyta alispánságát, csakhogy a kormánynak szolgálhasson; hogy minden képviselőválasztásnál föllép, majd e, majd ama párt részéről és eltűr minden lehordást, gazemberezést, sikkasztó címet, csakhogy a kormány jelöltjét diadalra juttassa... *»Most itt az idő, a jutalmazás órája ütött - olvassa a mészáros - a miniszter egy feddhetlen deákpártit nyer Sárga úrban, akinek főispánsága új korszakot fogna megnyitni a megye pangó életében. Hisszük, hogy a miniszter a haza jólfelfogott érdeke tekintetéből is egy ilyen gyöngy kihalászását nem fogja elmulasztani. Üdvözljük Sárga Fülöp ömértóságát Magyarmegye főispáni székén. Ez a polgárság legforróbb óhajtása...«*

- Jaj, a vén gonosz - kacag Kakas Károly, Kék úr és a többi jó polgár - ez a sárgarigó fütyöltet itt magáról, aki, mint a licitáló, minden követválasztásnál fölemeli a sárga fejét és juszt követel a nemzet véréből? Akinek a felesége összevásárolja a szegény polgárnék elől a túró, tejet, otthon fölelegyi és elhordatja házakhoz dupla áron, mert az már nagyságos túró és nagyságos tej; aki soha egy krajcárt szegénynek még nem adott, az akar főispán lenni?

- Dehogyan akar, csak licitál! - röhögik a hallgatók.

- No, Farkas - jegyzi meg a tanár úr - ezt kiteremtett!

- De hallgasd meg most a *Népbarát* cikkét, azt is én írtam és az alispán-féle cikket is én teremtettem.

A magyar nadrágos, magyar csizmás, magyar kalapos, hű magyar érzelmű hazafi tanár előrébb hatol, viszi műveinek ereje, csalja a dicsőség sugara.

Ez is ellenzéki tanár és nagy népszerűségnek örvend, mint népvezér. Ha valakit le kell rántani: ott van az ő tolla; ha valakit fel kell dicsérni: ott van az ő tolla. Képes a legaljasabb híreket költeni családokról, asszonyokról, leányokról - a közügy érdekében. Ha valamely megye hiányában volna ily férfiúnak, forduljon Magyarországra, Hármashegy városába, ott lakik a Dombon, a Sándor bácsi-féle telken. Van mindenféle tintája. Csak úgy tessék kérdezni, hol lakik Héring Farkas tanár úr, cikkész.

Zsiga mészáros már régóta libegteti az antiszemita *Népbarát*-ot.

Most erre a cikkre kerül a sor.

»Magyarország közelebről hallatlan gaz üzelmek színhelye lőn...«

Héring tanár úr ravasz mosollyal figyelmezteti társát, hogy ezt hallgassa figyelemmel, ez a legjobb. Ő maga is egészen föl tartja hosszú lúd arcát, mely éppen úgy mozog, mintha annak a fekete orrnak nyelve is volna, vagy csápjá, mint a csigának.

»...az ország egyik legkitűnőbb, legerélyesebb, legbuzgóbb főispánja lett egy családi intrikának áldozata. Hűség díja: hűtlenség; szeretet díja: csalás; magas áldozatkészség díja: önző, határtalan szűkkeblőség. De a megye szeméi már felnyitottak és utálattal nézik ama Mefisztót - (ismerik jól, ha meg nem nevezzük is) e gyermek-alakba bújt vén alakoskodót, ki miatt a legjobb adminisztrátorok egyike odahagyta főispáni székét. Követeljük a minisztertől, hogy rendeljen vizsgálatot, büntesse meg atyai szigorral a vétkeket és adja vissza minél előbb volt főispánunkat. Boldogságot, fölvirágzást, gyors jólétet csak az ő ismert erélyes kezei képesek teremteni. Tehát semmi új kinevezés, hanem a réginek megnyerése. Ezt követeli a klérus, az intelligencia, a jobb, módosabb polgárság. Gyors intézkedést kérünk a nagyméltóságú miniszter úrtól...«

Hahota, kiabálás, *Le vele! Igaz! Nem igaz! Éljen! Vesszen!* - töltötte be a széles piacot. Az egész kis várost heves láz borította el. Sürgönyök repültek a fővárosba a különböző lapokhoz. Mozogtak a Fejes Eduárdok, Olcsó Ödönök, Koldus Albertek, Utcza Samuk, a vidék e szellemi csatornái, e bocskoros zsurnaliszták, hogy a nagy kérdés megoldását a magas kormányznál a haza javára, a megye üdvére döntsék.

Mialatt a kegyelmes miniszter úrnál, a méltóságos főállamtitkár úrnál s a chef miniszteri tanácsos úrnál éppen most esedez a három főjelölt.

A közönséges ember úgy gondolja el magában, hogy az, ki bármily furfang, harag, nagyra-vágyás, mellőztetés, zaklatás következtében lemond díszes, talán éppen fényes állásáról: büszkén emeli föl homlokát és kész egész világgal dacolni, mondván: ím, itt vagyok! Igenis lemondtam; odavettem a panaszos kenyeret; fellöktem az irigyelt fotójt; kiléptem a gazok közül. Elhordozom annak súlyát, amit tettem, mert mi sem vádol; szembenézek ellenségeim-

mel, mert megvetem a gyávákat; hírlapok fecsegésére mit sem adok. Kutyaugatás! Ki fog derülni tisztán, ragyogón, mint a nap, hogy becsületes ember másként nem is cselekedhetett volna.

Így, úgy, gondolja el az ember ama szerencsés hazafitársa lelkiállapotát, kedélyhangulatát, epe-forrongásait - a jövőre, vagy a nagyközönségre való apellációit - ki meg mert küzdeni ama rettenetes mondással:

»Lenni, vagy nem lenni«...

Óh, a szomorú valóság tükre más mutat.

A hatalmas (mert minden főispán az) Görgeteghy Sámuel úr - fejedelmi aspiránsok utóda Erdélyben - összezsugorodik az egykori tanulótlár, tereziánumi jóbarát gyanakodó, éles tekintete előtt, jóllehet a tanulótlár egykor rongyos, koldus, lézengő, mások morzsáiból élő férfiú volt, kit szánalomból túrtak és saját elviselt úri rongyaikkal, vagy félrevetett, divatból kiment ruháikkal takargattak. Nem tudja elhordani azt a fagyos mosolyt, melynek hosszú, éles fogai vannak s melyek mellét, szívét, gyomrát tépdesik, arra a kis asztalkára tekint, amelyen két reggelis teríték is elférhetett volna, csupa illemből, mert egy bánatos ember, ha eszik se tudja, mit csinál; s nézi barátja pongyola, gombolatlan ruháját, kifityegő ingét, szőrös, veres mellét, mely rókára, vörös kutyára emlékezteti; nézi, hogy a régi jóbarát milyen jó étvágyal mártogatja pirított kenyerét a lágytojásba és tudomást se akar venni arról, hogy Samunak igen kellemetlen afférja volt s ezt az affért el kellene simítani valahogy a miniszternél: nézi, hogy ez az ember örömebb vizsgálja finom lakkcipőjét, mint régi, hú pajtását, aki teljes bizodalommal jött hozzá. Magábamélyed és látatlanul a gögös fickónak a gonosz homlokára üt, hogy: hitvány, hát ez a barátság?! Így kell fogadni a becsületes bukott embert; hát mikor te a kilökött, részeg mesterlegénynél is bukottabb voltál - így fogadtalak én? Így ültettelek én asztalomhoz? Így vigasztaltalak én?

Ne egyél már oly sokáig, lakjál jól, öltözködjél s tégy valamit a dolgomban, ha tudsz.

Ám a miniszteri tanácsos úr nem öltözködik, tizenegy órakor tisztességes úriembernek hajnal van - s ilyenkor lehet még álmodozni. A tegnapi kártyázásra gondol s egy pár szerencsétlen fogásra, melyet elszalasztott.

Görgeteghy Sámuel úr a hosszas hallgatást megtöri - pedig jobb volna, ha a kérő hallgatna és várná a dolgok sorját.

- Mit tegyek? - pattant fel.

- Tőlem kérded? Különös! Ha, ha, ha!...

- Ha hozzád van bizodalمام.

Akarta mondani: te, te semmirevaló parasztja; te csavargó színész, barát, hamiskártyás, kitartott alacsony kéjenc, nőcsábító, munkakerülő, szenzál, hát így mersz te énvelem beszélni? Hát mi voltál te, és ki voltam én?!

Ah, most nem az a kérdés, Görgeteghy uram itt és ott, hanem, hogy te semmi se vagy, én meg nyeregben ülök, te gyalog mezítláb, én meg lóháton, pompás nyeregben. Ezt tudni kell.

De legalább hát kérdezné a miniszteri tanácsos úr, hogy: édes Samu, hogy áll voltaképp az az ügy?

Akkor, mint a bukott emberek szoktak, először alázatosan érzékenykednék, másodsor érzékenyen vádaskodnék, harmadszor vádaskodva jól lehordaná az egész gaz megyét és a... és a minisztert. Tisztán kiderülne a tényállás, s a furfangosan elorzott főispánság visszakerülne.

Csak egyszer ülhetne ő bele még abba a székbe, majd megmutatná: világ, hogyan csald meg a becsületes embert.

- A főrendiházba megyek, az elnökkel van egy kis fontos közlendőm. Eljöhetnél velem.

- De nem vagyok főispán.

- Ah...

Ezt bizonyosan már mindenki tudja, variálja, kommentálja. Lehetetlen ilyenkor az emberek elé kerülni.

- Én még ma hazautazom.

- Ah...

Dehát miniszteri tanácsos úr, régi jó barát! Nincs egy biztató szód, teszem: beszélek a miniszterrel, felvilágosítom, te megkéred, s helyreütjük az elhirtelenkedett dolgot, mert minden lemondás, amikor az ember nem lép rögtön egy magasabb állásba, rettenetes együgyűen el van hirtelenkedve. Dehát...

- József - kiáltja a miniszteri tanácsos úr - a kalapom, pálcám.

Ilyenkor már csakugyan elmehet az ember, amerre éppen akar, még ha főispán volt is!...

A méltóságos államtitkár úr és az otthon szintén méltóságos, de itt már csak:

Sárga Fülöp úr.

Hosszan elnyújtja magát a kis apró, gömbölyű, fekete ember, hogy a fejéből nem lehet egyebet látni, mint a homlokán csillogó fényes pápaszemet.

- Tessék csak, tessék csak, hallgatom - sipogja az államtitkár úr pápaszem nélkül vizsgálva, mivel jól meg akarja nézni a horpadtmellű, gyermekvállú és elszáradt nyakú, rettenetes sárgahajú, sárgabajuszú és még sárgább szakállú falusi Coriolánt.

- Voltam Verbász alatt, kérem, mi háromszázan voltunk, az ellenség lehetett jó tízezer. Legelsőbbben én estem el... hogyan, kérem?

- Tessék, tessék... hallgatom.

Lehet, hogy hallgatott, de nevetett is.

- Fogva voltam Kufsteinban Baranyai Józseffel. De hogy igen beteges voltam, engem előbb elbocsátottak. Sokat szenvedtem.

- Beteges ön? Tessék, tessék...

- Én? - tért észére Sárga úr - a világért sem. A legjobb egészségnek örvendek. Akár reggeltől estig gyűléseket tartsak.

- Nagyon sok adóssága van önnek... tessék, tessék...

(Hát ez hogy került ide, jó atyám!)

- Az az apósom adóssága volt.

- Az állam pénzeit is elkezelte ön, mikor tanfelügyelő volt... tessék, tessék...

- Kérem, az úgy van... a mi megyénkben sok az irigy. De én a kormánynak mindig hűséges embere voltam. Szegődtem külszínből a mérsékelt ellenzékhez... azt a legalkalmasabb órában a haza javáért eladtam; szegődtem a szélsőkhöz, bizony nehezen tudtam elhitetni velök, hogy igaz ember vagyok, mert már ott is sok a tanult ember, de mégis sikerült őket is rászednem, s

meglett a süket báró követnek. Akkor is föláldoztam magamat. Most ez a kis főispánság volna... gyermekünk nincs, minden gondom a haza fogna lenni. Bálokat, nagy ebédeket mi nem adnánk... mert a feleségem... óh, a feleségem...

- De adni kellene, mert nagy ebédek, bálók, estélyek nélkül...

- Hát, kérem alássan, jó, azokat is adnánk a hazáért, a miniszter őkegyelmessége érdekében, mindeneket. Be fognám hálózni a legnyersebb balokat, mert barátaim vagy rokonaim s a papok egy füttyentésemre talpra állanak. Olyanná tenném Magyarmegyét, mint a kezes bárányt, mert a magyart egy kis itallal, étellel, rendjellel, holmi hivatal-ígéréssel... Óh, a mi népünk még igen romlatlan. Csak becsületes, tiszta hazafi kell az élére - s ebben senki által sem engedem magam felülmúlatni.

Az államtitkár úr hirtelen felszökött, megrázta Sárga Fülöp úr vörös kese kezeit, és egészen felnyitott szájjal - mintha ezt a tisztakeblű hazafit, amilyen nem igen van a kormánypárton, be akarná lehelni - nézte nézte ezt a nagy római karaktert.

Sárga úr nagy örömmel rohant a Váci-utcán végig, és oly erősen be-betekintett egy-egy tele kávéházba, hogy szinte bekiáltotta: Én leszek a főispán! Én, Sárga Fülöp.

A Kígyó-utca sarkán éppen jött vele szembe Bogárváry Arisztid, a miniszter úr karján... Egy kölyök - egy miniszter karján?! Kérem. Bogárváry Arisztid tényleges alispán volt. Ez fontos.

AZ ÉN RÉGI ÖSMERŐSÖM IS MEGJELENIK

A miniszter önmagyméltósága egy magas leiratban meghagyta Görgeteghy Sámuel úrnak, hogy további intézkedésig csak *kegyeskedjék* a megyét vezetni.

Mily szép kifejezés. Mit tartson erről az ember? Részvét-e ez? Tisztelet, megbánás, finom diplomatikus frázis? Vagy mégis az oly hirtelen elítélt, szegény jó barát keze munkálna itt?

Az öreg főispán arca hirtelen, mintha valamely hatalmas szél egy pillanat alatt elvonta volna előle e komoly felhőket, kiderült. Ráncos szemhéjai kisimultak, s nagy, künn ülő, homályos szemeit könnyes fény borította el.

Csoszogott, de szinte tánclépésekben zuhant be feleségéhez.

- Éva! - s a haragos, zordtekintetű, szőke asszony elé tette a miniszteri leiratot, ujjával a kérdéses *kegyeskedjék* szót mutatva.

- Rögtön visszaírsz.

- Mit?

- Hogy egy napig sem ülsz tovább.

- De...

- Betegséged kényszerít, hogy fürdőre utazzál.

- S nem akarod, hogy tovább is főispán legyek?

- És te azt gondolod, annak a miniszternek, aki ellenedre, értsd meg, szegény vén ember, aki ellenedre egy részeges, korcs, dologtalan tótót hivatalába visszahelyezett: te kellesz?

- Atyád, anyád kevély volt.

- Neked tehát csupa ellentétül gyávának kell lenned.

Az öreg férfiú egyet sétált, mint ifjabb éveiben, mikor valami nagyon fontos ítéletet kellett kimondania vagy aláírnia.

- Aki bukik, bukását csak egy dolog által enyhítheti, ha mindent hidegen, nyugodtan vesz. Sem nem panaszkodik, sem nem védekezik.

- Te már csak voltál, székedben más ül, eredj. Ha férfi vagy, megmenthetsz valamit.

- Mit?

- Hogy ne kacagjanak.

- S kivel törődöm én?

(Óh, milyen kínos, óh, milyen égető a védtelennek védeni magát.)

Az öreg ember neje hideg, mozdulatlan arcára nézett.

Annak tán semmi se fáj. Mily szerencsés a nő! Mekkora baj, hogy egy férfiban oly élénk a becsületérzés! Egy nőt mily szerencsésé alkotott a természet, hogy ily finom kérdések nem gyötrik. Tépelődött a volt főispán úr.

- Kérlek - vetette föl égő szemeit a feleség - ne akard magadat megcsalni, miután arra nincs erőd, hogy másokat megcsalhass.

- Hogy értsem ezeket? Éva!

- Lemondtál-é már a »Három rózsza« elnökségéről?

- Nem.

- Hát ne légy tolakodó, mikor az csak a főispánsággal jár.

- Hát lemondok.

- Azonnal.

- Jó.

- Lemondtál-é a »Gazdasági Egylet« elnökségéről?

- Nem.

- Ne légy - (nem mondta ki a kemény, szívtelen szót, sajtó szíve ezt a parazsat inkább a maga égetésére tartotta benn).

- Lemondok. Arról is lemondjak!

- Édes Samu, mindenről! Vagy úgy akarsz elszökni, hogy mindent mások szedjenek le rólad, s azt dobják utánad: loptál?!

- De Éva, ily beszédek?!

- Aki nem tudott elég bölcs lenni, legalább legyen elég szemérmes, és semmi idegen ékességet ne viseljen.

- Elfussak?

- Ha lassan menni nem tudsz.

- Már holnap elmenjek?

- Ha ma még nem volna rá elég erőd.

- Hagyjam, hogy ez a gőgös fickó végezze a főispáni teendőket?

- Mi gondod neked arra, hogy abba a vendéglőbe ki száll, ahonnan te már elmentél?

Görgeteghy úr kivonult neje szobájából, s elszorult szívvel mondogatá magában: milyen boldog egy nő, hogy nem tud érezni, és kényes, szubtilis kérdésekig az esze nem emelkedik föl!

A főispánné lázasan dobogó szívvel és omló könnyekkel rendezte könyveit, levelezéseit, iratait, díszhivatalait, melyekkel az irigyelt főispánnékat el szokták halmozni. Mindent visszaadott a határnap előtt, azzal a nemes, büszke eréllyel, melyet sok férfi nem ért.

- Óh, ha még egyszer visszakapnám ezt a hivatalt - szorította ökölbe kezét az exfőispán úr - meg fognám mutatni, mit érdemeltek, jellemtelen, sziszegő kutyák. Van tibennetek érzés, becsület, férfiasság, szótartás, hűség, kegyelet?

S most, mikor nem volt már rá út és mód: ezer fegyvert talált, amelyikkel a tudatlan alispánt, a korhely, rendetlen főjegyzőt, a sikkasztó árvaszéki elnököt és a többi, kikben száz meg száz hiba volt, de kik most szépen kibújtak a bajból - tönkretegye.

S megmutassa, hogy ő látott mindent, de mert ember volt, nem akart szerencsétlenné tenni senkit; megmutassa, hogy annak a Zácseknek is igaza volt és csak izgatták ellene, mert az alispán egyik szeretőjének a férjét akarták betenni; megmutassa, hogy kicsoda egy Görgeteghy Samu, akitől retteghet minden gaz és aki a megyének minden lépését tudja, látja, érti.

Hát ennyi ösmerettel, jóakarattal, elhatározással bele akart feküdni a dolgokba.

Maradt.

Mindenekben szigorú vizsgálatokat tartott.

A miniszter önmagyméltósága mindenben a megyének adott igazat, kiderült, hogy aki lopott: az csakugyan nem lopott; aki csalt: az csakugyan nem csalt; aki hamisított, csak tréfált; aki kötelességeit mulasztotta: hát hiszen nem oly nagy dolog - majd eligazítja. Van idő.

Van? Van idő?!

És sehonnan senki nem írt egy sort se az öreg főispánnak, hogy ne bolondoskodjál, a te szavad már nem pénz, s aki mindenütt hibát lát, annak rossz a szeme, aki mindenbe beleakad, az olyan nem tud járni. Menjen már, vegye már észre magát. A felesége az Isten világába, már rég elment - s ő még mindig itt ül.

Egyszer megkapta a belső titkos tanácsosi magas címet - és mellé jó helyről egy kis levélkét: azonnal távozzék, mert forrongás van.

Mi lett volna, ha ezt a gyönyörű címet: Kegyelmes uram - hiszen a jó Istennel is csak így beszélünk, hogy kegyelmes édes Atyánk, kegyelmes Istenünk - ha ezt a tündöklő koronát a maga idejében kapja?

Lóra ült volna az egész megye.

Küldöttség küldöttségnek adta volna az ajtót. Jöttek volna a magas törvényszékek, kikeményített inggallérokban, kopott fekete öltönyeikben, betanult fényes mondókáikkal, hízelt mosolyaikkal, hogy: a paradicsomban, édes jó uram! emlékeznél meg mirőlünk is, szegény koldus ördögökről, kik régóta várunk már egy kis szeptemvirséget vagy táblalíróasztalt, vagy valami velősebb koncot; ehol, eltelik az élet, kopaszodunk, adósodunk, s az ifjak mindenütt elénkbe vágnak hegyes bajuszaikkal! Jöttek volna a papok, mind egy-egy mennyei ajtónálló, üdvkívánataikkal. Kenetes bibliás mondásaikkal sok gyermekekről, s az élet legszélső határáról; jöttek volna a katonatisztek hódolattal, tábornokok, ezredesek, hogy excellenciád, főméltóságod, nagyméltóságod...

(Istenem, hova tudja emelni a szerencse a jó embert!)

Jöttek volna a dadogó polgármester; kölcsönként díszruhájában, a violaszínű, borvirágos rendőrfőnök kappanhangjával, rongyos atillájával, de jól rágó egészséges fogaival és öblös, gyakorolt torkával a nagy excellenciás ebéd előtt ebédre; jöttek volna a hangostorkú, kormányzidó öregek és követségre vágyó ifjú szélbalok széles melleikkel, viruló orcáikkal; jöttek volna a nőegyletek, a vén fiatalok, kiket az egylet törvényei örök ifjúságban tartanak és a fiatal öregek, e köpcös, begyes, kackiás hajadonok, menyecskék, kiket az egyleti törvények, mátkáik, férjeik fölé emeltek minden körülmények között és kezébe nyomtak volna egy méter szélességű eleven virágbokrétát, hogy lásson még egyszer virágot, jöttek volna - mindenki eljött volna.

Este a tűzoltóbanda legszebb nótáival, a dalárdák legújabb pályanyertes verseny-darabjaikkal, hogy *Korcsmárosné, ide az ölembe - s Két nap búsul férje után Pepi tánt - Akkor fog egy vörösbajszú kapitánt...* A céhek, a tanoncok, az ifjúság fáklyákkal a tanár urak vezetése alatt - és az országos hazafi, ünnepély-rendező volt Bach-husár Ósz Ádám a szomszéd megyéből.

Most?

Most, egy-két olyan ember állított be hozzá, akinek vagy nem volt veszteni való hivatala; vagy fel volt függesztve, s hitt még az igazságos Istenben; vagy oly gyermeklelkű volt, hogy némely vett jótétemény miatt - nem tudta elnyomni elég okosan - háláját. Mindenki az új főispán számára tartogatta ajándékát.

Óh, hát még mindig nincs új főispán?

Hát ki lesz már az új főispán?

Mihály gróf? Annak nincs kenyere, annak kell a kenyér.

Arthur báró? Az rokona egy miniszternének s még milyen rokona. Egészen gyermekifjú szép rokona. Alig huszonhárom éves. Főispánnak való.

Sárga Fülöp. Szegény Sárga! Adja a nagy ebédeket - hitelben.

A felesége két hónapja hogy nem vett túrót, se tejet, s nem árultatja a rongyos, szedett-vedett virágcserepeit; hogy mind az utcákon szaladgál, s még a zsidónéknak is kezet nyújt.

Bogárváry Arisztid?

Már egy szegény grófnéval jegyben is jár. Bizonyos a szerencséje.

Ősz Ádámról is van szó, ha áttérne a kormánypártra. De nincs csizmája. A sok országos ünnepély megette!

A lapok valami titkos értekezletről beszélnek.

A gazdag báró Istvánffi Jenő fogna kineveztetni.

De hisz az ellenzéki, mérges tigris? Gyomrából utálja a kormányt. Maga a megtettesült lovgiasság, becsület, egyenesség, a nyersességig. Egy garas adóssága nincs, a feleségét szereti, a szép kis gyermekeiért él-hal, már hajnalban nyeregben ül, járja mezeit, erdeit, gyönyörű gazdaságát. Az soha még egy főispáni ebédre se ment el. Imádja a nemesség, mint a függetlenség legmocsoktalanabb mintáját. Az beszélni se tud, mert nincs hazudnivalója; nevetni is csak akkor nevet, mikor a gyermekei kacagnak, mert nem akar megcsalni senkit. Bort nem iszik, pohárköszöntőket nem mond, hogy lesz az olyan szeretett főnök? Kártyázni is csak az édesanyjával s a feleségével szokott tisztességből, amikor örvend, ha veszhet. Ez az egyetlen tulajdonság az, a veszteség fölötti örvendezés, amellyel nagy kártyatelepeknél népszerűséget szerezhetne a főispánságnak.

Ilyen emberen az okos, bölcs, hatalmas miniszter szeme nem akadhatott meg.

De megakadhatott: ott a miniszter három levele az asztalán.

Az első: *»Kedves öcsém«*; a második: *»Kedves Jenőm«*; a harmadik: *»Szeretett kedves rokon... Folyó hó 15-ére okvetlen elvárlak; akár vállalod, akár nem vállalod a főispánságot, beszélni akarok veled. A haza mindkettőnknek parancsol. Gyáva gyermeknek tartalak, ha ez út elől kitérsz...«*

Hát mért nem írt a miniszter úgy a szegény Sárga Fülöpnek, aki minden főispáni változásnál temérdek új adósságot csinál Pesten az irányadó férfiaknál és beljebb megy a Dunába?

Mért nem fordult dr. Hamarándi Gusztávhoz, aki éppen e célra vásárolt drága, két öl hosszú és egy öl széles hintójában már tizenöt éve hordja be a vasútról a kormány notabilitásait; adja a díszebédeket, sokszor 60-70 perszónára és könnyekig ellágyult pohárköszöntőket dadog a miniszterelnök Őfőméltóságára. Hát mért nem tekintett be csak bár egy-két krajcáros levelezős lapon hogy: *»Jöjjön csak fel egy szóra...«*

Meg fogta volna látni a miniszter: mi a gyorsaság. És milyen az igazi főispánnak való férfiú. A kereplő nem fecseg többet jó szélben, mint ez, mikor érzi valaminek a jó illatát.

De látom, a kényes, szép leány is affelé tekinget csalogató szemével, akinek megvan már a választottja.

- Rögtön jössz velünk, Jenő - öleli át a mogorva embert egy szikár, fekete vendég, sárga pergament arccal, majdnem a feje tetejére és két halántékára ragasztott őszbevegyült feketés hajjal; mozgó, aranykarikás, fényes amerikai fogakkal; egész a pedánságig tiszta, díszes öltözetben, s annyi gyűrűkkel az elhalmozható ujjakon, amennyit csak a hiúság fölszedhetett.

- Természetes - duzzogja az orrán át egy komolyképű, buta, bárgyútekintetű, kis tuskó ember, hosszú derékkal és majd kétaraszos lábszárakkal. Pufókos, jóltáplált, bibircsós képén ott ül a jó asztal, a jó pince és a gondtalanság. - Én is főispánságon kezdtem. Eh, az semmi dologgal se jár. *Leben und leben lassen* - ez a fő. S a nép a tenyerén hord. Engemet mindig ott hordott. Talán még ott is aludtam - nevetett (olyan kövér nevetéssel, hogy egy szegény író egész családjával megebédelhetett volna e gazdag nevetésből.) - Jó könyveket vásároltam, angolt, németet, franciát. Fogadtam egy szekretáriust, akinek el kellett olvasni és minden valamirevaló nyomósabb sort aláhúzni. Buckle, Lecky, Michelet, Virchow, Stuart Mill, Stern, Strahl, nocsak, aki valami fontosabbat írt pénzről, mert pénzről kell most beszélni sokat - ez a kor jelszava - mind a könyvtárba került. Fényes ebédeket adtam, meg-meghívtam egy-egy pesti író, azt úgy véletlenül bevezettem a könyvtáramba, s rávittem a lépre. Természetesen bámulta széles olvasottságomat. Cikkeket írt rólam apró ajándékokért - s a miniszter figyelmes lett reám. No és, természetesen - most minden fő-fő pénzegyletnek én vagyok az ötödik alelnöke. A Ház elnökségére innen egy lépés. Miniszter nem leszek. Az komisz állás, az embert igen puskázzák. S ezt nem állhatom, elveszi az étvágyamat. Erre pedig mindenképp vigyázni kell. Van-e jó konyhád, Jenő? A vadaknak nagy barátja vagyok - csak nem kell erősen kisütöni. Sokat teszek rá, hogy a minisztert jó konyhámmal nyertem meg. Minden valamirevaló háznál első a szakács, ez adja meg kedvedet, ez fűzi hozzád feleségedet, ez szerzi barátaidat, ez ifjít, még az eszedre is nagy befolyással van. Tehát: ebéd jó legyen. Képzeld: nem tudok jóllakni... Az apám is, szegény, ilyen volt. Családi vonás.

Fölrakta kurta, vastag lábait a kanapéra s nem tudott szabadulni attól a nyomástól, hogy vajon ez a sovány Jenő és sovány felesége nem adnak-e valami borzasztó sovány ebédet! Izzadt, nyugtalankodott - de a miniszterért ezt az utat meg kellett tennie.

Itt tűnt ki, hogy a miniszter barátsága sem éppen irigylendő egy szerencse.

- De hát ugyan mit tudsz te azon oly sokat okoskodni, hogy jössz velünk, vagy nem jössz? - egyengette finom ruháit a pergamentarcú, szikár úr. - Csak nem akarod, hogy valami proletár foglalja el a számunkra nyitott tét? És gondold meg jól: amennyi szép asszony, leány, haragos feleség a megyében van, az mind a te mosolyodat lesi. Válogathatsz kedved szerint. Azt hiszed, vállaltam volna főispánságot, ha a szép asszonyoknak bolondja nem volnék? Ne legyek Ladár Ádám (az én egykori oszlopbáróm), ha a hivatalos lap öt nap múlva nem hozza, hogy báró Istvánffi Jenő kineveztetett Magyarországi főispánjává.

- Mit akartok ti énvelem - fordult merev fejtartással báró Istvánffi Jenő a két vendég felé - én még semmiféle hivatalnok se voltam...

- Különös! Mi bárók csak nem kezdjük az aljegyzőségeken - tört ki Ladár báró, a tükörbe beszélve és ritkás, fekete álszakállát rendezgetve. - Én gyerek voltam, s már húsz egyletnek voltam elnöke s nagyon jól betöltöttem mindenik hivatalomat.

- Mit csináltál?

- Elnököltem.

- De tovább...

- Egy-egy ebédet adtam.

- És?...

- Vadásztam, lovagoltam, kártyáztam s akinek szép felesége volt, az nem szabadult meg a kezeim közül. Ah, mennyi szép asszony van Magyarországon! Helyet cserélhetünk; de most egy kis papnéval kezdtem, s azt be kell előbb lovagiasan végeznem.

- Az ebéd, édes Jenő - mormogott a nagy kormányzó a két báró vidám nevetésébe - nem állhatom a gyöngy ebédek. Ez, tudod, nálunk családi vonás. A Salamonfiak mind...

Ladár báró félig odaült a Jenő báró térdére és elkezdte érdekesen beszélni a kis papnéval való viszonyát. Mily féltékeny a férj, hogy a prédikációba is beleromlik, s az asszonyka mily szép, mily tökéletes szőke szépség, piros, kövér s oly karcsú, mint a lilium.

- Két rossz lovat kell ajándékoznom a papnak, hogy megnyerjem bizalmát. Engem borzasztón mulattat a komédia. Tetszik nekem, mikor ez a szent férfiú jár-kelel, sír, tördeli a kezeit, félti a feleségét, de a főispánja előtt nem teheti be az ajtót. Okvetlen elfogadd a főispánságot, az a világon a leggavallérabb hivatal.

- Barátom, Ádám - szólt, de úgy, oly hangon, mint aki egészen más képekkel foglalkozik, mint aminőket Ladár báró rajzolt (egy modern alkotmányos férfiúhoz méltóan) - ez a mi megyénk férfit kíván.

- Igen jól nézel ki, pompás húsban vagy s a negyvenen még jóval innen, furorékat csinálhatsz.

- Erős karokat...

- Nem az a fő - kacagott Ádám báró.

- Kérlek, hadd mondok el, amit akarok.

S oly sértő, éles hangon mondta e szavakat, hogy Ádám főispán - a kis papné mellé húzódott e paraszt báró mellől.

- Utaink kimondhatatlan rosszak, adminisztrációnk kritikán alóli, közbiztonságunk mese, adószisztémánk a leggaládabb, előli a szegény iparost és meggazdagítja az uzsorásokat. Újoncozásunk példátlan lelkiismeretlenséggel foly, orvosaink nem látnak, az alispán gyerek, a bizottságok a leggonoszabb önzéssel viszik keresztül intrikáikat. Itt mindenki lop, csal, rabol - és nincs korbács.

- Hát légy te korbács. Szabad.

- Én nem értek az adminisztrációhoz, semmi gyakorlatom sincs. Hogy legyek én főispán ott, ahol a legutolsó jegyző is kikacaghatja tudatlanságomat. De ajánlok egy kitűnő fiatalembert, a horgosi kerületben szolgabíró. Igaz, apja csak parasztember, de szorgalmasabb, egyenesebb, pontosabb, hübb és képzetesebb hivatalnokot én még nem láttam. Nevezze ki a miniszter ezt a szegény embert, adjon neki tért és meg fogja látni.

- Ah - duzzogott a nagy kormányzó a kanapén - neked, édes Jenőm, szörnyű bornirt ideáid vannak és voltak. Egy miniszter, aki a nemzet arisztokráciájára támaszkodik, ilyen gyermeces együgyűséget nem tehet. A romantikus idealizmusnak vége, mi a realizmus egészséges korszakát éljük. Legyen ez elég erről, édes Jenőm, s az esteli vonattal megyünk. A megyét átveszed, a miniszternek, tudd meg, nem iskolamester kell, hanem név; nem hajdú, hanem fej. Gyúrd össze a megyét, ahogy tudod és akarod, csak azt jegyzem meg: se péklegény, se kővágólegény nem lennék senkiért és semmiért, mikor saját passziómnak is élhetek. A miniszter tudja, ki vagy: a többi a te dolgod. Édesem, gyermek ne légy. Ez a falusi élet igen kifacsarta az eszedet. Sűrűn be kell járnod Pestre, hogy sokszor érintkezzél velünk. Éhes vagyok.

S lecsúszott a kanapéről.

Olyan tiszteletgerjesztő volt így a nagy kormányférfiú, számos főegyleteknek, pénzmanipulációknak, országos kluboknak elnöke, hogy rengő, kövér képével, szelíd mosolyával, nagy bibircsós orrával, mellyel, bár lyukai nagyok voltak, mégis alig tudott szuszogni rendes taktussal - még a gyermeket is megnyerte volna magának, nemhogy az ország főembereit.

Csak Jenő báró nem tudott elmenni ezeken a modern állameszméken. Franciaországban, Angliában, Amerikában jártakor úgy tapasztalta, hogy a legnagyobb hivatalokon a legképe-sebb emberek ülnek, még olyanok is, akik csak kevéssel azelőtt favágói szerepet vittek és vizet hordtak puttonokban a jobb házakhoz.

Egyszer itt is volt eset reá, hogy egy csizmadiafiúból tettek minisztert - hanem az már régen volt. Most a grófok, bárók ideje jár.

Hiszen jó, én nem szólok ellene, annyival is inkább nem, mert régi barátom: az oszlopbáró is, ehol, minden deklináció nélkül - csupán a Zrínyi Miklós bátor kirohanásával - főispán lett.

A valóban pompás, jó ebéd, mert a mágnások nálunk mégiscsak, istennek hála, jól és bőven élnek; a felséges magyarmegyei borok megteremtették a harmóniát. Jenő báró, Ádám báró, s a nagy kormányférfi temérdek pénzintézeteivel - csak úgy röpiült Pest felé.

Azt mondják, ugyanazon vonaton ment *mégegyszer* Sárga Fülöp úr is!

A MINISZTER, AKI MÉGSEM AZ, AKI

Nevetve, vidáman, mint a jól bevégzett tényeknél szokás, kísérté fel a két államférfi-jóbarát a harmadik leendő államférfit az ország fővárosába.

- Én rég nem láttam már a minisztert - mormogja a miniszteri palota felé menéskor a kissé meggörbült nyakú, őszes szakállú, de még fiatal, ép, erős férfi, báró Istvánffi Jenő. - Milyen? Mondják, igen mogorva, kevély...

- Ah, mire gondolsz? - kapaszkodik egyik oldalon Jenő báróba az ötödik alelnök. - Nagyszerű étvágya van s márpedig, én szerintem, aki jól eszik, annak minden kereke ép. Természetes, minden fajankóval nem csókolózik össze, mint a néhai szegény Alfréd báró, aki minden ellenzékitől rettegett. Ennek, barátom, a szája egy hatágú korbács. Hát csak olyan ember. Soha, mióta őfelsége magyar minisztereket nevez ki koronként, ilyen Caesarnak való ember nem rúgta oldalba a megyei proletariátust. De minket szeret. Egy Ujlaki Lőrinc ő, egy hatalmas Gara ő, egy Metternich ő - magyar ruhában. Én imádom s azt hiszem, ezzel eleget mondtam.

- Zsarnok - mormogja Istvánffi báró.

- Az bizony, oda üt, ahova céloz. S mindig céloz.

- Nem válogatja meg az embereit.

- Magadról ítélsz? - nevetett e jó ötletén Ladár báró.

- Igenis, magamról.

- Az szép.

- Halljuk, Jenő. Te ifjúkorodban is sok bolondot csináltál, most is, úgy látom, a hátulsó eszeddel gondolkozol - rángatja az ötödik alelnök úr, az örökös jó étvággyal.

- Nekem a kormányzásban semmi tapasztalatom.

- Azt hallottuk. De effélét ne árulj el, gyermekem.

- Én minden rest embert utálok.

- Teheted is. Hanem kivel harcolsz te itt az úton? - nevettek az államférfiak.

- Én azt, aki a törvényeknek nem engedelmeskedik, elcsapom.

- Szabad, csak a miniszternek hagyj egy kis pihenést.

- Akit irodájában nem találok, felfüggesztem.

- Helyes. Nos, tovább. Csak itt beszéld ki magadat.

- De nekem aztán senki a számításaimat keresztül ne húzogassa.

- Azt majd meglátjuk. Nagyszerű falusi ember vagy, Jenő.

- De kikötöm: igazságtalan dolgot nem tűrök. Ha rokonom, öcsém, apám követi is el a dolgot.

- Igen, igen...

- A korrupciót, nepotizmust, lélekvásárlást...

- Ezt az ellenzéktől tanultad. Mondd: mire fordította a pénzedet a Szökő, Kormos és Cigány bizottság, mikor követválasztásra kérte? Lovakat vettek rajta és fürdőket építettek. Vagy nem?

- Az se volt szép.
- Látod, de csak nálunk van korrupció, ezzel a gombával csak éppen mi élünk.
- A miniszter nem szereti az egyenes szót és én másképp nem tudok.
- Beszélünk mi helyetted. Majd belejössz; aki a hatalom székén még nem ült: az a legnagyobb gyönyört e földön még nem ösmeri. Te elveszted étvágyadat, a hatalom meghozza; nem szeret a szeretőd, a hatalom meghódítja: utál a világ, a hatalom tapsolásodra kényszeríti. Eddig nem ismertek: egyszerre híres emberré lész. Tudod-e, mikor olvastatta Kolozsvárt a vén Csiga Horatiust s magyarázta, hogy Horácz mennyire örvendett, mikor az emberek ujjal mutogatták: fellelkesültünk, hogy valamikor minket is mutogatnak. Engem már ösmer fél Pest és köszönt.
- Efféle léhaságra nem vágyódom, de azt szeretném, ha becsületes, jó hazafinak tartanának.
- Kérlek - ölelé át az ötödik alelnök hosszú, vastag karjaival a falusi embert - így, ilyen hangon, ilyen urambátyámos, együgyű stílusban ne beszélj! Ezt a szót, hogy *hazafi, nemzet, magyar*, ki se mondd. Borzasztón elmaradtál. Miért temetted el úgy magadat a közé a sok rongyos, kucsmás, magyarnadrágos, nyakatlan ingú, Péter bátyám, Mihály bátyám, János öcsém, Pál fiam közé? Hízelegtek, ugye? Látod. Ez is a hatalom. És te most kerülni akarsz, mert félsz, hogy elveszted népszerűségedet. Ha szegény volnál, futnál egy kis dignitás után, óh, akkor egy főispánság ideálod lenne, így becsesebb, drágább a falu, mint a haza. Kérlek, ne áruljátok el, mily önzők vagytok!

Jenő báró szemeiben felvillant a harag; széles, piros ajkain megjelent az a vad, gúnyos mosoly, melyre az államférfiak jobbnak találták, hogy csak félrefordulva és magukban nevesenek.

Megnyíltak a miniszteri palota nehéz ajtajai.

Mint a mennyek kapuinál a fogadott kísérek, vagy kísértők: úgy itt is hirtelen eltűntek a jóbarátok.

Magas, száraz ember, erősen kidomborodott, ráncos homlokkal, melynek kidagadó, lüktető ereit sárga májfoltok fedték be; összevissza kúszált, gyér, őszülő hajjal, melynek sörényszerű, vastag szálai szabadon csüngtek alá homlokon, nyakszirten, halántékokon; bozontos, tömött szemöldökkel, melynek árnyékába apró, tövisszúrású, véres szemek rejtőztek; horgas, mindig mozgó cimpájú, durva szabású orral és fakó, de némán is parancsoló, fittyedt ajkakkal; csontos, merev kezekkel tartott az érkezett felé.

- Öcsém - nyújtotta a hatalmas miniszter ridegen, érdes közömbösséggel fagyos kezeit.
- Bátyám - egyenesítette ki magát, s vetette föl nyersen ajkait Jenő báró, készen a harcra.
- Vártalak. Mondd: mi tartóztatott vissza? Hátha gyorsabban túlesünk így a képzelt akadályokon. Jer.

S a miniszter karonfogta a bárót s egy széles perzsa dívánra ültette maga mellé, folyvást kezeiben tartva az ifjú rokon forró kezét, mintha a falusi egészséges melegség jól hatna a hideg, vértelen kiskirály idegeire.

Ilyen fogadtatásról álmodott Sárga Fülöp úr is mindig, valahányszor egy-egy sikerült árulás után felrohant Pestre a jutalomért. Most is ilyen kép csalogatja az előszoba számtalan kérő, esedező, követelő, ígérető vendége között a hármashegy-i rendületlen hazafi lelkét. Ilyen fogadtatás után - ah, hogy tudna ő nyilatkozni szíve összes vágyaival.

Alaposan megtudná a miniszter, hogy Sárga Fülöp honvéd volt, fogságot szenvedett, (mint ezren, meg ezren, de kik azért meghaltak dicsekedés nélkül), hogy mi módon lehetne kiölni az oppozíció átkos férgeit, a toboszkait, véresszájú Barackfalviakat, Gálokat, Nagyokat, Erőseket;

mi módon lehetne madzagra fűzni, mint a verebeket, az egész megyét, s hogy tudná ő ennek a madzagnak a végét letenni a miniszter kezébe - semmiért, csupán főispánságért.

De az ilyen igaz lelkek ritkán kerülnek bizodalmas miniszteri konferenciába. Pedig, hogy az adók oly súlyosak, a szegénység úgy elterjedt, a becsületes kéz munkája oly nehezen megy előrébb, egyenesen onnan lehet, hogy a Sárga Fülöpök Baranyában, Tolnában nem bírnak a miniszter elé kerülni.

A nagyméltóságú miniszter úr - mint a jó halász ahogy nézi a sima csöndes vizet, hogy hol eressze alá horgát: vizsgálhatja fél tekintettel (mert a másik félre magának van szüksége) emberét, hogy gyermek-é, akinek csakugyan lecke kell; együgyű-é, mint a kortól elmaradotak; ravasz-é, akinek jól be kell lopódzani a titkos barlangjába, ellenzéki-é, divatból, haszonból, neheztelésből, vagy gyávaságból?

Úgy akart nekikerülni, hogy írassa le előbb vele csöndesen, észrevétlenül az elbocsátott főispánt. Az biztos kiindulási pont lesz a továbbiakra.

- Édes Jenőm, mit tartottál te Görgeteghyről?

S méregette a miniszter a vizet.

- Úr volt, vén volt, hasznavehetetlen volt.

- Hasznavehetetlen, miért, egy régi, hű diplomata?

- Hanyag volt, közömbös, puha.

A miniszter hátravetette nagy, csúcsos fejét, mert ezeknek az egyenes szavaknak olyan kiállhatatlan rossz illatuk volt; az ifjú ember pedig lefelé nézett a földre. A föld a legjobb barát, nyugodalmasan meghallgat.

- De szerették - nyöszörgi inkább, mint mondja a nagy úr, Magyarország nagyura.

- Én az olyan embert egy óráig se tűrném hivatalban.

- Miért?

- Attól levághatták volna ősi erdeinket, más irányba terelhetnék volna országutainkat, szépen elvihették volna az egész megyét.

- De pontos hivatalnok volt.

- Igen, minden évben a király Öfelsége születésnapján, meg a nevenapján, meg a Felségek családi ünnepélyein összeharangozta futárok által a megyét, hivatali kart, azt bevezette a templomokba a díszruháiban, bár protestáns volt, mindenütt alázatosan letérdelt - egyébről, olyan jó volt, hogy nem tudott.

- De a megye közpénzeit...

- Azokat nem is látta, de nem is mutatták volna meg egy oly nyomorék, vaksi embernek. Ha kavicsot raktak volna a ládába és előfizetési felhívásokat a szekrényekbe: ő azokat is hitelesítette volna, bizonynyal.

- Nos, ebből láthatod, Jenő, hogy nem hagyhattam meg. Erélyes kezeket akarok, lelkiismeretes szívet, munkabíró férfit - az te vagy.

- Én semmihez sem értek - a magam ügyein kívül. Ott megállok.

- Adok jó tanácsosokat, régi, kipróbált embereket.

- A mások szájával nem szeretek beszélni, annál kevésbé a kezével tenni. Én nem vagyok alkalmas főispánságra.

- Fejtsd ki, miért nem?

S a miniszter felette szívélyesen fordult öccse felé.

Közelebb ült hozzá, vállára tette kezét, s mert egy nemes és tiszta hangot hallott, minő e falak közt sohase jelent meg talán még, komor, rideg szívét melegedni érzi, s lusta, bágyadt, kimerült ereit sebesebben lüktetni.

Alig tudta magát megtartóztatni, hogy ezt a bolond falusi paraszt gazdát át ne ölelje.

- Nem tűrnék megvesztegethető embert, hencegő gyermek alispánt, eszem-iszom urambátyámokat az alispán rokonságából, kik mint a varjak: minden állomást belepnek. Tudatlan vén doktort, ki a királyi tanácsosságával tömi be az emberek száját, vagy a millió összekötésével csavarog ravasz útain, hogy mindenütt nyúzzon, de sehol meg ne foghassák. Mikor vannak kitűnően készült, szegény ifjak, jellemes, megbízható egyének.

- Nos, vidd be ezeket - mondta a miniszter.

Nem mondta. Egy miniszter ily bolondokat nem mond.

De a Jenő báró szíve mormogta odabent.

- Nem tűrném, hogy a pénzekből a pénztárnok, ellenőr, s árvaszéki elnök - kik sógorságban vannak - piszkos uzsorát üzzenek kéz alatt. Nem tűrném, hogy a jegyzők követválasztási előmunkálatok fejében elköltsék a falvak jövedelmeit s mégis ne kapjon orvoslást a panaszkodó helység.

- Óh, hát ne túrd el - mondta a miniszter.

Mert egy okos miniszter ilyet ki nem ejt a bölcs hazafi ajkain.

- Nem tűrném, hogy a tanfelügyelő egy hitvány gyermekkel dolgoztasson, fogalmaztasson, leveleztessen, gyűléskedjék, elnököltsen, vizsgáztasson - s a nép becsületét, még megmaradt hitét végkép aláássa.

- És volna ilyen gaz férfi! - kiáltá a hatalmas miniszter villámló szemekkel, habot túró ajkakkal, ökölboszorított kezekkel.

Nem kiáltotta és a szemei sem villogtak az ajkai se indulatoskodtak, és a finom, csontos kezei is békén pihentek a kanapé magas, bársony karjain.

- Nem tűrném, hogy a nemzetiségeket egymás ellen uszítsák, mellőzések, gúnyolódások, igaztalan kortes-ítéletek által vén, buta nagyszájúak, gyermekfajankók, kik protekcióból szolgabírák, jegyzők, törvénytevő hatalmasságok lettek.

- Nos, mit akarnál tehát? - szólalt meg törött, recsegő hangon a miniszter úr.

- Igazságot, egyenességet, tisztességet, becsületet akarnék.

- És ki nem akar azt? Kinevezlek Magyarországi főispánjává. Légy minta-főispán, a törvény korlátai között.

- Kegyelmes uram, én a törvényeket sem ismerem s azokat az úton, amíg hazaérek, nem tanulhatom meg. De vannak olyanok, akik már jól tudják. Ezekből méltóztassék választani.

- Meg fogod tanulni, öcsém, te is, ha hazádat igazán szereted, ha a koronás Felséghez hú vagy, ha embertársaid javát feltétlenül szíveden hordozod.

- Kegyelmes uram - állott fel az ifjú ember - én, amivel idejöttem, azzal is megyek vissza. Engemet feltételemben senki és semmi meg nem változtat. Mindenem a hazáé, vérem, életem a királyomé, kapum becsukva idegenek, vendégek, szegényeik előtt soha nem volt még - és talán nem is lesz; senkinek egy kisujjnyi vagyonát el nem vettem még; adómmal hátralékban

nem vagyok, ha ezek után szabad kegyelmes uram előtt még egy alázatos, őszinte szót szólanom...

- Kérlek.

S a miniszter is fölállt, hivatalos, szigorú állást foglalt, széles homlokát fölcsapta és lefittyenő ajkait összeszedte.

- Én nem értek az adminisztrációhoz, de nagyon jó és igaz adminisztrációt lelkemből szeretnék. Nekem semmi gyakorlatom nincs, de tanulni fogok egy embertől a legbuzgóbb szorgalommal. Most engemet a legutolsó jegyző is kikacaghatna - s abba nem megyek, ahhoz nincs elegendő erőm. De ajánlok egy kitűnő embert kegyelmességednek, egy kitűnő fiatal-embert, aki most Magyarországon horgosi kerületében szolgabíró. Igaz, apja csak parasztember, a testvérei szegény papok, rektorok, mesteremberek; rokonai napszámosok, szolgák, de legyen nyugodt, mert szorgalmasabb, egyenesebb, pontosabb, hübb és képzetesebb hivatalnokot én még nem láttam. Nevezze ki kegyelmes uram ezt a szegény embert főispánná, adjon neki tért és meg fogja látni, hogy igazabb kezekre még megyét nem bíztak. Ígérem, hogy ha ez az ember kötelességét oly híven, oly nemesen, oly buzgósággal nem teljesítené, amint én elgondoltam és lelkem mélyében tisztán látom, akarom, azonnal elfogadom kegyelmességed parancsolatját, átveszem a megyét s amit én nem tudok, vagy amiben megcsalt, életemmel fogom helyrehozni. Ígérem, hogy ennek az embernek későn-korán az oldala mellett leszek és kegyelmességedet mindenekről pontosan értesíteni fogom.

A miniszter magánemberré lett, kivonult hivatalos templomából vagy börtönéből, amivé lelke tette palotáját, rokoni szeretettel átölelte Jenő bárót, megdicsérte ép, egészséges színét, míg a saját máj, szív, vese, tüdő, keresztcsont, hátgerinc, homlokcsont, agy, szem, fül, gyomor és lélekbajait fanyar, csinált mosollyal emlegette. Kérdezősködött az öreg Pál grófról, az ifjú báró apósáról, Magyarországon legkevélyebb arisztokratájáról, kinek szájában szegény ember neve soha tisztelettel meg nem fordult, hogy e derék patriarkális alak hogy van, mert az ilyennek Isten hosszú, boldog időt adjon; a grófnő, a báró neje nem akarna-e lenni csillagkeresztes hölgyé, mert már a rokonok közül mind az, aki jelentkezett. Ajánlatot is és ímé, Gabriella még mind hallgat; a kis leányok, fiúk nem akarnának-e valamely öreg stipendiumhoz: jutni, mert van néhány üres hely s mivel igen nagy az összeg, szegénynek nem lehet adni; nos, a nemesek mit csinálnak? Melyik a legéhesebb, melyik van legjobban megmételvezve, melyik, a legszemtelenebb, annak hány a kenyérevő fia, férjhezmenő leánya; ő maga most mit épít? Hidat, csűr, magtárt? Merre viteti terményeit, mely városokba? Jóságai hol fekszenek, mily messze Horgostól (a báró lakhelyétől)? Hány bérese ül rabságban? Hány emberét büntette meg a szolgabíró? Mily időközökben küldi reá az adószedőket? Kik ama szolgabíró barátai? Hány éves, minő vallású, nős avagy nőtlen? Jó: tehát jó, jó, jó.

- Elbocsátalak, édes Jenőm. És várlak ebédre. Ajánlottadról gondolkodom.

Még aznap elindult egy alkalmas kerülőúton az ötödik alelnök, hogy azt a horgosi parasztot megkeresse. Van-e abban valami igaz, hogy létezik egy alantas születésű ember igazságérzettel, adminisztrátori ügyességgel, pontossággal, kormányra-termettséggel? Egyet nem ártana odatenni a főispáni székre, hisz Sancho Panza is volt kormányzó s hogy le tudta húzni a gazembereket. Kell mulatság a nagyuraknak is. Csak egypár hónapra, akkor majd meglátja a világ, hogy a bocskor nem való szalónba.

Horgos egy kis rongyos parasztfalu Magyarországon, jó távolra erdők között, úttalan helyen, egy terjedelmes nádastó mellett, mely az Istvánffi báró birtoka.

A nemes báró itt szokott halászgatni és lelkiösmeretet csinál abból, hogy egyetlen halacszkáját is el ne lopják. Voltak ugyan nagy, népes községek, melyekhez számos út vezetett s melyeken

az ügyes-bajos nép könnyen eljuthatott volna a szolgabírói hivatalhoz, míg Horgoshoz csak a rókáknak és farkasoknak van biztos gyalogútjuk; de valahogy úgy történt - kétségkívül igazságosan - hogy az ily beosztáskor Görgeteghy Sámuel főispán úr ezt a csinos kis fészket jelölte ki az egyik szolgabírói hivatal székhelyéül.

Most irtóztató demokratikus káromkodások közt, mivel a nehéz hintónak mind a két hátulsó kereke eltörött, az ötödik alelnök úr a falu végén minden parasztot megszólít:

- Hej! Fekete Ézsau, a szolgabíró, hol lakik?

- Ott a hegyen, a görög templom mellett.

A tornyos fatemplomocska magas hegytetőn feküdt, hogy legalább a hegy emelje a kis rozszant épületet.

- Hogy megyek én ebben a borzasztó sárban oda? Hát a szolgabírói hivatal hol van?

- Hát az meg a falu túlsó oldalán, a sós-kút mellett, a báró kútja mellett.

- Van arra sár?

- Arra? Hogyne volna! A kút mindig folyik.

- Hát nem tudtak jobb helyet találni a hivatalnak?

- Tudni tudhattak volna biz azt, méltóságos uram, de a báró öméltóságának ott igen alkalmas istállóik voltak s azokból csináltak jó helyet.

Nem bírta megállani az ötödik alelnök úr, hogy nagy, kevély, húsos fejét többszörösen meg ne csóválja s néhány mondatban ki ne fejezze, hogy ez mégis borzasztó pimaszság volt. Ilyes valami csak Oroszországban történhetik. No, tenni fog róla azonnal.

- Hej, ember, én ittmaradok a kocsimban, menjen kend ezzel a cédulával Fekete Ézsau szolgabíró úrhoz, de egyszeriben! Nekem akárhol fölkeresse. Hej, hej, álljon meg csak. Járuljon ide elé.

Nagy lassan, amennyire a jó agyagsár engedte, a paraszt odavezett.

- Miféle ember ez a maguk szolgabírója? Ne féljen tőlem, ne hazudjék kend, mondjon igazat.

- Az olyan ember, amilyen kell.

- Igazságos?

- Úgy, uram.

- Szereti a népet?

- Azt mindenki.

- Az urak is?

- Hát az urak, megkövetem alássan, sokszor szíjják a fogukat, hanem a szolgabírón nem lehet kifogni.

- Van sok rabjuk?

- Volt, de régóta egy sincs. A városból hoznak ki, mikor dologidő van.

- Hát ott van?

- Bóven.

- S itt nincs?

- Itt nincs.
- Mióta?
- Hm! Mióta Ézsau öcsémet idetették.
- Rokona magának?
- Nem rokonom, de közülünk való.
- Kevély ember.
- Sohase is volt.
- Lehet vele élni? Mondja úgy, ahogy van.
- Mi tudunk.
- Mikor volt erre tűz?
- Itt a faluban, meg erre messze be Bükkösön, a Kopaszon, a Remetei-háton van vagy öt esztendeje, hogy egy boglya se gyulladt meg.
- Hogyan? Ezt nem értem.
- Hát Ézsau öcsém azt mondta, hogy emberek, ha itt tűz lesz, úgy vigyázzanak - akkor engemet itt többet nem látnak. Majd iderendeli a megye Baranyai Lajost, az aztán ad kendteknek.
- Kicsoda az?
- Nem mondhatom, mert nagy a nemzetsége és kegyetlen egy faj. A futáskor negyvenével, ötvenével aggattatta az embereket a tó mellett, úgy, hogy minden fűzfán lógott valaki.
- És szeretik Ézsaut?

A paraszt gondolkozott, hogy szóljon-e vagy ne szóljon. Észrevette, hogy itt veszedelem van. Hallgatott.

- Hát én megyek ezzel a levéllel - s indult a tó felé.
- Menjen és teremtsen ide egyszeriben a szolgabíró.

Egy félóra múlva vissza is került a paraszt.

- Nos, hol a szolgabíró?
- Nem jöhet, sok a dolga.
- Menjen tüstént és mondja, hogy én parancsolom, gróf Salamonfi.

Valamivel előbb visszakerült az ember, de a szolgabíró nélkül.

- Nem hozta el?
- Egy órákor hazamegy az apjához. Ott lehet vele beszélni.

Kínnal, bajjal valami ökrökkel felvontatták a hintót a fatemplom mellé, egy kis udvarocskába.

Fiatal, sugár, szőke leányka s egy időses parasztasszony tiszta köntösben, de mely csak paraszt viselet volt, sietett a méltóságos úr elfogadására. Csinos, tágas szobába vitték, melynek ablakai tele voltak virággal, s melynek a pádimentuma szép tündöklő sárga homok volt. A bútortat félig parasztembereket, félig egyszerű, kurta urat mutatott jó móddal, renddel, megelégedéssel. A tükör széleit fényes pávatollak ékesítették, ragyogó zöld szemekkel és tündöklő pirosas szárnyakkal.

A fehér abrosszal bevont asztalon ott állottak a mázas, cifra tányérok, fanyelű kések, villák és fehér pléh-kanalak. Ott állott félig leterítve a barna rozskenyér. Mellette egy nagy zöld korsó vízzel s egy kis apró üveg fehér borral. Három teríték mutatta az étkezők számát.

- Hát hárman vannak? - kérde a méltóságos gróf úr, a terítéket nézegetve.

- Nem - felelt nyájas szolgálatkészséggel a szép, szőke leány - öten vagyunk: az édesapám, az édesanyám, a Ferenc bátyám meg az Ézsau bátyám, azután meg én.

- De hát most?

- Most édesapám meg a Ferenc bátyám künn vannak a mezőn a munkásokkal, de este mind együtt leszünk.

Nyílt az ajtó s köpcös, szőke, piros fiatalember lépett be tiszteletteljes üdvözléssel a szobába.

- Ön a szolgabíró?

- Én vagyok, méltóságos gróf úr.

- Tudja-é, hogy most én itt akarok ebédelni. Látni akarom, hogy a horgosi szolgabíró hogy ebédel.

- A legnagyobb örömmel vesszük méltóságodat, ami kevéssel szolgálatára lehetünk. Édesanyám - intett a fia anyjának - Évike ha valami jót tudnátok, hamar.

- Semmit, barátom. Hozassák be a ládát a hintóról. Ott van elég hideg sült, bor, csak magukkal akarok ebédelni.

Egyszerű falusi ételek kerültek az asztalra, csirkeleves zöldbabbal, lekváros derelye s pörkölt hús, erősen paprikázva, mellette savanyított, friss ugorka.

Evett a gróf úr, kínálás nélkül, jó étvágygal, miközben a leányka és édesanyja is egyre odatologatták elébe a tálát, rakosgatták tányérjára a szebb falatokat s töltögették poharát az ő fehér borukkal, melynek sok lehetett a tüze, lángja, mert hamar kipirult a gróf úr két tele orcája, s tűzben ragyogtak a nevető kék szemei. Ivott, beszélt, vidáman nekihevülve, ott-ott feledve tekintetét a szép, sugár parasztleánykán, ki, bár alig szólt egyet-kettőt, de a nevető piros ajkaival szó nélkül is szépen meg tudott felelni mindenre.

- Hát, barátom - nyújtotta oda az ebéd végén a gróf a szolgabírónak kezét - magát a miniszter őexcellenciája kinevezte Magyarországi főispánjának.

INFORMÁLÓK ÉS SZÉKFOGLALÓ ESZMÉK

Csak el kell találni minden embernek a szájaízét és lehet vele beszélni, élni a leggyönyörűbben. Gróf Salamonfi, az ötödik alelnök úr, aki jó ételek nélkül soha útra nem indult, nem restellte ezek előtt az egyszerű parasztemberek előtt őszintén kijelenteni, hogy:

- Hallja, Évike, vagy hogy hívják, kis madaram, én soha jobban nem ebédeltem s nekem bor így régóta nem ízlett. Meg vagyok elégedve a lelkemből.

A szép, piruló leány odament a gróf úrhoz, hogy kezet csókoljon s engedte, hogy a nagy úr hajával, orcájával, a kezeivel játszadozzék. Úgy tekintette, mint iskolai vizsgálatokon az öreg tiszteletes atyát, aki szintén megcsípkedte a képét, megsimogatta az aranszínű, szőke haját s ott, az egész templomi közönség előtt tudtára adta, hogy: - Fekete Évi jó leány, derék leány, büszkék lehetnek rá Fekete uramék. Hiszem is, hogy, édes leányom, valamikor megkeres a szerencse - hanem vigyázz. - (Én ott voltam és hallottam, mikor a pirospozsgás, öreg tiszteletes úr utána tette nagy csöndesen a szép szavainak: - Szép leányzó vagy, fiacskám, bizony szép egy leányzó.)

És milyen leány lett belőle, milyen most!

Karcsú, egyenes, mint a jegenye és magas, hogy formás szép fejével szinte a mestergerendát éri, sokkal delibb, mint a bátyja. Mint egy gyönyörűséges szobornak, mely senkitől se fél, úgy állanak a széles gömbölyű vállai és mint a szent biblia mondja, hófehér mellének táncoló halmi. A fehér-piros, kissé napsütötte, izmos nyaka úgy tartja a szép fejet, mint egy karcsú virágedény a viruló bokrétát. A szemei künn ülők, sötétkékek, tündöklők és mint a vigyázó madaré: mindig egy pontra fordulók; a szemöldökei vékonyak és észrevétlenül elenyészők, mint a szivárvány, mely soha meg nem mutatja, hol végződik, de mindig a legszebben végződik; orra hosszú, egyenes, se dombja nincs, mint a görög orrnak, se föl nem csapódik, mint a kevély, nagyúri kisasszonyoké. Ajkai pirosak, keskenyek, egészen illők apró, fehér fogaihoz. Kezei nagyocskák és durvák, kurta kis körmökkel, mint a parasztleányoknál. Lábai - meg lehet egészen nézni, mert mezítláb van - épek, egyetlen bütyök nincs rajtuk, csak nem kicsinyek, mert a sok kosár, teher, kapa, sőt ásó is, alkalmasan munkához növelték. Az orcája színe fehér is, piros is, sárga is, mint az érő nyári almáé, melyet megfehérít a harmat, megpirosít a nap és megsárgít a fúvó szél.

A gróf alig bírja elereszteni a falusi leányka kérges, piros kezét.

- Tenedek, Évike, aztán be kell menned a városba, a bátyádhoz, mért mi ott sokszor megfordulunk és jól akarunk ebédelni. Gondunk lesz reá, hogy ügyes házikisasszonyt formáljunk a főispán úr hűgából.

Teremtő isten, mit csinált Feketéné asszonyom a kemence szélén; sirt is - és szolgáltatva a misét lelkében az öreg tisztelendő atyával. Végigfutott szemével a falun, a szomszéd Vajason, Almáson, Szöllösön, meg a többi falukon és elképzeltetlen örömmel látta, mit csinálnak a nagy hírre az emberek. Fekete Márton fia főispán, a Fekete Ézsau főispán, a Kondor Juci néni fia főispán. Hogy lesz már ez, mint lesz már ez? De csakugyan nagyot fordul a világ, ha igaz - csak hogy nem igaz ám.

Nem igaz, nem igaz, nem igaz...

Erdők, berkek, völgyek, halmok mind, mind ezeket a szókat adták-vették fáradhatatlanul. Volt olyan hely, ahol még a harang is megkondult a szóra, mert nem tudta megállani, hogy erre a ritka történetre egyet ő is ne szóljon, hogy: nem igaz.

Pedig igaz volt.

A gróf úr meg is mutatta nemsokára, mikor néhány percre egyedül maradt hivatalosan a szolgabíró úrral.

- Mi, arisztokraták sohase voltunk ellenségei a népnek, tetszik tudni, barátom?

Fekete Ézsau úr intett, hogy tudja.

- A miniszter mindig örvendett, ha munkára termett embert kapott, tetszik tudni ezt is?

Ezt is jól tudta Ézsau.

- Ez a kinevezés is egyik eklatáns jele annak, hogy az érdem mindenkor megleti jutalmát. De feltétlen hűség, barátom, és főként irántunk - magára mutatott a gróf - mindenkor odaadó buzgalommal. Én magam ajánlottam önt, én magam, magam. Jegyezze meg: én a népet mindig lelkemből becsültem és én vagyok az, aki e mai diadalnak a legmelegebben örvend. De... hanem sok dologról később, édes barátom. Most át kell térnem néhány vonással a hivatalos ünnepélyekre. Ön, bár földműves szülőktől eredett - nemes ember-e? Kétségkívül.

- Nem vagyok, gróf úr.

- Eltagadjuk... azaz nem szólunk róla. Ez egy kicsit sok... lássam, lássam. A miniszter... oh, oh, persze, ezt föl sem is tette. Megáll az eszem! De hát Istvánffi nem tudta azt, hogy ön nem nemes? Hogy tudta akkor ajánlani...

(No, megvallotta a főispánság történetét.)

A gróf úr kétszer, háromszor összegyúrte meg kibontotta azt a papirost, melyet kezei között morzsolgatott.

- Mindegy. A miniszter lássa. Fogjunk a dologhoz. Szólanom kell, mint jeleztem volt az imént, az ünnepélyességekről.

- Ha már a miniszter önagyméltósága nekem parancsol és oly székbe ültet, melyre magas születés és nagy érdemek a lépcsők, annyit engedjen meg...

- De hát elfogadja a főispánságot? Feltétlenül?

- El, mint terhesebb kötelességet.

- Meri?

- Előttem semmi sem áll más, mint a munka.

- Nem fél, tudja, nem érez valami aggodalmat?

- Nem félek és semmitől sem aggódom.

- Különös. Érdekes. Tehát menjünk a dologra.

A gróf föl-fölkacagott és nem akarta eltitkolni, hogy ő a miniszter esze járását nem érti. Mi lesz ebből? Érdekes.

- Tehát a dologra.

Felvette a papirost és olvasni kezdte:

»A főispán beiktatásának megszabott ünnepélyessége a XIX. század utolsó tizedeiben, a magyar alkotmányosság utolsó érájában ...ban ...ban ...ban.« Álljunk meg; nem találná-e ön illőnek, ha a kinevezést, teszem azt, egyszerűen utalva nem-nemességére, mert ez mégis botrányos, és utalva szegényes állapotaira - nem fogadná el? Gondolkozzék.

- Parancsolta-e a miniszter önagyméltósága, hogy én a főispáni székbe üljek? - kérde nyugodtan, minden arcváltozás nélkül Fekete Ézsau úr.

- Akarja, no tudja, akarja... de azért lehet...

- Akkor egyetlen szavam sincs.

- Ugye? - ragadta meg örömmel a gróf a szolgabíró kezét. - Nem fogadja el?

- De elfogadom.

Tapogatta a gróf a tarkóját, hol itt, hol ott.

- Az ünnepélyességek sok költséggel fognak járni...

- Nekem kevésre van szükségem, gróf úr... körülbelül semmire.

- Ah, az nem lehet, itt a magyar állam méltósága parancsol. A világ néz reánk, fiam. Itt a pompából egy jottát sem engedhetünk el. Hallgassa, azután még adok gondolkozásra időt. Tehát: *»A főispán beiktatásának ünnepélyességei... meg... megszabott ünnepélyességei a XIX. század utolsó tizedeiben, a magyar alkotmányosság utolsó érájában. Az első fogadtatás Vízváron. Fekete Ézsau főispán a reggeli gyorsvonaton több megyei küldöttség kíséretében odaérkezik. A pályaházban nagy néptömeg várja, mely a berobogó vonatot zajos éljenzéssel fogadja. Természetesen virágszóró leányok, fehérruhás hölgyek, egyletek...«* természetes, természetes. *»Azután előlép a magyarmegyei küldöttség vezére legkorrektebb díszmagyarban, sok cafranggal, csattal, boglárával, zsinórral, karddal, sarkantyúval, a legvénebb nemes, s rövid üdvözlő beszédet tart. Ha ily nemesre nem lehetne bízni a dolgot: előáll a kanonok s jó hosszú dikciót tart, minden irányban kiterjedő politikai célzásokkal. Az óriási éljenzés, mely a hatalmas, ékes, cicerói beszédet követi, még jóformán el sem hangzik, amikor is Öregfészek polgármestere emel szót s a város nevében hő kebellet üdvözli a főispánt. A kölcsönös bemutatás után, az ünnepelt a megszorodott kísérettel érkezik Hármashegyre. Az ottani pályaházban díszes közönség lesz jelen, az első sorokban a megye nagy küldöttsége. Az ünnepi szónok a jelenbeli országos képviselő. A főispán köszönő szavai után megkezdődik a végét nem érő bevonulás.«* Hm! *»A menetet lovas bandérium nyitja meg a dzsentrí virágából és a parasztság színéből. Aztán hetvenöt - legalább is hetvenöt fogat halad - de haladhat száz is.«*

Itt aztán kissé kitért a szertartásmester úr a sorból. Addig csak menjenek a fogatok.

- Mikor én főispán lettem, száz parasztlegénynek rendeltem díszruhát és ötvenet öltöztettem föl Pestről hozatott kölcsön-ruhába a dzsentríből. A nap nem tudta, mit csináljon, úgy ragyogott. De hát, persze, egy mágnás... ha tönkremenne is, ezt meg kell, hogy tegye. Ön mit csinál, barátom? Lássam, honnan veszi a fogatokat, honnan a banderistákat, temérdek bort, kenyeret, vadat, ökröt, borjút, birkát, disznót? Mert ebből a csoportból egy darabocská se maradhat el. Gondolkozzék. Még mindig vissza lehet lépni. Különben is azt vélem - de ez csak köztünk maradt szó legyen -, a miniszter valami ördögi juxot akar csinálni nekünk s be akarja mutatni a parasztságot a maga nuditásában. Önt, fiam, sajnálnám. Jó igyekezetű fickó... most éppen a maga helyén van. Visszalép?

- Nem lépek, gróf úr.

- Miért? Házasság?

- Nem házasság.

- Vagyon?

- Nem fordult meg az eszemben.

- Tehát? Ifjúi hiúság?

- Parancs.
- Miféle parancs?
- A miniszteré.
- *Őnagyméltóságáé* - így, így, fiacskám. Parancs, de nem erőszak. A miniszter őexcellenciája a leglovagiasabb ember. Méltányos kérések előtt mindig meghajlik. És mi volna méltányosabb, mintha egy szegény, parasztszármazású ifjú esedezik, hogy oldják föl az igen költséges és másnak való főispánság terhei és költségei ...gei... alól.
- Nekem semmi pompára sincs szükségem. A pompa, hódolat, dísz egyedül őfelségét illeti, de nem a szolgálait. Mi öröme van akkor őfelségének a nemesség hódolatában, bandériumaiban, parádéiban, ha egy alacsony szolgájának is megadják ugyanazokat?
- Bocsásson meg, fiam, ezek igen diákos felfogások és *rávallanak a vérre*.
- Lehet. A mi vérünk munkából táplálkozik.
- Tehát folytassuk.
- *»Az utcákon több diadalkapu lesz fölállítva, a házokról lobogók (természetesen az új főispán költségére), az ablakokról tarka szőnyegek lengenek alá. A menetet mindenütt zenekar kíséri, melynek hangját közbe-közbe mozsárdurrogások s az utcák népének harsány éljenzései fogják el-elnyomni. A nagyszerűen feldíszített megyeházánál a városi küldöttségek s testületek tisztelgnek, a megyei tisztviselők élén pedig Bogárváry Arisztid alispán üdvözli a főispánt, kit aztán ez elkísér nehányadmagával lakásáig.«*
- Álljunk meg. Hol lesz az ön lakása?
- Lesz.
- Milyen? Borzasztó mégis az az én barátom. Valóban, ez oly miniszteri rejtély, amelynek a megoldása szörnyű végzetes fog lenni ránézve. De tovább, tovább. Megjegyzem: a legszebb lakást vegye ön ki.
- *»A vele - azaz a kísérettel - érkezett előkelőségek s a szomszéd Tótmegye küldöttsége tagjai az ünnepélyességek tartama alatt a megye vendégei; - azaz: a főispáné.«*
- Nos, édes barátocskám, mi lesz ezzel? Ért engem?
- A megye temérdek terhet hordoz úgylis... egy krajcárt sem engedek a közpénztárakból. Én pedig a vendégeskedést ki nem állhatom.
- Ohó! Ennek a programnak, mely ezeréves alkotmányunk sarkköve, meg kell lennie, tartatnia, keresztülvitnie. Itt nincs alku. De tovább:
- *»Az első nap programját nagyszerű díszebéd fejezi be, mely elhúzódik a déleesti órákig. Hogy minden ellenzéki kibeszélhesse magát és minden fő-főméltóságra hivatalos poharak ürítessenek - ha lehet, fölös számmal. A legjobb pohárköszöntők meghívandók és napidíjjal ellátandók; e pohárköszöntők kinyomtatandók, lapoknak megsürgönyözendők. Este fényes bál, ha színház van: díszelőadás, ha nincs, a dalárdák gondoljanak ki valamit. Fáklyaszene sem árt. De a költséget arra is a főispán adja. Jó, ha a város tűztengerben és örömaradatban úszik. Költség nem kímélendő; - ha a megye kezei között nem igen volna ebből a magból, álljon elő a főispán.«*
- Nos, barátom? Mit szól ezekhez? De komolyan megfontolva? Gondolkozzék.

A gróf úr átadta a ragadozó madaraknak, a gondoknak a szegény szolgabíró. Törje a fejét a bolond, hiú ember: honnan vesz akkora kölcsönt, mert húsz-, huszonötezer forint annyi mint a semmi, s az alkotmány sarkköve csorbát nem szenvedhet. Verd, fiam, a homlokodat.

- Verd, verd - mormogá magában egész úton a főváros felé a gróf úr, de oly sokszor, hogy ez a szó már szűrni kezdte a szívét, égetni a pihent agyát és hasogatni a csontjait.

Kinyitotta az ablakot, hogy friss levegőt bocsásson be, de a kis apró parasztfaluknak parasztházaiból oly fojtó füst csapódott felé, becsukta tehát és leeresztette a függönyöket.

Nézett maga elé nagy, vizes, meredt szemeivel, és romlást látott, borzasztó rombolást. Falak omlottak alá, régi, ezeréves, tömör falak, melyek töröknek, tatárnak, németnek, muszkának eddig ellent tudtak állani; ajtók, rettenetes vasajtók zuhantak be szekerce, bárd és fejszecsapások nélkül, melyeket eddig ágyúk se bírtak csak meg is karcolni; emberek ültek a selyem, bársony és arannyal átszőtt székekre, parasztemberek, pufók kortes emberek, katonák a szegényebb rendből - és olyan férfias nyugalommal, mintha ott születtek volna. Éneket hallott, bús, halotti éneket a föld gyomrából, vagy a törmelékek, romok alól, arra a régi nótára, hogy: *veteres migrate coloni...* Majd egy csöndes parasztkocsit látott a törött falak, ajtók mögött elhúzódva, mintha úsznék és jól úsznék és gyorsan sikamlanék előre. Egy-egy kanyarulatnál fölismerte a kocsin Fekete Ézsaut, az új főispánt.

Homlokára csapott az ötödik alelnök úr.

- Az a szerencsétlen ember csak nem úgy megy be a székvárosba, így, minden tisztesség nélkül, mintha kommissióba vagy egy hetivásárra menne?

Óh, egy igazi magyar lélek mennyi küzdelmen megy keresztül, belső harcokon - mikor hazája, nemzete ősi erkölceit látja veszélyben!

Mily más gondolatokkal robogtak azok a kocsik, hintók két lóval, négy lóval - melyek Magyarországon horgosi kerülete felé tartottak, és egyenesen a horgosi szolgabírói hivatal székhelye felé.

A borzasztó, a rettenetes, a különös, a nevetséges hír, hogy a miniszter Fekete Ézsaut, a horgosi szolgabíró nevezte ki Görgeteghy Sámuel utódjául: mint a villám járta meg Magyarországot és főképp Hármashegy városát, a tisztikart, az aspiránsokat, a vendéglőket, kávéházakat, nemesi telkeket, a Sárga úrék kastélyát, melyben akkor is éppen fényes ebéd folyt, előljáró főispáni ebéd.

Bármennyire becsüljem is a népet, hazám ez egyetlen omolthatatlan bástyáját: az elsőséget a négylovas hintónak kell adnom, annak a négylovas hintónak, mely, mint a szél suhan végig a horgosi utakon, be az erdőnek, föl a kapaszkodónak, le a sós völgynek, az örökös sárnak - egyenesen a Fekete Ézsau úr magánlakásáig, a görög templom mellé.

Méltóságos Görgeteghy Sámuel volt főispán úr pattan ki a hintóból.

Szeretettel, meleg atyai jóindulattal rázza meg a volt paraszt szolgabíró vaskos, kövér, ifjú kezeit. Meg is öleli, s mint hivatali utódját, meg is csókolja.

Kalaplevéve látja ezt Fekete Márton uram a folyosón, könnybe lábadt szemmel Feketéné, s leányuk elábrándozással, a szép Fekete Évike, ki semmiben sem lát különöst, mert gyermek, mert ártatlan.

Görgeteghy úr, hogy megmutassa, minő hévvel jött ő: az oszlopfát is megöleli, hátha abban is egy erős, izmos parasztember áll, most leeresztett kezekkel ugyan, de peckesen és gonosz, elégedetlen májjal.

- Engedd meg, kedves öcsém, hogy én üdvözljelek először is, kit a hálátlan megye oly csúfosan rászedett, én tárjam ki szívemet előtted, ha tapasztalataimat használhatod. Ritka jelenség, mikor a pontos, hű szolgálat, fáradhatatlan és megvesztegethetlen kéz és becsületes, alázatos szív ily jutalmat nyer. De ennek senki sem örvend jobban, mint én. Légy férfi, önálló, senkire se hallgass, járd a saját lábaidon. Azt a ravasz, semmirevaló Bogárváryt mindig szemmel tartsd, egy szavát se hidd. Kígyó, borzasztó kígyó! Legközelebb meg fogjuk buktatni a választáson. A főjegyző egy tökéletesen megbízhatatlan kreatúrája a Bogárváryaknak. Ha bízol bennem: nem fogod sokáig túrni. Szerzek, szerezhetek én adatokat - és felfüggesztjük. Epuráció - ez legyen a programod. Itt kimondhatatlan sok rossz ember van. Figyelmeztetek az árvaszéki elnökre, az rest és uzsorát folytat az árvapénzekből. Rájöttem, kész adatokkal szolgálhatok. Légy önálló, fiam, ne hagyd magad gonosz csalók által befolyásoltatni. Micsoda kocsik azok? Ah, Kecskési és a gyógyszerész. Hogy kerülnek ezek együtt ide, holott halálos ellenségek...

A megyének kimondhatatlan kárára - nem fejtegethette tovább az öreg volt főispán úr elveit, nézeteit, *tenném*-jeit, mert betoppantak az új vendégek. Hasonló melegséggel, mint jött: távozott.

- Nem tehetjük, hogy a méltóságos főispán úr úri hajlékát és a kedves jó édes szüleit, és itt a drága kisasszonyt (odább tekintett, mert az ajtó mögött állott egy vörös-szöke, magas parasztleány) és az úrfit egy pár percnyi látogatásunkkal bár, meg ne tiszteljük. Én hármashegybi birtokos vagyok, városi képviselő, központi bizottsági tag; régente sokkal több voltam, de ellenségeim az igazságaimért kiszorítottak több helyről; kisgyermek korától fogva, mikor még kosztos csészéket hordott a tekintetes úr, vagy, mit is mondok, a méltóságos úr, ösmerem és ösmerem, én Kecskési Mihály vagyok. Reményilem, sokszor támogathatom a méltóságos főispán urat, ha csekély tanácsaimat elfogadja, amiket még eddig minden főispán is elfogadott. Most is van három sajtópöröm, három gazemberrel - mind a főispánoméért. Mert én olyan bolond voltam, hogy mindig másoknak éltem. Most is...

Csöndesen odább taszigálta a szürke, gyérhajú, ferdeszájú, ritkás sörteszakállú és bajuszú, ezüst-gombos, barna-atillás embert a díszesen öltözködött, egész úri szabású társ.

- Kegyeskedjék megengedni a méltóságos főispán úr, hogy én is bemutathassam magamat, én Csakpénz Alajos kiérdemült gyógyszerész, földbirtokos, kölcsönszövetkezeti igazgató, városi képviselő és számos bizottságok tagja, több konzorciumnak részvényese és egy igaz derék gyermek, most már ifjú, apja vagyok.

- Özvegy? - kérdé, úgy odavetve, a főispán úr.

- Dehogy - tátotta ki nagy, fakó, cserepes száját Kecskési úr - nős, de mint a nagy urak, szabadkézre él a feleségével.

- Az most nem tartozik ide, tisztelt Kecskési úr. Önnek is van életrajza. De mi most azért jöttünk ide, hogy őméltósága előtt szerencsétlen városunk gyászos állapotait fölfejtjük és a diadalkapuk és fogadtatás esélyeit megbeszéljük.

- Igaz.

- Hogy föltárjuk kulturális elmaradottságunkat.

- Igaz, iskoláink szenvedhetetlen renyhességét.

- Közvám, közszesz, közmalmaink borzasztó deficitjeit.

- Igaz, és a városgazda teméntelen lopásait a vejeivel, sógoraival, a szerencsétlen város vagyonából. Rémitő ez, rémitő!

- A borvám szerencsétlen manipulációját.

- Erdészetünk... itt, itt, itt vannak a lopások... ezt tessék...
 - Városi pénztárnokunk rejtett sikkasztásait, az ellenőr megvesztegethetőségét, ki nappal hivatalnok, este graizler és a város pénzét forgatja.
 - Tessék megemlíteni, Csakpénz úr, hogy mily galád üzelem folytattatik a katonakórházak kibérlésével, mit fizet a város, mily óriási összeget egy uzsorásnak holmi lukakért, mikor lehetne találni pompás, új épületet, a magam új emeletes házát nem is hozom fel, de olcsón kaphatnánk pompás helyiséget. Csakhogy, gyáva lévén a főispánunk, minden úgy ment, ahogy néhány szájas cápé-rápé ember akarta. Tessék, barátom uram, ezeket a kórházi históriákat is megemlíteni.
 - Igen. Az ocsmányság. Az erkölcstelen gseft. Az a bérlő, illetve háztulajdonos a feleségével is játszik. Köztudatú. Hanem, a gátkötésekre kell föl hívnom a méltóságos főispán úr becses figyelmét. Tetszik engem hallgatni?
 - Kérem.
 - Beszéljen a cölöpökről, Csakpénz úr.
 - A cölöpökről fogok beszélni. Megérdemelné a tanács, hogy ezért az országos rablásért a levegőbe röpíttessék.
 - Én fedeztem fel a cölöpök históriáját. Az utálatos.
 - Ézsau bácsi - szólalt meg alázatosan a házi kisasszonynak titulált Évike - sok-sok úri asszonyság jó, most értek be az udvarra.
 - Bocsánatot kérünk a méltóságos főispán úrtól - állott elő Kecskési úr - nekem itt valami erdővásárlásban volt dolgom, csak úgy fordultunk ide, alkalmilag...
 - És nekem tutajaim érkeznek, méltóságos főispán úr, kegyeskedjék odahatni, hogy bátor voltam - dadogá Csakpénz úr nyomott ráncos homlokát még összébb húzva - de hisszük, hogy egészen kimerítő előterjesztésekkel foghatunk szolgálni Nagyméltóságodnak közállapotainkról.
- És amíg csak be nem lebegtek a bodros, fodros, puderos, tollas, elegáns úrhölgyek, folyvást terjesztgette elő a két vendég a szerencsétlen város közügyeit.
- Most gömbölyű, kövér, ötven-hatvan közt járó, hivatalos öltözetű úrhölgy, egészen piros orral, mely mintha különös okból festve lett volna, és kékes, betett, csillogó fogakkal és különös, bájos mosollyal, mely egy öreges, de jól konzervált hölgynek mindig teljes hatalmában van; illatos, szürke, kondor fűrtözött hajjal és illatos csipkezebkendővel és széles, telt vállakkal törtetett egy sereg fiatal és nem fiatal hölgy élén az ifjú, nőtlen főispán felé.
- Az öreges hölgy kezeit nyújtotta - mind a kettőt - és meleg mosollyal, mintha kedves rokona volna az előtte álló, rázta meg az új főispán kezeit. Aztán hirtelen, azon forrón, a bámuló parasztasszonyhoz szökött, azt megölelte és... megcsókolta, rögtön áthajlott a kemence mellett Évikéhez, kit még hevesebben összevissza ölelt és csókolt, s csak azután, hogy Fekete Márton uramnak is juttatott egy finom mosolyt, sőt, a szálas legénynek is egy kecses hunyorítást, nyilatkoztatta ki, hogy e hölgyküldöttség a hármashegy-i egyesült *Eleonóra* és *Trundusia* egyletek élite-je. Csak leghőbb tiszteletének akart alakot adni, midőn ily számosan siettek a művészetek, közművelődés, árva-, szegény-ügy, szöszfonászat, faragászat, szatyor-készítészet magaslelkű és országosan ismert bajnokának hódolatukat bemutatni, remélvén, kérvén és el is várván, hogy a méltóságos főispán úr fiatal, tettűs személyében oly férfiút nyerendének, ki, áthatva a kor dicső eszméitől, e nevezett, de most, fájdalom, némi pangásban levő egyletek nemes törekvéseit megvalósítandani egész befolyásával igyekezendeni fog.

Fekete Ézsau úr oly hideg nyugodtsággal állott e szép női sereg előtt, mintha a harcói paraszt-asszonyok kender-perét tárgyalná, melyben némelyeket elcsukatásra, némelyeket feddésre és némelyeket pénzbüntetésre ítélte.

Fogadta, hogy alaposan utánajár minden ügydarabnak, ténynek s tőle telhetőleg azon lesz, hogy mindenképp jó rendben menjenek.

Érzéketlen paraszt beszéd volt biz' ez.

Egész úton nem is tettek mást a tekintetes, nagyságos és méltóságos hölgyek, mint kacagták a vastag abrosszal leterített kenyeret, mely barna volt - huj!, a mezítlábas parasztasszonyt, kinek haján érzett a zsírszag - huj!, a hetyke, módoska parasztleányt, ki most léphetett ki valamely szolgálósból - huj! Márton bácsi is kikapta a magáét, hát még Ferenc öcsém, a kukorica nadrágjával és bocskorával s a bámész, piros, de nem csúf orcájával. Csinos megyei hajdú lehet belőle - amint vihogva néhány ifjabb özvegyasszony megjegyzé. De a paraszt-főispán? - Az rettenetes!

Óh, még sokan jöttek; kijött az alispán, a tanfelügyelő, árvaszéki elnök, eljött Sárga Fülöp úr is - és hosszas, panaszos kérések után, melyekben a kormányt honvédi tüzellel festette le, átnyújtotta azt a beszédet, melyet jó lenne, ha e hitvány megyének - székfoglalóul tartana. Űtés ütésre, botra bot - olyan volt e beszéd.

Csak Istvánffi Jenő báró úr nem jött még el.

EGY MODERN VÁR ÉS MODERN KUNYHÓ NÉPSÉGE

A gazdag Csuka Mihály molnár adja férjhez egyetlen leányát, a veres, szeplős, kis fitosorrú, pufók Erzsikéjét. Úgy be van fűzve a köpcös, televállú, kövérnyakú, egészséges, falusi természetű leány, hogy kénytelen állandóan nyitvatartani a vastag, formás, piros ajkait, mert úgy nyilatkozott csak éppen ezelőtt pár perccel is Eliz grófnő előtt, hogy: ő nem tudja, nem fullad-e meg.

- Istenem, ha megfulladnék! - sóhajt hosszút, nagyot.

Erre mindenki nagyot nevetett, a menyasszony is, ami baj volt, mert a mider zsinórjai szétszakadoztak. Most már minden asszonynak, ha még oly alázatos volt is, szabad volt nevetni, mert a két kontesz torkaszakadtából nevet; a jegyzőkisasszony nevet; a felsőháti ügyvédné nevet; az adószedőné nevet - tehát a mesteremberné is, a kertészné, az asztalosné, a görbe szabóné, és a borbélyné is, kinek öreg férje orvos címet visel - nevetnek, ami egy polgári lakodalomnál jó jel.

Csak Csuka Mihályné sír - mert ez a szerencsétlenség az ő leányával történt.

- Ne sírjon amiatt, édes Csukáném - vigasztalja a szélesre kihízott molnárné a grófné öméltósága, ki egy kis összetöpörödött, vékony szájú, nagyorrú dáma, fekete, kopott selyemköntösben, melyet igazán sokkal szűkebbre lehetett volna venni.

De a sors - hiába, mindig hagy valami kívánnivalót!

A két kontesz bevitte a menyasszonyt egy kis oldalszobába, ahova már nem mehetünk, de ahonnan jól kihallatszik a vidám nevetés és szomorú sírás. Öltöztetik, fűzik, szorítják a menyasszonyt, mert az Csukáné anyai óhajtása, hogy Erzsike - kinek van hozzá módja, olyan karcsú legyen, mint a konteszkák, kiket, ha erre felszólítanának: így, a két araszommal csakugyan könnyen át tudnék fogni.

Valami erős, markos polgárné végezhetette - mégpedig kesztyű nélkül - a szükséges fűzést, mert a fehér menyasszonyi köntös oldalfalain mindenütt ott látszanak a csíkok, a kemény ujjak nyomai.

Öméltósága a grófné nevető leányaira néz, onnan a mindegyre lábujjhegyre szökő, csíkos-derekű menyasszonyra, és csipkekendőjébe rejti fonnyadt fehér orcáját, s mintha a házaspár üdveért imádkoznék, mélyen lehajol és nevet, neveti azt a hiú, bolond molnárné a nagyravágásával, együgyűségével és ezalatt sok otthonlevő, nem kellemes dolgait felelten bizonyosan.

Az árnyas, szellős folyosón sokan ülnek és iddogálnak, mert még nincs itt a pap a szomszéd városból, Hármashegyéről.

Oda lehet látni a szürke, mohos malom forgó kerekeire. A kis patak egybegyűjtött bő vize napsugárban csillog. A víztartó széléről galambok csappintják fehér szárnyaikat, bóbítás, kis kerek fejüket a hűvös vízbe, halacskák szökkennek fel bátran, mintha a lehajló fűzágakkal és fürdőző galambokkal ingerkednének; a malom hídján vidám parasztszemélyek, leányok, legények álldogálnak a lakodalmasokat nézve, s a muzsikára várva.

Vendégek robognak kis parasztszekereken, ócska, bőrös kocsikon, közben egy vén, törött hintó is bedöcög a szomszéd falvakból.

- A horgosi görög pap - kiáltják a folyosón, udvaron a vendégek, s a malom hídján a leányok. A vastag esperes a feleségével, s a szép Dárcu Iliával.

Az örömapa, Csuka Mihály molnármester, egy szűkvállú, mellű, alacsony, szikár férfiú, vastag, fekete bajusszal, sötétbarna arccal, hajadonfőn, világosszürke, kékbejátszó, díszes molnári ünneplőruhájában örvendve fut most érkezett vendégei felé.

Úgy emeli le a kövér, elhízott papnét, ki, bár jóval túl lehet már a negyvenen, de azért még mindig szép, simaarcú, szőke, piros asszonyság, mintha egy tisztabúzás tele zsákot fektetne a karjára. Hirtelen, könnyen, ügyesen.

- Ejnye, komámuram - szól méltányló elismeréssel a papné - nem is hinné az ember, hogy milyen karjai vannak. De ugyan. Elmondom a komámasszonynak.

Vén, öreges, tisztos, ősz alak, hosszú, fehéres hajjal, széleskarimájú, fekete kalappal, melyen aranyos zsinór és bojt ékeskedett és széles, piros esperesi övvel, mely még karcsúbbá tette a magas szál, egyenestermetű embert, nevetett a molnár legénykedésén.

Nincs baj, Csuka komám, csak veregessék egymás vállát, eltölt már a mi időnk. Ifjaknak nyílik a rózsa, nekik nyílik az ég.

Eközben egy irge-fürge, vékony suhanc ifjú, bajusz és szakáll nélkül, de annál jobban kikent, fodorított hajjal, hosszú, sovány kezekkel és folyton vigyorgó, cserepes ajkakkal, lesegítette Ilia kisasszonyt.

Könnyű volt lesegíteni, mert a magas, sugár, szép barna leány úgy röppent le a kocsiról, mint a madár.

- Ez ám a leány - suttogták a vendégek egymásközt - a fél országban nem lehetne ilyen gyönyörű teremtetést találni. Nem ott. - Ilia kisasszony a horgosi görög pap leánya. Barna, vékony, hosszúkás arcája fehérbe, sárgás színbe játszik, fekete haja úgy csillog kékesen, mint a holló fényes szárnya, sűrű, vastag, egybeérő szemöldökei egy vén bús embert is megállítanának, oly csudálatos igézők; nagy, fekete szemei szelíd, alázatos fényben égnek, mintha most is ott énekelne a kántor mellett a kóruson, mint pünkösds első napján, mikor Fekete Ézsau is, aki akkor még meg sem álmodhatta, hogy valamikor főispán legyen (amit különben a falu még ma se tud elhinni), ott fútt a szívreható alleluját és eleisont a szép Ilia oldalán; orra olyan, mint a nagyúri kisasszonyoké, vékony, hosszas, tiszta fehér, s a végén gyengén, csak alig látszólag lehajló, az ajkai, mint arra mifelénk mondják: sással metszettek, vékonyak és mégis majd kicsattanók, mint a sötétpiros cseresznye. Óh, szép, bizony szép, nem mondhatna mást még az ellensége sem: Dárcu Ilia az egész vármegyében, fel a nagy havas erdőig a legszebb leány, akinél szebben csak az angyalok énekelhetnek. De már huszonnégy éves, és nem lehet tudni miért - ámbár a fele vármegye ifjúsága megkérte már - sehogy se megy férjhez.

Úgy akar meghalni mint leány, ezt mondta akkor is, mikor a leggazdagabb görög pap fia megkérte: a Marosiánu Théofil, aki négylovas hintón, sok arany ékszerrel, selyemmel, bársonnyal jött el érte.

Ott mondta Fekete Mártonéknál, nem is ott, csak a kerítésen át, mikor kérdezte Feketéné, hogy: - Ugyan, a szent isten világába, mit gondolt Ilia kisasszony? Mért nem ment el ahhoz a szép ifjú urasághoz? - hogy: - Nem megyek, szomszédné, itt akarok meghalni, maguk mellett, mint leány. Ide temessenek a kertünk végébe, a kis testvérem mellé.

A malomból egész átjönnek a menyecskék, leányok, legények, még az öregasszonyok is, hogy nézzék Dárcu Iliát, a görög pap leányát.

Bizony nézhetik. Olyan a nézése, olyan a járása, hogy abban nincs még egy mákszemnyi kevélység sem, csak szomorúság. Mert szomorú az, mikor egy leány nem akar férjhezmenni sehogy, és nem mondja meg senkinek.

Bent a szűk, alacsony szobában, mely tömve volt asszonnyal, leánnyal, mindenki fölállott, mikor a papék beléptek. A grófné is meghajtotta keskeny kis fejét és mosolygott is a papra és papnéra, de mikor meglátta Iliát, elkomorodott és hirtelen a kontesztekre tekintett.

Azok nem voltak nagyon szépek, de rútak sem, kistermetűek, karcsúak, és hátrafeszített, kurta fehérnyakúak. Túlságosan fehér arcájukon úgy tűnt fel a szép rózsaszín-kerekség, mintha az nagyon finoman úgy lett volna odaillesztve és nem tűnt el minden nézésre, amint az egy félénk és kisműveltségű falusi kisasszonynál oly hamar elenyészik. Bátran tekintettek asszonyra, férfira, és csak azzal árulták el, hogy nincsenek rangjukhoz illő társaságban, hogy mindjárt rágták, nyalogatták kékes-piros ajkukat és összenevettek édesanyjukkal.

Fekete hajuk apró fürtökben domború fehér homlokukra hullott, majd egészen a szemöldök aljáig, miáltal egyszerre észre lehetett venni, hogy nagy különbség van egy falusi nemes, vagy pap, vagy hivatalnokleány és egy igazi gróf kisasszony között.

Nem is lehet ez soha másképp.

A csillagok csak csillagok, egy égen ragyognak isten dicsőségére - mégis néhányuk ott is külön rangja van. Kiválnak az aprók közül, s csak egymást szeretik, nézik, keresik.

- Ah! - nyitotta fel a grófné vékony, színtelen ajkait és csapta fel szemére hirtelen pápaszemét.
- No, ez szép, Ilia is eljött. Hogy van, Ilia, rég láttuk, Ilia? Kiskorában sokszor hozott hozzánk epret, kora tavaszon ibolyát. S mindig megvettük. Megnőtt, de, úgy tetszik nekem, beteges, színtelen.

A grófnők szép pirosak voltak.

- Nem, nagyságos grófnő - csókolt kezét a papné hódolattal a grófhölgynek, valamint Ilia is, sőt az öreg pap is - nem, csak ilyen színű. Mindig ilyen volt.

- Örvendek, Dárcuné, hogy itt vannak. Csuka régebben a mi molnárunk volt, s a jóviszonyt későbbre is fenntartottuk. Leányaim nagyon szeretik a népet s ily esetben büszkék reá, ha valamiben szolgálatot tehetnek. Nyoszolyóleányok. Ah, én is sokszor voltam. Bátyáim, a grófok, számtalanszor vőfélkedtek. Úgy is illik. A Serédy-grófok mindig készséggel vettek részt a nép ünnepélyeiben. Üljön ide, kérem, édes Dárcuné, mellém.

S két-három fodros, begyes, tollas asszonyság kedvetlenül húzódott hátrább. Hogyne, érzi azt egy egyszerű szív is, hogy mily tisztesség egy grófnő közelében ülni, ámbár az öreg gróf közelebről sok tehetős polgárt, jegyzőt behúzott hasznavehetetlen váltókkal és kontraktusokkal.

Magam láttam a hármashegy-i piacon, hogy a búzás szekerek mellett papok, parasztok, kurta-nemesek árulták olcsón a Péter gróf teméntelen váltóit, melyekről a grófné semmit sem akart tudni. Természetes, a váltó nem lakodalom.

Műveletlen ember ne fogjon váltóhoz, mert annak külön, nehéz tudománya van, grófoknak, báróknak is, képzelem, sokba kerül az.

A kontesztek háttal fordultak Iliának, miután egyet biccentettek a fejükkel s megjegyezték egymás közt, hogy ilyen rossz hírű leánnyal mégis különös együtt lenni.

Szerencsére jött a pap, a hármashegy-i prépost úr, ki csak éppen most kapta meg a préposti címet.

A fekete, szeplős, sárga-piros, kövércú, középtermű egyházi férfiú vidám tekintettel, bizalmas mosollyal közeledett a grófnők felé. Kezét nem csókolt, mint az öreg görög pap, csak kezetnyújtott, mint rokonoknak, jó ösmerősöknek szokás, egy rövid tekintettel üdvözölte az öreg papot, majd a vendégkoszorút s előállott a vörös, vastagorrú egyházfi, egy tekintettel megmérve a terített asztal minden kínálkozó élvezeteit, a sárga, piros és fekete borokat,

melyek nagy üvegekben pompáztak a hófehér sávoljos abroszon, a torták és számos jeles cukorsütemények árnyékában és bontogatta a fekete nagykendőből a papi díszruhákat.

- Kezdhetünk - intett a prépost úr, mosolyogva fehér fogaival.

Suttogták, dongták arra hátrább az ajtó felé, és még inkább a konyhában és folyosón, hogy tán az új főispán is eljönne.

- Ah, igen? - jegyezték meg a konteszek, mintha nem hallottak volna erről eddig semmit. Holott nem úgy volt ez a pont, ah, nem úgy volt.

Most rögtön a főispánra tért a beszéd.

- Mit szól méltóságod - kérde halkan a grófné a prépost úrtól, ki mint egy legényke illegette feszes nyakát és düllesztette széles mellét a konteszek előtt, úgy azonban, hogy minden szempillantással a szép, halavány Ilia égő nagy szemeit leste - mit szól főtisztelendőséged ehhez a kinevezéshez?

A prépost úr legokosabban oldotta meg a kérdést, örökös jószokása szerint, amire nem akart felelni - most is mosolygott, s a gyönyörű, opál préposti nagy gyűrűjét csillogtatta.

- Én nagyon sokat gondolkoztam, efelett, s arra a meggyőződésre jutottam, hogy ebben a sakkhúzásban a miniszter felette kimutatta gyöngeségét. Inog alatta a szék. Az nem is lehet másképp. Ilyenkor kapkod az ember, de különben a főispánt derék ifjú embernek mondják. Tett már látogatásokat?

- Tudtommal még nem. Csak a beavatás után fog.

- Nos?

- Nem, tudtommal még nem.

- Csinos? - szúrte fogain át a grófnő.

- Szép, egészséges, ép ember, nem lehet több huszonöt-huszonhat évesnél.

A konteszek otthagyták a mellékszobában a lihegő, pihegő, szuszogó, agyonfűzött menyasszonyt. Odafigyeltek a prépost úrra.

Egy prépost ennyit mindig meg is kívánhat.

- Jönnek - kiáltott be teletorokkal a vőfél - mindjárt itt lesznek Feketéék. Az öreg Márton bácsi hajtja a lovakat.

Helyezkedtek, rendezkedtek a vendégek. A fiatalabb hölgyek az izgatottság miatt, hogy itt lesz a főispán, el-elpirultak, az öregebbek pedig leányaik ruháin igazítottak egyet-mást.

A grófnő hidegen hátravetette fejét egy támlásszéken, melyet egyenesen az udvarból hoztak le. Őméltósága számára, s a grófhölgyek a tükörbe pillangattak s nyelvecskéjük hegyével pirostították telt ajkaikat s a legjobb turnürt vették fel - féloldalt, félprofilt, hogy a horgas, szép Serédy-orr annál jobban kitűnjék a sok fitos, pisze, vastag, húsos falusi orrok felett - és között.

Nos, megérkeztek Feketéék és be is léptek.

Fekete Márton uram tisztességes dolmányában, Feketéné fekete főkötőben, fél úr-, fél parasztszabású új szoknyában. Évike, mint már egy csinos rektorleány, elvette a régi paraszti viseletet, és Fekete Ferenc olyan magyar ruhában, mint egy grófi inas, vagy fél-paraszt ispán.

De a főispán úr nem volt sehol.

Most lehetett látni: mi a finom műveltség; előkelő modor; hogy kell fogadni még oly közönséges paraszti családot is, aminő a Fekete Márton családja is volt. A méltóságos grófné - pedig

a gyöngé, töpörödött testének ugyan nehezebb eshetett a tükör alól, azaz a főhelyről kievickélni, magát a gögös ügyvédné, vastag kertészné, lármás asztalosné és gúnyolódó borbélyné drága ruháin, fodrain, könyökein, térdein áttörni: ím, mégis megtette, amivel kimutassa, hogy az emlegetett régi, nagyúri dölyf és lenéző büszkeség merőben kiveszett már grófjaink és grófnőink nemes szívéből. Szabadság, egyenlőség, testvériség uralkodik fent, mint alant, mióta a *Nép zászlója, Nép szava - Isten szava, Népbárát, Ébredjünk, Mindent a népért, Egy akol és egy pásztor, Krajcáros újság* felvetették, megtárgyalták és eligazították az egyenlőség szent kérdését.

Nincs már köztünk gróf - Istennek hála! Nincs paraszt - éljen!

Már messziről nyújtja vékony, cseppnyi kis szürke, kopottkesztyűs kezét a nemes grófné Fekete Márton uramnak - ki azt alázatosan meg is csókolja, Feketéné asszonynak, ki majd hogy letérdel örömeiben. De még Fekete Ferenc előtt is meg-megrázza, hogy jónapot, jónapot, Fekete úr. És Évikét pedig megsimogatja s az egész gyülekezet előtt, csak kimondani is mily szép: meg is csókolja.

A szép, karcsú, szőke leány arca még pirosabb lesz. Hát még mikor Eliz grófnő is, egy kontesz, ha csak úgy egy leheletképpen is, de mégis, hasonlóképp megcsókolja a mosolygó, piros ajkait.

Oda kell ülniök Feketééknek, avagy állaniok, mert a prépost úr Öfőtisztelendősége a szent szertartáshoz készül és a fehér kezeit már ropogatja is, oda, egyenesen a grófné Öméltósága mellé. A görög esperesné és Ilia kisasszony s az ügyvédné és minden más előkelőség hátrább, hátrább.

De mikor csordultig akar telni az öröm pohara (én sokszor tapasztaltam, óh, sokszor!) hát erőnek-erejével csordultig telik. Most is csak az történt egy jó asszonnyal. A grófnő Öméltósága Fekete Mártonné karjaiba kapaszkodott, s úgy állt az egész hosszú beszéd folyama alatt. Minden szebb pontnál - és mennyi jeles házassági célzás volt a drága, hosszú beszédben - meglökte egy kissé a grófné a bámuló anyát, hogy hallja csak, édes Feketéném, mily nagy-szerű, mily fenséges... ah, ah... Értette? Érti?

- Óh, az Ézsau fiam - mormogá áhítattal az anya - bezzeg, hogy értené. (Hát hiszen csak ő volna itt!)

Gyönyörűen forgott, csavarodott az ünnepi beszéd, azokkal a hatásos költői szólamokkal, melyekről nem lehetett hirtelen kitudni, hogy németül vannak-é mondva, vagy valami felsőbb magyarsággal; mert e jeles egyházszónok beszédei általán, vagy igen németes magyar szórenddel, vagy igen magyaros német akcentussal folytak.

De úgy is vettem észre több helyen, hogy mindig az ilyen beszédek a legtetszetősebbek.

A menyasszony a szentek kínszenvedéseit szenvedhette, mert még a kezeivel is emelte magát, hogy a zsinórok szorítását kiállhassa, sírt, dülöngött, hol egyik, hol a másik nyoszolyóleány felé, hogy a magas egekre! segítsenek, mert ami lehetetlen, az lehetetlen. Óh, hogy éledt, mikor már szabad volt sóhajtoznia, nevetnie, kiáltania, hogy: jaj, édes lelkem anyám!

Azt hitték, hogy a leány nem ment örömmel férjhez, holott a vőlegény csinos, szálás, erőteljes, barna, fiatal molnárlegény volt.

Meg is jegyezte a grófnő gúnyosan, élesen:

- Édes Erzsű fiam, nincs mit búsuljon. Maga nagyon jól ment férjhez.

- Más világban - de nem mondott több vigasztalót, mert a két kontesznek is kellett hagyni valamit.

Az egész szép, barátságos lakodalmi ünnepély olyan arcot öltött, mintha az egész csakis a Fekete Márton uramék kedvéért esett volna.

- Éljen a méltóságos főispán úr! - hangzott fel a tiszta hódolat egy pohárköszöntő után - éljen! Éljen! Bár itt volna a méltóságos úr.

S mindenki odatornte magát a Fekete-családhoz, hogy vele poharat koccintson. Az asszonyok, leányok, a grófnők után csókkal halmozták el a boldog anyát és Évikét.

- Éljen a legboldogabb édesapa! - állott fel a főtisztelendő prépost úr pattogó beszéddel, hogy szinte alig tudott belőle kiszabadulni. Bizodalmas nevetéssel fordult az öreg, csöndes földműves felé.

- Éljen, éljen - rivalgott, sikoltozott a közönség.

S megint odasétált az egész vendégkoszorú Fekete Márton uramhoz, kinek szemlátomást egyre jobban tündöklött a széles, kopaszos, barázdás, napsütötte homloka.

A grófné is fölemelkedett, s pár szép szóban éltette: *édes Feketénét*.

Most következett el az az igazán szép történet, amelyről senki, még az örömanya sem álmodhatott. Csak a régi világban fordulhatott elő ilyen.

A grófné nyájasan, sovány, átlátszó fehér ujjai között tartotta kis poharát, tekintetével végigjárta a díszes közönséget, s ott állapotodott meg az örömapánál.

- Régi, kedves, hű emberünknek, családjunk mindenkor igaz hívének tartozom azzal, hogy e család ünnepélyét a Serédy grófi család ünnepélyévé is tegyem, azaz: felkérem az egész itteni lakodalmi koszorút, hogy holnap ebédre a Serédy-kastély vendége legyen.

Hálás kezek emelkedtek, büszke nyakak nyuladoztak, vidám orcák szélesedtek. Minden lélek legédesebb mosolyával és legforróbb tekintetével köszönte meg a nagy kitüntetést.

A borbély-orvosné oda is súgta egészen mellésett ügyvédné szomszédjának:

- No, de nem tudom, tekintetes asszony, lesz-e mit ennünk!

A cigányok tust húztak; ott hátrább, akik még nem jutottak grófi asztalhoz: ittak, ölelkeztek örömlükben, hogy ezt a soha nem remélt örömdetes állapotot is megérhetik.

Ezalatt a Főtisztelendő prépost úr fölemelte poharát, s gyönyörű gondolatokkal átszőtt beszédében így fejezte ki a vendégkoszorú örömét:

- Méltóságos Grófné, Nagyságos Asszonyom!

- A középkorban egy főúrnak azt monda vendége, hogy kincsei megvédésére nincsenek elég erős bástyái. - »Holnap reggel lesz« - felelé a vár ura, és reggel a fölfegyverzett jobbágyok ezrei vették körül a kastélyt, életüket ajánlva jötevőjük védelmére. És a vendég így szólt: - »Igazad van, a kőből épülnél erősebb bástya a nép szeretete.« A méltóságos grófné kincseit akarja megőriztetni: fölkelünk mint egy test, fölfegyverkezve és megvédjük kincseit, vérünket, életünket adjuk dicső családjáért. Azt vélem, hogy sikerült kifejeznem az egész lakodalmi ünnepély keble érzetét, mely fennen dobog, és örömmel kiáltják utánam: uraim és hölgyeim, a méltóságos Serédy grófi családot, annak kicsinyjét, nagyját az Úr Isten sokáig éltesse!

Éljen-kiabálás, jövés-menés! Most már Fekete uramék is, kik látták, mi a tisztességes tempó, fölkeltek s odatorntettek a grófnéhoz.

A szeretet, hódolat és hála nem akart mértéket ösmerni és határt.

Mindenki meg akarta mutatni tehetsége szerint, hogy ő ki és tudja, mi a tisztesség. Hatalmasan odalódította poharát a grófné és a konteszkák poharához, de össze is öntözték Őnagyságaik selyem köntöseit is úgy, hogy egy alkalmas nyári zápor nem tehetett volna több hibát a drága ruhákban.

- Hagyják, hagyják, kérem - intett a grófné már utóbb ingerülten - jó, jó, köszönöm, köszönöm. - És rázta a vékony kezeit és bújt a fal felé, hanem hol volt még akkor az egész közönység. A sok asszony az öröm miatt kipirult, kevély orcájával és locsogó, tele poharával, a sok félénk, bámész leány, ki még egy üres pohárral se tudna bánni, hát amelyik csordultig! Izegmozog a reszkető tudatlan kezében. A sok tisztességtudó polgár, ki akkorát koccint, hogy a bor az embernek a szeme közé freccsen; a sok vigyorgó boldog legény, kik törték egymást a szép konteszkákhoz, bár azok szöktek, sikoltoztak, hogy: kérem, kérem az istenért...

Azonban egy grófi ebéd egy grófi kastélyban nem olyan dolog, hogy azért a szegény ember sokat meg ne tegyen.

Folyt a bor - volt honnan.

Hát aztán a tánc? Minden férfivendég csupa illedelemből táncolni akart, egyet bár, a grófkisasszonyakkal, de még - jóllehet keservesen szabadkozott - az öreg grófné Őnagyságát is megforgatta egy-egy izmos molnár hatalmasan. Úgy pörgették, úgy emelgették, akkor is mondta mindjárt, hogy ezt el nem felejttem, de én gondolom is.

Csak éjfél tájt szabadulhattak haza Őnagyságaik.

Sokat lehetett volna az úton, a hintó belsejében nevetni a tudatlan nép együgyűségén, hiúságán, de a grófkisasszonyokat a borzasztó tánc után elnyomta az álom, a grófnét meg vasmarokkal ragadta meg a gond, hogy ennyi néppel mit is csinál? Ezek telhetetlenségükben rémítőt ennének és innának. Ha volna honnan!

És hova telepítse őket?

A grófi termekbe? Lehetetlenség. Azokat akkor soha ki nem lehetne eléggé szellőztetni! Egy részének a rektornál, az iskolában terített, vagy a kastély udvarában a tejeskamrák mellett. Hanem, nem fogják jónéven venni. A nép, amilyen paraszt: megharagszik.

Mit szólana a főispán is?

(És pedig most minden - bármennyire méltó is a nép a grófi kitüntetésre - a főispánért esik, aki megtörténhetik, hogy ide eljő.)

Nem aludt a jó grófné - vagy csak keveset.

Alig virradt, hívatta a szakácsot.

A kis törpe, köpcös ember, széles fejével, lefityegő kettős állával - mert a konyha, hiába, mégiscsak a legtáplálóbb hely - kihívóan állott meg a méltóságos asszony előtt. Hallott már félfüllel valamit a nagy meggondolatlanságról, hogy itt ma minden lenne, ha teszem azt, lehetne.

- Mátém, édes jó Mátém - kezdé a grófné szakácsa előtt inkább remegve, mint bizakodva - hogy állunk?

- Hogy állunk? - dörmögé a kis ember fehér kötényét hajtogatva - hát csak úgy állunk, méltóságos grófné, hogy éppen a legrosszabbul.

- Miért? Hogyan? Értsen meg, édes jó Mátém.

- Óh, én megértem, abban nincs hiba, de üresek a fiókok, kamarák, ládák; értem annyi emberhez, mert hallottam valamit Istvántól, a főlegénytől, ha igaz.

- Igaz.

- És hányan lennének, könyörgöm alássan?

- Hiszem, hogy vagy negyvenen, ötvenen, de lehetne igen egyszerűen, itt most már a fő, hogy az asztalomnál üljön a násznép.

- Az szörnyű bajosan megy. Egy tokány, egy pörkölt, vagy ilyen most nem járja, mint a követválasztásnál, mert ezek lakodalomból jönnek. Hm! Akkor tettük volna, Nagyságos grófné, mikor még volt, de hát most!

- Most kell. Meghívtam őket.

- Óh, a grófné még sokszor meghívta a papokat és szerencsésen elhalasztottuk; betegség, vendégek, egy s más... Bizza rám Méltóságod, szépen visszaterelem én őket, hogy a konteszek tüdőgyulladást kaptak, a grófné félholtan fekszik.

- Most nem lehet - nyögé a szegény grófné.

- Ha nem lesz torkig való étel-ital, kinevet a paraszt, könyörgöm.

- Nem tesz semmit.

- Hogyne tenne. Akkor engem agyonkacagnak, én akkor innen menten elbújdosom. Nekem a becsületem drága. Nem most kellene, csókolom a kegyes kezeit, mikor már az udvar lesorvadt a csontig, hanem...

- Az nem kérdés - húzta összebb szemöldeit a grófné. - Én meg akarom vendégelni a népet. Menjen a paphoz, az örményhez, az árendáshoz, kérjen, ígérjen, de ennek a mai ebédnek meg kell lenni fényesen.

Máté uram csóválta a széles fejét és mormogá magában: - Dehogyan lehet, édes istenem, ezeknek a nagyuraknak olyan kevés a belátásuk! Addig, míg volt bővecskén, az isten világáért egy mesterembert, vagy parasztot be nem eresztettek volna az ebédlőbe, de még az üveges tornácra sem - és most, mikor az öreg gróf mindent elkártyázott, meg a szeretőire, drága kutyáira, szivaraira az utolsó krajcárját is elvesztegette, hogy csak én tudom, hogy s mint állunk, hát most azt mondják: süss, főzz, teríts, ötven vendéget hívtunk. S de még kiket! De ha addig élek is, visszaterelem az éhes csordáját.

Máté uram nem is ment se örményhez, se paphoz, se árendáshoz, mert tudta, hogy ott minden ajtó be van rozsdásodva s meg kéne előbb a sarkakat kenegetni derekasan hájjal, új bankóval, hanem öltözködött gyorsan s a fűzfák mellett, a gyalogúton, le a réteken át, a berken, a törött malom mellett bevágott a Csuka uram malma felé.

De ott bizony már indultak a csöngős, zászlós, tarkakendős szekerek. A bolondok még a cigányokat is fölrakták.

- Mennyi szekér! Teremtő isten, tíz, tizenöt! - csapkodta össze fehér, húsos kezeit a kis szakács.

- Haj, haj! - integetett a szélesernyőjű szalmakalapjával.

A két vőfél - né, ahol, még a bolondok lóháton ugratnak nagy vígan, kurjongatva Máté uram felé.

- Álljanak meg a szekerek, atyafiak, héj, mi... álljanak meg azok a szekerek - kiabálta éles, süvöltő hangon a kis szakács.

Nagynehezen hát megállottak, de a cigányok azért húzták.

- Baj van - kezdé apró mondásokkal a szakács. - Nagy eset! Aligha! Nem tudom! Halál! Sok tanács. Mire való is? Grófok. Gyöngék! Tudtam én! A konteszeknek ugyan... hm! Tüdőgyulladás. Rémitő. Doktor. Pap. Rémitő! Koporsó, barátim! A grófné elájult! Mit csináltak maguk?

- No, ez rossz jel - mormogá egy vén, cifraköntösös asztalosné. - Mikor az én Sáríkámat férjhezadtuk, a pék inasa belefűlladt a malomárokba. Nem is lett boldog soha a lelkem leányom. Két ura lett még azután, s ez a mostani is csak olyan, mint a lógó gomb, van is, nincs is.

Egy kicsit káromkodtak, egy kicsit nevettek, egy kicsit csúfolkodtak a vigadók s végre is meg kellett fordítani a szekereket.

- Nohát, nem jobb így? - nevetett hazafelé mentében a szakács. - Az én becsüiletem drága. S nyugodt lélekkal folytatta útját.

De jött, mint a forgósél, sebesen, a hegyekről valaki. S ki más, mint a jó grófné, ki különös isteni sugallatból megérezte a nagy szégyent, mely a kastélyt fenyegette, egy oktalan ember ügyetlensége miatt.

- Mit csinál maga? - kiáltott a hegyről a grófné, a gonosz emberre.

- Ki?

- Maga.

- Hogy?

- Azok a kocsik...

- Mennek haza.

- Jézus.

- Az én becsüiletem drága - mormogá a kis ember, öntudattal.

- Térítse őket vissza mindjárt! Fusson.

- De...

- Fusson.

- Nincs... - s még mutatta az üres markait.

- Fusson... jaj!...

- Könyörgöm, jobb lesz így... mint a papokkal. Parasztok...

- Fusson - s integetett a szegény jó grófné fehér kendőjével az el-eltűnő szekerek felé. És kiáltott is, de micsoda egy női hang, ha még a legtisztább szívből származik is.

És hát futott a szakács, de olyan lassan, hogy soha utól nem éri az!

HOL LAKIK A FŐISPÁN ÚR?

Lassan-lassan terjedt, s itt-ott, ahol szegény szülők gyermekei éppen otthon töltötték az édes szünnapokat, meg is állapodott a hír, hogy a Fekete Márton fia, ki pedig milyen élhetetlen kis veresszőke fickó volt, egész nyáron mezítláb, télen, őszön parasztszizmákban járt, valóságos főispán.

- Édes uram-teremtőm - foglalkozott e tépő és vigasztaló gondolatokkal egy csomó kurta-nemes, egy sereg falusi jegyző, protestáns pap, számtalan rektor és még több nagyravágyó földműves s ugyanezeknek felesége, nénje, húga, öccse, sógora. - Hova megy a világ? Nagyot fordult.

Mindenfelé egyhangúlag bevallották, hogy nagyot fordult. És főképpen Fekete Mártonék körül. Eddig csak okos, szorgalmas tót diákokból lettek püspökök, érsekek, bíbornokok, most, istennek hála, egy más út is nyílt a szerencse felé, éspedig a tősgyökeres magyar ember gyermeke előtt.

Sok ember nézte az utat.

A pap letette prédikációját és ezt a fényes, sima utat nézte hosszan, hosszan, egész a miniszter kapujáig s egy kanyarulatnál a tulajdon Mihályát, Józsefjét látta, amint hozzák felé valamely tündérek a főispáni prémes, kócsagtollas, forgós süveget. Miért ne? Ezután már vigyázni kell az embernek s bátran, bizton remélni a jót. Ehol, Ézsau öcsémrel is mi történt!

Az öreg jegyző úr lecsapja pápaszemét és tele tüdővel sóhajtja:

- Mért nem adott az Isten a sok leány helyett egy fiút! Csak fiúgyermekéről gondoskodik az isten. Ehol, Horgoson micsoda eset történt!?

A rektor úr a kukoricaföldön, hol éppen a nagy tököt szedegeti és rakja halomba, fel-felüti fejét, nem a templom felé néz, bár egyenesen rábámul a sugár torony, hanem arra a gyönyörű útra, melyen ezentúl egy-egy rektorfiú is meg fog jelenni. Meg. Lesz rektorfiúból is főispán, tán éppen az ő Jánoskájából, mert miért is ne öbelőle? Akkora fej, olyan széles váll, olyan piros, egészséges, napperzselte kép... nagyon biztos jel a jövőre.

Törzsök István tekintetes úr, ott abban a kis nádas fészekben, ragyogó orcával számígtatja az esztendőket, melyeket Zoltánkája, Taksonykája, Fülöpkéje innen-onnan lemorzsol, s, hm! különös lenne, ha... pedig valamelyiknek főispánnak kell lenni. - Zoltán már most is minő kevélyen tartja magát, pedig még hol van? Csak az ötödik deák klasszisban. Taksony? Mert éppen belőle reménylek. Most is összeveszett a professzorával. Az ilyen mustból válik a jó, erős bor. De Fülöp... gondolok valamit Fülöpkével is. Teremtő isten! Egy buta paraszt fia! Akkor egy régi, törzsökös magyar nemes jussal megvárhatja, hogy az egész szép nap ide süssön.

S ebben a tündöklő, szép, szeptemberi napsugárban hogy nőttek, szépültek a Törzsökgyerekek...

Mint nagy kolera idején, minden falu, minden város egy gondolon évődik: most is egész Magyarországon, de én hiszem, hogy a szomszéd Tót, Német és Rác-megye is a főispánság kérdésével foglalkozott. Kinyílt az idő, a szép természet meghosszabbította verőfényes napjait, hogy tovább örveghessenek az apák és anyák és körülményesebben meghányhassák-vethessék azt a nagy kérdést, hogy ezentúl mire is nevelje az okos, józan szüle gyermekeit. A feleletet mindenki, a Remetehegytől a Bükkös aljáig, a Vándorhalomtól le, le, ameddig a nagy folyamig lejt az ember: Fekete Ézsau személyében kapta meg.

Betegek gyógyultak meg frissen e történet hallatára; szegények, kiknek utolsó borjacskáját, tehénkéjét hajtották el dölyfös ekzekútorok adóba, a haza táplálására (óh, mennyit is megeszik mostanában a szent Haza!) megvidámodtak és elfelejtették a velük történt keserű méltatlanságot; özvegyasszonyok siettek a templomba, hogy árváikat még jókor felajánlhassák; albírák, rendes bírák, ülnökök, elnökök gondoltak nagyobb tisztelettel a miniszterre, kit titkon eddig, csupa orvoságkép, jól lesemmirevalóztak; még a hírlapok is nem tudták, verekedjenek-é, himnuszokat zengjenek-é a kormányra, mely egyszer letette a copfot és bátorkodott emberi módon érezni és cselekedni.

- A fél ország - amint lehetett olvasni több jó újságból - fel akart jönni Pestre, hogy a miniszternek egy szíves »Jó napot« mondjon.

Nagy örömmel mentek haza a lakodalomból és a nemsikerült grófi vendégségből Fekete Mártonék.

Az öreg Márton nem tartotta illőnek, hogy hazafelé maga hajtsa a lovakat. Nem lehet, akinek a fia főispán, az tartozik a hátulsó ülésébe ülni. Oda is ült az érdemes Fekete-pár és szembe velük Évike és Ferenc. Igaz, hogy a szűk kocsiban így alig tudtak moccanni, de a főispán családja most már - mégis csak úgy kellett, hogy együtt maradjon.

Máskor, ilyen melegben, mint ez a mostani is, Márton bácsi egy ingre vetkőzött, Feketéné is letette a posztó dolmányt vagy nagykendőt, Évike se törődött vele, hogy póre nyakát és fehér vállait süsse a nap és fogja be a sűrű por; Ferenc meg éppen alkalmasan öltözött: ám most minden másként ment. Feszesen ült a négy lélek, mintha templomban ülne és még a száját is alig merte félrehúzni. Ha beszéltek is, csak úgy, kifeszített nyakkal, mint ez egy főispán okos szüleihez és jó testvéreihez tökéletesen illett is.

- Hm, Évike - szólalt meg, ugyanígy, ezen szavakkal Feketéné, a csorgó verejtékkal a meleg ruhában alig bírva harcolni - megcsókoltad-é a konteszka kezét, mikor ezt a szép piros kendőt a nyakadba tette?

- Meg.

S a jó anya megigazította a finom selyemkendőt leánya nyakán.

- Fáin. Áldott egy lélek!

- Ferenc ugyan táncoltatta! - járult a beszédhez Márton bácsi is.

- Hát hiszen nem én híttam - morgott a legény lesütött szemmel.

- Annál szebb. Nagy uraknál, mindig hallottam, hogy asszonyok, leányok viszik a legényt - magyarázá Feketéné a dolgot együgyű gyermekeinek.

- Hogy emlegették Ézsaut! - nevetett az öregember, ravasz mosollyal.

- A lelkem drága fiamat! - édelgett a gyönyörben az édesanya.

- Eliz kontesznek mindegyre Ézsau bácsi volt a száján; jön-e, itt lesz-e? Ah, bár lenne. És mindegyre kifelé tekingetett, meg-megölelt, nézze csak, Évike, azon a kocsin nem a kedves bátyja jön? Szeret táncolni a bátyja? Sokat szeret táncolni? Ah, mily kiállhatatlan ez a Dárcu-leány, hogy meresztgeti a szemeit! Azzal a rossz leánnyal egy szót se váltson! És valami csúfot sugott róla. Nem igaz, mondtam neki, egy szó sem igaz belőle.

A leányka odahajolt anyjához, s hogy senki se hallja, odasúgta neki: - Ilia...

- Nem igaz! - emelte fel öklét a parasztasszony. - Az a szemtelen borbélyné hazudhatta; olyan ártatlan, mint az a nap, aki ott ragyog! Én tudom, kicsiny korától fogva ismerem, mindennapos voltam a házuknál, ő is, míg kisebb volt, nálunk.

- Azt is mondta Eliz kontesz, de...

- Mit mondott?

- Hogy mondjam meg Ézsau bácsinak, tudja meg ő is, kicsoda Ilia.

- Meg ne próbálj ilyet, mert a nyelvedet úgy égetem ki!

- Azt is kérdezte, jár-e át hozzájuk a bácsi?

- Jár, jár, hát mért ne járna! - kiáltá hevesen Feketéné. - Apja, anyja becsületes emberek voltak örökké, egy falat jó ételüket meg nem ehatték volna, hogy át ne küldjenek belőle.

- Mondtam. Azt is kérdezte Eliz kontesz, hogy Ézsau bácsi nem szereti-é Iliát, azt a rossz személyt?

- No? Hát mit mondtál?

- Ézsau bácsi erről nekünk sohase szólt.

- Nem. Hát aztán?

- Hogy nem szeret-é valakit nagyon?

- No? Hát aztán?

- Sohase szólott ő nekünk erről. Hogy ő engemet úgy szeret, mint a tulajdon édes testvérét...

- Óh, a lelkem! S megcsókoltad-é érte a kezét?

- Ő tízszer is megcsókolt.

- No, és te?

- Én nem mertem.

- Ostoba! Benned van a Fekete-vér! Az asztalfőre húzzák a fejedet s te a pad alá dugod. Erre tanítottalak én? Te, te!

- Azt is mondta Eliz kontesz, nekem most már nem szabad parasztruhában járnom, menjek el a kastélyba, ő felöltöztet engemet, meg édesanyámat is felöltözteti. Aztán Ferenc se járhat így többet, de édesapámnak is el kell vetni ezt a paraszt-gúnyát. Majd ő tanít engemet sokra, de ne szóljak semmit se Ézsau bácsinak. Ő semmit se tudjon, csak egyszer majd, mikor ő szól. Hogy neki ezentúl édes kis testvére vagyok.

- Óh, a csillagom! - kulcsolgató kezeit Feketéné. - Micsoda szív, micsoda lélek!

Az okos asszony azért okos asszony, hogy ily fontos esetben azonnal munkához is lásson, teljes erővel Feketéné kezdte először is az urán. Most kezdte szégyenleni, hogy, istenem uram, hogy is ültek ők annyi úri vendég között! Ezer szerencse, hogy ott nem volt szegény Ézsau, mert szégyenletében a föld alá bújt volna. Milyen lajbi van ezen az emberen (t. i. a férjén): csupa egy kopottság! Nem lehetett volna elkérni a gazdag Forró Gábor bíró téli ruháját? Az is parasztos, de mégis újdonság. Ez tán tizenöt esztendő is van már. És minden pecsétet, szakadást, vásást, gombhiányosságot szemügyre vett. Hát milyen volt a nadrág, a nyakravaló, a dolmány, a kalap, a téli parasztcsizma! (Eddig mindig nagyon jó volt.)

De nem is tudta, mit csináljon, sírjon-e, vagy átkozódjék, amért hogy a jó Isten úgy el is tudta venni az ő eszét ennél a lakodalomnál.

Évikének is hogy áll a haja, mint egy szolgálónak (még eddig mindig úgy állt és szépen is állt), mindjárt felfésülteti a boltosnéval. Aztán kesztyűje sincs - ott még a Pára takács leányának is volt a lakodalomban... Ezer szerencse, hogy Ézsau ott nem volt, mert majd adna most. Alig várta a jó édesanya, hogy hazaérjenek, hogy mindenenket tüstént mozgásba tegyen. Átjön Iliá, majd tudja ő, mit hogyan. Milyen jó, hogy éppen a szomszédban laknak, nem veszi észre senki, mit csinálnak, még Ézsau sem, s egyszercsak az egész ház... egy kicsit itt előre is gyönyörködött.

Került a sor Ferencre.

Elviszi a benedeki rektor sógorhoz, annak a nagy káplán fia csak mostanában halt meg, a ruhái éppen jók lesznek Ferenc fiamnak. Most már parasztruhában nem lehet, igazán nem lehet neki járni. Mit mondana Ézsau. Ezer szerencse, hogy nem volt a lakodalomban. Mit tett volna a drága lelkem, csillagom, ha látja, hogy az ő öccse parasztruhában táncol a grófkis-asszonyokkal, pedig ugyan kedvelték ám a táncát. Telhetetlenek voltak annak a gyerekek a szép táncában.

S Feketéné egy pillanat alatt el tudta képzelni, hogy Ferenc milyen lesz a benedeki rektor sógor meghalt káplán fia úri ruhájában és hogy fog ez a gyerek abban táncolni.

Örömeben könnybelábadtak a Feketéné szemei - és ugyan mely jó anyának szemei nem lábadnának könnybe ilyenkor?

Hanem hirtelen búra fordult öröme.

Végignézett a tulajdon öltözetén.

- Teremtő atyám! - mondogatá magában és tán egy-egy helyt hangosan is. - Hát így ültem én a kegyes jó grófné mellett? Hanem hiszen... Itt a jó esperesné tisztelendő asszony, majd kireparál ő engem is. Ne félj, kedves, áldott gyönyörűségem (a főispán), nem leszünk mi neked többet sehol is a szégyenedre. Istennek hála, van honnan, nem kérjük kölcsön, felruházom az egész házat.

De már beértek a faluba, köszöngettek az emberek onnan is, ahonnan meg se gondolták, tudakozódtak az asszonyok nagy lármával, édes kézemelgetésekkel, hogy a lakodalomban hogy volt, mint volt, s mintha festett komédiások ültek volna a kocsin, körülvették asszonya, leánya, vénje, ifja, Feketéeket s elárasztották őket magasztalásokkal.

- Jaj, de szép vagy, Évike, mintha cukorból volnál...

- Mindig is a legszebb leány voltál a faluban - mondja egy más, a vastag iszákos Kokárdáné, ki pedig minden leányt a porba csöpült a gonosz nyelvével. - Bezzeg ám, ki járt nálatok...

- Ki, nénémasszony?

- A báró úr, a méltóságos úr, s hogy haragudott, hogy senkit se talált idehaza, majd megmondja a rektor úr. De hárman, négyen is voltak.

- Kik? Ugyan? - kérdezte Feketéné is, a leánya is egyszerre.

- Én mindjárt meg nem mondom, lássuk csak...

S gondolkozni kezdett.

Aközben Csutora Péterné közelebb járult egy kis frissen sült lángossal s azt is megmondta, hogy az a három úr ki volt, hogy hát egyik volt a nagyságos báró, a második a Körtvélyesi gróf, hej, beh szép egy sugár legényke, a harmadik meg ki is?...

- A Borona báró, az a kövér - dobta oda a szót Kokárdáné.

Forró Gábor bíró uram is akkorra a faluházából odasompolygott. Rátette kövér kezeit a kocsi oldalára s egy nagyon szép hírrel kedveskedett.

- Ferenc öcsém, úgy van a törvény, hogy az installációnál a falu szürkéjén, bő gatyában, sarkantyús csizmában te vezeted a legénységet. Te viszed a zászlót is. Juliskám köti a dolmányodra a piros kendőt.

Feketéné nem tudta megállni, hogy el ne járjon a nyelve.

- Mert, bíró uram, az én fiam póre gatyában nem megy többet, hanem megy pantallóban.

- Hát akkor a szürkére más ül.

- Már bizony üljön. Ott van a Gere Péter fia. Nekünk majd megmondja a fiam, a lelkem Ézsau, hogy hol menjünk.

Csavargatta nyakát a kevély bíró, hanem azért úgy tett, mintha ő is éppen így gondolkoznék.

A lócsalábú, hosszú rektor, a hosszú kecskeszakállával, piros orcájával, nagy hajlongásokkal már várta Feketéeket a kinyitott kapuban. Messziről nyújtotta az írást, amit a bárók hagytak itt a főispán úr Őméltósága számára.

(Óh, teremtóm Atyám! Milyen gyönyörűen hangzott úgy Feketéné asszonyom, mint Fekete uram fülében is ez a felséges szó: *Méltóságos!* Aztán egy paraszt udvarban, hol a három nagy, fehér kutya sem hallott ilyen szót, de soha, még soha.)

- A drága lelkem...

- Az aranyom...

- A csillagom...

- A tündöklő világom...

E szavak hangzottak itt is, ott is, még az ólban, istállóban, padláson, kertben, pincében, kamrában is, amerre csak a jó édesanya járt. De hol is lehet a gyémántom, szülöttem, Ézsau?

Csak déltájt érkezett meg a főispán úr a szomszéd városból, hol ezer volt az eligazítanivalója az installáció előtt.

Úgy akarta a két kezében leemelni az édesanyja.

- Ugyan, anyám - ugrott le porosan a főispán a túlsó oldalon, hol meg Évike ragadta meg és halmozta el csókokkal a kezét.

Hogy esett, mint eshetett meg, nem tudom, de az öreg Fekete Márton is lehajolt a fia kezéhez.

Ézsau átölelte az apját és jól, de keményen lehordta, mint egy bűnöst és kijelentette, hogy semmiféle komédiát meg nem tűr a háznál. Minden a régiben maradjon, mert soha többet be nem lép az udvarba, vagy azonnal visszaadja a főispánságot s elköltözik erről a vidékről.

Ezt a rektor mind hallotta - de el is mondta még aznap, ahol csak jószívvel fogadják a belső embert, s a bort nem tartják lakat alatt.

A főispán úr, éppúgy, mint azelőtt, felvette gyengébb, rongyosabb kabátját, beült a kis kertben a komlókalypbába s az érkezett iratokat átfutotta.

»Kedves barátom! - szólt a Jenő báró levelecskéje. - Ha időd engedi, még ma estére jöjj át Istvánhalmára. Sürgős megbeszéltnivalóim vannak. Kerestünk, de te most a felhőkben jársz, pedig látni szeretnénk. Gondoltam, nem én leszek a legutolsó, akit látogatásoddal szerencsésítesz. Barátod: Jenő. - Tehát, ma este.«

Mély, égő pirosság futotta el az ifjú orcáját; szemei megállottak; ajkait mosoly nyitotta szét, hogy ép, fehér fogaival, melyeket rendetlen, korcs élet még össze nem tördelt - a szomszéd kertbe nézzen.

A szomszéd kertbe, a görög pap kertjébe, honnan egy kis nyíláson Iliá szemei vigyázták a csinos, de éppen nem feltűnő szép ifjú embert.

Huszonhat, huszonhét évvel minő képek rajzanak a szívben? Paloták, selyemmel, bársonnyal márványoszlopokkal? Vagy nádas házikók, egyszerűségben, talán szegénységben, de egy égi tündérrel, kinek fehér homloka ragyogóbb a csillagnál, ajka édesebb a színméznél, szeme égetőbb a déli sugárzó napnál, mosolya biztatóbb az édesanya boldog beszédénél?

Ézsau leteszi a kis tenyérnyi lapocskát. Szívén átfut a szó: *kedves barátom*, minden idegén átnyilallik a hang: aki *szerencséltesz*...

Honnan jutott ő e birtokhoz, mely nagyobb az egész falunál, ez ajándékhoz, e fényes ruhához, melyben csak nagyurak járnak? Ó, a paraszt Fekete Márton fia - barátja, te barátja a hatalmas fejedelmi ősök gazdag utódjának, a fél ország leggazdagabb, legkevélyebb bárójának... Ki játszatja és miért játszatja vele e történetet, melyet regényben sem hinne el senki? És mi lesz ennek a vége?

A kihevült, szőke, telt, egészséges arcú ifjú végigsimítja magas homlokát, meg-megborzolja gesztenyesárgás, vereslő, fényes haját, kigombolja széles, domború mellén a ruhát, sőt ingét, hogy a friss lég hűsítse, csöndesítse le háborgó, torlódó érzéseit s keressen valakit, valamit, amibe, akibe megfogódzhassek.

Hol egy régi barát, ki előtt szívét szerencséje áldásaival kitarthatná... félelem nélkül? A szerencsés embert a régi társak gyűlölik, utálják hátmegett, és szemben édig emelik; a hirtelen fölemelkedettre a leghitványabb gazember is elmondhatja: csaltál, loptál, hazudtál, öltél, az ördöggel léptél szövetségre, mert becsületes úton csak csigaháton mehet az ember s akkor is nagyon ki ne nyújtsa a nyakát, mert ott a veszedelem. Hol van az a gyermekkori meghitt tanuló társ, játszótárs, aki előtt ezt az ezeregyéjszakai tömérdek kincset veszedelem és rettegés nélkül föl lehetne tárni mind és meg lehetne latolni egyenként - bizodalmasan?

Ott van apád... óh, az nem ért meg.

Édesanyád - az csak sírni tud örömeiben és félszeg dolgokat csinál.

Testvéred, öcséd, húgod: - azoknak törvényes osztalék kell a kincsből és egy kis krajcárral se kevesebb, mint amennyi neked jutott, hanemha több...

Fekete Ézsau fölkel, s mint a vadász, ki régóta nézi már áldozata ráfüggesztett szemeit, megy csöndesen, maga se tudná merre, meddig, ha egy égi szellem nem vezetné - a szív legbensőbb rétegében, hova, ki tudja, mikor lopta magát a mindenható lény - megy, s ott a korhadt deszkakerítés nyílásánál áll meg.

Rég nem beszélt már Iliával, a gyermekkori társsal, azt hitte, el is felejtette már a szépet, a legszebbet, ki más számára nyílt, kinek se nemzetisége, se vallása, se családja, se nagyúri helyzete nem talál az övével, mert ő magyar, azok oláhok; mert ő protestáns, azok óhitűek; ő szegény parasztember fia, az tehetős emberek egyetlen leánya, kit százezerrel bírók kértek meg: az ő rokonai parasztlak, annak a rokonai érsekek, főhivatalnokok. Most, ím, mégis - mintha szárnya nőtt volna, minden akadályon egyszerre keresztülveti magát - odamegy, égő arcát odaszorítja a deszkakorláthoz.

- Iliá... maga van itt?

- Én.

- Megjött a lakodalomból?

- Óh, rég.

- Sokan voltak?

- Magát is várták...

(Nem mondhatta volna így: vártuk?)

- Kik?

- A Serédy grófnők.

- Engemet?

- Igen.

- Én sohasem beszéltem velük. És maga nem volt ott, Ilia?

- Ott voltam.

- Nem vártál? - enged tért az ifjú a régi szomszédos, gyermekkori érzésnek.

- Vártalak.

Ézsau, mert még egy kicsit paraszt volt, egy szökéssel átvette magát a kerítésen. Nem volt az olyan magas.

- Ézsau bácsi, Ézsau bácsi! - hangzott mindenfelől. - Ebédelni.

- De hol van? - hangzik Feketéné szava. - Hiszen a kalapja itt van. Csillagom! Szívem! De hol vagy? No, te, a körtefára másztál... Óh, te, te! Hát nem mehetett volna fel Ferenc vagy apád?

És Feketéné nézi a körtefát, almafát, még a veresszőlő-bokrokat is megzörgeti, mikor egy zuhanást hall s egy pillanat múlva előtte áll Ézsau.

- No, de hogy keresünk, angyalom! - öleli, csókolja a parasztasszony fiát, leküzdhetetlen, fékezhetetlen gyönyörrel. - De a te ruhádon, fiam, itt ni, egy sárga rózsza van? Ez a papék kertjéből való, mi? Áthajoltál, gonosz! No, tán nem haraguszna meg érte. Pedig ilyen sárga ott is csak egy van. De hogy észrevetted...

S ölelkezve megy a parasztfiú a paraszt anyával.

A főispán úr - az nem lakik itt. Itt Fekete Ézsau lakik.

AZ ÚJ BARÁTOK KÖZÖTT

Oly nyugodtan, mintha elejétől fogva bárók, grófok, nagyurak társaságában élt volna - holott sohasem ült egyetlen egynek az asztalánál sem - ment Fekete Ézsau úr, de már a főispán, egy paraszt-szekéren, az édesapja jó kis alkalmatosságán Istvánhalom felé.

Elment a sósvizek mellett, most is csak olyan sivár volt a völgy s kopott, fakó a hivatalos faház, mely a sóskutat befoglalta s a néptől okosan elzárta - de mintha mindenfelől sárga rózsák integetnének felé.

Elment a nádas erek mellett, a fűzfáknál, hol a báró tava hullámozott a sok fel-felcsapódó halaktól - melyből a fél falu jól megélhetne és mégis maradna a Jenő báró asztalára elég; máskor nem tudta megállni, hogy a szép harcsák, potykák, csukák fickándozásaiban ne gyönyörködjék, most akár a szekerébe csapódhattak volna, mégsem törődött velük, pedig a vén Gergely halász a kunyhó előtt már várta, le is emelte a nehéz kalapját, hogy megjelentsen: - Uram, egyetlen egy se veszett el, megvan egy szálíg.

Nem tett most szót a drága halak iránt - a szolgabíró úr, se a főispán úr.

De hűvösebb, enyhébb volt az erdő illatos, balzsamos levegője; hangosabb a madár csattogása, zaja, füttye, holott a szépe, színe elköltözött már, a tengereken túlra. Most mégis úgy érezte: az egész tavasz itt van. Virágot látott mindenütt, virágot még a száraz, poros úton is.

Messze terjedő, dús erdők aljában, hegyek között feküdt Istvánffi Jenő báró kastélya. Fősvény kastélynak hívta a nép, azért-e, mert a néhai báró se Istennek, se embernek nem adott soha egy krajcárt, s ezzel a tudománnyal is halt meg; vagy azért, mert Jenő báró se sokat törődött a más bajával? Feleségét szerette, bálványozta; gyermekeit szűkösen neveltette, de velük élt, mint egy igazi, becsületes, szegény apa; senkit meg nem csalt, de irtózott a kéregetőktől, akik pedig, mint a verebek, varjúk: télen-nyáron házuk körül röpködnek, lármáznak.

Úgy gondolkozott - de legalább ne árulta volna el, mert a jó népet kevéssel el lehetne ámítani s abban a földesuraknak volna haszna - hogy éljen mindenki magának; ne raboljon, de ne is hagyja magát kiraboltatni; dolgozzék, de munkája gyümölcsét ne is tegye ki prédára; hagyjon békét a zászlóvivéseknek, szerepléseknek, de a saját portáján legyen élet-halál ura, reszkessen előtte még az is, aki aluszik. Pap őhózzá ne járjon, csak ha keresztelni vagy temetni kell, akkor is végezze dolgát kurtán s álljon odább a rekvizitumaival; neki dicséret, vigasztalás, hízélgés nem kell; többet ad egy egészséges, fiatal csikóra, egy jófajta malacra, borjúra vagy ebre, mint a világ minden pohárbeszédére, melyben egy szó igaz sincs, s mely csak a gazoknak és hülyéknek való. A papi állomásokat be is lehetne már szüntetni. Mire valók? Fordítaná az állam azt a költséget az országutak, mellékutak, hidak jókarban-tartására, béresek, napszámok fékezésére, vadorzók, falopók, tolvajhalászok, kóborló cigányok és szupplikáló diákok üldözésére.

Lenne már egyszer rend - ez volt a jelszava. S ki is mondta mindenütt. Rend, hogy ne lásson az ember lézengő beteget, akinek a szeméből egyéb se néz ki, mint: kérek, esedezem. Rend, fizesse mindenki adóját pontosan, hogy a birtokos osztályt ne nyúzzák a pontatlan parasztok hanyagságáért. Rend, pusztítsanak el minden kocsmát, mert onnan kerülnek ki a tolvajok. Rend, hogy lennének igaz hivatalnokok, kik meg ne hagynák magukat vesztegettetni néhány forintért, s nyomorba ne süllyesztenék a hazát, emberiséget. Rend, hogy lenne már egyszer becsületes alispán, ki nem a tulajdon famíliája éretlen vagy rothadt kreatúráival veszi magát körül; főispán, ki tudná már egyszer a kötelességét és azt akarná is teljesíteni tűzön, vízen, s ne vezetné magát orránál fogva.

A törpe, ódon kastélyt, melyen éppen semmi sincs, ami az idegennek tetszenék, hacsak a tömör, zöldesszínű rézfedél nem s a kis torony, csúcsán az újonnan aranyozott csillag? Nem, nem: szél-ló, mely mutassa, mit várjon a gazda az időtől, - a szürke, rideg vén castellumot, hatalmas újdonszerű melléképületek, istállók, csűrök, gabonások veszik körül. A gabonások emeletesek, akkorák, mint egy kaszárnya; mennyi gabona férhet azokba, és lehet is bennük! A csűrök, mint egy hosszú juhakol; mennyi lehet azokban a szekér, kocsi, gép, mezei szerszám, eke, borona - de ím, ott vannak a tűzoltó kocsik is; az istállók - óh, nem is merem máshoz hasonlítani, mint a templomokhoz, mert oly magasak, akkorák a csillogó ablakaik, oly szélesek a tölgyfa-kapuik, ajtaik. Igaz, hogy Jenő báró többet is ül lovainál, mint a faluházánál, iskolájánál, kórházánál, melyet a bolondos pap alapított a sok csavargásával; s igaz, hogy a lovak nem kívánják, hogy egy-egy nagyúr visszaköszöntse őket, mint a rektor, meg a jegyző, meg a kovács, meg Bugyi uram, a szomszéd paraszt, ki mindegyik jónéven venné, ha a báró egyszer odaszólana hozzájuk jártában-keltében, hogy - Jó reggelt kívánok, rektram, van-e sok gyerek, van-e velük baj? Jó napot, jegyző úr, hogy mennek a falu ügyei? S hát adjon isten magának, édes Bugyi szomszéd, hogy vág a bajusz? Mi? - ilyen valami együgyűségeket a lovak nem kívánnak s hálákat adnak, hogy van még úr a hazában, a szép magyar földön.

Szívemből mondom: de legyen is.

Fekete Ézsau főispán úr az édesapja kis szekerén könnyen suhan át a kastély előtti nagy kőhídon.

- Hej, meg kell állani! - kiált a kocsisra fölemelt bottal egy kurta-kaputos ember. - Nem tudod, hogy erre csak hintó jöhet? Amott az út a cselédházak felé.

S egy kicsit megemeli az udvari tiszt Ézsau előtt sapkáját.

Ézsau megállítja a szekeret, leszáll s a kocsist visszafordítja.

Tiszteletteljesen mutatja be magát a rend éber őrének, ki most már a széles tenyereit tárja ki, hogy azokon vinné be a méltóságos főispán urat. S ettől az újmódi kocsihintótól alig is tud szabadulni Fekete úr. Az udvari tiszt hol előreugrik, hol a háta mögé bújik, alázatosan s egyszer elmondja: - Könyörgöm, méltóságos főispán úr, méltóságos, méltóságos... a kegyes kezeit csókolom, de a báró úr önméltósága erősen meghagyta, hogy ezen az úton parasztszekér, persze, csak parasztot értett, nem szekeret - nehogy merészeljen szemetelni.

- Isten hozott, édes pajtás! - lép ki az üveges verandából a legszívélyesebb köszöntéssel Jenő báró, szeretettel rázva meg Ézsau kezeit és megölelve, mint régi jóbarátot, kivel eddig csak úgy három lépésről váltott egyszer vagy másszor alkalmilag szót. - Már régóta várunk. Be akartalak mutatni előlegesen installációd előtt legjobb barátainak...

A legjobb barátok - ki innen, ki onnan; ki félig, ki egészen; ki mosolyogva, ki tágranyitott ajkakkal, a Jenő báró szavaira elő- és közelebb jöttek.

- Feketey - odasúgta Ézsau-nak Jenő báró - Jákob, ugye?

- Ézsau... és csak Fekete.

- Fekete Ézsau, kedves barátom, Magyarországi főispánja. Báró Borona Ákos, gróf Serédy Iván, báró Gelléry Tivadar, gróf Bende Béla és Dávidházy Firi kuzinom.

Mint csak a legműveltebb körökben történhetik, a barátság hamar megtalálta a legfesztelebb modort. Aki látja e kedélyes társaságot a legfinomabb fajta szivarok gomolygó fellegeiben: azonnal meggyőződik róla, hogy Ézsau itt nőtt fel s e derék urak vele együtt gyermekeskedtek. Élénken, könnyen szállottak egyik tárgyról a másikra és mindig olyanra, amely a Fekete úr körébe tartozott; derülten tárgyalták a legújabb napi eseményeket, az ellenzéki botrányokat odafönt és sovinizmust idelent; a szekularizáció kérdését, az interkaláris jövedel-

meket; az állami erdők célszerű kiirtását; az adót, lóversenyt, a gazdasági egyesület mizériáit - és a menyecskék, új asszonyok, új viszonyok eklatáns skandalumait. De...

A háziasszony?...

A háziasszony? Nincs itthon; egy Fekete Ézsau - ohó! várhat addig még, míg előkelő körökben háziasszonyokat és házikisasszonyokat láthat.

Magyarország nem a könnyű, lóhalálban való hódítások hazája.

Lépésről lépésre csak.

Lassan. De lehet.

A tizenkettedik óra itt van már; ím, üt. Édes, biztató, gyógyító, vigasztaló, fenséges a csengése. Kitárulnak a berozsásodott kapuk; kinyílnak a bepókhálósodott ablakok; friss lég tódul a dohos termekbe; éltető, átható levegő lopózik a beteges tüdőbe, egészséges fényt adva a szemeknek - és életteljes színt varázsolva a kiderült arcokra.

A szellem, a szív megújulásának forradalma ez - elűzött, lenyaktilózott fejedelmek nélkül; vérfürdő nélkül; tűz nélkül, forralt olaj nélkül.

Itt, a szép, erdős, lombos hegyek aljában, az ország leggazdagabb vidékén: *Magyarmegyében*.

- Brúder - öleli át Fekete Ézsaut egy izmos testalkatú, cigányfekete arcú, felcsapott orrú, fiatal férfi, vastag, piros szájjal, széles, ép fogakkal s oly villogó szemekkel, melyeknek égő fénye a lobogó lángon keresztül hatna tán - micsoda terved van az új tisztikarra nézve? Mert éppen olyan periódusban érkeztél közénk, amikor küszöbön az új választás.

- Halljuk! - öleli át a másik oldalról gróf Serédy, egy ötven felé járó, kopottas, sovány, veresszőke agglegény; gyenge fülei helyett a kinyitott fakó szájával hallgatva és figyelve. - Érdekes. Ezt a sok gazembert, aki most a megyét eszi, rostálnunk kell. Kíméletlenül!

- Természetes! - szól bele Borona báró, a lehető fekvő helyzetet vevén, tömzsi kövér tagjai kényelmére.

Dávidházy Firi előre füttyölt ehhez az aktushoz.

Szépen, hatalmasan füttyölt, mivel ez mostanában főúri sport. Még a taktust is verte a kezeivel, mialatt azonban élesen, gúnyosan vizsgálta a kipirult arcú, beszármazott főispánt.

- Azt gondolom - kezdé Fekete úr - alaposan meg kell előbb vizsgálnom az egyes hivatali ágakat; teljes felvilágosítást szerzek az egyénekről, jóllehet magam is ösmerem az ifjabb nemzedéket; értekezleteket tartok s kellő eszmecsere után a névsort megállapíthatjuk.

- Egyszer az alispánt kasszírozni kell! - vetett egyet magán gróf Bende Béla, a cigányfekete főúr. - Bevisszük Dávidházy Firit alispánnak.

Dávidházy Firi egy kopaszos kis barna emberke volt, úgy a harmincon innen. Telt, csinos arcán nem látszott más, csak dölyf és gúny, s az a meglepés, hogy nálánál szebben talán senki sem tudna füttyölni. Még egy ebben növekedett kocsis sem.

- Ha akarjátok - állott meg egy percre a szép füttyben Dávidházy Firi úr - én, tudjátok, értetek, a pártért mindent megteszek.

S most már, mivel a füttyöt is a párt érdekében tette, tehát teletüdővel csinálta. Leste azonban, hogy a főispán arcán ez a kandidáció milyen hatást tesz. Valami előérzete sejtette vele, hogy ezzel a parasztal - míg betanítják - lesz egy kis baj. Szépen, igen szépen füttyölt tovább, hogy már szebben és jobban füttyölni nincs is miért.

- Új életet kell teremtenünk a megyében - ütött el egy percre minden alispáni vitát Serédy gróf. - Mi? - s odatartotta fülét a Fekete Mártonék Ézsauja felé, hogyha az szól, hát ide szólja, aközben egész arcával s a szakadozott, hosszú manzsettáival folyvást Jenő báró tekintetét lesve. - Természetes dolog, rég látom én itt már a reformok szükségét.

- És micsoda reformok lennének azok, édes öregem - kérdi nagy hangon, derült nevetéssel báró Borona Ákos - amelyekkel a te megyédet még egyszer meg tudnád menteni?

A grófok, bárók találtak annyi időt, hogy míg a reformok elejét magyarázgatta Serédy gróf az új főispánnak: ők egymás között kacagják a szegény koldust, kinek semmije a drága rajtaválóján kívül; ki mindenét elette, itta, kártyázta, kalandozta; ki most hol egyiken, hol a másikon élődik; ki minden követválasztáskor fellép, de csak a faluházánál, és választó a hármashegy-i takarékpénztári irodában az örmény igazgató előtt: fenyegetőzve, de egyszersmind biztatva; ki őszintén hiszi, hogy a minisztérium legelső szent kötelessége az ilyen főurakat helyeztetni elillő hivatalokba: főispáni székekbe, jószágigazgatói állomásokba, a vámoknál, erdőknél, vasutaknál, gazdasági kiállításoknál, konzulságoknál, megüresedett államtitkárságoknál, színházi újabb szerkezeteknél, szőlészetnél, kohászatnál, állami papír-, porcelán-, bőr- és faipari gyáraknál, különösen pedig pénzverdéknél; mindenütt csak a kormány megbízható, szakavatott szemei képpen, főfelügyelőkül, vagy, ha még volna ezeken felül valami jobb, de parasztos munka nélkül való méltóság: hát akkor egyenesen azokul.

Serédy gróf közelebb húzta magához a főispán fejét, azt egészen hatalmába kerítette és eszméit, terveit, melyekből a magasabb lelkek sohasem fogynak ki, hathatósan fejtegette.

- Bikatelepek, tudod, Jakab.

- Ézsau vagyok...

- Mi az ördögnek használsz ilyen szent nevet, brúder, kitörik az ember nyaka benne... hát, brúder, állatnemesítés, ez legyen az első; ha valami pénzt hoz: ez hoz. A népet semmivel se lehet jobban megnyerni, mint egy szép kossal, ménnel, bikával. Angliát ezek tették nagygyá, és Poroszországot ezek emelték föl.

- A tanítók, gróf, a szegény tanítók, papok, művelt iparosok.

- Nem értelek, barátom.

- Csak folytasd.

- Úgy, tehát osztod nézeteimet. Ezt már szeretem. Vannak ideáim a mezőgazdaságban is.

- Hagyjuk el azokat, öreg - intett a kezével Borona báró, így nem leszünk készen a listával, pedig a választás előtt az utolsó útkaparára nézve is tökéletesen egyet kell értenünk, örvendünk, hogy fiatal, tevékeny főispánunk van, azaz, lesz valahára.

- De van - nyomta meg e szót Jenő báró.

- Tehát helyes: van, de azt megengeditek, hogy egyöntetűleg kell intéznünk mindent. A régieket merőben kasszálni és egészen bizodalmas, ösmert embereket rakni mindenüvé. A megye nem arra való, hogy egy csomó bocskor, ködmen, szűr, bunda előttünk avasodjék meg; a megyében folyton-folyvást friss vérnek kell keringnie. Szolgabírák megújítandók...

- Szabad egy szót szólnom? - emelkedett föl a főispán.

- Kérlek - intett Jenő báró Fekete Ézsau úrnak.

- Nem oszthatom sem a Serédy grófnak, sem a bárónak különben igen tisztelt nézeteit. Semmi névsoralakításba nem megyek addig bele, míg minden jelenlegi tisztviselőről a lehető leglelkiismeretesebb ösmeretet nem szereztem. Elvem, ha erről szólhatok...

Senki se mondta, hogyhát szóljon, még Jenő báró is fölötte elkomorodott, a grófok pedig hangosan kezdtek dudorászni, amiből érthetett volna Ézsau - ha akar. De tudja isten, hol járt az ő esze. Nem gondolta-e meg, hogy e rendkívül magas állását, e mostani barátságos, rokonszenves fölkaroltatását kinek köszönheti? Okos ember, szegény ember lehet oly elbizakodott, hogy a saját nézetét, felfogását nálánál előkelőbbekkel, hatalmasabbakkal szemben előtérbe állítani, avagy hetykén védeni se áttallja?

Majd úgy vegye hasznát!

- Elvem - hangoztatá Ézsau, és pedig oly csengő hangon, mintha írnokai között állana a horgosi szolgabírói csűrben - hogy senkit se mozdítsak el helyéről, míg azt becsülettel betölti, sőt törekedjem azon, hogy abban megerősödni segítsem. Jó fákat kivenni, ha talán gyümölcsük nem volna is a legdivatosabb, és helyükbe nagyon dicsért, új fajokat ültetni, csak azért, mert valaki oltványainak forgalmat szerezhettek, sohasem lesz törekvésem.

- Nem fogtál fel bennünket jól - tört előrébb, de szenvedéllyel, Jenő báró...

- Ah, ez furcsa.

- Különös.

- Ha, ha!...

- Hagyjunk meg minden tolvajt, részegest, urambátyámat, uramöcsémet - pattogott Gelléry báró.

- A maga helyén - nevetett Borona báró. - Superbe!

- Csakhogy a megyét... - ugrott le a díványról Dávidházy Firi.

- Föl ne zavarjuk - dobbantott a lábával a reformátor Serédy gróf. - Felette sajátságos és hóbortos doktrína lenne. De, úgy hiszem, brúder Jakab, nem ezt gondolod.

- Nem, gróf úr. Ismételve mondom: Ézsau a nevem, ha szíveskedik megtanulni.

S két neveletlen paraszt szem tüze csapódott a süket gróf felé.

- Kérlek engemet jutni szóhoz.

- Tehát szóljon Jenő.

- Nem fogtál fel bennünket - akarta nyugodtan adni elő eszméit a báró, de hangja törött, durva, rikácsoló lett. - Mi rendet akarunk, tisztességes, becsületes emberekkel. Azt hiszem, ez ellen nincs szavad?

- A megyében eddig se volt szabad gazembereknek tisztviselősködni. A megye, a maga egyetemes egészében, mert szabad választás kifolyása, szerkezetében, egyéneiben szent és sérthetetlen előttem.

- Óh, de... te egész pápa vagy, brúder - kiáltott Serédy gróf. - Veled aligha furcsa fogást nem tettünk.

- De hadd beszéljek én - kért, követelt Jenő báró, kifehéredett arccal.

- Itt nincs szó fogásról. Fekete, ha akar, belép a főispáni székbe, ha akar, visszalép. Erőltetve nem volt. Itt barátságos megbeszélésről...

- De ha ő semmit se fogad el?

- Ha kijelentette, hogy az ő elve.

- Ej, itt nem elvek, teóriák határoznak, hanem közérdek, egységes, józan, egészséges adminisztráció.

Egy kis csontos, maréknyi fej, fehér arccal, nagy, horgas orral, széles, vékony, mosolygó szájjal tekintett be egy oldalajtón.

- Szabad nekem is helyet foglalnom a nagytanácsban?

- Suzanne néném... özvegy gróf Serédyné - mutatta be Jenő báró a mi lakodalmas grófnénkat.

Fekete Ézsau tiszteletteljesen hajtotta meg magát a grófné előtt - de minden kézszorítás és kézcsók nélkül.

Serédyné tehát, hogy kiségitse a tanulatlan embert, egészen közel ment a főispánhoz, nyújtotta kezét, még egyszer bemutatva magát és egy kis török díványra maga mellé ültette a félénknek látszó ifjút.

Meg kellett engedni a grófoknak és báróknak, hogy a grófné néhány percig a maga részére foglalja el a tért, kérdéseit megtegye a főispán becses úri családját illetően, különösen kijelenthesse, hogy kedvesebb leányt, mint a szép Évike, még falun (illetően parasztok között) nem látott.

- Gracieuse egy teremtés, gyönyörű termet (ez is franciául volt mondva, de én csak a magyarnál maradok), kifejező szemek, s mily érdekes arcszín. Leányaim el vannak általa ragadtatva. Mennyire-földre kértek, hogy okvetlen magammal vigyem Serédre. Nos, mit szól ehhez, édes Fekete? Nekem meg kell tartanom ígéretemet. Én holnap az önök vendége leszek, s viszem magammal Évikét.

A grófok és bárók határozott óhajításukat fejezték ki afölött, hogy Ézsau szép nővérét minél előbb látni akarják.

Miután a grófné még a jó Feketénéről, a kedves öreg Fekete bácsiról, Ferenc úrról is alaposan kérdezősködött és Jenő báró előtt kifejezte, hogy mennyire sajnálja, hogy Gabriellával nem találkozott Hármashegyben, holott, ha találkozik vele báró Borbélyéknál, akkor ezt az utat gyenge egészségével ma nem teszi meg; miután nyájas szavaival, biztató mosolyával Ézsaut csakugyan reá bírta arra, hogy az egész eleganciával kezecsköljön: magukra hagyta a férfiakat, s azt is kijelentette, hogy a vacsorán nem fogja magát láttatni. Örvend, ha a férfiak nagyon jól mulatnak és hiszi, hogy etekintetben a főispán úr kedves emlékekkel fog távozni Istvánházáról.

A névsor megállapításának kérdése csakugyan újból előkerült, de a nagy szárnyasajtók is nemsokára megnyíltak, s fényes vacsora vetett véget a szenvedélyességbe átcsapó nézeteknek.

- No, ebben az atyafiban csizmadiát fogtál - jegyzé meg fanyar gúnnyal Serédy gróf Jenő előtt, mikor a kis parasztszekéren Fekete Jakab, azaz Ézsau úr kidöcögött a kastély udvarából.

- Hát lemondadjuk... s pász! - eresztette le fejét Jenő báró.

- De még a beiktatás előtt kellene - dobta oda e pompás ötletet Dávidházy Firi nevetve.

- Azaz hogy nem csinálunk neki beiktatást. - S erre vidám kacaj töltötte be a tiszta éjen az istvánházi kastély téres udvarát, fel az erdőig.

AZ ÁLDOZATOK

A gróf urak és báró urak a legkellemetlenebb hangulattal hagyták el az istvánházi kastélyt. Gúnnnyal, megvetéssel, a bosszúállásnak fékezhetetlen óhajtásával gondoltak arra az esetlen, hetyke parasztra. Mit akar az? Mit gondol az? Hogy merészli az ily szemtelenül felemelni arcát? Még benn sem ül a főispáni székben s már az egész megyét korlátlan hatalommal akarná kormányozni. A legnevetésesebb bukást fogják előkészíteni számára, meg fogja tanulni, mi a paraszt s mik vagyunk mi.

Gróf Serédy, kinek (mivel semmije sincs már) a legerősebben illik bosszankodni - indulatosan veszi ki belső zsebéből a megállapított megyei listát s ott az országúton, a Bende Béla gróf oldalán, a pompás, kényelmes hintóban, szenvedélyesen, mint a vakok és süketek, olvasni és magyarázni kezdi a nagy gonddal egybeállított jelöltek neveit.

Bende gróf a reggeli hűvös levegőben örömeztobb aludnék, minthogy egy tehetetlen, szegény ördög kifakadásaira hallgasson, de a heves magyarázat, a döfölés minden szendert kizavar szemeiből.

- De képzeld, kérlek - és Serédy gróf odatartja az írást barátja szeme elé s hogy ne sokat fáradjon a név keresésével, még ujjaival is megkarcolja a kérdéses nevet, a Dávidházy Firi nevét - van abban az emberben hála, gavallérosság, vagy csak okosság, mikor annak a legközelebbi szegény rokonát, kinek soha nem remélt, de nem is álmodhatott fényes állását köszönheti, visszautasítja, vissza merészeli utasítani. Hát Firi mért ne lehetne alispán?

Bende gróf hosszú, derült kacajjal felel a Firi alispánságára.

- No, ugy-é? Az a paraszt nevetnivaló?

- Firi egy semmi ember.

Ilyen kemény szót nem lehet úgy magában elereszteni a nagy világban, még egy olyan gazdag gavallérnak sem, aminő Bende gróf, azért engesztelésül kiveszi szivartárcáját, s a finom szivarok csücskeit odatartja a kopott, szegény társ elé.

- Miért? - kérdé Serédy gróf, mikor a drága specialitás már megkezdte működését világoskék, átlátszó, finom gomolyaival.

- Korhely, tudatlan, lelkiösmeretlen.

- Azt nem tartozik tudni a megye, bocsáss meg, és nem is keresi. Elég a Dávidházy név. S nem vagyunk-é ott mellette mi, kérdem? Nem kezesség-é Jenő? S hátha a szakácsát proponálná alispánnak, szabad volna-é egyetlen kifogást tennie az ellen is? Mi vagyunk a megye.

S olyan jól állt a nemes Serédy grófok utódjának ez a férfias, öntudatos hang. Az egész megye a mienk, az erdő a mienk, a levegő a mienk, a víz a mienk, az út a mienk - az igazság a mienk.

Két rongyos vándorlegény jött szembe mezítláb, fakósárga arccal, rezes orral, csekély batyuval s a jó isten tudná, minő reményekkel - hó, de ez is az övék, a Serédy grófoké - ez a két polgár, övék az a lyukas, poros cylinder-kalap, a sárga-veres foltos, kurta kabát, a térdig felgyúrt, (hogy ne kopják) szintelen, szakadozott nadrág, a régi, elnyútt, ócska, zöldecs mellény s azon belől az éhes, elerőtlenedett, nyomorult testen a cafat ing.

Hát a szívben a nyomor? Az kié?

Az ajkon a sóvár vágy egy kis meleg étel után - kié?

A szemekben a portól, a széltől, reggeli őszi hidegtől s a gondtól kisajtott öreg könny - az kié?

A lábakban az örökös gyaloglástól sajgó fájdalom, a meztelen talpakon a feltört és megújult vérhólyag - az kié?

Ezek az ingó és ingatlan birtokok is a megyéhez tartoznak-é?

Igenis, oda! No, akkor a tettek, gróf Serédy úr, ez is, mind.

- Én árvaszéki elnök akarok lenni - mozgolódik Serédy gróf.

- Nem lehetsz.

- Mért? Nincs hozzá képzettségem? No, ez különös volna. Nincs?

- Nincs.

- Ezt fejtsd ki, kérlek, énnem, mert ez... sértés.

Villogtak... nem, nem villogtak a gróf szemei, de mégis, nem szerette, hogy a gazdag az elesettel ily kíméletlenül bánik. Azt hitte, ennyit, bár a más hintóján, a más szivarán, a más kosztján, megkérdezhet, hogy milyen embernek merészel engem az úr tartani?

- A dolgot nem szereted.

- Hogy érted ezt, Béla?

- A hivatalos óráktól irtózol.

Erre, mint egy jó ötletre, bátran nevetett Serédy gróf.

- Nem állhatom, a sok tollpercegést és papiroszörgést - védekezett mosolyogva és jókedvvel a gróf. - Idegessé tesz. A Serédyek mind idegesek. De ott vannak az írkok. A titkárom elég ha a székemben ül. Én elnökölök és prezentálok. Erre, azt hiszem, csak képesnek tartasz.

S itt büszkén, meglelégedéssel emelte föl fejét a sértett öreg gróf.

- Nem tartalak képesnek.

- Hogy prezidiáljak? Ah, kérlek, ez...

- Senki előtt nincs tekintélyed, mert fünek-fának adós vagy, és piszkos adósságaid vannak. Ne haragudj, magunk közt beszélünk. Ez nem mehet így. Amíg csalók, váltóhamisítók, mindenüket eltékozlók, hazugok, dologtalanok lesznek köztünk, s amíg ezeket tüzzel-vassal - bocsáss meg, öreg pajtás - ki nem irtjuk; amíg meg nem bélyegezzük köztünk, a palástolgatások, takargatások helyett a hitványakat, kik a magyar mágnás nevét beszennyezni tetteikkel, életükkel elég nemtelenek voltak, addig irányadók, vezetők a megyében nem lehetünk.

- Úgy, akkor te azt a parasztot pártolod?

- Nekem semmi közöm vele vagy hozzá. Én most láttam először. De igenis, van magunkhoz.

- Hiszen a listát közösen állapítottuk meg. Nem igaz? Akkor mért fogadtad el? Nem te ajánlottad a házi orvosodat, aki egy tökfilkó - megyei főorvosnak? Nem te proponáltad Czudar Lajost, ki rőföskereskedő volt, s most haszonbérnök - a kis feleségeért főjegyzőnek? Nos...

De most már égtek az öreges, kopott, süket gróf bennülő, apró szemei; de most már mosolyogtak kékes ajkai a gúnyban, az édes elégtételadásban.

- Igaz, én bevallom, hogy igazad van.

- De csak nem kérsz bocsánatot Fekete Jakab úrtól?

- Azt nem; de figyelemmel fogom kísélni. Ha becsületes ember lesz: én tapsolok neki; de ha parasztjait, a bundáit, a bocskorait akarná behozni a megyébe, akkor meg fogja ösmerni Bende Bélát.

Kivette a gróf a saját névsorát, széthasogatta s kiszórta a hintóból. Beljebb burkolta magát köpenyébe, kis úti sapkáját mélyen a szeméire húzta, s szóltanul maradt egész kastélyáig.

- Barátom, kihalt belőletek a szép összetartás - mormogá Serédy gróf - zsidók, kalmárok, üzérek lettetek. Maradjatok azoknak... én soha! Fordulni fog a világ, be fogjátok látni, hogy a paraszt a legnagyobb önző, hogy szíve a zsebje, lelke a gyomra. Hanem féltek, még a levegőtől is féltek... ez az egész. Én soha. Én meg merem mondani, hogy utálok, gyűlölöm, megvetem, pfuj! Agyamba szökik a vér, ha ezt a sehonnai bocskoros hőst látom. Beteg leszek, ha a kezét érintem! Én soha be nem veszem. Ami paraszt, az paraszt: ez az én felfogásom. Legyünk őszinték.

Serédy gróf úr is hátravetette kopott, zsíros sapkájú fejét, összébbvonta ziháló, szűk mellén könnyű, nyári kabátját; szivarát inkább ette, mint szíttá, mint minden jót: ezt is élvezni akarta egészen. Eszében volt ugyan neki is az a bizonyos, közösen megállapított névsor, de ő nem szaggatta el és nem is dobta ki, mint könnyelmű társa.

Ő tudta jól, hogy annak a listának van még jövője. Kétségkívül!

Sietve, vidám reményekkel iparkodott ezalatt a Horgos felé vivő hegyes-völgyes, keskeny úton özvegy gróf Serédyné is.

De minő más volt a két nemes lélek képe.

A gróf előtt csak a megye állott, mely az ősöké, a főbb nemzetségeké; a grófné előtt a nép, melyhez le kell szállani nyájasan, szeretettel. Nem is fordította el kis, fehér, sápadt arcát egyetlen parasztnőtől vagy napszámostól is, kivel a poros úton hintója találkozott, sőt örömet megtette volna, hogy egy-egy öreg embert vagy agg asszonyt fölvegyen a kocsis mellé. Szíve a szeretetben idáig érett már, csak fényes, művelt esze, mely mindig elől járt, nem tudott még az engedményekbe beleegyezni.

Majd, majd! Óh, eljő az idő erre is.

Ki-kitakarta néha aszott kis maréknyi fejét a nagy selyem kendőkből és sűrű fátyolból, mintegy hívólag mosolygott a tisztességesebb földművesekre, ha azok észrevennék, hogy vannak irántuk melegen érző szívek odafönn a magas társaságokban.

Óh, hát hova fordul a hintó?

Nem Fekete Márton úrék háza felé? Nem, a grófné a Dárcu tisztelendő úrék udvarára hajtat.

Kilenc, tíz óra tájt járhat az idő. A nap tisztán, melegen süt még a lombos erdők, gyümölcsösök között, itt a szép völgyben. Alig lehetne észrevenni, hogy benne vagyunk az őszi napokban. Nagy, terebélyes császárkörtefa alatt faragószéken ül Dárcu tisztelendő úr, a melle tele van forgácsokkal, az egész tisztos férfiú szinte egy forgácshalmaz. Dolgozik serényen, abroncsokat gyalul, hatalmas mogyorófa abroncsokat.

- Hogyan? Hát főtisztelendőséged ilyen munkához is ért? - kiált éles hangon a grófné, ki könnyen szökik le a hintóból és majdnem ugrik a felhalmozott szerszámfák között óvatosan, jó kedvvel.

Dárcu tisztelendő úr fölemelkedik, leveszi fekete, törött szalmakalapját, pár mozdulattal megtisztogatja ruháját a forgácsoktól és bocsánatot kér, hogy így, pőre ingben van. Hanem dolgozni, hiában, nem igen lehet másképp, s nagyon szeret pedig dolgozni.

- S érti?

- Értem, nagyságos grófné. Itt nekünk mindenhez kell egy kicsit érteni. Az asszonyok varrnak, én mit csináljak. Az emberek a mezőn. Ez egy kis sürgős munka.

- De azért ajándékozhat nekem is pár percet a nagyon kedves tisztelendő úr.

- Parancsoljon. Örvendek, ha szolgálatára állhatok. Van mindenünk, istennek hála - csak pénzünk nincs.

A grófné - ki az egész vidéken adósa minden valamirevaló gazdának, jegyzőnek, papnak, kocsmárosnak, molnárnak, rektornak, magyarnak, oláhnak, németnek - mélyen elpirult e sértő célzásra.

- Ha megszorulna, édes tiszteletes uram (már most a *fő* is, a *nagyon* tisztelendő is elmaradt), keressen meg, szerencsémnek fogom tartani, ha szolgálhatok. Hát nézze csak, édes jó tiszteletes, én valami nagyon híresfajta tehenet hallottam, hogy... hogy volna magának. Mivel szenedélyesen szeretem és gyűjtöm a ritka fajokat... óh, a leányaim nagy gazdasszonyok, százakat árulnak a tejből, vajból, túróból, a legszívesebben megadnám a kért árt azért a ritkafajú tehénért - s felkacagott a grófné.

- Tehén? - húzta összébb a különös nevetéssel mondott szavakra a tisztelendő úr sötét, vastag, egybeérő, hatalmas szemöldökeit - sohasem hallottam hogy itt a faluban valamely híres tehen léteznék. Lehet, lehet nagyságos asszonyom, mi kevesen vagyunk, nekünk a mi nem híres paraszt-tehenünk is elég. Még ennek a tejét, túróját is a szegény asszonyok hordják el ingyen. S szívesen is adjuk. Hisz arra való.

- Álljunk meg csak, édes jó atyám - húzott ki hirtelen a grófné valami kis papírt a zsebéből - talán akkor tévedek.

A zajra, a hírre, hogy ki van a tisztelendőéknél, lélekszakadva, kipirult arccal, a legboldogabb mosollyal szalad Dárcu tisztelendőné asszonyság a kertek felől.

S meg sem állott, míg oda nem rohant a grófnéhoz, s annak kezeit heves tisztelettel többször meg nem csókolta.

- Óh, édes jó istenem! Minek köszönhetjük ezt a nagy, kimondhatatlan szerencsét, hogy a méltóságos grófné szegény hajlékunkat...

- A grófné öméltósága - szaggatá a szavakat gúnyosan az öreg pap - itt valami híres tehenet keres. Nem tudsz te ilyen jószágról?

Dárcu tisztelendő úr hallott már valamit a lakodalomból, Évikétől, ki egyet-mást hamar kiejtett a száján, olyat is, amit el kellett volna okosan hallgatnia. Hasonlatnak vette a híres tehenet, s forrongó, lázas szívvel, tusakodó elmével, lángban égő szemekkel vigyázta a grófnénak minden legkisebb arcmozdulatát.

Serédy grófné nem azért volt művelt, nagyúri dáma, hogy az izzó szemek tüze alatt zavarba jöjjön, gyorsan áttért e hideg gúnnnyal és nem jól választott tárgyról jobbra, szebbre, illőbbre.

Dícsérte a szép udvart, a nagy fákat, a majorságot, a kis regényes templomot, a csinos papi házat, a felséges vidéket, a tisztelendőné pompás arcszínét, mindent, csak a tisztelendő úrnak hagyott békét merőben.

Ott eltévesztette a helyet a nyers viccel, durva hasonlattal, kíméletlen célzással. A tisztelendő asszony kövér karjaiba fogódzott s engedte magát vezetetni a papi lakásba.

Dárcu tisztelendő úr lassan követte őket, úgy, amint volt, póre ingben, mely a mellény alól hosszan kilógott és majdnem a térdig ért alá.

Egy percig se akarta a grófnét feleségével magára hagyni. Félt, hogy a grófné csúfondáros nyelve olyat szól, amit nem szabadna szó nélkül hagyni - egy apának.

- De mily tiszta, mily üde, mily szép lakásuk van, édes Dárcuném - emelgette sovány csontkarjait a grófné. - Szabad ezt megnéznem?

- Óh, kérem, nagyságos grófné, boldoggá tesz, hogy oly kegyes! A leányom varrja itt a kis szomszédnénknak, a kis Fekete Évikének...

S a grófné túrta, hányta, vetette, emelgette a nagyon egyszerű, de jó ruhakelméket.

- S ki vásárolta ezeket, ha szabad kérdenem?

- Iliá.

- S ő is varrja talán?

- Igen.

- Másoknak is dolgozik?

- Ha valaki megkeresi s ismerősünk.

- Pénzért, természetesen.

- Akkor sem szégyenleném, grófné, de az még eddig nem történt. Ha meghalok: a kapánál s a hazugságnál a tű jobban illik a kezébe - dobta oda e szavakat a magas szál, ősz ember, folyvást az ajtóban állva, mint egy őr.

- Hiszen önnek, úgy tudom, előkelő rokonai vannak Pesten.

- Vannak grófné, és mindnyájan becsületes emberek.

- Gazdagok?

- Nem tudok róluk rosszat.

- És hát Iliát hogy nem vitték el Pestre, ott nagyon jó partit csinálhatott volna. Olyan leánynak, mint Iliá, csak ott lehet jövője.

- Nem arra neveltem, grófné, hogy eladjam, vagy utána éljek. Szeretjük; ahhoz mehet, akit szeret, ha Isten elhozza.

- Hátha már elhozta?

- Az isten meg fogja akkor neki is, nekünk is kegyesen jelenteni.

- És nem jelentette volna még meg?

- Akkor is illetlennek találnám vele dicsekedni. Ami a mi dolgunk, nem a más dolga.

- Mégis, főtisztelendóm, ha vannak, akiket egy szép leány sorsa érdekel... bűn-é az?

- A *hog*y határoz, nagyságos grófné. Én kilökném az olyan embert a szobámból, aki belső ügyeimbe erőnek-erejével be akarna rontani.

A grófné ajkaiba harapott és hosszan nézte, mintegy fixirozva a lelkészt, ki büszke nyugodtsággal állotta ki a szem-vizsgát.

Iliáról nem történt többet szó. A Fekete Mártonék következtek.

- Édes Dárcuném, én egy nagy-nagy áldozatot kérek magától - hajtotta fejét bizodalmas nyájassággal a grófné a Dárcuné vállára - elvezet engemet a jó Fekete Mártonéhoz. Tudja, megígértem neki a lakodalomban, hogy meglátogatom őket, ha esetleg utam erre visz, s én ígéretemet szeretem meg is tartani. Ez áldozat magától, édes jó Dárcuném, de nem áll-e egész életünk csupa áldozatokból, főképp a mi életünk, a szegény anyák élete?

- Óh, igen! - törülgette szemeit a meghatott lelkészné - én három gyermeket adtam a jó Istennek.
- Nem töltjük-e nappalainkat, éjjeleinket abban a forró, emésztő gondban, hogy gyermekeinket kire bízunk?
- Óh, igen!
- Nem kell-e mindent megtennünk, amivel örömet szerezhetünk az ő szíveiknek?
- Óh, igen!
- És azok sokszor nagy áldozatok. Meg kell magunkat törnünk.
- Óh, igen...
- Aláznunk. Ez még nagyobb és nehezebb.
- Gondolom.
- Elvekről kell lemondanunk és új nézeteket kell fölvennünk. Ezek áldozatok.
- Hiszem.
- El kell tűrnünk, ha félreértetünk - s repült a nyíl, a tüzes vessző az öreg Dárcu úr szívére. - Ki kell magunkat tenni a kétes és rosszakaratú találgatásoknak.
- Igaz - mormogá a lelkész.
- És mind miért? Mert anyák, lelkiismeretes, szerető anyák vagyunk.

A két anya most már fölemelkedett és megindult Fekete Mártonék felé. A grófné folytatta az áldozatokat magas lélekkel, törhetetlen eréllyel. A lelkészné ebben a nagy és nemes munkában csak bot volt, melyre a grófi kéz támaszkodni szíveskedett.

Az a tisztességes, nagy szoba, melyben a pesti nagy gróf, a miniszteri küldött oly jóízűen ebédelt egykor a szolgabíró úrral, gyökeres változásokon ment keresztül. A Fekete Mártonék családja is meghozta a kellő áldozatokat. Fehér függöny lóg az ablakokon, kávéházi verestarka abrosz fedi a nagy ebédlőasztalt, mert Feketéné valahol ilyet látott és nem nyugodott, míg a drága fiáért, az Ézsau lelkemért ilyet nem szerzett a városból. Pokrócok is vannak a szobában, de csak olyan falusi szőttés pokrócok; hanem a szoba úgy homokkal többé már nem lehetett. Ezt akarva, nem akarva: a főispánnak is be kellett látni és meg kellett engedni. Áldozatoktól ő se szabadulhatott, bár fenyegetések közt kötötte ki, hogy minden az utolsó szögig, gombig a régiben maradjon.

Hát persze! Ért is ahhoz egy férfi. Tudja is azt, hogy mi az illendőség, tisztesség, becsület, meg a kötelesség.

Feketéné tudta.

A nagy szobából kisétáltak a tulipános ládák a kamrába; a tarisznyák, csutorák, fűrészek, korsók a konyhába, csűrbe; a bundák, szűrők, nagy csizmák, bocskorok mind, mind a hátsó házba; a tornyos ágyak helyett, melyekben az ágy a padlásig ért, hoztak keskenyeket, alacsonyakat, politúrosakat, Hármashegyéről, a palac-férges bútorraktárakból, hogy ami eddig itt ösmeretlen volt - sétáljon és mutassa: milyen egy jól berendezett úri szoba; mennyi minden sokféle kell ahhoz; még moly is, ami az új, töltött székekből, kanapékból este kiszálljon és szerencsés jó estét kívánjon az új gazdának, az új teins úrnak (mert Fekete Márton úréknak ez volt már az illő titulusuk); elfoglalták illő helyeiket a sifonérok is, melyeknek az első napon eltörött, összeromlott minden záruk, fogasuk, mivelhogy szokatlanul súlyos dolgok kerültek beléjük, s az áldozatukat nem bírták ki.

Az oldalszobácskát is kifésülték emberségesen.

Az lett a főispán úr, a lelkem Ézsau - a méltóságos úr szobája.

Eddig egy szövőszék állott benne, s víg napokat élt: most neki is áldozatot kellett hozni és kimenni a fészkerbe, átadva helyét dívánnak, íróasztalkának, ágynak, nagy tükörnek meg egy kis tenyérnyi asztalkának, amelyiken mosdó, fésülő szerszámok foglaltak tért az Iliá kisasszony utasításai szerint.

A falon a tükör alatt néhány fotográfia volt, régi jóbarátok, tanulótársak képe, s egy nagyobb, fekete koszorús rámban - az Iliáé, a megszólamlásig híven.

Óh, mi szép, óh, mi ragyogó arc! Milyen szemek, szemöldökök; milyen haj, milyen vállak; mily gyönyörű, telt, büszke nyak. Csak a szép ajkak - amiknek mosolyogniok kellene - nem vidámak, szomorúk. Lent, lent, majdnem a ráma alján, kemény, hosszú betűkkel ott áll: *Ézsau* - *Iliá*. Keret, üveg, írás, szín, minden mutatja, hogy a kép öt-hat éves lehet már. Abból a korból, mikor a faluban a főispán urat sokan úgy hívták még, innen a hídon és túl a hídon, hogy: te, Ézsau, hát hogy áll a világ?

Ez az Ézsau most éppen az íróasztalnál pergetteti a tollat és néz a másik szobába, ahol Iliáék szabnak, varrnak, csevegnek, nevetnek, kiabálnak szorgalmasan. Felelt a levelekre, melyek égis való magasztalások, rokoni megemlékezések, könnyekkel írva és áldásokkal bőven felékesítve; kérések, szegény, elesett hivatalnokoktól, mellőzött öregektől, üldözött fiataloktól; feladások bizodalmasan, titoktartás záros pecsétje alatt, s oly titkok, melyek ezreket megérnek egy erélyes lelkű főispánnak (s melyekért holmi apró ötveneseket, vagy százasokat, vagy csak bár ötösöket, de várnak is); nagy, nyomtatott borítékú miniszteri leveleket is lehet már látni az asztalkán.

Óh, milyen szép asztalra helyezte volna ezeket Sárga Fülöp úr?

És ím, Ézsau úr csak olyszámba veszi, mint a többi.

- Ah, ah! Jó napot, jó nappot! - kiált be gróf Serédyné, rongyos szürke-kesztyűs kezeivel integetve a főispán úrnak, kit még előbb észrevett talán, mint a jó Feketénét, Évikét vagy Iliát.

- Maga búcsú nélkül szökött meg Istvánfalváról, még azt se várta meg, hogy a bárónéval találkozassék, Gabriella sajnálja, hogy... - itt hirtelen megállott az okos grófné, mert nem tudta, megmondja-é, hogy a báróné a gyermekekkel az épület másik szárnyában ült és az egész hármashegy-i látogatás csak finom mese. - De üdvözlét küldi és ég a vágytól önt, főispán úr, minél előbb láthatni. No, de ön, uram, igazán mégis nagyon elbűvik az emberek elől, hozhatna egy kis áldozatot a közérdeknek. Még mi sem láttuk Seréden. Az öreg báró Boronánét figyelmebe ajánlom, menjen hódolatára azonnal, mert úgy tudja meg, hogy különben - oda mi alig pár lépés vagyunk - meg nem marad a nyelvétől! Ajánlom.

De kénytelen volt kedvesebb dolgokról lemondani a grófné és meghozni azt a nagy *áldozatot*, hogy összecsókolózzék a jó Feketénével, Évikével - s úgy, mint a fecske szárnya a vízzel - Iliával is.

HOGY MEGY BE AZ ÚJ FŐISPÁN?

Fekete Ézsau úr odafent az esküt már letette.

Ezt hozták is a lapok különböző magyarázatokkal: jó választás, gratulálunk; hitvány kortes-érdem - gyalázat; a miniszter a demokrácia nivójára emelkedett e kinevezéssel, a legnemesebb demokrácia nivójára, mely által fényes példáját adta államférfiúi zsenialitásának; csak egy hígeszű, gyáva zsarnok kapkodhatott oly eszközökhöz, hogy egy szolgabírócskát tolt a nemes Magyarországra - de hát nem zúdult-e fel a sértett arisztokrácia?

Szólnak az egyházi lapok felekezeteik szerint, amennyit főnökeik, püspökeik megengedtek. Sajgott a szíve a katolikus férfiaknak, hogy meddig ment az erőszakoskodás; s éledt a lelke a protestánsoknak, hogy ez már vívmány, itt a jobb kor enyhe tavasza fuvallt gyógyító lehetőséggel a jelen sivár őszi ködébe. Dicső! Excelsior! Az öröm rezgése érinti jótékonyan keblünk húrjait. Így, így, miniszter úr!

Minden osztály, minden réteg kilötte támadó vagy üdv-ágyúit.

De hol késik már az ünnepélyes beiktatás?

A miniszter visszavonta kinevezését - helyes!

A miniszter még mindig alkuszik - fél.

Hiszen ilyen dolog nem is történt még soha. Egy káplárt lehet vitézségéért egyszerre tiszté tenni - az katona-törvény és szent jog; de egy civilt, egy paraszt szolgabírókat az ország főrendei közé ültetni - ez minden gondolkozó elmét méltán megdöbbenhet. Itt a nihilizmus.

A mély, szívet zaklató tépelődések között azonban gyorsan haladtak előre Magyarország államügyei és Magyarországra ünnepi készülődései.

Hármashegy déli oldalán, a cigánykapunál éjjel-nappal ott faragtat, festet, kalapáltat a kis fekete városgazda - szegből, forgácsból, gerendából, festékből bőven takarítva főjegyző veje kamarájába, pincéjébe, padlására. Oly jövedelem ez, melyet minden becsületes vargaember, ha egyszer városgazda - örömmel és két kézzel használ föl. Ne menjen kárba semmi.

Ha az urak egy-egy jó üzletnél, pénzmanipulációnál, építésnél, árverezésnél ezereket tudnak és képesek családjuk részére kialkudni, kiszakítani, félretenni (hisz a levegőből akármekkora harapnak: azért az összesen meg se látszik): mi tiltaná a polgárt, hogy: édes istenem, éljek az eszemmel.

A jó példát követni kell is, illik is.

A város szekerei estefelé - mint a szegény ácsok, lakatosok, kőművesek feleségei a kötényük alatt vagy egy lepedőben a forgácsot - viszik a morzsákat a városgazda úr rejtekeibe.

A nyugoti oldal kapuját a megye ékesítetteti.

Ott jár-kelel Bogárváry Arisztid úr a főemberekkel és intézkedik, hogy a megye ősi becsülete csorbát ne szenvedjen.

De nagyszerű is a diadalkapu. A két égbenyúló cölöpön akkora zászló leng, hogy a nap, a szép őszi nap, örömmel nevet rá s a csillagok estenden nem győzik eléggé bámulni.

- No, ez alatt csak elfér - suttogták nevetve a megye urai - a kis tökmag Ézsau. Hanem, valamibe mégis megüttetjük a fejét.

A főjegyző úr s néhány fő-fő virilis azt is beszéli már, hogy mibe, de ez a tárgy még most nagy óvatossággal megy.

Mindenki készül.

Hamarándi úr a híres hintót takaríttatja, melyben ő fog ülni a főispán oldalán; Sárga Fülöp úr készíti haragos, szomorú képét a gonosz játékhoz, hogy a legvidámabb, elégültebb lelket mutassa annak a paraszt suhancnak és költségeit alkalmas órában utolsó krajcárig megtéríttesse vele; Ősz Ádám, a derék volt Bach-huszar és Mitrovszky-lovag, most a legellenzékibb, véres-szajúbb képviselő, írja és tanulja és szavalja üdvözlő beszédét; a főkapitány, ki tűzoltó-vezér is egy személyben, sűrű társasvacsorákon készíti a hangulatot, pártot aszerint, amint majd a szél fúj, és minden jobb korcsmát bevon a szövetségbe; a takarékpénztár szervezkedik s áldozatokat nem kímél - a közösből, a főispán kontójára; Fejes Eduárd, hatalmas, üres fejével s ősi nevével, úgy is, mint minden vidéki társulat jegyzője, titkára, minden lap levelezője s minden botrány statisztikusa - rójja az utcákat fel, alá, s hirdeti, hogy a főispán minő bizalmas leveleket írogat hozzá; Kecskési úr nagy, ezüst gombjaival és fakó szájával egyik polgártól ki, a másikhoz be, hogy: - Itt a főispán, az istenért, hogy állunk? Mit csinálnak a céhek, hol vannak a gyerekeik, fiúk, a zászlók? Meghalok szégyenletemben, ha nem mi leszünk a leg-elsők. Féltre most minden házimunkával, első a becsület, a polgári név szentsége. Vásár, nem vásár, kenyér, nem kenyér - most, fiaim, földolog az ünnep. Az ország minden lapja, újságja rólunk ír. Ezt kell tudnunk. Alapítványt tesztek iparegyletnek, önképzőkörnek, dalárdának, zenedének, műkedvelő társaságnak, csak talpra, hogy a főispán lássa, minő város Hármashegy, hogy itt annyi a zászló, hogy másutt kenyér sincs annyi.

Csakupénz Alajos úr is nézi, vizsgálja a férges, rongyos bérházait, hogy melyiket minő árban varrja a főispánra, hova tegye a honvédeket, hova a betegeket, hova a tisztet; miből, honnét jöhet a summásabb haszon; hogy verje le azt a kecskét, a vén Traugott Frigyet, e gonosz uzsorást, ki a közzállalatokból gazdagodott meg. Feleségére gondol, kinek most is négy-öt tisztje, gavallérja; nagy leányára gondol, ki híres táncos s anyja nyomdokain jár; - óh, egy becsületes, érzékeny apa nem tudja ilyenkor, hova is tegye a fejét.

Az egyesült koldus- és árvaházak igazgató hölgyei is üzik, kergetik, futtatják a szabókat. Hiszen nekik legnehezebb a sorsuk, mert hol vegyenek ők oly gyorsan új köntösöket, kalapokat, köpenyeket, kesztyűket, cipőket, bokrétákat és hol jó cigánybandákat, amelyek azt a három-négy bált, közvacsorát, hangversenyt keresztül munkálkodják. Csak a nők érzik, különösen a falusi, kisvárosi egyletek hölgyei, hogy minden ünnepély terhe az ő gyöngé vállaikra nehezül.

Futnak is Hármashegyben minden boltba, műhelybe, szabókhoz, szabónékhoz, varróleányokhoz, még a vén kéményseprőnét is, ki valamikor szabóné volt, kihúzzák az ágyából. Csak most, lelkem, drága Sáfránném, a koldus-egylet, szegény-egylet jó híre-nevéért.

Soha olyan jó módjuk nem is volt a gyerekeknek, szakácsnéknak, szobaleányoknak, mint most, mikor mindenki a város becsületén dolgozik.

Nem maradhatnak el a fiú- és leányiskolák sem.

Maga a bölcs és hazafias érzésű új tanfelügyelő rendelte meg, hogy minden tanítás szüneteljen; csak az ének, tánc és finom munka s a szavalás vevődjék most elő. Ki kell tenni magunkért.

Az bizonyos.

- Halljon a méltóságos főispán úr szép éneket; lásson korrekt táncot és élvezzen oly szavalást... igen-igen - (veszi észre a vörös főtanító integetéseit, hogy hát: a nőm, a női munka?) -

igen, igen és női munkát, kosarakat papirosból és madarakat hárászból és pamlagvánkásokat.

- Ezek, gondolám, a legfőbbek. Művelt magyar hölgy ma nem lehet el tánc, zene, ének, rajz, papírkosár, hárász-madár, pamlag-vánkos és kötött házi sapka nélkül. Ezek mind az új Dencz-rendszer vívmányai. Gondolnám igen, ha jól gondolom.

Nagyban készült a hét felekezet papsága is.

A zsidók örömmel készítették el panaszait - és megtisztelő ajándékaikat. Hitték, hogy egy ifjú embernek talán mégis jobban a szívéhez lehet férni, mint holmi vén, kitanult ravaszoknak. S azt is tudták, hogy ez a főispán egy egészen szegény földműves fia. Bátran remélhették a legjobbat. El is árulta vidám, bátor lőtásuk-futásuk, az utcák sarkain való derült csoportozásuk, hogy a távolban a legszebb napokat látják.

A katolikusok arra támaszkodtak, hogy legszebb templomuk és leghíresebb orgonájuk, kántoruk nekik van. A főispán pedig nagy zenekedvelő és jeles énekes. Igazi klasszikus zenét csak náluk élvezhet művelt lélek, emelkedett szív.

Legmagasabbra néztek a protestánsok. Fekete Ézsau úr protestáns; be fogják választani főkurátornak. Ezért élnek-halnak a világi szereplő főbb uraságok. Azért-e voltaképpen, mert egy világi főkurátorság szörnyű magas állás, vagy, mert egy csomó szegény papon korlátlanul lehet uralkodni egy-egy gyöngé nagy ebédért. S választásoknál, úgy az öregebb, mint a hevesebb ifjú lelkészeknek olyan tollat tűznek a kalapjuk mellé, amelyet akarnak és sokszor az utolsó órában.

És ím, ily nagy, nemes mozgalmak mellett hirtelen az a hír terjed el a városban, s terjeszti pedig lélekszakadva Csakpénz Alajos úr, ki valami levelet kapott volna a főispán úrtól, hogy öméltósága itt van, éppen két órával jött be azelőtt a Háner szeszgyára mellett, egy rongyos falusi kocsin, közönséges ruhában, egymaga, tollas süveg nélkül, prémes mente és fényes boglárók nélkül - csak így, mintha én mennék.

Még elképzelni is szomorú és nagymértékben nevetséges!

Kádár Simon, különben polgári iskolai tanár, mint a *Magyarmegye és Vidéke* szerkesztője és így a sajtó képviselője egyúttal, felhevült, kövér, elhízott hamvasveres képpel rohant be a hármashegy *Úri társalgó*-ba.

Csak addig hallgat, míg kirongyollott szélű manzsettáit beljebb húzogatja és szétnyíló, örökké gombolatlan inge elejét egy elnyűtt pléddel, mely mindent, még tán temérdek, apró-cseprő adósságait is el tudta takarni, betakargatja, s vásott, kopott, tarka nadrágját a pléd lelógó szárnyával úgy-ahogy fedezi - s azután odafordul egy öreges bíróhoz, ki vén létére fehér, keményített mellényt visel, finom nyakkendőt, s a városban legelegánsabb ruhát, legújabb divat szerint s nem szokott másról beszélni, csak hogy ruháit hol varratja s a posztó mennyibe kerül, s általában többet lakik a tükörben, mint az aktában, s most is, mint egy éretlen fickó, ott illegeti magát s fésült, szürke, nyírott szakállát, s ezt nem szégyenli tenni nyílt helyen - hát ehhez az üresfejű, de gögös, vagyonos törvényközeghez fordul:

- Nagyságos uram, a főispán itt van, az új.

- Csak holnapután délelőtti tíz órakor fog bevonulni a déli kapunál - tekint ki egy rettentő lepedőnagyságú ellenzéki lapból, a *Hármonia sátorá*-ból, Gombos városi pénztárnok úr. - Nyugodt lehet, Simon barátom - nem akarta mondani: én is, jóllehet hivatalos óra volna a pénztárnál - a tanács tudta nélkül ide egy madárnak se szabad berepülni. Hogy is gondolhatja, hisz polgármester, főkapitány, a főjegyző, a fele képviselőtestület, a professzorátus, a papi kar, a dalárda, tűzoltóbanda mind az erdőn van, erdei vizsgálati ebéden. Maga hogy nincs ott a verses tósztaival? Nekem most nem szabad innom, a borzasztó munka megölte a fejemet. De maga ifjú, maguknak semmi dolguk.

- Nekünk? Ej!

- Hisz látom az ablakomból, mind az udvaron sétálgatnak. Soha kevesebb dolga egy embernek, mint egy tanítónak. Mondja a Jóska fiam, ha benn vannak is a tanárok: egyik lapot szerkeszt, a másik verset ír, a harmadik váltókkal kereskedik, a negyedik folyvást köhög, mert egész éjjel iszik a tisztékkel. Óh, barátom, csak maguk boldogok. Minket megesz a temérdek

munka, aztán nincs segítség. Ezt, ezt mozgatná a lapjában, ne egymás szennyeseit mosnák, s a házi skandalumaikat szellőztetnék.

Ekkorra már többen a szemtanúk közül meghozták a hírt, hogy a főispán itt van, s egy hitvány fél-paraszt szekéren jött. Ment a vén Csákóhoz.

Felugráltak az olvasók, ki kacagva, ki ijedve, ahogy polgári vagy hivatalos állásához legjobban illett.

Gombos úr is, mint a nyíl, vagy mint a katonaparancsolat, lemondott a *Hármonia* élveiről, s izzadt, verejtékező homlokkal bevitörázott a sötét pénztár pincehelyiségébe.

Áldotta az istent teljes szívből, hogy a vén polgármester, ki különben olyan, mint a moly, hogy a szürke pofájával mindenütt ott van, s pusztítja az embert - most csavargóban van; hogy a hetyke főkapitány nincs itt, s mire hazakerül, szokása szerint holtrészeg fog lenni; - ami a legjobb, hogy a ravasz, intrikus főjegyző, a tolvaj városgazda apósával, most is a városét tömi a beleibe; hogy ő pedig itt ül, s megmutatja, hogy ki a pontos, lelkiösmeretes, s kit találna méltóan a polgármesterség.

Óh, hogy örvendett, zsíros, buta szíve, hogy törekedett dobogni; kevély, hízott, fekete arca hogy kiszélesedett a polgári kötelesség hű teljesítésének büszke tudatában.

Dehogy szólt volna egy léleknek is, hogy milyen vihar lesz itt mindjárt. Még a szatócs ellenőrért se küldött, hogy komám, a ragyogóját, siessen, és ezzel az írnokgyerekkel dolgoztasson, legalább ma, mert az a paraszt főispán még idekerülhet.

Dehogy! Kapja meg mindenki érdeme szerint a magáét.

S lássa a főispán, hogy van Hármashegyben egyetlen igaz hivatalnok, de biz itt többet lámpással sem igen találna. Az öreg Csákó alatt megehatték, az egész malmot a patkányok.

Nagy bajjal lehetett valahonnan az öreg főispán urat hazakeríteni.

- Isten hozta, kedves öcsém! - borult az öreg méltóságos főispán úr az ifjú főispán úr nyakába.
- Hogyan? De az nem lehet, hogy te... igaz? Nekem, azt mondja Kecskési, s talán Csakpénz, hogy te ma akarnád átvenni a megyét? Titokban? Lopva? Ezt az utasítást fentről kaptad? De nekem bizodalmasan akkor mégis írhattál volna legalább pár sort. Valóban, ez a mostani miniszter igen messze megy. Ez valóságos kémrendszer akar lenni. Sértő, megalázó eljárás. Megvetem. Nem gavallér magyar emberhez való. Készületlenek vagyunk... hát hogyne volnánk készületlenek. Én egyébként szolgálatodra állok. A megye engem kijátszott, én egy szerencsétlen ember vagyok, örvendek, ha minél előbb lerázhatom a vállaimról ezt az egész pokoli komédiát. De mégis... itt, barátom, nagy zavarok, kellemetlenségek, én nem bánom, mert engem megcsaltak, velem odafönt is igen méltatlanul bántak... hanem annyi munkát, amennyit a megye, a város, a vidék tett, mert egy főispán egy országot képvisel... nem lehet figyelmen kívül hagyni.

- Én, ha szabad elmondanom, első szíves látogatása alkalmával elmondtam édes bátyámnak, méltóságodnak, hogy semmi költséget, pompát, díszet nem óhajtok, sőt el sem fogadok.

- Igaz, de nevetségesekké nem tehetjük magunkat. A megye ily alkalomkor ki szokott rukkolni, mulatni akar, s a szegényebb osztály enni és inni. Költség, nem költség, ettől, ennyitől ez a haza, édes fiam, meg nem hal. Ezt a dolgot nem lehet elhirtelenkednünk. Nézd, én már a búcsúbeszédeket, átadó beszédeket meg is írtam, meg is tanultam - s az öreg, tisztes férfiú majdnem könnyek közt szedegette elő fiókjaiból a szépen leírt orációkat.

- De, többet mondok, édes fiam - folytatá kérőleg az öreg főispán, - itt a bálterem ki van véve; cigányok megfogadva; itt borzasztó munka folyt hetek óta. Csodálom, hogy te ezeket figyelmen kívül hagyad. És, bizodalmasan mondva: ezek a beszédek már ki is vannak nyomtatva, s intézkedés van róluk téve, hogy a lapok kellő percben hozhassák. A lapok, öcsém.

Fekete Ézsau úr mosolygott, s erőszabású, kurta kövér kezeit morzsolgatta.

- Nem akarnék senkit megsérteni.

- Így, így, öcsém - ölelte át az öreg főispán fiatal kollégáját. - »*Suaviter modo*« - aztán majd lehet »*fortiter in re*«. A szokások második törvényeink, és erősebbek, mert a vérben vannak. Nagyon szép társaságunk lesz. Egyszerre megösmersed az egész megyével. Itt borzasztó sok a kétszínű, a kormánypártit játszó, s amellet dühös ellenzéki, ölné, sütné az embert. Megösmertetek Billibog Gáborral. Ennek az apja aulista, kabinetista, royalista, caesarista, a három fiú pedig három különböző párt híve. Rablók, csalók, de híres táncosok és orátorok. Ezek is itt lesznek. Tehát megállapíthatjuk a programot. Holnapután gyűl egybe úgy a városnál, mint a megyénél a hivatalos testület, az átadások után megtartod a székfoglalót... ősi áldomással. Itt a törvényes ünnepélyi rend. Ettől el nem térhetünk. Hogyan? De kérlek, meggondoltad-e jól, hogy efféle macacsság állá...sod...ba kerülne.

- Attól nem félek. De én feltételem mellett maradok. Nekem, nincs szükségem semmi pompára, díszre; én szegény ember vagyok, és szégyenleném, ha én se tudnám magamat üres külső ceremóniáktól megoltalmazni. Dolgozni jöttem lélekkel, szívvel. Más kötelességet nem ösmerek.

- Megsérted az egész arisztokráciát.

- Sértésre a legtávolabbról se gondolok.

- Fiam, öcsém... megengeded, hogy egy öreg ember így szólítson?

- Forró hálával veszem.

- Mit csináltál Istvánházán Jenővel, Serédyvel, Bende gróffal, Borona Ákossal, s főképp a Dávidházy-fiúval? Azok nagyon jó emberek. Jenő maga a megtestesült becsületesség, de fölötte könnyen lobbanó, s nem egyszer, ha ki nem engesztelik: bosszút is áll. Azok fel vannak háborodva ellened. Én már öreg vagyok, szerepemet lejátszottam, mit se várhatok, velem hálátlanul bántak; elmondhatom, ami szívemen van. Megmondom bizodalmasan, hogy arra is gondoltak: léptessenek vissza, a miniszter tegyen veled valamit. Főkép Jenő nem bírt a dühével, hogy úgy bántál vele, mint egy írnnokkal.

- Semmire sem emlékszem. Sérteni senkit sem akartam.

- Tudd meg azt is, hogy Serédyné engesztelte ki irántad Jenőt. Tudom, mi van a szádon, te a megyét védted, azokat a megrögzött, ravasz, vén rókákat, kikben annyi őszinteség, annyi áldozatkészség, annyi hála sincs... de elhallgatom az ítéletet, mert sértett, kijátszott fél vagyok. Meg fogod őket ösmerni. Menjünk vissza néhány évvel. Szolgabírószágodat kinek köszönöd? Eszednek? Kérlek! A megyének? Ne vess. Köszönheted Jenő bárónak, ki méltányolta fényes adminisztrátori tehetségeidet és felismerte becsületes jellemedet. Ha velünk tartasz: vállainkon viszünk; ha ellenünk fordulsz... hanem több bölcsességed lesz. Eredj haza, édes fiam. Gondoskodjál illő dekorációról; hagyj fel a reformátori hóbortokkal; Bende Béla az én szavamra fel fogja ajánlani díszfogatát. Ha akarod: oldaladon jön. Pár elejtett szava a legmelegebb rokonszenvet mutatta irántad. Jenővel is rendbehozzuk a dolgot. De ezt az intrikus megyét, ezt a kölyök Bogárváryt, rokonságával, sógorságával, szemtelen nexusával meg kell tanítanunk. Ezt nem engedhetem el. Te, fiam: Serédy grófné az egész arisztokráciát behozza ünnepelni. Egyszerre ünnepelt ember lész, de a miénknek kell lenned - és kijelenteni: *feltétlenül*. Így, így öcsém: *te a mi kreatúránk vagy*.

MÁSODIK KÖTET

A TEKINTETES TANÁCS

Nem minden erdő, óh, a világért se minden erdő alkalmas arra, hogy egy városi tanács, polgármesterestől, rendőrkapitányostól egy tisztességes őszi erdővizsgálati ebédet barátságosan, a város színe-javával elköltsön benne. De amelyik aztán alkalmas: ott nevet az ember szíve örömeiben.

Hármashegy városát majdnem mindenfelől erdők veszik körül, elpusztíthatatlan, jóféle cserfaerdők. Voltam mindenik erdejében, mert a fák nem bántottak; nem akarták elvenni a békességemet, kenyeremet, eszemet; pihentem forró fejjel, ezer gonddal, nyugtató zöld lombjaik alatt, egyedül, hogy lelkem bús harcát és szívem vergődését egyetlen ravasz barátom is meg ne leshesse (s hogy odavethessem a kutyáknak), ki ne dobolhassa. Ittam csergő patakjaiból, melyeknek partjain a vörösbegy, a gerlice, a feketerigó olyan közel mert hozzám jönni, hogy szinte embert láttam fénylő fekete szemében, kétszínű, rossz embert, aki mosolyog és sokért nem adná, ha torkon szoríthatna. Jártam, elmélázva, s egy jobb és csendesebb jövőről álmodozva kanyargós útain, melyeken a farkasok, rókák, csak enni akartak - nem mint a hármashegyiek: lopni, fajtalankodni, dorbézolni, perelni még a Krisztus születésének, a Krisztus boldog feltámadásának és a megdicsőült istenember mennybemenetelének koszorús, virágleányos, édes ünnepén is! Ültem a nagy erdő legmagasabb hegyén, mint rab, aki kezét, lábát megkötözve érzi, annyi sok cudar között, hol a legjobb is csak addig volt jó, míg ételem megette, italom megitta és pénzemet kicsalhatta; néztem a messze, messze kék égen át, azokra a homokos tájakra, ahol gyermekeskedtem, ahol ösmertek, szerettek és talán még ma is megösmernének, mikor már megkopaszodtam és kész vénember lettem, idegen utonállók kergetései miatt; ahol annyiszor elgondoltam, lehet-é ember, akit bolond álmaiért tizenhat esztendő alatt többször kikötöttek volna a szégyen-cölöphöz, mint engemet, mert nem akartam beösmerni, hogy a tisztátalan állat is »ember«! s a buta fajánkó is hódolatraméltó!

Szép erdő, kedves, sűrű erdő, ragyogjon még fölötted a verőfényes őszi nap; ne boruljon még reád a hideg havas eső; ne tördelje még le gyérült lombjaidat az andrásnapi durva szél. Álljon meg kapud előtt az idő, tegye le havas bundáját, ne mutassa fagyos csontkezeit, csak azért, mert jó voltál ahhoz, a szegény, kóborgó, vert vadhoz, aki minden csepp véréért a nyomorultaknak szánta, adta, s akit - hogy a többtől el ne maradjanak - azok is kinevettek!

Elhiszem, a maga természetes rendjén!

Ott száll a fák közül a magasba a bő füst, a kövér, szabad tűz sziporkázó vastag füstje; onnan, ama magas, vén fák közül hallatszik a nagybögő hangja, mely az egész banda rikoltását magába öleli, s úgy ad át belőle annyit, amennyit akar, a távol hegyeknek és kíváncsi völgyeknek. Mint a nóta mondja:

S hej! ott iszik a fiatalság...

Iszik az egész tekintetes tanács.

Igenis, itt eszik és iszik, mert ez törvény.

A töltelékes, pompás káposztánál tartanak éppen. Lehet arra inni, de sokan mondják a doktorok közül *kell* is.

Ott elől ül a kesefejű, sovány, hallgatag polgármester, az uralkodó Hamarándi-párt erőszakosan megválasztott, de gyűlölt embere. Kezében a pohár. Mindig azt gondolná az ember, no, most beszél: uraim, töltsünk poharat, aztán, fiaim, ki a körömig! - De nem beszél, csak néz és ellátja a kérges, öreg lelkében: óh, uram, mégis milyen szép, ha az ember akármi módon polgármester lehet! Melyik gyerek merné elhinni, ha még olyan híres veszekedő is, hogy

egyszercsak polgármester lesz, s minden ember kitér az útjából, még a vak postamester is, aki pedig a bivalyokat se tudja meglátni. De a polgármestert megérzi a vére már messziről.

A tekintetes polgármester úr jobboldalán ül Csakpénz Alajos úr, fősvény, cigány ember, hanem egy pénzintézet elnöke és gazdag. Mindenki tudja, hogy a legbecstelenebb életet éli otthon a familiájában, de azért Hármashegy mégse merne olyan társaságot, vagy bizottságot alkotni, amelybe, őszinte tisztelete jeléül azonnal be ne választaná a tekintetes igazgató urat. Sokat tehet. S az embereknek mindig sok a bajuk. Mindig az a felfogásom volt, s marad is, hogy a legtöbb kalap az ilyen szerencsés gazemberek süvegelésében kopik el kis városokon.

Csakpénz úr régóta nagy jóltevője is a kalaposiparnak - nálunk.

Balfelől a város második főpolgára ül, Kecskési Mihály úr.

Soha ilyen törül metszett embert. Teledes-tele van tiszta, nemes, jó tulajdonokkal. Él-hal a kedves városáért, egyházáért s az összhazáért. Ott kell neki lenni minden városi ügyben, mert meghalna, ha ott nem lehetne. Mint a jeles költő írta és talán éppen róla írta: hat, alkot, gyarapít s - házai, földjei, rétjei, pénzei, részvényei évről évre szaporodnak. Megjelenik minden társaság, egyesület nagy díszbankettjén s már tudják és várják; föláll, előbb elgondolkozik, lesüti szemeit, s aztán fakó, vastag ajkait mozgatni kezdi, sír - és beszélni kezd. - Tudva van, hogy mint szegény táncmester kezdtem pályámat; azután fogtam állami liszt-üzlethez, átvettem a város gazdasági ügyeit, a nép bizalma mindig velem volt, s az áldás nem került el szerény hajlékomat, majd hajlékaimat. Ötven forint alapítványt teszek.

- Éljen, éljen.

- Megtoldom még ötvennel.

- Éljen, éljen.

- De az alapítólevél szerkesztésénél lesznek majd némi alázatos előterjesztéseim.

Az éljenek mindig megjönnek, mert az emberek örökké megőrzik ártatlan együgyűségüket - de az alapítólevelek igen sokszor végképp elmaradnak a fogas mellékbeszúrások következtében.

Így emelkedik Kecskési úr, egyik kezében a jóindulattal, a másikban az okossággal. Nem is lehet másképp.

Az egyház is kapott tőle már nagyszerű alapítványokat, csak hogy az átadásban még mindig vannak Mihály úrnak alázatos megjegyzései. Azonban meghalt egyetlen fia sírja helyén, az egyház ajándékából nagy, fényes családi sírboltot építtetett, magas kettős obeliszkkal, magas vasrácsokkal, portáléval, s a portálén ott tündöklök aranyos betűkkel: *»E polgári sír az egyház örökös gondozása alatt áll!«*

Akinek sírját, mikor még maga jó egészségben él, már az örökkévalóság közegei gondozzák, hogyne foglalhatná el méltó helyét a város első hivatalnoka balján? Szégyen volna a városra, a polgárságra, ha nem Kecskési ülne ott. Hanem, természetesen, ott is ül. Ezüstgombos, szürke magyarka fedi horpadt, keszeg mellét; nagy köves, rubintos, smaragdos és gyémántos gyűrűk ékítik kurta, veres ujjait s vastag, dupla aranylánc (mondják, hogy egy vén bárótól szerezte jó módjával) fityeg a karneólköves, barna mellényén.

Kecskési úrnak olyan okos, kopaszos, tudós feje van, hogy nem csoda, ha mindenki teljes bizodalmat költ. Szeret mosolyogni, s ez növeli súlyát.

E két főpolgár tiszteletre méltó szomszédságában hírnevesebb és névtelenebb városi urak, tanárok, egyháztalagok következnek, mint a Hamarándi-párt vezértalagjai. Páli István bácsi. Ki ő?

Egy öreg, volt postamester, ki abban a hírben állott örökös nevetései és alázatos köszönetései miatt, hogy a legbecsületesebb ember, jóllehet a párt azért a két derék fia halálos ítéletét is bármikor aláírathatta volna vele. Otthon szidta, gyalázta a pártot, s kijelentette a feleségének, hogy ezért s ezért a gazságért nagyszerűen fel fog szólalni, nem bánja, ha mindenkől kiválasztják is, de annyi erkölcstelenséget többé nem nézhet el... hanem mikor bement a gyűlésekbe, a hóhérbárdot mindig az ő kezébe adták, s becsületére vált az öregnek, hogy keze reszketés nélkül ütötte le az ártatlanság, igazság, becsület fejét - számtalanszor.

Így öszült meg a becsületben egy férfiú, kinek pályáját bátran mintaképül lehet venni.

Szorosan e becsületes ősz férfiú mellett, ült egy régi világi tanár: Kapari Sándor úr. Nem tudom hamar eldönteni, kinek volt benne több haszna, a kaszinónak-e, az árvaháznak-é, a koldusháznak-é, az iparos önképző egyletnek-é, a dalárdának-é, az óvodának-e, a temetői egyletnek-é, a fogyasztási egyletnek-é, a pinceegyletnek-é, a néptanítók egyletének-é, az egyházi tanácsnak-é, a papi gyűléseknek-é, a városi gazdasági bizottságnak-é, a flaszterozó bizottságnak-é, az építészeti szakosztálynak-é, az állatkiállítási zsűrinek-é, a központi összeíró bizottságnak-é, az erdészeti választmányának-é: hanem azt a tanítványai és vizsgái után mondhatom, még restebb, tanulatlanabb, nevetségesebb komolyságú, igazi jóakarató ember nem ülhetett a forradalom óta katedrán.

Mindenhez erős kezekkel kapott, csak a könyvektől borsódzott a háta. Egy jegyzés van előttem, mely véghetetlen együgyűségeiről, százszor elmondott *azaz hogy*-airól beszél. De soha, semmi előljárói megintés, annál kevésbé fenyegetés, per nem érte. Nyugodtan lépett át egyik ó-év estéjéről a másik január elsejére; senki se bántotta, de sőt tisztelte, mint a tudomány, közügy fáradhatatlan bajnokát. Az ifjúság nevette, de a püspök magasztalta. A város pedig egy becsületes ebédet nem tudott volna elkölteni az ő avatott pohárköszöntői nélkül.

Ama számtalan egylet, bizottság, szakosztály, mint megannyi vársánc, védte őt szomorú tudatlanságában és tanári restségében.

Néhány, érdekét alaposan felfogni tudó varga, tímár és csizmaművész, kik azonban a haladó idő jó felhasználása folytán mind bormérők lettek, sorakozott a vezércsoporthoz, úgy azonban, hogy a fele kezével és a nevető arcával a másik főtörzskarhoz is tartozzék.

Márton Dániel, a varga, apró, fekete szemeit és ritkás sörtebajszát állandóan a polgármester úron tartja, igaz tisztelete jeléül, míg a tele üvegeket és malac-sültes, óriási tálat az ellenzék vezére felé kormányozza szüntelen.

Mivé kéne akkor lennie, ha a hunyorgatásaival, a könyök diplomatikus döféseivel és helyeslő, tagadó, biztató, hódoló, vagy gúnyolódó köhentéseivel el nem árulná, hogy ő testestől-lelkestől a főkapitány úré, s a polgármester úrhoz csak csupa szemszúrásból csatlakozik. Egy természetes, potrohos, eszem-iszom varga, ki a nehezebb, emberségesebb börmunkát már rég a legények kezébe eresztette, holott pedig a leányai úri kisasszonyok szerint öltözködnek, s a mosás, varrás, főzés helyett gitároznak, táncolnak és műkedvelősködnek, sűrűn báloznak, majálisoznak, a sétatéren esti tizenegy óráig az urakkal és úrhölgyekkel versenyt sétálnak, katonatisztekre, színészekre, hivatalnokokra kacsingatnak - egy ilyen polgári apa jól felcsavarja az esztét, ha göbbenőbe nem akar jutni. Ő maga már szép ideje - ti. mióta letette a komisz mesterséget - teins úr, de akárhányszor tekintetes; a felesége teins asszonyság, egyszer-egyszer nagy névnapokon: nagysád; a leányai, a Zsuzsikám és az Ágneském, rendesen *nassádok* (soha nem kisasszonyok, mint holmi boltos jércikék); a fiai: Dani úrfi és Elek úrfi, köznapon, mikor húzzák a bőrt a patakon, vasárnap a kávéházban, a nagyvendéglőben már rendes teins urak, kik a tarka pantallóban, természetes vörös kesztyűben, a fityegő óraláncukkal, s a folyvást füstölő szivarokkal és a lakktopánjukkal - még ha arra kerülne a sor: a születésüket is eltagadnák.

Egy cseppel sem alábbvaló az a sötétpiros képű, kurtanyakú, fényes vereshajú, zord, kevély-képű csizmaművész, ki boráros és minden városi tanácsossal pertu. Tudja, hogy itt az ő borai szerepelnek, jó áron, dupla áron ugyan, de mégiscsak a Csejkó Károly borai. Úgyis töltögeti a főkapitány úr poharát, odaát a Csakpénz úr poharát, mintha egyebet se kívánna érte köszönésnél, holott minden licitációra eresztett házat, földet, erdőt, rétet ő szokott megvenni olyan áron, hogyha a miniszter ezt megtudná, jaj lenne akkor egy csomó hivatalosnak.

Csakhogy nem tudja ám.

Neveti is sokszor Csejkó Károly, hogy odafönt mennyi a vak ember, de legyen is, hogy a polgárság is szusszanhasson egyet-egyed. Rég vártuk ezt az időt!

Mint a szürke, hamvas színből ahogy kiválik szép lassan a világos, a fényes, a szemnek, szívnek tetszetős: úgy emelkedik ki a fák alatt a hosszú-hosszú, gazdagon megrakott asztalnál, a polgármester úrék hivatalos hideg ködéből a város lelke, ifjúsága, minden szépre, jóra termett ellenzéke.

Itt van csak az igazság, szabadság, egyenlőség, testvériség, érett felfogás, önzetlenség, magyar barátság, politikai felvilágosodottság, itt lobog a tiszta szeretet a város iránt, a polgárok joga, boldogsága iránt, a mészárosok, korcsmárosok, vámosok, városi vállalkozók, al- és főbérlok, gyárosok elnyomott állapota iránt; itt látnak be a rendezetlen iskolai ügyekbe, nepotizmusokba erős szemekkel, itt tudják csak helyes mértékkel megmérni, hogy a pálinkakezelés rúdájához kik alkalmaztassanak legjobb sikerrel. Ki legyen az országos képviselő, ki a fővámos; ki kösse a gátat a malomnál a városéból; ki a legjobb malommesternek; városgazdájának; város erdészének; ki vesse az új városi kaszárnyákhoz a téglát, hogy jól kiégjen legalább az egyik széle, mert olyan városi téglá, amelyik minden oldalán ki legyen dolgozva... hát hiszen azt éppen itt igazítják el, annak itt a helye; ki legyen tűzoltó harmadik alkapitány, osztályparancsnok, tiszteletbeli al- és főparancsnok, ki nem fősvény, ki nem cudar, kiben van barátságos lélek, ki legyen az új pap az atyafiaknál, s ezt a prépostot hogy lehet jól megtanítani, hogy nyissa meg hát pincéit, ha igazi főpap, és világoljon a nép előtt. Itt döntenek el, hogy mi legyen az új főispánnal, hogy ragadják ki az urak kezéből, hogy tegyék a nép emberévé, hogy csapassák el vele a spion pénztárnokot, hogy emeltessék a fizetéseket, s hogy teremtsenek vele egy kis jobb világot. Fel kell világosítani a legjobb alapon. Itt van Debreceni Doktor János, ő fogja fölvilágosítani, ő a legszegényebb ügyvéd, őbenne lehet bízni legjobban. Itt van Koldus Albert, a szerkesztő, ő mindenre kész, a tolla hatalom, a szíve gyémánt, a felesége gavallér. Föl kell tárnai a főispán előtt a helyzetet okosan. Lássá, minő gazságok folynak itt, hogy a polgármester egy tolvaj, hogy Kecskési egy rabló, hogy Csakpénz egy galád emberkereskedő, hogy itt Hármashegy városi tanácsában, levéltárában, pénztárában, polgári iskolájában, vámrendszerében, adóügyeiben, sorozásaiban ah, ah... itt Augias istállója van. Ide egy isten kell - mormogják a kopasz, pápaszemes, violaorrú, borvirágos arcú, kappanhangú főkapitány után a belsőbb beavatottak.

És igaz hazafias képzeletükben látnak egy istent, aki bortól, ételtől, trágár daloktól kipirosodott arccal ott ül köztük, s egyik karjával egy, a másikkal amazt, sorra, felváltva ölelgeti; aki lelkesedik reform-eszméiken - gondolkozás nélkül; aki utálja, gyűlöli az uralkodó pártot, az urakat, a gazdagokat, a nemzet e piócait; aki fel tudja fogni, hogy az ipar, a mészárosok, borárosok, dalárdák, hangversenyek, tűzoltói gyakorlatok, majálisok e nemzet külön védbástyái; aki tudja, mily lelkes, önzetlen a nép, csak vezetni kell és vezetőket kell neki adni idejében. Látják ezt az új istent széles, vigyorgó szájjal; bort, barátságot meg nem vető lélekkel; és hallják emelő, buzdító szavait, hogy életemet, véretem, pénzemet, bruderkáim, érettetek. Mit parancsoltok? Hová menjek? Én is, ím, a népből való vagyok; megesszük ezeket a selymesbársonyos gazokat. Csak tártjátok fel a helyzetet, a helyzetet. Nincs semmire szükségem, csak hogy a helyzetet lássam tisztán.

No, ha ilyen lesz az új főispán, akkor üdv neki, akkor *Magyarmegye nem volt, hanem lesz.*

- Kádár Simon - emeli föl bortól hevült, nagy, künnülő, vizes szeméit Koldus Albert ügyvéd és a *Tárogató* szerkesztője - mit akar itt az a rímelő gazember, az az utcapoéta? Nem elég, hogy a majálisainkról kitiltottuk, még ideszemtelenkedik.

- Ah! - kiált fel teljes méltatlankodással a főkapitány...

De már akkor a kis vaskos, borzas, rongyos, bicegő Simon a tűzhelyhez ért, honnan valami drága sültet vitt a szakács, valamely híres, csizmadia, az urak felé.

- Nagyságos, tekintetes uraim! - zihálja inkább, mint mondja Kádár úr - az új főispán a városban van, bejött, most járja a hivatalokat. Dehát a tekintetes úr, hogy ül itt - mutat Csakpénz Alajos úrra - hiszen odabent azt beszélük, hogy a tekintetes úr levelet kapott a főispántól, s abban meg volt írva, hogy ma itt lesz, ma a várost, holnap a megyét fogja átvenni...

- Én? Hogy én kaptam volna levelet és hogy én tudnék erről valamit? István, eredj, fogj, rögtön indulunk. Ki jó velem az urak közül, viszem.

Polgármester, főkapitány, jobb párt, balpárt, úr, polgár, mint egy sűrű, terhes felhő csapódott odább az erdőből.

A drága ételek, italok... dehát első volt a haza.

Egyszerűen, minden hivatalos kíséret nélkül, mintha csak egy boltba menne valamit vásárolni, lépett be, a 19-ik század teljes gyalázatára, úgy a polgári, mint magasabb osztályok székelynére, a felsőbb hatóság, a tradíció, az alkotmányos ősi urak teljes kijátszásával - Fekete Ézsau úr, Hármashegy polgármesteri irodájába.

Egy öreg, ősz, kurta, kis keskeny emberke szunyókált egy, mély fekete kanapén. Mert bizonyosan hozzá volt szokva, hogy legjobb álmaiból veregessék föl: hirtelen kinyitotta szeméit. Láta, hogy közönséges mesterember-forma fiatal idegen áll az ajtóban, csak így foghegyen kérdé:

- Kit keres?

- A tekintetes polgármester urat.

- Nincs itthon.

- Hol találhatom meg?

- Miért? - hunyorgatta le az öreg szolga fáradt szeméit.

- Az nem tartozik magára. Ha itt van közel valahol, kérem, hívja ide azonnal.

- Ahol most van, onnan nem szokás esténél előbb hazakerülni. Jöjjön az úr holnap, ma az egész tekintetes tanács nagy ebéden van az erdőn, holnap is nagy ebéd lesz, mert az új főispán elé készülünk, holnapután meg fogadjuk, akkor megint nemigen lehet vele beszélni. A kaszárnyát akarja kivenni ugye, gondoltam. Abból nem eszik zsidó. Kecskési meg Csakpénz teszik arra a kezöket, hanem szép módjával - és előbbre lépett az öreg hivatalos személy, hogy jól megnézze azt a szőke fiatal zsidót - úgy ni, szép módjával (és az ujjával is mutatott valamit a szép módból) meg lehet kerülni a polgármester urat.

- Leülhetek egy percig, barátom? - mosolygott Fekete Ézsau úr az okos öregem.

- Hogyne, ide, ide.

És a széles kanapéra telepedtek.

Az íróasztal alja teledesteli volt papirossal, a falak rendeletekkel, az asztal szerteszéthányt aktákkal.

- Milyen ember, bizodalmasan kérdezném, édes barátom, a polgármester úr? Lehet vele beszélni... *értelmesen*?

- Hát azt úgy, uram, egy hujjában nem lehet megmondani, de annak is nagyon *módja*. - (Az öreg nézte az idegen tenyerét, hogy mikor fog munkához.)

- Egy pohár jó sört, uram - s csettentett egy jóízűt az öreg szolga nyelvével - ne hoznék? Csak éppen itt van tőszomszédságunkban a szép Klárinál, a tűzoltó-órhely mellett, nagyon fain sör. Persze, csak a tanácsuraknak, de olyan, hogy az ember mind inná.

- Szoktak itt inni is?

- Hó, hogyne. Kecskési úr, Csakpénz úr, a vastag Kakas Károly, ritkaság, hogy itt ne virslizzenek, sörözzenek. A polgármester úr nem iszik, az igaz, soha, no, de annál többet a főkapitány, meg az árvaszéki bírák. Abban nincs hiba, uram, itt élet jó van, ha kinek pénzecskéje is akad; hanem más a baj.

- Nos?

- Borzasztó vékony a fizetés s az urak kénytelenek pénzért tenni igazságot. A főkapitány vacsora, dohány, láda szivar, vagy egy kis ötöske, nagyszemű tízeske nélkül szóba sem áll az emberrel. Aztán, ha valakit elítélt: az is megválthatja magát. No, nem mondom, mert embernek jó, de az öreggel örökké így vannak, ni! Ez kár!

És elég ügyesen mutatta a vén csont, a kutyát meg a macskát.

- És a polgármester?

- Jaj, uram! Én már hét polgármestert kiszolgáltam, mert én elnöki szolga vagyok, Vén István, a mostani új főispánnak anyai ágon vérszerint való atyafia, gondolom egy kicsit föl is fog rám virradni, hanem ilyen embert, mint tekintetes Lakatos Soma úr, csakugyan nem láttam még.

- Nem?

- Irigy, fősvény; ökelme el tenné a Dárius kincsét is, hanem a más markát örökké megszagolná. Úgy tesz, mintha igaz volna, hozzá nem lehetne jutni, pedig, uram, reszket egy kis rézkrajcárért. Tolvaj meg spion volt a forradalomban, én tudom, az öreg Vén mindent tud, s nem is került volna ide még írnoknak se, de nagy embere a régi főispán, mert annak a pénzeit, tudja, ő forgatta is, és bizony jól forgatta. Meg is lépesedett. Úr.

- De itt ül a hivatalban?

- Az, uram, utcát söpörtet, fát vágat, épített, flaszteroztat: csak azt a széket nem állhatja ott ni! (A polgármesteri széket.) Azt mondja, nyilallik a dereka, ő nem ülhet. Hát én vagyok itt. Nem mondhatok róla különben mást, jó ember, ki is törném a fogamat, ha egy rossz szót ki találnék eresztetni a számon ökelméről.

Lélekszakadva törtetett be egy csomó ember élén Gombos úr, a pénztárnok. Zöld is volt, kék is volt, fehér is volt a nagy kövér képe. S már messziről lehetett hallani, hogy egy mozgalmas hivatalnok, mikor szabad: hogy szuszog, hogy püfög-pufog, csakhoggy éppen nem füstöl.

Én sokszor láttam nyilvános nagy ebédeken, vacsorákon - ahova a tanácsurak mindig ingyen hivatalosak - mosolyogni, mert fölállt, hogy poharat köszönt valamely főemberre, hanem csak pár szót dadogott, és úgy vélem, ezt akarta kipótolni a nyájjas mosolyaival; de így, mint most, ilyen szépen, barátságosan is, tiszteletteljesen is, félve is, örvendő is - még a felesége se láthatta mosolyogni soha.

Butaságát, nyersségét, ravaszágát mindig szerfölött udvarias mosolyok alá rejtette. Ezek alól csípett rendesen, mint a levelek közül a kígyó.

- Csókolom a kegyes kezeit, méltóságos főispán úr, minek köszönhetjük ezt a nem várt szerencsét? Holnaputánra készült a megye és a város, de hiszem is, hogy csak a véletlen örvendeztette meg a hivatalos szegény helyiségünket magas személyével. Jah, persze! A polgármester úr... az most az erdőn van; nagy ebéd!... én az ilyesmit ki nem állhatom; irodámat, egy percre is, el nem hagynám a világ minden ételért, italáért. Kell is szenvednem miatta eleget. A rendőrkapitány... de hisz az is az erdőn. Persze, a népet nem hagyhatja! Elöttem csak a kötelesség, meg a törvény létezik. Életem legboldogabb órájának tartom, hogy én lehetek szerencsés a méltóságos főispán urat, először itt e hajlékban...

A főispán pálcájával néhány írott csomót beljebb pöckölt az asztal alá, hogy össze ne gázolják.

- Ej, ej, ez igazán... - nevetett a pénztárnok hódolatteljes mosollyal - nagy rendetlenség! Az én irodámban... egy falatka papírt nem találna a földön, hanem, természetesen, ahány ember, annyi szokás. Nekem mániám a tisztaság, rend. Bármely percben meg is merném mutatni kezeimet az istennek.

Meg nem is állhatta, hogy dombos fehér kezeit, úgy futtában, oda ne lódítsa a főispán úr elé. Lásson tiszta kezeket, s ne higgye, hogy minden hivatalnok Lakatos Soma, meg Ádám Lenci. Ne higgye.

(Ajh, be jó, hogy az a két istentelen most is korcsoskodik!)

A főispán úr - jóllehet megnézhetné volna a kitűnő szépen rendbehozott adópénztári pince-lyukat, melynél nem hiszem, hogy széles Magyarországon léteznék dohosabb, sötétebb, vize-sebb pinceszoba - azonban nem használta föl e jó alkalmat. Pár szó után, mely a legközöm-bösebb tárgyaikra vonatkozott, nyájas kézszorítás után elhagyta az öreg, hüledező Vén István fészket és egy kis oldalajtón, melyet Fekete Ézsau úr is jól ismert - eltűnt.

AZ IGAZI BEAVATÁS, MELYNEK A MAGA RENDÉN KELL MEGLENNI

Összenéztek Gombos úrék; a borbélysegédből lett aljegyző veje, a tót szatócsból, rokonság útján adóellenőrré emelkedett Gruska József; s a fazekasból alkapitánnyá választott, nagyorrú, sápadt Hüvely Károly; a kis, otthonmaradt árvaszéki jegyző, ki polgári házasságokat köt a tanács tudtával és irgalmas elnézésével, mert a kis Soós úrnak is élni kell és sok apró leányát férjhez adni annak idején; a kétapidíjnok, ki már két fokkal fölebb érezte magát, hogy a főispán előtt megjelenhetett és a főispán huzamosan megjegyezte, hogy... de ki is tudná, hogy mit jegyzett meg, annyi bizonyos, hogy ez nem maradt eredmény nélkül: e néhány szerencsés férfiú éles, jelentékeny szemhunyorítás után a legvidámabb nevetésben tört ki.

- Urak! - vetette hátra a pénztárnok úr hatalmas húsos fejét - ha a főispán ilyen ember.

- Még gyerek - szólt közbe az aljegyző úr, egy kondorhajú, kiborotvált, szőkearcú, fess, elegáns ifjú, a legújabb divat szerint öltözve - alig van néhány szál bajusza. De milyen komisz kabátja, milyen lötyögős nadrágja, s milyen közönséges, szimpla cipője volt. Ez a főispán? Mindig engemet nézett, éppen a nyakkendőmet nézte. No, tisztelem, de ilyen kiállítás csak a Reznek ruhaboltjából kerülhet ki.

- Urak, reméljük a legjobbat, ez nekünk való, kedves, jámbor ember fog lenni. De mi tehette ezt főispánná? - csapkodta össze tenyereit a pénztárnok úr. - De az nagyon jó, hogy csak mi voltunk itthon. Már a kocsira ültem én is János bíróval, Lencivel, de valami isteni sugallat itthon tartott. Nagyszerű. De be kellett volna vinnem a főkapitány szobájába, s meg kellett volna neki mutatnom a Gorbuc perét, a Siklódiné panaszát a tallérokrol, amiket visszakért, azokat az ítéleteket, amiket soha végre nem hajtott. El kellett volna vinnem a pálinka-depóba, be kellett volna vezetnem a városgazda kamrájába, csűrébe, fel kellett volna vinnem a veje ura, a főjegyző úr... Csakhogy, bennem mindig bolond jó szív lakott, s utáltam még azt is, aki egy szót szól társa ellen. No, majd meglátjuk mi lesz...

Nagy reményekkel oszlott szét a kis gyülekezet, hogy hirdesse a maga hatáskörében, mit látott, hogy látott; milyen a főispán; a világra olyan, mint a Duducz fia, csakhogy szőke és magasabb, egész ifjú, de nem csúf; olyan az, mint a tej, mint egy ártatlan leány. Bizonyosan valami nagyúri dáma, de vén dáma ültethette a főispáni székre - mondogatták olyan nők, kik ilyen történeteket olvastak a románokban.

Tele lett a város másfelől a hírrel, mégpedig az öreg Vén István útján, hogy: lesz a tanács-háznál nemulass! Polgármester, főkapitány, árvaszéki elnök, főjegyző, mint a törött cserép úgy fognak lehullani a magasból. Borzasztó, amilyen dühös volt a főispán. Hogyne! Se polgármester, se rendőrkapitány, se árvaszéki elnök, se főjegyző! Úgy maradt az egész tanácsház, mint az üres tyúkketrec. Hát szabad ez, hát illik ez, hát azért húzzák a nagy fizetést, nyúzzák a szegényt, hogy ők esznek-isznak a városéból, dorbézolnak s a szegény ember még vasárnap se láthat egy kis jó falatot? Ezt, az ilyet kellene tudtára adni a miniszternek, az országgyűlésnek, de őfelségének, a királynak! Majd lenne akkor: urak nemulass! Jó, hogy az isten adott egy olyan főispánt végre, aki tetten kapta a korcsokat - adta vette a szót a nép.

Hej, terjeszték a Szentpáli utcában, de a Máté utcában, a Széchenyi közben, de amerre csak elégedetlen emberek laknak, akik már elvesztették a pénzüket, akiknél már jártak az adó-exekútorok, akik ebben a zord időben a mindennapi kenyerüket sem tudják megszerezni, míg a város urai, ehol, bezzeg hogy isznak, táncolnak, dehát hiába... Magyarország nem volt, hanem lesz!

Majd lesz, lesz, csak nézzen körül az új főispán jól; necsak a kaszinóban üljön, mint a régi, s necsak akkor parolázzon a néppel s küldjön érte hintót, mikor követet kell választani s ölelgesse még a vén Gardit is, hogy lelkiem öregem, csak most, édes barátom, csak most segítsünk a hazán; hanem nézze meg, hogy laknak a szegény csizmadiák s hogy amint kimentek a vásárra, úgy jönnek haza is, egy krajcár nélkül; hogy hol laknak a zúgolódó asztalosok, a sokgyermekes szabók, akik már legényeiket nem fizethetik, mert az urak mindent hitelben csináltatnak; az isten tudná, az is hogy van! Hol laknak a szegény tanítók s hogy élnek a tudományuk után, hogy a napszámos különben! - ezt, ezt nézze meg a főispán s akkor még a csacsogó gyermek is azt mondja reá: az isten áldja meg, az isten áldja meg! Erről beszéljen, mikor fölmege Pestre; ezt mondja el, ahol azt kérdik: *hogy vannak Hármashegyén?* Hát hogy rosszul; drága a só, nincs kenyér, sok az adó, szakad a ruha!

Ilyen panaszokra, fenyegetésekre buzdult a fél város, de nemsokára utána a másik fele is, a vén Vas uram kiszalajtott szavai után.

Minden embernek tetszett, hogy az új főispán olyan fáinul kikapta a dolgok módját; most láthatja, milyen a hármashegy tanács, milyen emberekkel, cudarokkal kellett élni a szegény népnek, aki már szinte belebolondult a sok nyomorúságába, mert hogy nem volt igazi pártfogója ez alatt a vén főispán alatt. De lesz most.

És suttogtak örömmel is, csodálkozással is, de (már csak elmondom) egy kis kacagással is, hogy ez az új főispán még csak nem is egy tisztességes mesterember gyereke, vagy tanítóé, avagy papé, hanem egy valóságos falusi bocskoros parasztemberé.

Ugyan az okosabbak közül akad egy-egy világlátott, vén varga, vagy takács, aki mondott valami olyast, hogy nem egészen úgy van az, mert ha parasztember fia volna is, teszem azt - hej, az apja nem parasztember volt annak mégsem.

A többi aztán csak úgy a nevető szemükkel mondták.

Mozgolódtak a mészárosok, kiknek mindig ezer a panaszuk, kik, jóllehet mind pertu voltak a főkapitánnyal és azt tehették a vágó jószággal, amit akartak, de mégse volt nekik elég ennyi szabadság se, mozgolódtak, elmentek a kis Pártos Dezsőhöz a temető mellett, hogy tegye fel a számos panaszait, meg kell lakolni a tanácsnak, meg, példásan. Nem lehet azt túrni, hogy ők mindenüket ajándékba hordják el, ha egy-egy bizonytalanabb egészségű jószágot... kinek mi köze ahhoz? Az asztalos olyan deszkából dolgozik, amelyet kap, a csizmadia olyan bőrből, amelyet vehet: csak a szegény mészárosnak a keze legyen megkötve?

Sürt-forrt a sok csizmadia a fekete-kolompos Padurán házánál. Itt az ideje - ordíták többen a vének közül bátran - hogy a tolvaj céhmester, aki a tanácsot agyon traktálja, ingyen itatja, végre elővevődjék! Miből építette a fényes házát? A társulat ellopott pénzéből. Hol a nagy költséggel, a szegények bőrére, kontójára összevásárolt talp, kordován, fisléder, számos jó léder? Eltrafikálták.

De hova menjen a szegény panaszra? Még azt kapja, hogy becsukják, vagy kiüldözik a szülőtte városából, ha egyet szól! Istennek a szent neve legyen áldott, hogy igazságos, becsületes embert, a mi vérünkéből, a szegények véréből valót adott a városunknak főispánul. Vele majd lehet beszélni. De beszélünk is. Százan mondták: *de beszélünk ám!*

A felsősori vak tanító-kántor - kinek a felesége előkelő nemből származott, ami miatt mindig is hitte, hogy isten őt is föllebb emelheti valaha, mert egy tanítóság, ha szép állás is, de csak ugyan vagyon nála még szebbecke is - lesuhant nagy hirtelen az alsó leányiskolákhoz, hogy egy kis bizodalmas konferenciát tartanának a kollegák. A helyzetet mért ne zsákmányolnák ki a szegény elnyomott tanférfiak is.

- Ha a követválasztásoknál úgy hivatkoznak a lapok ránk - kiáltott fel egy kisdud, kopasz, barna ember, az öreg Basa bácsi - hogy a nép vezérei mi vagyunk, hát most álljunk elő, nyissuk fel a szánkat!

(Óh, ha csak ennyiből állana, mely tanító meg ne tenne ennyit! De borzasztó a következés!)

Nos tehát, a tanítói kar is, óvatosan bár, mintha drága tojásokon táncolna, amelyek közül nem szabad eltörnie egynek is, egész szelíd memorandum szerkesztéséhez fogott. De gyaluval és politúrral, finoman.

Mivel nem tudom, vajon egész terjedelmében lesz-e módomban bemutatni az egész nagy-horderejű művet, pár lényeges pontot bizodalmasan ide iktatok, de hogy tovább ne terjedjen:

»Alázatos tisztelettel kérnök a méltóságos főispán urat, kegyeskedjék odahatni, hogy ha már a régi, valóban hanyag tanfelügyelőkntől megszabadított, a magas hatóság még ezt a mostanit tenné el, aki igazán éppen s e m m i h e z s e m é r t, mert nem is gondolta soha, hogy tanfelügyelő legyen, hiszen tanüggyel soha is nem foglalkozott, csak egyszerre a megyétől idetették a nyakunkra, s a tudatlanságával most ezer bajt csinál. Ugyanis, azt akarja, hogy gimnázium-má tegyük gyenge ábécés iskolánkat, s öl bennünket olyan tudományokkal, amikhez - szégyen, nem szégyen, de magunk sem értünk még. Hiszen nem tanultuk! Dehát a templomépítést nem a torony gombján kezdik! Azonban földig hajlunk...«

»Továbbá esedezőnk, hogy akkora szobácskába, amelyikbe húsz lélek fér, hatvanat ne szorítson a tanfelügyelő úr. Mi örömet künn üldögélünk a folyosón, de a gyermekeknek bajos mindig az udvaron ácsorgani. Be pedig egyszerre sehogy se fér ekkora massa. Fizetésünk is borzasztó csekély, holott parancsolat érkezett, hogy legalább vásár- és ünnepnapokon mi is húsételt együnk és csizmában járjunk, ti. t i s z t e s s é g e s l á b b e l i b e n. S vagy egyszer lássunk ú j k a b á t o t is. Mélyen érezzük ez atyáskodás kimeríthetetlen becsét - de... de...«

»S azt is felemlítjük a legmélyebb tisztelettel, hogy a kora reggeltől késő estig tartó folytonos munka csak a m e z ő n é s k u k o r i c a f ő l d e k e n l e h e t s é g e s...«

Míg így gomolyogtak a társadalom alsóbb elemei, a felsőbb régiók is lelkiösmeretesen vették a munkát.

Legnagyobb gond feküdt a jó Görgeteghy Sámuel, ideig-óráig főispán úr szívében. Megtelegrafirozta oda, ahova kellett, hogy *»Mint történjék a hivatalos beiktatás? Van-e tudomás odafönt oly eljárásról, mely Magyarországnak örökös szegényére válnék? Soha itt még illő szolemnitás nélkül ily nagy fontosságú állomás be nem tölthetett. Gyors utasításért esedező a megye és város. Itt minden készen van már.«*

Meghagyatott a megállapított program tisztességes keresztülvitele.

Fekete Ézsau úrnak haza kellett menni Horgosra, hogy onnan ősi ünnepélyességgel vonuljon át a diadalkapuk alatt, úgy, mint illik.

Csak alig szállt le az ifjú ember otthon a kis félparaszt kocsiról, s égő arca szegényét, haragját alig sikerült annyira elrejtienie szülői, testvérei előtt, hogy azok valamiképp háborgó, kacagó szívébe ne lássanak, midőn ismét ott terem a Serédy grófné sáros, rozzant hintaja, s leugrik belőle a kis aszott, sovány grófné, de vidáman és jókedvvel, mint aki a legjobb hírt hozza, vagy aki az embert legjobban szereti, s nem bír a szeretetével.

- Az Isten szent szerelmére - ragadja meg a jó grófné Fekete Ézsau urat - mit tett ön? Mit akart ön tenni? Ha nincs... nem volt énhozzám, énhozzám bizalma? Így akart ön, ilyen vándorlegény-köntösben bevonulni, hogy egy főispáni széket elfoglaljon? Az Istenért, édes, édes jó fiam, hogy lehetett ön oly gyermek! Lássá bennem, ezentúl anyját. Majd gondoskodni fogok én mindenről. Szegény, jó fiú.

S a grófné hol egyik, hol másik Fekete-nemzetségbelire vetett egy-egy meleg, biztató tekintet.

Az öregeknek hamar elbeszélte, hogy egy főispáni beiktatás mivel jár, hogy ő semmi költséget, fáradságot nem fog kímélni, de a főispán úrnak a legdíszesebb fogaton és a legdíszesebb ruhában, díszmagyarban kell bevonulnia a városba, a megye székhelyére. - És önöknek is, fiaim. Magát, Évike, leányaimra bízom. Viszem is magammal rögtön. Ezer szerencse, hogy Görgeteghy Samutól megtudtam az egész tényállást. A szerénység igen szép, de egy határon túl a legveszedelmesebb nevetségbe csap át. *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.* Valóban felette örvendek, hogy önre nézve, fiam, a gondviselés szerepét játszhatom. Legalább meg fog bennünket ösmerni, s egy emberrel kevesebb lesz, ki rendünk ellen téves, alaptalan előítéleteit tovább is megtartsa.

Itt nem volt többé sem helye, sem módja a kifogásoknak, visszautasításoknak. Bármennyire érezte is Fekete Ézsau úr helyzetének kínos voltát, bármennyire küzdött is oly törvényekkel, melyek becikkelyezve, szentesítve nincsenek, kénytelen volt belátni, hogy egy kis prémes süveg, csatos, bogláros mente, valamilyen díszkard és sarkantyús csizma itt elkerülhetetlen.

Ő látta, ő érezte, hogy a főispáni széket éppúgy el lehetne foglalni zaj és pompa nélkül, mint a szolgabírói irodát, hol oly boldog volt; épp úgy be lehetne lépnie a megye termébe egyszerű fekete kabátban, mint egy templomba, ahol Istennek dicsérete, magasztalása zeng, s ahol a legfőbb úr, a seregek és minden főispánok, miniszterek, királyok ura atyai szeretettel fogadja az alázatos szívet; ő tudta, hogy az útszélien a szegények, koldusok, özvegyek, árvák kesergő szívvel fogják nézni: mi mindenre van a megyének, uraknak jóindulatuk, csak ők azok a szerencsétlen verebek, amelyeknek még morzsáért is szemtelenség az út porába szállaniok; tudta és látta is mindezeket, de ha azt nem akarta, hogy bolondnak tartsák, vagy vissza ne léptessék, akkor nem tehet mást, mint amit a program megszabott.

- Jó - biztató lelkét. - Majd máshol megmutatom, hogy mégis én vagyok Fekete Ézsau, aki azt cselekszem, amit helyesnek, igaznak és szükségesnek látok.

Reformjaira gondolt, arra a sereg dőzsölő hivatalnokra, ahol hasonló rendet fog szabni, mint itt, e kis, félreeső falucskában, s arra, hogy eljő az idő, mikor mindeme haszontalan cafrangot, pompát a tiszta, cicoma nélküli munka váltandja fel.

Most azonban menjen minden, ahogy menni akar.

De mert ment is.

A jó grófnénak mindenre kiterjedt az anyai figyelme. Rendezte az öregeket, megszabta, hogy öltözködjének, mit vegyen fel Ferenc, s kocsin menjenek-é be a városba, avagy ők is hintón. Ferenc talán a bandérium élén, lóháton. Évike valamelyik kontesz oldalán fog ülni. Azt Seréden határozzák el.

Soha olyan derűtséget, aminő a Fekete Mártonék egyszerű hajlékát betöltötte.

De természetes, hogy Dárcuéknak még az udvarba sem volt szabad lépniök. Így parancsolta a grófné, s most már elmondta Feketénének, Évikének, de Márton bácsinak is, hogy Ilia egy nagyon bűnös - ah! De ne szóljanak még a főispán úrnak.

S a többit a nagy, fehér orra mozgó cimpájával, s a ráncos sárga képével merte csak mutatni, egyre hajtogatva: - Ah, ah, pfúj!!!

Nagy tűznél, haldoklónál és halott körül láttam egyszer-egyszer majdnem idegen embert - kinek a szegény szerencsétlen fél sem inge sem galléra - akkora buzgósággal, mint aminővel a nemes Serédy grófné veszi körül hol a tanulatlan főispánt, hol az öreg Márton bácsit, hol

feleségét, hol Évikét, de sőt Ferencet is, ki még e jelen órában is egész parasztleány és éppen semmit sem tett arra, hogy már többet mutasson, mikor ehoh, az orra előtt a fényes installáció.

Mert a hírre, hogy itt a grófné: jöttek-mentek a kíváncsiak, Kokárdané, most is egész pálinkagőzzel, de jó akarattal; Csutora Péterné új, fényes fésűvel, maga Forró Gábor uram, a bíró, Juliska leányával - tehát az öltöztetés megakadt. Menté, mentekötő, boglár, tollas kalpag, kard, sarkantyús csizma pihent.

Odafordul azonban a grófné a bíróhoz villámló szemekkel.

- Hogy állanak?

Mit feleljen erre egy falusi bíró, ki megszokta, hogy a felsőbbség kérdésére mindig a legsebben mondja?

- Hát, méltóságos grófné, a legjobban.

- Ezt szeretem. Hány banderista lesz, és hány fehérruhás leány?

- No, úgy-é, Ézsau öcsém... azaz, hogy... - nyomkodta a bíró vastag öklével meggondolatlan fejét - méltóságos főispán urunk! Úgy-é, megmondtam: készüljünk, szalad az idő, összeszedtem a legényeket, Ferenc öcsém jó lesz kormányosnak, de csak az volt a szó: hagyjuk el, hagyjuk el. Mondtam én, hogy a másik főispán úrnak, már egy hónappal azelőtt, hogy a tisztessége megtörtént, riktájgba állítottam az egészszet, hogy akár esküvőre mehettünk volna, de hát itt nem én vagyok a hibás, rajtam semmi se múlt.

- Nekem nincs szükségem semmi pompára - csengett az ifjú ember tiszta, átható hangja - én szegény ember vagyok, minden külső ceremóniát mellőzni kívántam...

- De megkapta - vágott hirtelen, majdnem sikoltó hangon a grófné Ézsau szavába - de megkapta az ünnepi rendet? Nálam itt van nyomtatásban, attól, édes főispán úr, még egy betűben sem térhetünk el.

És a grófné gyorsan felolvasta az egész terjedelmes programot.

- A díszruhát... ej, ej, édes fiam, nem, akarok semmi ellenvetést hallani, a férjemet is én öltöztettem főispán korában, a Samu ünnepélyét is én rendeztem; a nagy ebéd az Imperiálban az én utasításom szerint megy, a bál az én tervem szerint, a népünnep a szabadban, ahogy a nőegylettel megállapítottuk. Tudja, édes fiam, mindennek nagyszerűen kell sikerülnie. Egész hivatalos élete, hatása ettől függ. Hogy ettek, mit ettek, mennyit táncoltak, hány napig tartott az ünnepély... megálljon, néhány alapítványt is kell tennünk a különböző egyleteknél, itt százat, amott kétszázat, lesz talán ötszáz forintos alapítvány is készülő új színházra, de ne féljen, nem kell mindjárt kifizetni semmit... nem is éppen szokás. Itt-ott el is felejtjük... hanem a program, minden pontja szigorúan betöltendő. Megrendeltem az esperesnél, hogy az egyházkerület küldöttségileg jelenjék meg a nagy ebédnél, s ott egy hatásos beszédben ajánlja fel a főgondnokságot. Itt nem kell egy krajcárt sem fizetni. Meg fog jelenni a dalárdák és tűzoltók testülete is, és föl fogja ajánlani a díszelnökséget. Készüljön szép beszédre, a dicséreteken ne legyen fukar. Csak szót, csak szót, virágost. Mi a karzaton tapsolni fogunk. Természetesen itt is tesz alapítványt... hanem a fizetés csak valami kis kamatocskával jár. Legyen éber, gavallér, bátor, s egyszerre az egész megye az öné. Hanem - és anyai mosollyal ölelte át a grófné az ifjú főispánt - nekem most más teendőim is vannak; szülőit kell felöltöztetnem, Évikét kell elvinnem, maga készüljön a beszédekre, sokra, szépre; tanulmányozza a programot, ne legyen gyermek, itt a szemérmességnek nincs helye, kedves fiam. Itt hatni kell tudni, imponálni...

S ha figyelmesen megnézte Fekete Ézsau úr a kis soványka grófnét, megtanulhatta, hogy: miképp kell fölemelni büszkén a homlokot, föltartani az orrot, kifeszíteni a mellet, egy főpontra szögezni a szemeket, ökölbe szorítani a balkézt, míg a jobbkez ujjainak szabad mozgást kell engedni.

Isten minden embernek ad egy pártfogót, természetesen addig, míg az egyén teljesen használható, míg az ifjú nőtlen, míg a férfi szerencsés, míg a ruha a szívvel, étellel rongyokká nem szakadt. Ezt az időpontot fölhasználni, megragadni nemcsak üdv, de kötelesség.

Fekete Ézsau úr bevonult kis oldalszobácskájába, ahol is a legrettenetesebb vergődések ragadták meg szívét, lelkét.

Ő, mint báb felöltöztette magát egy koldus grófné által, aki a cselédeit nem tudja fizetni, ő, egy szegény ember, alapítványokat tegyen, s ne tudja azonnal letenni az összegeket, ő, aki idáig a munkában találta gyönyörét, s megvetett minden porhintést, most beálljon egy utcai bűvész komédiásnak, ő, aki eddig csak egyetlenegy hivatásnak élt teljes munkaerejével, most minden cafrangot fölszedjen magára??? Soha.

Óh, ifjú, majd az éjszaka meghoz mindent.

A kis kopott, sáros, töredezett grófi szekér és rajta a cselekvés hevétől sugárzó, aszott kis asszonyka viseltes, szegény köntösében, a jó Serédy grófné gyorsan bejárta a szomszéd birtokosokat, a nemeseket, mágnásokat, papokat, tekintélyesebb parasztgazdákat.

Mint egykori híres főispánné, mindenhez értett és minden ilyes munkát a lelkéből szeretett is. Fölrázta a közönyösöket, föllekesítette a pompaszeretőket, tette buzdította a haszonlesőket, kik hidakat akarnak fölvállalni nagy nyereséggel, megyei épületeket akarnak emelni a leghitványabb anyagból, tízszeres áron; kibékítette a mágnásokat, nehezen ugyan, fölötte nehezen, mert senki sem sérthetőbb, mint egy mágnás, kinek már a nevelési rendszerében ott van, hogy közönséges embertől semmit el ne tűrjön és nyomban tízszeresen megtoroljon; nagy reményekre buzdította a szegény papokat és tanítókat, kik benne ezer sebeikre kész orvosságot láttak már előre is. Csak a parasztok nem akartak mozdulni, mert hogyan is lehet az, hogy a Fekete Márton fia legyék főispán. Eb mozdul, eb indul.

Nagyszerű ellentétet képezett e gonosz felfogással szemben Hármashegy városa és a megye.

Mint a leáldozó nap, hogy sokszor egész a pazarságig hinti sugarait, nem gondolva meg, hogy oly kevés tárgy érdemli meg e jóságot: az öreg Görgeteghy Sámuel úr is még egyszer teljes fényében akarta magát bemutatni az ünnepi világnak.

Ifjú hévvel, vidámsággal járt-kelt, munkált, kormányzott, szépített; semmi ki nem kerülhetette a figyelmét. Maga volt a megtestesült szelídség, szolgálatkészség, erély, buzdítás, sőt áldozatkészség a legszélső határig. Öreg szíve bántalmat, csalást, mellőzést, mindent felejtett. Úgy akart eltávozni, hogy mindenki lássa: ki volt Görgeteghy Sámuel.

Nagyon helyesnek tartom az ilyen politikát.

Ne fusson el a sértett ember; mert csak az ebnek van megengedve, a törvényeink szerint, hogy őszintén haragudjék, s a közápor elől, a kurjongatás botrányai elől meneküljön! Mutasson hidegvért, jó képet, s az ocsmány vigyorgásokat, szemtelen megjegyzéseket tegye látatlanokká, hallatlanokká. Parancsolja meg magának, hogy a bőre ne piruljon, a szíve ne sírjon, a keze ne reszkessen...

Akkor férfi lesz - tiszteletre méltó férfi, a sáros orcájával, a lakatra vert szájával.

Az öreg méltóságos Görgeteghy Sámuel úr betekintett a tanácsházhoz, ott buzdította a polgármestert, hogy: - Kedves barátom, futna ki csak a déli kapuhoz, hogy állunk ott a munkával? - Óh, a polgármester úr készséggel szaladt is azonnal, csak az irodában ne kelljen ülnie, hol

csodálatosan örökké nyilallik a dereka. Továbbá betekintett az öreg főnök a rendőrkapitányhoz, ki természetesen nem volt most helyén, hanem a szobában egy csomó hajadon, cseléd, polgárné, veszekedő asszonyság és kereskedő ült, várva a főkapitány urat.

- Hol? - kérde egy írnoctól az öreg méltóságos úr nyájas mosollyal, hogy itt is jó emléket hagyjon maga után... - a főkapitány úr hol van?

- Összpróba vagyon most, méltóságos főispán úr, dalárda, tűzoltó-banda, polgári énekkar és megint a zenészek. Éjjel nappal mind a zenével, gyakorlatokkal van most elfoglalva. Mi írnoctok...

- Jó, jó... nagyon jó, csak menjen minden precíz, korrekt.

Arra, hogy az a sok asszony, ember, hogy jut igazsághoz vagy méltó büntetéshez - valóban nem gondolt, de ilyesmire gondolni nem is hivatása egy távozó főispánnak. Csak odakünn menjen minden precíz és korrekt. Ott pedig, az irigység is bevallhatja, felséges munka foly.

Milyen egy város, mikor nagy ünnepet ül!

Amennyi ócska és drága szőnyeg, mind az ablakokban fityeg, amennyi kortes-zászló, mind a háztetőkön lóg s amennyi mesterember, tanító, hivatalnok, mind az utcákon ógyeleg, kettesével, hármásával, sőt csomósan. Valami fölkent magasztosultság lobog ilyenkor a szemekben, az emberek érzik, hogy nagyok, s a nők, hogy estére táncolni és mulatni fognak. A leányok, kik még nincsenek eljegyezve, ellenállhatatlanul arra az édes percre gondolnak, mikor a derék ifjú megjelenik - és *nyilatkozik*.

Oly nehezen és mégis oly gyorsan rohannak ilyenkor az órák.

A fuvaros szekereknek meg kell állaniok, rendőri parancsolatból, hogy a díszmenetet ne akadályozzák; a napszámosoknak, kőműveseknek, ácslegényeknek le kell tenni a szerszámot, hogy az ünnepélyes komoly hangulatot semmi meg ne zavarja, s az előkelőbb uraknak el kell állaniok a boltajtókat, a gyógytár ajtaját, a templom előtti tért, hogy onnan emeljék az ünnepély fenségét. Kutyáknak nem szabad végigszaladni az utcán, ha vagy egy meggondolatlanul mégis oda kíváncsiskodnék: azt kötelesség ütni, dobálni, arra illő kiabálni, ahogy csak kiki bírja.

Egyszerre felbomlanak a sorok, torlódik a nép. Megindult a megye, megindult a város. Hintákon a hölgyközönség, s zúg a tűzoltói trombita.

Hm! Az ünnepélyes bevonulások sok költségbe fognak kerülni - hallja talán most is lelkében Fekete Ézsau úr a gróf Salamonffy szertartásmester nyomós szavait.

- Óh, nekem kevésre van szükségem, gróf úr, körülbelül semmire.

- Az nem lehet, itt a dolog méltósága parancsol. A világ néz reánk, fiam. Itt a pompából egy jottát sem engedhetünk...

Valóban, még az öreg Fekete Márton úr is lekapta fekete, új kalapját, mikor fia, a főispán úr, gróf Serédyné öméltósága karján a kis oldal-szobából kilépett.

Egy nő, ha valamit akar: azt keresztül is viszi tűzön-vizen, mert hajthatatlan szív csak egy női kebelben lakozik. A grófné egy hajszálnyit sem engedett követeléseiből; Évikét átadta a konteszkeknek, hogy szereljék fel, ahogy csak tudják, formáljanak belőle egész kisasszonyt, ő minden gondját Ézsaura és ennek szüleire és Ferenc öcsénkre fordította.

Márton bácsi letette a díszes parasztruhát és felöltötte a Jakab Péter ispán úrét, ki természetben soványabbacska volt ugyan, mint ökelme, de azért a magyarka, a zsinóros mellény, s a szűk magyar nadrág pompásan állott - pár hónaljfestést kivéve - az izmos öreg emberen. Fekete úr

úgy is érezte magát, oly áhítatos gondolatokkal, mintha úrasztalához készülne. Nemcsak köpni, de még köhhenteni se mert. Feketéné nénivel nehezebben ment az öltöztetés.

Nem talált reá a tisztelendő Dárcuné ruhája. A zöld jó lett volna, de igen hosszú volt; a kék is jó lett volna, de nem volt dereka; a feketét a papné magának akarta megtartani, azt nem adta, sehogysem adta. A végén is mit volt mit tenni a világos zöld ruha került Feketénére, kék főkötővel és nagy, pirosas, kasmír kendővel. És mit tett a szerencsétlen asszony: erre a vastag kendőre fölvette a templomi paraszt mentéjét, azért-e, mert mente nélkül nem képzelhetett tisztességet, azért-e... de ki lát egy anya szívébe.

A grófné százszor is levetette magát egy ágy végébe, azt mondta: szívszorulása van - de pedig borzasztóan nevetett.

Fekete Ferenc csakugyan az elhalt káplán-rokon fekete ruháiba öltözött, s kövér, piros képével bevált volna egy jókedvű öreg diáknak, kinek a boron, nótán és táncon kívül egyéb sincs gondja. Csak a cipő nem ment lábaira; kénytelen volt a nagy parasztcsizmát felhúzni, amin maga az új főispán bátya is nagyot nevetett.

De az új főispán...

Ah, az igazi méltóságos úr.

Csak egy csipet kis prémes kalpag ül a nagy, egészséges, férfias fej tetején, oly bizonytalan módon, hogy azt az első szélfuvallat lekapja onnan, hacsak örökké a félkezével nem tartja, vagy éppen mint a régi gavallér-világban, a hóna alatt nem viszi. Testén búzavirágszín kék atilla díszeskedik, de begombolatlanul, mert nincs mód, oly széles mellen oly szűkre szabott jószágot összeszorítani. Piros nadrág járul az atillához és sárga szattyán csizma, nagy tarajos sarkantyúkkal. Mente - az nincs (valamilyen gonosz gróf-rokon elhasználhatta), de van helyette olyan széles, hatalmas kard, hogy pallosnak is bátran megjárna.

Az idő rövidege egyfelől, a főispán úr makacssága másfelől, ki semmiképp sem akart elállani attól, hogy az ő egyszerű, de tisztességes fekete szolgabírói ruhájában jelenjék meg a főispán-beavatáson, okozta, hogy Magyarország, a legújabb alkotmányos szabadság idején, ily szerény, dísztelen, megalázó pompában láthat egy főispánt, akin mindennek drágának, tündöklőnek, smaragdostnak, rubintosnak, gyémántostnak kellene lenni.

Ah, de így is, ki festhetné méltó ecsettel azt az örömet, elragadtatást, mely a Fekete-pár, sőt család szívét az Ézsau megjelenésén eltöltötte.

- Óh, lelkem fiam - borult az anya fia vállaira.

- Ej, ej! - pödörgette büszke örömmel az apa vastag őszes bajuszát - node fiam, igazán, hogy...

- Jaj, Ézsauk te, de szép vagy! - hangoztató a legőszintebben Ferenc, ki édes irigységgel nézte fényes, kardos, sarkantyús bátyját.

A kis élénk, öreges grófné (bizony ő maga is elég kopottas ruhában volt pedig), mint egy ezeregyéjszakai varázsló állott a csoportozat előtt, hol nevetett, hol a főispánt simogatta, hol az öregasszonyon igazított valami ruhadarabot, hol Ferencnek mutatta, hogy álljon, ki legnehezebben mozgott az elhalt káplán ócska, vásott köntösében.

Azt azonban ő is érezte teljes szívből, hogy ezek a szegény, együgyű emberek a sors fordulópontján állanak.

Megjelent az új főispánért a megyei városi szűkebb küldöttség - és az ősi program tételei folyamatba indítottak.

Az első: fogadtatás Vízváron, egy kisebb városkában.

Fekete Ézsau főispán a reggeli gyorsvonaton több megyei kitűnőség kíséretében odaérkezett. A felségesen földíszített kis pályaházban nagy néptömeg várta, mely a berobogó vonatot zajos éljenzéssel fogadá. Virágszóró leányok, fehérruhás hölgyek, egyletek, papok, tanítók, hivatalnokok, katonák léptek ünnepi díszben az Ézsau család, illetve a főispán úr elé.

Majd előlépett a sorból a megyei küldöttség vezére, egy vén, hosszú fehérehajú, ölestermetű, sovány úr, a legkorrektebb díszmagyarban, sok cafranggal, csattal, boglással, zsinórral, karddal, sarkantyúval s így kezdte beszédét:

- *Méltóságos főispán úr! Nagyságos báró úr!*

Hirtelen kitört a kacagás többfelől, mivel mindenki tudta, hogy az ünnepelt közönséges földműves szülők gyermeke és a vidék azt is megtudta igen hamar, hogy az egész főispáni risztung mint a csóka barlangja: innen-onnan van össze (kudorászva) lopogatva. A sárga csizma a Borona báróé, még koronázási mondúr, az atilla a vén Serédy grófé, de kopott, foltos, hogy szégyen úriembereknek csak ránézni is; a kucsma, ami a legtöbbet ér, az Istvánffy báróé; a nadrág, meg a kard az örmény Bizebán Bogdi árendásé, aki ugyancsak beszél is mindenütt - né, hogy beszél, még nevetve, hogy: az az enyém, milyen posztó, mint a bársony, de a kard, a vén Hentertől maradt. Persze, egy kicsit hosszabb emberre szabták. De bár emelné föl - emelné.

S mindenképp mutogatná Bizebán úr a sonkafeketeségű kezeivel, hogy emeljük fel azt a szerszámot - így, így.

Csakhogy a főispán úr most a beszédre hallgat, s a báró-tituluson elmosolyodik. Ki tudja: édesen? vagy szégyenkezve?

- Azaz, hogy - igazítja ki a vén nemes félrecsúszott mondatát - *Tekintetes Fekete Ézsau úr...*

Most meg a bárók, mágnások nevetnek; a gazdagabb zsidók, s irígy kisbirtokosok, polgárok, hogy: no, ugyan megadta Berecz László! Az ugyan odatette, amit nem kellett volna! De még Fekete Mártonné is félrehúzta a száját; a *tekintetes* polgári cím úgy megütötte már az ő *méltóságos*-hoz szokott anyai szívét is.

A zajban, morajban, éljenzésben sok szépet elmondott Berecz László úr, mert híres megyei szónok, s bár örökké ellenzéki volt, de azért rendesen övele fogadtatta a megye főispánját, alispánját, a minisztert - ha vagy egy arra került; sokat kiabálta: *örömezzetei, örömezzetei...* azonban csak az tett feltűnőbb hatást, úgy látszik, mikor odajutott a beszédében, hogy: *kitárt karokkal...*

Itt, az igaz, a szót is hatalmasan megnyomta, de a karjait is egészen kitérte, hogy észre kellett venni úrnak, parasztnak egyaránt.

A főispán úr röviden felelt, levett kucsmával, alázatosan, nyugodtan, csak a szép, telt, ifjú arcája égett szerfölött:

- *Mélyen tisztelt gyülekezet!*

- *Jól tudom, hogy nincsenek érdemeim, sem nekem, sem szülőimnek, amikért felséges királyom ideállított, de azt is tudom, hogy minden csepp vérem hazámé, koronás uramé - s a kötelességé. A legmélyebb köszönettel fogadom a megye kitüntető jóindulatát...*

A nép levett kalappal, az előkelőség drágán szerzett, de nagyon jó helyt választott pontról nézte a főispánt és várta a többi szép mondásokat, ahol lehessen hatalmasan éljenezni.

De Fekete úr föltette a kucsmát.

- Hát csak ennyi? - Tyüh! - morogták itt is, de ott is. - Gyenge szónok, sovány munka, ennyivel nem állottam volna elő... mi az isten csodája, e csak nem volt tán beszéd...

Észrevette a kellemetlen, lehangoló hatást a grófné, ki, mint egy lelkes jó anya kísérte a főispánt, oda is súgta csakhamar:

- Az istenért! A népnek nem így kell beszélni. Hova gondolt. Átadhattam volna a férjem orációját. Óh... óh...

Kétségkívül, a főispánságra születni kell. Az nem járja, hogy a miniszter itt is erőszakoskodjék. Így pusztul a haza és csenevészedik a nemzet!!! - Hogy öneki minden csepp vére... ki keresi azt most? - lehetett hallani számtalan ajakról. - És hogy kötelesség? Ide való az most? Látszik, hogy egy iskolás diák.

Gondoskodott azonban a jó sors, hogy ez éretlen kis semmi dikciócskát egy tüneményszerű (így olvashattuk a lapok jelentéseiben) műremek ütötte helyre: Öregfészek ó-ellenzéki polgármesterének, egy gyógyszerészből lett fekete, sovány, komorarcú, szálas polgárnagynak beszéde.

Hangoztatva lőnek a súlyos adók, melyek megölik az elcsigázott nemzetet; a hanyagul tartott utak, melyekből lelketlen bérlők palotákat emelnek - óh igen! (ő szerette volna az utakat kibérelni óriás haszonnal), a kulturális mizériák, melyek az erkölcsöket ássák alá; nepotizmus, sógorizmus, atyafizmus, hallatlan bűnök képe tárult fel. Soha a magyar még ilyen kenyeret nem evett, ilyen sóval nem főzött, ilyen rongyosan nem járt, ennyit nem sírt, ennyi panasza nem volt. Óh... óh!

*Rég veri már a magyart az teremtő!
Az sem tudja, milyen lesz a jövő...*

A babyloni vizeknél nem szólhatott szívrehatóbban a fogoly zsidók hegedűje: mint ahogy a gyógyszerész-polgármester szakavatott, lángajkú beszéde kesergett és festette a magyar nemzetnek e már - tatárjáráshoz hasonlítható végelpusztulását.

Ezer kövér torok, ezer jóltáplált kar, ünnepli díszköntös, selyemköpeny, tollas bársonykalap, lakkcipő, gyűrű, karperec, fityegő aranylánc, zsinóros mente, piros, egészséges arc, mint a viruló élet gyászos mutatója - hirdette, beszélte, kiabálta, ordította, hogy: - Éljen, pompás, nagyszerű, isteni, fölséges! De igaz minden szava, de meg kellene aranyozni vastagon az ilyen száját.

- No, főispán, paraszt főispán, erre van-e aduttod? Éljen Vörös Pál, Vörös Pál... Pál... Pál... Vörös... Vörös... - hömpölygött a magasztaló szó, mint a friss áradat, mely hegyeket bírna fölemelni.

Ilyen igaz, szívből fakadó éljenzésre gondolt a grófné, de, úgy lehet, a bústekintetű Fekete Márton bácsi is, ki most sokért nem adja, hogy felesége a zöld köntösben, a vörös nagy kendővel és rókás mentével - éppen előtte áll.

Következtek a magasabb program szerint a kölcsönös bemutatások. Mennyi hajlongás, magyar szívélyesség, kézrázás, mintha egyik a másik karját akarná helyéből kirántani. Óh, mennyi vigyorgó, tiszteletet, feltűnést váró és vágyó falusi, megyei kiskirály, pompában, jólétben, díszben - a szegény letarolt haza bús romjain...

A kölcsönös bemutatás után az ünnepezt főispán, a megszaporodott kísérettel pont délelőtt tizenegy órakor Hármashegyre érkezett.

Az itteni pályaházban az óriási közönség a nagy szorongás miatt kéült, zöldült. Az első sorokban álló papok a különféle felekezetekből - csak nagy nehezen voltak képesek örökös: *kérem, kérem* esdeklő szavaikkal visszaszorítani a gátakat széttörni akaró népet.

A tűzoltók ugyan ott állottak, de azok a jelen ünnepélyes percben csak sisakjaikra és fényes baltáikra, gombjaikra, zsinóraikra gondolhattak, s legfőleg még arra, hogy a banda hogy tesz ki magáért.

Az úri és polgári dalárdák karnagyai is, a kopasz kis Jeles József és a vak kántor, pufók képével, szakadatlanul fuvogatták sípjajaikkal a stimmet. A nőegyletek igazán semmi kívánnivalót nem hagyhattak; minden egyes tag új köntösben és drágában, üdvösolllyal és virágcsokorral és egy kis irígységgel, ha szerencsésebb, dúsabb társnéjára tekintett - de különben szent áthatottsággal magas missziójuk révén. Hátuk mögött - aminthogy a virág is hátrább áll a gyümölcsnél a sorozatban, úgy gondolom - a virágszóró leánykák. Köztük két nagy, de gyermekruhában, egyik az alispán úr nővére, a másik Csakpénz Alajos úr férjhezmenő leánykája. A mamák, a boldog mamák; a papák, kik hivatalnokok és hivatalra vágyók és most ugyancsak remélnek egy kis áldást. A tanári karok, hosszú sorokban fölállított, helytelenkedő, ugráló, titkon cigarettázó növendékeikkel, az ősz Fogdmeg László főgondnok, királyi tanácsos úr vezérlete alatt. Ím, ott látjuk Kapari Sándor urat, szorosán a főgondnok oldalán, új hivatallal - mert reszket a hivatalokért - egy rendezői karkötővel, dr. Partonülő Demetert, nyakig begombolt kabátban, mely hónapokig otthon őrzi kényes, beteges urát - de ünnepélyekről el nem maradna; Közli József urat, a történettudomány olcsó közli sugaraiban, büszke homlokkal, mint a vidék vezér tudósát; Deigeni Miskolczi Ferencet, ki magát szerényen napszámos tanerőnek vallja és valóban, zsíros fakó feje csak a favágó tuskóhoz hasonlítható is; Izsák Jánost, ki apja borain lett tanár, s ezzel még dicsekszik.

Egy más, tekintélyes tömbben a város főhivatalnokai, képviselői, vámosai, korcsmárosai és arisztokrata vargái. Mellettök a sajtó képviselői: Koldus Albert, Olcsó Ödön, Utcza Samu, Kádár Simon, Hering Farkas, Debreceni Doktor János és egész írói nemzedék a Fejes Eduárdok nemzetségéből.

Az ünnepi szónok - mert az idevaló képviselő nem arra termett - a szomszéd megyebeli Ősz Ádám. Aszott, keszeg ember, apróra nyírt, szürke, sörte hajjal, görbe háttal, de volt gonosz, hírhedt Bach-huszár létére - a legbüszkébb honfiúi kebelével. Nem hinném, hogy egyetlen szívtelenebb, fajtalanabb, romlottabb ó-magyar, ó-magyar csizmában, vitézkötéses, lötyögő nadrágban, enyvesebb kezekkel valaha a szent néptől mandátumot nyert volna - a Kossuth dicső nevével.

Olyan, mint az a szürke, vén kutya, melytől, a zöld szemeitől-é, a hegyes, fekete orrától-é, a sovány, agár lábaitól-é, vagy az átharaphatlan, vastag bőrétől - de még az ebek is irtóznak.

Nem majom-ember - igazi kutyaember-példány.

Ez fogja fogadni az új főispánt, mert a népnek, a romolhatatlan, jó magyar népnek felette éles ösztöne van embereit, szószólóit örökké nemes, gyermek szívével *megtalálni és felkarolni*.

Ah, mi szép, a tisztikar is megjelent, éppen most törtet át az ember-sövényen.

De a mágnások, a mágnások!

Kétségkívül itt vannak, itt kell lenniök, mert hiszen Fekete Ézsau úr az ő kegyességükből viseli a prémes kucsmát - de itt, itt - most egyetlen egy sincs jelen.

Első lépésénél is érezze a paraszt szolgabíró, hogy oszlopai nincsenek.

Ő lássa, mire támaszkodik.

Itt a harc kikerülhetetlen, csak a fegyvernem nincs még megállapítva.

Egy éles, átható füttyentés a távolból.

- A vonat érkezik.

Villanyszerűleg rázza meg e szó a közönséget. A pályaházon túl a bandérium, a temérdek ember, egész a cigánymezői kapuig, mely alatt az új főispánnak el kellend vonulnia, valóban szívet emelő, festői látvány.

Mindez egy emberért, egy szegény földműves ember fiáért - mégis vigasztaló tudat. És most, mikor a legjelesebb vándorszónokaink lángszavai szerint: *a magyar haza a végpihegés pillanatait éli.*

Ah, üdv! Hadd kiáltom én jöttödre, ifjú, legelőbb: üdv, üdv, isten hozott!

Ha megfoghatnám kezedet, be örömet mondanám: ne félj!

AZ ÚJ KISKIRÁLYT HOGY ÍTÉLIK MEG FENT ÉS ALANT?

Fekete Ézsau úr ott volt, mikor Zab megye székvárosában a majdnem gyermek, ifjú báró Zabváry Alfonz főispánt a megye színe-virága, örege-ifja egetverő éljenzésekkel, mozsárdurrogásokkal, trombitaszóval és számtalan díszbédél fogadta. Emlékezhetik reá, mit mondtak előtte, háta mögött a vénebb, megletebb bírák, birtokosok, tanárok, papok, sőt a zúgolódásra mindig kész, hivatalnélküliek tömör soraiból is többen: - Ez már mégse járja! Nem! Hiszen szép gyerek, ügyes gyerek, jó fiú, gazdag, teríttethet, bálokat adhat, de hogy ez a leányképű legényke legyen egy vármegye feje? Az mégis!... Én a Jánoskám szájából kiütném a pipát, nőjön előbb... s ez itt, no, ugyan igazán hogy szemtelen a szerencse... Hát nincs itt arra való vén ember, tisztességes ember! Hisz a megye tán nem férjhezmenő leányzó, hogy fiatal vőlegényt keressen? Aj, ej, óh, ah, hej, huj, no, mi - hm!! - csak úgy röpültek a város szélén ezek a furkósbót formájú kurta mondatok. Egy-egy - lehet, hogy a fiatal, mosolygó főispán fürtös, szép fején is megkoppant.

Így volt ott is, így van itt is. És ha a magyar magyar akar maradni: akkor így is lesz mindig.

Ím, az a boldog, aki a kiskirályhoz legközelebb férhet, az orcájába vigyoroghat, s az atillája peremét megcsókolhatja, a széles, kemény kezét megszoríthatja, s odakiálthatja neki: én vagyok az elnök, én meg az igazgató, én a főnök, én a polgármester, én a főtanító... én a fősemmi s *büszkének* érzem magamat, hogy...

Óh, hogyne! Ez az egyetlenegy ősi *magyar* birtok, melyen nincs adó. (Hanem nem jó elárulni.)

Elöl állanak a papok, és pedig legelől az új prépost úr, most is mosolyogva, mint mindig, mellette a görög egyesült főesperes, hatalmas természetével, nyugodt, szelíd vonásaival, s olyan átmérőjű veres övvel, mely a legteljesebb jólétről tanúskodik. Odább osztakoznak a jobb helyen, a főbb helyen a különböző protestáns lelkész atyafiak, színehagyott palástjaikkal, de jól konzervált bajuszaikkal, s egészséges arcszínükkel. Kalapjuk (Lalán mert mindnyájéé gyenge) rég le volt véve, ősz csapzott hajukat, vagy kopasz, barna homlokukat szabadon fújja a szél. Nem maradt el a kis sovány rabbi sem, fehér arcával, nagy, tündöklő szemével, s egész előljáróságával. Hét-nyolc drága aranyóra, s ugyanannyi értékes gyűrű s pompás szalonkabát s fényes cilinder lehet együtt a kis tömbben.

A főbb hivatalnokok csoportjában állottak a tanár urak, nem jobb ruhában ugyan, mint a szegényebb lelkészek, de kifejezettebb és bátrabb méltósággal. Az volt a legégetőbb kérdés, hogy a megye, vagy a város főtitkárja fogadja-e az ünnepeltet. Ha a Hamarándi díszhintáját kellett döntő érvül fölvenni: akkor az elsőség kétségkívül a város polgármesterét illette; ha azonban nézte az ember a fölötte díszesen öltözött Bogárváry Arisztid urat, kin az aranyos nyakkendő többet ért, mint a Lakatos Soma polgármester úr egész kölcsönkért, kopott díszmagyarja: úgy a megnyitó szónak a megye szavának kellett lennie.

Méltóságos Görgeteghy Sámuel, volt főispán úr, kinek szívében a megye iránt érzett bosszú, ha lassan füstölő tűzzel is, de folyvást égett: a Hamarándi úr díszhintáját tolja előtérbe, s így a polgármester úr fogja felnyitni előbb reszkető ajkait, tudniillik, mikor már a tűzoltóbanda eltrombitálta az »*Isten áldd meg a magyart...*« s az egyesült dalárda elfűtta a miskolci dalár-ünnepélyen koszorút nyert dísz-indulóját, akkora harsogással, hogy a kis, fekete Pintye szabó, a főténor, minden nyomorúságát, szegénységét diadalába olvasztotta.

Lakatos Soma polgármester úr igen tekintélyes városi testület élén kapaszkodik egy nyugalmazott pénzügyes vékonyka bőrös kardjába.

Mert halálosan megsérteném talán a küldöttséget, ha egyenként, mint a bálozó anyák neveit, ide nem tenném a becsületes neveiket: álljanak itt rang szerint. A főkapitány úr áll itt, úgyis, mint a tűzoltó-testület főkapitánya, violaszín arcával; Gombos úr, a főpénztárnok, azzal a tudattal, hogy most már jogosan követelheti a polgármesterséget, mert egyedül ő találtatott helyén; a tanácsos urak: a sárga, cigánykovács-arcú első tanácsos, az érdeemes városgazda veje, kinek padlása, pincéje, kamarája a legbiztosabb hármashegy-i rejtekhely; az öreg János bácsi, amilyen együgyű, jó eszem-iszom, pipás: olyan minden főnökét rágó, piszkáló ó-magyar úr, ki azonban munkájában örökös restanciában ül. - Itt-ott még pár ifjabb, névtelen tanácsbéli hivatalnok s mellettük erős fedezetet formálva: Csakpénz Alajos úr, nevető, alázatos, szőke arcával, hajlongó, kis szűk termetével (bár mindig azt hajtja: nincs ember, aki előtt én meghajolnék); Kecskési Mihály úr, oly gögösen feszítve ki mellét, mintha előre akarná élvezni a teendő alapítványok éljen! - díszrivalgásait; az agg, rángatósféjű Páli István bácsi, azon mély megnyugvással, hogy nincs nálánál becsületesebb ember a földön; Márton Dániel tímár, egyik kezével a polgármester, a másikkal a főkapitány úr felé hajladozva, mint oly apa, kinek mindig résen kell lennie, mert sok gyermekei vannak; Csejkó Károly, kinek vörös-fekete csizmadia-arca ragyog, mert meg van neki már előre ígérve, hogy az ő borai fog-nak szerepelni a legjobb árban; Debreceni Doktor János, kinek doktorságát hallgatólagosan mind a két hazai egyetem elfogadta, s most már ő se bírna élni doktori címe nélkül; Koldus Albert úr, a *Hírharang* szerkesztője, ki pénzért a kedves felesége ellen is fölveszi a legrágalmazóbb cikkeket, s mégis oly koldus, hogy nem lehet tudni, nem csúfságból hívják-é *Koldusnak*...

De ím, éppen itt a hármashegy-i sajtó képviselője is.

Kádár Simon úr, főmunkatársával, Utca Samuval, ki minden országos ünnepélyen megjelenik, s kit Debrecenben rímeiért koszorús költővé avatott egy szocialista kör; Olcsó Ödön, felkötött karral és füllel, mely diadalmi jeleket finom kaligráfiával sikerült szereznie - pénzért, egy rágalmazó bandától; Fejes Eduárd, a belső zsebében egy csomó kétkrajcáros brochúrral, melyben életrajzával ösmerteti meg azt, aki még nem ösmerné a huszonhat lap levelezőjét.

Ma meg fogja ismerni az új főispán úr is a vidék protektorát.

- Halljuk, halljuk - harsognak a tiszteletteljes, szimpatikus üdvkiáltások.

Minden szem a fiatal főispánra, a háta mögött levő Fekete-pártra, s a hölgykíséretre néz - csak Lakatos Samu úr nem lát sem eget, sem földet. Ő már beszél.

Egyet lehet kivenni beszédéből: *a város... a város... a város...*

Tiszta, csengő hangon, hogy még a katonatisztek is szívesen hallgatják, férközik közelebb a szívekhez az ifjú főispán beszéde:

- Jól tudom, e megtiszteltetés kit illet: a magyar alkotmányosságot, s annak koronás fejét, a felséges királyt. A miénk a hű szolgálat, a lankadatlan munka: a virág, a dal, a zene, a szív, ajk örömteljes kiáltása a legmagasabbat, a legelső magyar embert dicsőítse csak. Nem is fogadhatok el a fényes nagy gyülekezettől más ajándékot, mint amaz édesen fölemelő jogot, hogy innen hangoztathassam teljes szívemből: Éljen a haza, éljen a király!

Viharos éljen, szünetet tartani nem tudó taps, ujjongás fogadja a szavakat, s mindama beszédet, melyet a különböző egyletek, egyházak, körök, testületek vezérszónokaihoz tart.

A legelső, aki az ottlévő mágnások közül észrevétette magát, a fekete gróf Bende Béla volt, ki, mintha régi legjobb barátjához, testvéréhez rohant volna, törtetett keresztül a sorokon, s kiáltotta őszinte hévvel:

- Isten hozott... ah, fiú, te a miénk vagy, szeretlek.

S ott, a nagyközönség előtt, ölelte át a nádorok utóda az egyszerű parasztszülők gyermekét, és súgta oda neki gyöngéden, hogy senki se hallja rajtok kívül: - Óh, pajtás, kinek volt lelke ilyen komédiásnak öltöztetni? Hol szedted magadra ezt a sok ringy-rongy ruhát? Szegény, jó fiú.

A szeretetnek, az ifjú lelkesedésnek e meleg sugarai után két nagy szem fényes könnyűje tündöklött át Fekete Ézsauhoz, egy oszlop mellől - a Dárcu Ilia szemének minden ragyogásnál erősebb csillogása. Ott állott a karcsú, szép hajadon, magas, nyúlánk természetével minden nő felett kiválva, keleties, halavány arcával merően reá tekintve a gyermekkori játszótársra, kinek arcát hú, ábrándos szívéből soha senki ki nem törölte.

Egy percre találkozott a két ifjú, az éles sólyomszemű Serédy grófné észre is vette bizonyosan, mert rögtön előrébb állította a konteszeket, kik a szegény kevélységnek, rokoni támogatásoknak teljes pompájában ragyogtak a főispáni családi környezetben.

- Pajtás - szorította meg gróf Bende Béla a Fekete Ézsau kezét - itt az én fogatom, én viszlek be.

- Nagyon szépen beszéltél - lépett oda Istvánffi Jenő báró, nem díszben, de részvétől sugárzó szemekkel. - Jól van, Ézsau. Tökéletesen jól van.

- Ej, Jakab! - ütött vállaira gróf Serédy Iván - no lásd, én nem is tudtam, hogy te egész improvizátor vagy. Ugy-e ezek a beszédek nem voltak leírva?

A férfiasan megtermett, izmos, de rendkívül becsületes arcú Borona báró is ott termett és szívélyes öleléssel fejezte ki, hogy osztja barátjai nézeteit.

Csak Dávidházy Firi füttyörészett - mivelhogy ő már különb főispáni öltözetet is látott.

Görgeteghy Sámuel rekesztette be a legbensőbb tisztelgőkből álló kis kört, s fölemelt hüvelykjével a háta mögé mutatott: - Ézsau, a feleségem, a grófnő. Gratulálok. Később, bizodalmasan, többet.

S ha lassan is, nem tudta megállni, hogy oda ne súgja: - Elbántál a semmirekellőkkel. A nyelved aranyakat ér... csak ki ne vágják.

Mostmár aki csak főember volt, főtiszt, főúr, főkereskedő, főtanár, főbérlő, főpolgár, főpap, főírígy, főszájás, mind a főispán mosolyát, kézszorítását leste, kereste.

A horgosi parasztfiú egy mozdulattal eltűnt, s csak a főispán állott a férfiak, a hódoló, virágadó hölgyek, egyletek fényes koszorújában.

Megindult a menet a város felé.

Hirtelen, mint a villám, röpiült előre az alispán, hogy a díszkapunál teljesítse kötelmeit, s ott nyújtsa át a főispánnak az ősi kulcsokat.

Hasonló nagy beszédek, hasonló örömrivalgások, hasonló bemutatások, hasonló elragadtatások, minden képzelhető oldalról. Egy új név, egy új kiskirály.

A megyeházába.

Oda, oda...

Öreg Fekete Márton...

- Hej, az ám a boldog apa! - emelték fel az anyák gyermekeiket, és sírtak, mivel ők mindjárt sírnak, ha szépet gondolnak gyermekeikről.

- Hát egy ostoba parasztasszony!... Van itt igazság, rend! Óh, sohasem is volt! - magyarázza egy nyugalmazott városházi írónkné, ki kénytelen tekintélyes kegydíja mellett vékony tojásos pereceket árulni, hogy a tisztességet, melyet férje után örökölt, megtarthassa.

- Ah, az ám a szép! - sóhajt fel sok szegény, cifra polgárleány, ki mégis csak több, mint egy falusi parasztleány - ahol a főispán húga a Serédy-konteszekkel egy hintón. Hogy ül, mint egy szolgáló, mikor legelőbb jut egy fiakkerbe. Hogy elveti magát... a paraszt. Ott a fehér zseb-kendő a kezében, csak még a virág, meg az imádságoskönyv hiányzik.

És szóbakerülnek olyan polgárfjak, kik különbek származásuk után a főispánnál: a Soós szabó fia, ki teológus; a kis Darabos asztalos fia, ki ma-holnap állami tanító lesz; a Csákány kovács fia, ki a vasútnál dolgozik és nem cserélne tíz úrral...

Minden nagyobbreményű ifjú megjelenik az ünnepélyen.

A szívek keseregnek, a lelkek az igaztalanság miatt hánykolódnak, a kalapok lobognak - mert jön a főispán, a torkok tele erővel harsogják: - Éljen, éljenn, éljennn! A könyökök dolgoznak, a kalapok földre gyűretnek, fájós lábak agyontapostatnak, és protezsált emberek családjaikkal bejutnak a megyeház széles udvarára. Még protezsáltabbak az emeleti nagyterembe, hol ember ember hátán már, és nem akar mást, mint az új főispán beköszöntőjét meghallgatni.

Aki jó helyet szerezhetett magának: az kényelmesen leül és el van készülve, hogy egy óra hosszáig meg se mozdul, mert a többi főispánok is rendszeren egy óráig vagy másfélíg olvastak, s csak azután szabadulhatott a nép; aki csak a falak mellé szorulhatott: az keres olyat, akinek a hátán, vagy a mellén tölthesse ki a cerimóniát.

A hivatalos, programszerű pontozatok lejárata után: következik, ím, a sor az új főispánra. Nos, immár halljuk!...

- Kérem leülni - rántja meg nevetve a fölálló főispán atilláját az alispán úr.

Intenek többen a tapasztalt vének közül: üljön le, üljön le.

Fekete Ézsau úr nem ül le.

Akkor, mint nagy közebedéknél a királyi tósztok alkalmával, egy intéssel - csakhogy most tele pohár nélkül s a nyakba kötött asztalkendő nélkül és nem is kellemetes csömcsögéssel - föláll az egész közgyűlés.

- Őfelsége a koronás magyar király nevében, a legmélyebb tisztelettel, alázattal és engedelmességgel elfoglalom e széket. Az országos szentesített törvények előtt mindig és mindenekben feltétlenül meghajlok, és követelem, hogy a kezem alatt: kicsinyek és nagyok ugyanazt tegyék. Igazságot keresek a legutolsó pontig; nem lesz barátom, nem lesz rokonom, szülőm, testvérem a törvények előtt. Lelkem mélyéből azon fogok lenni, hogy a hivatalos órákat én nyissam meg és én zárjam be. Boldog leszek, s egyedüli kitiüntetésem lesz, ha távoztommal elmondhatják majd utánam: nem volt más, mint szolgál, de annak hű és igaz. Éljen a haza, éljen a király!

Föltette süvegét, meghajtotta magát - és távozott.

Az alispán úr hiába állotta útját, hogy: kérem, kérem, esedezem, könyörgöm; hiába kiabálták: halljuk, halljuk az alispánt, a megye szavát; hiába integetett maga báró Istvánffi Jenő úr is, hogy maradjon; a főispán, mint aki ezúttal elvégezte teendőjét, továbbment, hogy a város képviselőtestületében is széket foglaljon. Nem várta be az érette küldendő díszvőfélyeket.

- Hát ez egy bolond, fanatikus paraszt, egy talpnyaló zsoldos - zúgták utána a megye régi, törzsökös nemesei. Hanem majd fizetünk... Megállj csak!

- Ej, hát ez mi volt? - vetette föl sárga-vörös fejét méltóságos Sárga Fülöp úr. - No, kellett Magyarországnak egy *mendikás*? Ha kellett, megkapta. Még ilyen diák-mondókát se hallottam. Megállj csak!

Görgeteghy Sámuel volt főispán nem szólt, de mindenkinek odanyújtotta a kezét; a legkisebb írnokra is atyailag mosolygott, a legkisebb tisztviselőt is benső tisztelettel üdvözölte.

Ott tanult a vén diplomata, ahol az ábécét a legfinomabb selyempapírról tanulják. Ő látta már azt, amit még a gyülekezetben senki, s ennek szerfölött édes íze volt.

- Hallotta, kolléga úr, ezt a nagyszabású beszédet? - fordult egy öreg pap barátjához, a híres sóhegyi, deszkavágó pap, kinek minden esztendőben van Hidegvárott öt botránys sajtópere, de ki minden ilyen nem paphoz való perek után főlebb emelkedik a politikai, papi és társadalmi közbecsülésben, mert újabban minden diadal, ha gyalázatból van is összerakva: lépcső az esperesi, esetleg a püspöki mentéhez a hidegvári széles kerületben. - Hallotta? No, ha hallotta, gyönyörködjék is benne. Nekem, főkurátornak ilyen ember ugyan nem kell. Hiszen ez bakter akar lenni, egy spicli, egy dohánykutató, egy denunciátor, egy hóhér! Hogy vicsorogta a fogait, mint a vadászkutya a medve előtt, melybe szeretne beleharapni, hanem nem mer. No, no. Ezt megírjuk a *Korbács*-ba. Hogy ő igazságot keres csak... Majd adunk. Megállj csak!

- Hallgasson, kolléga - dűnyyögi az öreg társ - ne árulja el itt a más felekezetűek előtt. Bizony, nem ilyet vártam. Milyen beszédeket hallottunk csak a néhaitól is, hát a Serédy gróftól, a Tornyai báróktól? Nem tudom, mit véljek, de sír a lélek bennem, hogy státusunkon ilyen szégyen esett. Ha nem tudott ő egy szép orációt csinálni, hát hiszen lett volna köztünk ember, mert a Mihály gróf, az Alfonz gróf, az Ádám báró beszéde se a méltóságos süveg alól pottyant ki, hanem aki csinálta, hát pompásan megcsinálta. Jajj, jajj...

- Mit szól - kérdi gróf Bende Béla sugárzó arccal a főjegyzőt - milyen beszéd volt ez?

A főjegyző úr kiérezte a hangból, hogy a kérdésben mi az ítélet.

Szegény, rongyos diákból emelkedett a tisztos helyére, értett hozzá, hogy-mint kell különböző nyelveken szólni.

- Nekem... tet...szik.

- De nekem is. Rövid, igaz, szép. Semmi frázis, semmi ígérgetés.

S a gróf lázas örömmel kérdezte tovább ismerőseit, barátait.

- Nos, Jenő?

Dávidházy Firi felelt helyette:

- Ne bosszantsd - vágta oda a kis füttyös, kacagó jókedvvel.

- Ez egy - méregeté Jenő báró a beszélőt is, a beszédet is - egy...

- Halljam, halljam. Te a locsogást soha ki nem állhattad.

Jenő báró összébvonta sötét szemöldeit, görbe hátával még jobban meghajolt, kezeit hátrattette s úgy az őszülő szakállába mormogta:

- ...szegény Don Quijote. Mélyen sajnálom!

- Miért?

- Ezt agyonverik itt.

- Mellette állunk! - emelte föl hatalmas karját Béla gróf.

- Ohó! - füttyörészett Dávidházy úr.

- Én mulattam rajta - veti oda Serédy gróf. - Felséges komédiás. Kár, hogy nem látta a miniszter. Néném bolondul érte. Persze, tudom...

- Azt gondolom - öleli át Borona báró Jenő bárót - ez az ember, ha lesz hozzá ereje, itt sok gazembert megtanít.

- Mellette fogunk állani! - majdnem kiáltja Béla gróf. - Ez nekem végtelenül tetszik. Egyenes, merész, mintha közülünk való volna!

Egy fiatal közhivatalnok, talán aljegyző, meghallotta a hatalmas úr szavát s mivel az ő lelke is így érzett, rohanva vitte a szót társaihoz. Magasztalással beszélt a beszédről, dicsőítéssel az emberről - s megalakult az ifjúság pártja, mely mindenért, ami szép, dicső, fenséges - bolond tüzét, vérét, életét oly készséggel adja.

De Sárga Fülöp úr is megalakította azt a pártot az *ó-nemesekből*, ifjabb, törekvő *jöttmentekből*, mely felvont nyilakkal készült a támadásra.

A városnál még senki se gondolt arra, hogy menjen már a bizottság a főispánért. A hivatalnokok ebéd előtt egyet sörözgettek s tárgyalták a nagy eseményt, a fényes fogadtatást, melyben az oroszlánrész a tűzoltófőkapitány pártját illeti. De hát a beszéd, az Ősz úr beszéde? Nagyszerű vágásokat osztott a mágnásoknak, hogy íme, eljött a kor, melyben az észé, a jellemé, a munkáé a hatalom. Debreceni doktor úr és a takarékpénztári párt merőben készen is volt jelöltjeivel, az ész, a munka és jellem jelöltjeivel.

- Le a vaskalaposokkal, tolvajokkal, vérszopókkal! - csapott az asztalra rongyos kalapjával Koldus Albert szerkesztő úr, ki megtalálta szubvencionáló pártját. S mit keresne többet egy lelkes zszurnaliszta?

- Domi, hol a lista? Ide a listát! - sürgették mohón a pártfelek.

Egy kis törpe, sovány emberke, szűk magyar ruhában, apróra nyírt, szürke szakállal, révedező, bárgyú szemekkel - még előbb egy nagy pohár sört megivott s csak azután vonta ki belső zsebéből a megállapított pontozatokat, melyeket a főispánok rendszeren meg szoktak kapni.

A doktor úr kikapta kezéből és olvasni kezdte:

»1. A vámokat a város kezeli h á z i l a g. (Kakas Károly felé nézett.)

2. A bort, pálinkát konzorcium veszi át: Kakas Károly, Márton Dániel, Csejkó Sámuel, Szilvási Lajos bérletében. (Csejkó úr intett.)

3. Polgármester: Á d á m Lenci, rendőrfőnök: S z i l v á s i Domokos, a többiek maradnak a helyükön. A képviselőtestület teljes átalakítása mellett Csakpénz, Kecskési, Kapari, Fehér, Fekete, Vörös, Zöld kimennek, s bejönnek N i n c s p é n z, M a r h á s i, E l t e s z i, S z ü r k e, B a r n a, E s z e m, I s z o m, S ó g o r János, K o m a Pál, T e s t v é r Antal, A p á m János.«

(Ezek a nevezetes urak mind fölemelték poharukat és fejüket.)

Oly névsor volt ez különben, melyet minden igaz lélek örömmel fogadhatott el a város felvirágoztatására. Vámokon új, megbízható emberek - a polgárság javából; bérleteken a legtehetősebb örmények, rácok a zsidók helyett; hivatalokon a tiszta értelmiség és gyakorlottság.

Ha ezt elfogadja a főispán - éspedig miért ne fogadná el - ő úgyis semmi, csak címer s a fizetése kijár: akkor itt új világ lesz s a legnépszerűbb ember Fekete Ézsau fog lenni.

Ellenesetben... de arról nem is lehet szó! Hisz Fekete szegény ember, a népből való ember, csak tudni fogja, honnan int felé a *szüret*.

- A főispán a tanácsházban! - fogja össze kezeit ismét Kádár Simon szerkesztő, ki tudja, hol a hatalom s kikkel lehet élni, még pofok, rúgások mellett is.

- Lehetetlen! - ülnek mozdulatlanul a tagok. - Még a beszéde felén se lehet a megyén. Egy óra múlva. Másfél óráig kell egy beköszöntő főispáni beszédnek tartani. Hiszen előbb küldöttség megyen érette. Itt maradunk.

- Küldöttség, küldöttség a lakására!

- Hogyne, hogyne! A táncraszólítás talán a mi jogunk? Üljön egy kicsit.

S a régi rend törvényeiben nyugodtan állapodtak meg.

De ím, Ősz úr maga, örökös képviselői méltóságával, Bach-szemeivel:

- Fiúk, az istenre, a főispán ott van! De ne ijedjete meg, csak a vén Rózsa Dani fogadta. Még a polgármester se volt ott. Siessünk, vegyük körül mi. Nagy paraszt, fogalma sincs a főispáni pompáról. De ez a jó!

Hogy lehet? Hát nem beszélt? Vagy elvégezte volna már?...

- Kurtán foghatott az esze - magyarázza nevetve Ősz úr. - Ez egészen a mi emberünk lesz. Szörnyű együgyű fickó. Mindjárt láttam.

Így teljes örömmel ment a had, nagy vihogva, törtetve a városháza felé.

Mire beléptek, tele lett a tágas, füstös, ódon terem, de a tanácsos urak s a belső hivatalnokok még mindegyre szállingóztak.

Ott ült csakugyan a nagy karosszékben Fekete Ézsau úr is, kipirult, lángoló arccal; szemeit elborította a bosszúság, a harag könnye; piros ajkait végig-végig rágta, s ha most Horgoson van: erős dolgot mível. Végre is begyülekezett mindaz, akinek ott törvényes helye volt.

Az asztal körül a polgármester, kopott kölcsendíszruhájában; a főkapitány, lesütött fejjel, mert csak korcsmákban szerette foltartani a kopasz veres homlokát; Gombos főpénztárnok úr vastag nyakával és bő hitével, hogy itt ki az első, s ezután az is lesz; a cigánysárga első tanácsos, tüskés hajával, fanyar, hideg, büszke mosolyával, mint aki tudja, hogy rokonai állnak a háta mögött; a borbélysegédből lett aljegyző, elegáns szalonöltözetben, folyvást nagy, hosszú körmeit tisztogatva az asztal alatt - mivel ehhez legjobban értett; a vén János bácsi, azzal küszködve, hogy honnan vesz ez a főispán az ebédhez finom bort, mikor szegény; az ifjú tisztiügyész, a törvénykönyvvel, melyre mindig lehet szükség, s a többiek, a fontos többiek.

A főispán háta mögött a virilisek, nagykereskedők, uzsorások, tanárok, Páli István, Kapari, Csakpénz, Kecskési, a vén - azaz így szebb: ősz dr. Fogdmeg, városi főfizikus, vejével, fiával, kiket mind maga mellé szedegetett támasztékul.

Szemben a főispánnal új sárga székeken a polgárság, elől a tubákos Czipó György, ki mindig a néppel tart, de mindenüvé eladja magát jó pénzért; mellette a református lelkész, ki nem tudhatja, melyikkel tartson: a néppel-e, mely gyengén fizet, de mégis fizet, vagy az úri osztállyal, mely nem fizet, de hatalmas. Hátrább a mészárosok, korcsmárosok, vámosok, vargák - és leghátul a zsurnaliszták - s az ajtósarokban a pontos, vén, koldus-öltözetű Rózsa Dániel levéltárnok - napidíjnoki fizetéssel és annyi munkával, amennyit éppen akar.

- Levéltár - az ügyis, csak egy szemetesláda. Kinek, mire kellene az?

Mindenki érezte, hogy itt a rend fenekestől fel van forgatva, s ez minden szívet kellemetlen érzéssel töltött el.

Máskor a nagy terem színültig megtölt már; a polgármester kikenve-fenve, meghívó mondókáját morzsolgatva ott járt-kelt a folyosón; a főkapitány szobája tele volt jóbarátokkal, kik vígan készültek a nagy ebédre, s már szítták az ingyen szivarokat; a nép előzőnlötte a piacot, s leste a négylovas, hajdús, aranyos hintót, melyben a kiskirály fog ülni kevélyen, büszkén, amint illik is; a temérdek női fej az ablakokban innen is, túl is a széles utca fel-díszített házaiban, a gimnáziumi ifjúság hosszú sorban, zászlóval, a céhek zászlóval, a dalárda zászlóval, a tűzoltó-testület zászlóval, bandával, minden lélek talpon s várva, hogy mikor kiáltsa már: éljen! És ím, most minden készületlenül.

Kinek a szégyene ez? A városé. Letörölhetetlen szégyen!

Minden éljen a torkokban maradt. A főispán nem is kocsin, csak gyalog jött. Egy gyalog ember előtt ki vegye le a kalapját!

Immár tódul a nép, de kifelé a kapukon, morogva, kedvetlenül, zajjal, lármával - de fenyegetéssel.

Kakas Károly állít meg egy csomó embert.

- Hát mi? Hogy volt, szép volt? - kérdik a polgárok.

Kakas Károly lejjebb húzza kis pörge kalapját pisze orrára, vaskos, kövér öklével magyarázza, hogy be fogunk fütyülni annak a legénynek. Azt gondolja ökelme, Horgoson van most is, a paraszt atyafiai között. Megállj csak. Hogy a vámot kiveszi a kezeink közül. Megállj csak. Erre el kellett rémülni sok jó családapának. De el is rémült ott helyt *Sógor* István a szíjgyártó, *Kozma* Sándor a hentes, *Iszom* Benő a ruhaszabó, *Eszem* Illés az alcéhmester, a csizmadia atyafiaknál. És mennyi lelkes hármashegy-i polgár még!

- Hogy a bort, pálinkát is árlejtésre veti, mert hallott valamit. Megállj csak.

Ősz úr, Doktor úr, Koldus úr, a takarékpénztár, ott mindjárt egész nagy tömeg előtt kimondták, hogy meg van véve a főispán; megvette Csakpénz, Kecskési, Kapari. - Megállj csak!

- Hohó!... Megállj csak!

- Haj, haj - zúgott a megeresztett vihar. - No, no, megállj... csak...

Futottak, szaladtak az emberek, mint nagy tűzvész idején, s mégis, Istennek hála, olyan szerencsésen (mert látom én, egy magasabb bölcsesség vezeti az ember földi lépteit), hogy mindenki a nagyvendéglőbe futott és a háromszáz terítékű egyesült megyei és városi banketről még csak a rongyos, lyukacsos Rózsa Dani se maradt el.

Már mind ott pálinkáznak, kifliznek, nevetgélnek és várják a »megállj csak«-főispánt.

NŐK AZ ALKOTMÁNYBAN

A déli és éjszaki magyar vármegyékben mező- és királyi városokban az a szokás uralkodik, hogy nem tekintve mágnásokra, méltóságos, nagyságos címekre, akárhonnán, akárhogyan örökölt, szerzett, vagy harácsolts birtokokra, vallás és nemzetiségre, de sőt még korra sem: a nőegyletekbe, árvaegyletekbe, gazdasszony-, nőképző-, cselédképző-, kisasszonyképző-, jó-feleségképző-egyletekbe, rendszeren a legméltóbb, legmunkásabb, legáldozatkészebb és *legtisztább hírű* hölgyeket, hajadonokat, özvegyeket mint elvált - szomorú magányosságban élő asszonyságokat választják be a kormányzó bizottságokba.

Megható nézni, ezen egyleteinkben mily nyugodtan ül a fejedelmi ősökkel, nádorokkal, országbírókkal, főhadvezérekkel, érsekiekkel, főispánokkal rokon főnemesnő, teljes, ragyogó díszben a szegény, de becsületes, pirosposztag, kurta csizmadia céhmesterné mellett, kinek durva, fekete kezein érzik a csizmaművészettel járó friss munka illata; hogy társalog a kényes törvényszéki elnökne a szomszéd zsidó boltosnéval, ki, mikor otthon van, két gyermeket szoptat és rongyos napszámosoknak, kocsisoknak, vargalegényeknek mér pálinkát, de ez egy felséges eszme, hogy segítsük a szegényeket, ügyefogyottakat: elfeledtet vele minden rang-, osztály- és vérkülönbséget. Megható látni, hogy a gazdag földbirtokosnő, ki a selymen és bársonyon kívül ritkán vesz közönségesebb kelméből séta- vagy látogatási ruhát, hogy megfér a szakadozott, viselt, barnaruhájú özvegy papné közvetlen szomszédságában, s eszébe se jut a nőegyleti dicső törekvés mellett, hogy mekkora különbség van, édes jó Istenem!, egy nagyságos úrhölgy és egy tisztelendőné között?

Meglehet, e nagy harmónia, magas egyenlőségi érzet okozza, hogy az ügyek, állapotok bizonyos egyoldalú fejlődést vettek utóbbi időben. Segedelmet, támogatást, tanácsot, pártfogást inkább csak a gróf és nagyságos házaknál szolgált szobaleányok, szakácsnők, kocsisnők, kertésznők, vasalónők fölötté érdemes családtagjai kapogatnak.

Hármashegy és Magyarmegye egyesült nő-árva, gazdasszony- és hangverseny-, bál- és kellemes időtöltést rendező-egylete - úgy gondolom, nagyon helyesen - mellőzte a szentimentális szabályokat. Itt a taggáválasztásra a főkellék az, hogy: kinek ki a férje; ki által mit, mennyit lehet elérni; kiket lehet megfogni bábra, hangversenyekre; kik tudnak legtöbb és legjobb táncosokat szerezni; ki írja le a *Harsogó*-ban, *Tárogató*-ban, *Magyar megye és Vidéké*-ben, a fővárosi lapokban, a tárcákban, a vezércikkekben legpompásabban, hogy: ki miképp volt öltözködve, kivel s mennyit táncolt; s ki mekkora darab földön a legszebb, legbájosabb teremtés, kinek a férje által lehet legtöbb ingyen gyertyácskát, zsemlecskét, poharacskaát kapni.

Igen természetes: *ez a legjobb rendszer.*

A nyomdásznét, bár férje szolgálóból vette magához, és régi kétes hírért a nő erősen tartja ma is: be *kell* választani tagnak, mert a programokat, valamennyinél olcsóbban lehet nyomtatni; Ludas tanárnét, bár öt családapával folytat veszedelmes szövetséget, *nem szabad* mellőzni, mert férje által, ki igazgató, minden nőtlen tanárt, tanársegédet, segédtanárt, kiegészítő, pót, helyettes, ideiglenes helyettes és helyettes ideiglenes tanárt és nagydiákokat be lehet vonni a táncosok csoportjába; Csakpénz Alajosné szenzácionális múltját tisztekl, kereskedősegédekkel, írnokokkal, nőtlen gavallér hivatalnokokkal mindenki tudja, beszél: de férje hatalmas pénzmester, és sok nőegyleti tagné férje *juthat*, de *jut is* kegyetlen kezei közé; Koldus Albertné, Utcza Samuné titkot se csinál belőle - ah, ah -: de be *kell* választani, mert a sajtó hatalom és mellőzhetetlen, hogy egy-egy jobb új ruha le ne írassék érdem szerint, s egy-egy estély még a pesti lapok jobbjában is meg ne örökíttessék; Lakatosné a legeggyűbb, és legfősvényebb hölgy, de a férje a polgármester, be *kell* venni, sőt alelnökké *kell* választani; a

fekete Kálné és Közli Józsefné a legnagyobb uzsorásnék, hogy a lengyel zsidók közt nem lehetnek merészebbek és praktikusabbak; de be kell őket választani, *mert a...* óh, jaj! A főkapitányné se maradhat el; a pénztárnokné se maradhat el; a takarékpénztári igazgatónő se maradhat el - bár a táncon és a jó öltözködésen kívül egyebet nem igen tudnak - mert azok derék férjeinek is sokban lehet, s gyors hasznukat venni.

S gondolnám, hogy minden kultúregyesületnél *a haszon lenne a fő*.

Legalább: *modern nőegyleteinknél*.

Erkölcöt, tisztaságot, méltóságot - csak a koporsóban kívánunk már, egy-egy hosszú halotti beszédben és ünnepélyes tószóban. Igaz.

Nos - örömmel jelezhetem, hogy a hármashelyi egyesült *árva-, nő-, gazdasszony-, hangverseny- és díszvacsora-, s báltredezőegylet* a legmodernebb és legpraktikusabb alapokon nyugszik.

Nem, nem nyugszik: a legerélyesebb működést fejt ki, és hiszem, nemsokára merőben regenerálja a korhadó magyar társadalmat, hogy amit a politika megfeszített erővel, pénzzel, gyalázatos választásokkal nem bírt keresztülvinni: azt ily modern gondolkozású anyáink hajtják végre alkotmányunkban.

Részemről lépten-nyomon látom a haladást és nagy reményeket is kötök hozzá.

A *Vénus bálházban* éppen most tartja, déli tizenkét óra után, fél egykor, a hármashelyi egyesült Nőegylet rendkívüli választó gyűlését.

Két tárgy van a szőnyegen:

1. Két új választmányi tag bevéasztása, s
2. két alelnöknő helyének gyors betöltése.

A nagyteremben ezúttal kevesen vannak együtt, a főispáni ünnepélyes beiktatás még sokakat elfoglal. De ott látni a főbket, az intéző hatalmakat: a fekete nyomdásznét, a kövér Csakpénznét, a kis dölyfös Kál tanárnét, ki talán most is táncol és éppen Gábor bíróné férjével, az árvaszéki elnökkel, a gyógyszerésszel, a Patona kereskedővel és Koldus Albert szerkesztő úrral. Aki így, mint én, látja a szép kis tanárné élénk mozgását, az nem vélheti ezt másnak, mint bizottsági titkos *táncműveletnek*. Ott ül a két uzsorásné is, intéző bátor szemekkel és kész indítványokkal.

- Titkár úr - fordul az elnökné egy nyalka, sugár, fiatal dandy emberkéhez - most a jegyzőkönyv elmarad.

- El, el - hadonáz a sovány kezeivel gróf Serédyné az elnökné mellett - csak menjünk át a választásokra.

Serédy grófné odainti a nyomdásznét, s egy csomó választócédulát nyom a markába:

- Édes, édes jó Mihályném, vigye és szorgalmatoskodjék. Első alelnökné *Fekete Mártonné* (az új főispán anyja), a második alelnökné Csakpénz Alajosné. Érti? Érti? Értse meg. Jöjjön, jöjjön, a kék cédulák a választmányi tagok: Serédy Eliz grófnő és *Fekete Évike kisasszony*. Érti? Érti? Értse meg. Menjen, menjen.

- A tárgysorozat rendén volna, két alelnöknő és két új választmányi tag be- és megválasztatása - énekel inkább, mint beszél a frakkos, lakkos, kikent-fent, elegáns ifjú.

Mosolyog a hölgykoszorúra és várja a választ fölemelt, fehér, szalon ujjaiával.

Uzsorás Kálné érez belső hivatást, hogy szóljon.

Ő, mint mindig (ami csak emeli becsét): indítvánnyal áll elő:

- A méltóságos elnöknő és az igen tisztelt közgyűlés becses engedelmével, bátor volnék egy igen szerény indítványt előterjeszteni...

- Halljuk, halljuk - hangoztatják, főképp azon hölgyek, kiknek férjeik adósok.

- Óh, be szemtelen - hajlik egy fél táncmozdulattal a táncos Kálné a mellette ülő Csakpéznő úrhölgy decoltirt vállához - megint hozott indítványt... indítványt...

S Kálné tovább táncol, a dandy titkár úr előtt.

- A mai országos ünnepély fényét és méltóságát mivel sem emelhetnők inkább, mintha Fekete Mártonné *őnagyságát*, a méltóságos főispán úr szeretve tisztelt édesanyját, *e kitűnő honleányt*...

- Nono - integet egy kis irónnal Serédy grófné - jól beszél, jól beszél. - (De a grófné nevet is a praktikus női okosság.) - Tovább, tovább.

- Ha e kitűnő honleányt *egyhangúlag* megválasztanók első alelnöknővé, s ugyanakkor egyhangúlag bizottsági tagokká Serédy Eliz konteszt és Fekete Éva kisasszonyt.

- Helyes, helyes - zúgták a hölgyek.

S mivel az ő nemes szívöket minden öröm mélyebben meghatja: tapsoltak is az okos indítvány sikerén.

- Tehát enunciólhatom - szólott az elnöknő - igen? Igen?

- Enunciólni, enunciólni...

S már néhányan, kik bizodalmasabb viszonyban voltak a grófnéval, oda is mentek hozzá, megcsókolták és gratuláltak az új választmányi taghoz, Eliz kontesthez.

- Eszerint első alelnöknő Fekete Mártonné *úrhölgy*...

- Éljen, éljen!

- Választmányi... mányi... mányi hölgyek: gróf Serédy Eliz és Fekete Éva *kisasszony*.

- Éljenek, éljenek, küldöttség hozzájuk.

- Küldöttség...

- Hozzájuk...

- *Azonnal*: Koldus Albertné, Biki Károlyné, Csakpéznő Alajosné - kiáltották többen az érdeemes neveket.

Az elnöknő ezt is enunciólta, s miután kijelentette volna, hogy a választás ékes folyamatával igen meg van elégedve és miután felhívta volna az együletet, hogy *testületileg* jelennének meg, úgy a nagy ebéden, a karzaton, emelendők az ünnepély fényét, valamint a sétahangversenyen is a Márton-kertben: - néhány lelkes szóval berekesztette a rendkívüli közgyűlést.

- Kérem, kérem - törtetett a grófné felé az indítványozó lelkes uzsorás Kálné - ne tegyük fel addig kalapjainkat, míg egy zárindítványt nem teszek.

Az elnöknő összevonta szemöldeit és szeretett volna haragosan reákiáltani a túlon túl tolaakodó és zsarnokoskodó tagtársra, ha még elég rögtön eszébe nem jut: két váltónk, a hatszáz, meg a nyolcszáz éppen e hó végén jár le... tehát csak pirult, sóhajtott és szelíd, lemondó mosollyal, mely egy jó nőt oly fenségessé tesz, kérdé: nos, mi legyen az, tisztelt, kedves jó tagtárs?

- *Testületileg* adjuk át a jegyzőkönyvi kivonatot.

- Mindkét helyt?

- Mindhárom helyt - igazították ki a még előrelátóbbak.

- Édes, édes Mihályném - intette magához Serédy grófné a buzgó nyomdásznét, ki már készült, hogy az előkelőbb dámákra föladja a ruhát - jöjjön, jöjjön. Szaladjon mint a tűz, az Imperial vendéglőbe, ott van szállva Feketéné az én szobámban, ott van Eliz és Margit kontesz is, mondja meg nekik, hogy legyenek készen, s azt a kis beszédet, amit a reggel betanítottam Fekete Mártonnénak, mondogassa el még néhányszor, tanulja meg jól. Mondassa fel vele, édes, édes Mihályném. Egy kicsit hozza is rendbe az öltözetét. Azt a veres kendőt dobassa le vele, a mentét meg nehogy fölvegye, adja rá az én fekete csipke köpenyemet, a kesztyűt okvetlen felhúzza a kezére... mert borzasztó kezek. Édes, édes jó Mihályném, tanítsa, oktassa a szegény gyámoltalant. Áldott egy jó lélek, az nyereségünk lesz. Mi lassabban megyünk addig. Fusson, fusson...

Mihályné futott, nyargalt, azzal a büszke örömmel, mely akkor tölti el a boldog ember valóját, mikor látja, hogy érdemén felül kitüntették.

Óh, ritkák az ilyen percek más időben!

Lassan, lépvést, méltóságos csevegéssel haladt a hármashelyi egyesült Nőegylet a jegyzőkönyvi kivonatokkal.

Jöttek-mentek a testületek, politikai mint egyházi karok az új főispán hódolatára. Lengtek a zászlók, csoportosultak apró érdek- és párt-tömbökben a bankettre készülő polgárok, tisztviselők, falusi tőzsérek, kereskedők. A tágas utcák nem akartak kiüresedni. Az öröm, hogy itt az új főispán: minden lábat jótékony mozgásban tartott. Sokan előre örvendtek már, hogy minő változások lesznek az egyes hivatalokban és mennyi új ember kerül felszínre, aki eddig el volt nyomva. Mivelhogy egy csomó becsületes ember mindig is el van nyomva - különösen vidéken.

A testületileg, büszkén, uszályos selyemruhákban, tündöklő karperecekkal, künn lógó aranyláncokon pihenő drága hölgyórákkal ékeskedő magyarmegyei és hármashelyi egyesült Nőegylet megállott egy kis másodpercig az Imperial széles - de nem jó illatú, üveges, emeleti folyosóján.

Serédy grófné ott találta az öreg Fekete Márton urat, ki hajadonfőn, kölcsönkért, díszes ispáni köntösében úgy sétálgatott a sok szíves úriember karján, hol azén, hol ezén, mint oly főúr, ki tudja, hogy főispánt adott a Hazának.

Aki tud lovon ülni, szőrén vagy nyeregben, annak a feje egy kicsit drágább vagy olcsóbb paripán nem szédül már.

Fekete Márton úr szinte alig is vette ím többnek ezt a mostani különös állapotát. Magyar ember úr is tud lenni, de szegény is - ha kell - egy nap alatt.

A hölgyek mélyen meghajtották magukat e derék, őszes, javabéli férfiú előtt. A grófné, mintha egy kedves bátyja lett volna, még át is ölelte.

- Megyünk a feleségéhez... jöjjön.

Még az uzsorás Kálné is - ki pedig csak az igazi nagy kamatok előtt tudott szívéből nevetni: most hahotában tört ki, amint az új alelnökét a nagy tükör előtt megpillantotta.

Fekete Mártonné tömött, őszülő haja *à la grecque* volt feltűzdelve tornyosan, bodrosan, akkorára, mint egy szakajtó-kosár. Széles vállain a grófné kis csipke köpenye fityegett, mely éppen nem volt képes eltakarni falusi durva ingét, sűrű vastag, barna ráncával. Kezein férfikesztyűk pompáztak, sárgás, fehér kesztyűk, hosszú, lelógó ujjakkal. Erős, napsütötte arca,

mely púdert sohasem látott, most foltosan tündökölt a fehér szigetektől. Vastag, kurta nyakára is bőven jutott ez úri szerből.

Mikor az oltár előtt állott ezelőtt vagy harmincöt esztendővel, nem remegett tán a jó asszony úgy, mint e percben. Akkor a szájába adta a tisztelendő úr a szót; most? Ki tudja, hogy lesz! De állott zordan, hidegen, mozdulatlanul. Most érezte csak, hogy mi az, hogy a fia, a kedves Ézsauja kértére nem maradt otthon. Mi a gonosz is hozta ide!

A grófné is hozta, igaz; de bizony, egy kissé az asszonyi gyönyörűség is.

Hajlongás, üdvözlés, susogás, nevetés... majd a grófné egy intésére halálos csönd. Kezdődött a női oráció.

Egy pillantás nyolc-kilenc élesszemű hölgy átható tekintetével; egy szívélyes hódoló - de mégis - egy óvatlan percben kegyetlen mosoly az anyai és honleányi ajkáról; a háttérben - bár mindenütt ő állott elől - a grófnő villogó sólyom-pillantása, és ím, felhangzik a tisztos elnöknő üdvözlőbeszéde:

- Mélyen tisztelt Honleány, nagyrabecsült, kedves barátnénk!

- Kettős ünnep e mai szép nap szerény Egyletünkre, ünnep, mert testületileg üdvözölhattük megyénk kitűnő új főispánját, kiben te, óh anyák legboldogabbika, a dicső Gracchusok egyik kincsét nyújtottad a Hazának; ünnep, mert egyesült szövetségünk, fölismerve a ritka erőt, a szívemességet, a rejtekben is magasan tündöklő női érdemeket: Téged, kitűnő barátnénk, ezelőtt csak alig egy órával, rendes választó gyűlésen egyhangúlag alelnökkévé választott, miről is ezennel azon büszke tudattal van szerencsénk átnyújtani a jegyzőkönyvi kivonatot, hogy egyletünk nemcsak kedves kötelességet teljesített, hanem a közművelődés tisztelt személyében egy oly hatalmas faktort talált, ki által működésünk...

(Itt már bele kellett hogy tekintsen a kéziratba az elnöknő, mivel lehetetlen ekkora körmondatot szabadon hiba nélkül elszavalni) - *működésünk... igen...* (egy kissé elpirult és nevetett és minden hölgy nyomban elpirult és nevetett és félre tartotta a fejét) *...sebes felvirágzásnak induland.*

- Fogadd tiszteletünk, szeretetünk és reményünk e csekély jelét, és örvendeztessél meg bennünket minél előbb és minél többször igen becses megjelenéseddel és bölcs tanácsaiddal...

- Éljen!... éljen!...

S olyan szépen, csengőn, harmonikusan hangzott ez elkoptatott, elviselt, meghurcolt magasztos szó a bájos ajkáról, hogy visszanyerte teljes fényét, értékét, varázsát.

Az elnöknő meghajolt, átölelte, megcsókolta Fekete Mártonnét, ki oly hideg volt, mint a halott, s kit csak a magánkívüliség tartott széles talpain, s átadta az okmányt, melyet valóban úgy kellett a jó asszonyságnak a markába helyeztetni, s ott többszörös bátorítások után kellően meg is erősíteni.

A grófnő mozdulatokkal, intésekkel adta tudtára Feketénének, hogy ím, az ő órája is itt vagy, kezdjen a beszédhez.

Ám egy szó se jutott eszébe, csak ennyit mormogott, de a legőszintébb lélekkel, könnyek és növekedő fuldoklás között:

- Köszönöm, lelkem jó teins...

- Barátném, csak barátném - súgta az elnöknő. - Kollegák vagyunk.

- Én tudom, ki vagyok, méltóságos asszonyom - tért magához az elbűvölt parasztasszony, egy vállmozdulattal visszanyerve esztét, bátorságát - én csak a Fekete Mártonné vagyok, tessék

engemet így szólítani, a fiam mindenekért majd elégséget téssen, de ha miben hasznomat vehetik: ugyan örömmel, jó szívvel fogadom a munkát. Még nem voltam ilyen sorban, de a Ferenc fiam is...

- Nono, édes kollega...

- Kedves barátnénk...

- Tisztelt alelnökné... ah, ah...

- Megértjük egymást - vágta ketté a nehéz mondatokat az élénk, vidám hölgyek, ölelkezés-sel, csókolózással s elpalástolhatatlan meglepődéssel, hogy a parasztasszony mégis csak parasztasszony maradt. S jókat lehet ezen a Juci nénin majd sokszor nevetni. Felséges gondolat volt a grófnőtől...

Alig várták, hogy a két leánynak is átadják az átadandókat, s mehessenek, s beszélhessék, nevehessék a pompás történetet.

Kevésbe múlt, hogy be nem törtek a főispánhoz, s ott is el nem mondták, hogy az édesanyja milyen kedves egy okos, művelt asszonyság; s ez az Évike milyen ritka szépség; ezért bolondulni fog az egész fiatalság... *a kapuk alatt* - tört ki ez éles vicc a táncos tanárné féltékeny szívéből.

Erre a konteszek is nevettek, mert mégis csak le kell szállítani ezt a begyes szolgálót, ki mindegyre a tükröt lesi, s még elhinné, hogy csakugyan...

Eliz kontesz odahajolt a tanárnéhoz, s a legnagyobb gyöngédséggel dobta felé e szavakat:

- Maga várjon, várjon; óh, maga egy nagy gonosz.

A táncos tanárnénál nem állt nehéz helyt annak a szép *kapualatti* mondásnak a többi művelt társa sem, s no, de ugyan röpkedtek is a piaci kút mezítlábas szólamai, frájter és fihrer bókjai a nagy általános örömjajban, a függöny árnyékában, a Juci néni háta mögött... s...

- Az én leányom csak most konfirmált; még a háztól se volt ki - fordult, mint egy tolvaj felé, fölemelt kézzel Feketéné.

S a kis táncos tanárné elsápadt a paraszt szemek lobogó tüze alatt...

A FELHÚZOTT ZSILIKEK

Hasonló, de talán még szebb ünnep folyt le és foly még folyton-folyvást a szomszéd szobában, az új főispán úrnál.

A testületek színe-java sorrend szerint már végzett.

Törvényszék, tisztikar, papság, megye, város, adóhivatal, mérnöki hivatal, a sajtó képviselője, az irodalom, tudomány, művészet, színpártoló egyesület, vadász- és verseny- s torna-egyesület, a borász-, s vincellér-, méhész-, kertész-, halász-társaság, a pénzosztály, az egészségügy, a szépművészeti szakosztály - mind mind bemutatta magát, egyfelől a polgármester, másfelől az alispán úr szívességéből, s az ünnepély fejedelmi részét bátran be lehetett volna már végezni: azonban ezúttal oly osztályok is szót és bebocsátást kértek, melyek eddig semminemű főispáni programba felvéve - köztudat szerint - még nem voltak.

A tanítók...

Hát mit keresnek a tanítók - itt?

Mit akarhatnak?

Ezeket egyenesen el kell távolítani.

- Barátom - toltá vissza az ajtóból a fekete, kopottruhás, nagy csizmás, zord tekintetű tömeg vezetőjét, a kis Basa Bálint bácsit, a beszédre bátorodott Lakatos polgármester úr - maguknak itt semmi helyük külön. A klérus...

- Mi nem vagyunk klérus... mi a tanítók vagyunk.

- Ej - ugrott oda a rendőrfőnök úr, s fehérkesztyűs öklével rendet csinált.

- Kérem, méltóztassék - nyitotta ki az ajtót maga a főispán úr nyájas tekintettel.

S karonfogva vezette be a kis pápaszemest, fekete, kopasz emberkét.

Tódult utána szépen, egyenletes dobogással, csendes megegyezéssel, széles karéjt formálva a tanítói kar tizenöt-húsz vezérférfia.

Báró Istvánffy Jenő úr feltette szemüvegét, s végignézett ama kemény, napsütötte arcú, csontos, vállas, mosoly nélküli férfiakon, kopasz aggastyánokon, őszbevegyült, sörtehajú, morgó emberekre, kiket a választásokon nem egyszer mint kedves urambátyámokat összecsókkolt.

Most - mért tudnám be neki bűnül: de egyet sem ösmert közülök. Csak azt tudta, hogy ezek a megye zászlajának nyelei, a faluk torkai.

Jenő báró becsületes ember volt, de a tolakodást nem szenvedhette.

Gróf Bende Béla, báró Borona Ákos, Serédy gróf az ablakok felé fordultak - hogy még ez a jelenet folyjon le.

Fekete Ézsau ösmerte a tanító urakat egytől-egyig; nem is várta, hogy beszéljenek, odament a kis vezérhez, ki köhögött már, s csucsorította a haragos ajkait, s előre vetette az egyik lábát, mint aki tudja, hogy viaskodásra készül - s barátságos hangon kérte, hogy üljenek le, s mondják el bizodalmasan, de ne szónokolva, mert akkor hátha nem tudnak elmondani mindent - mondják el, mi jót hoztak, hogy vannak, hogy élnek, van-e sok beteg gyermek, jók-e a padok, ajtók, kemence ablak téli; hát a táblák használhatók-e még...

- Csak úgy, kedves bátyáim, tisztelt tanító urak, mintha otthon volnának.

A vezér mégiscsak nem tudott nyugodni.

- Méltóságos főispán úr, hát ha nekünk nem méltóztatik szót adni, úgy mint a többieknek: akkor alázatosan bocsánatot kérünk és eltávozunk.

Olyan hangon volt ez ejtve, hogy a gróf és báró urak visszafordultak.

Újság az ilyen. Nos, mi lesz, hogy lesz?

- Eltávozunk - helyeselte a vezér szavát egy magas, barna ember, az ötven és hatvan között, marcona, vad tekintettel, hatalmas, hosszú csizmákkal, melyekkel akármeckora nyomorúságon - még akkorán is, mint az enyém - keresztül lehetne talán gázolni. - Nekünk nincs szavunk. S látom, ha a szegényből úr lesz: mindjárt kész úrrá válik.

- Maga ne szemtelenkedjék itt is, Korholt uram - támadt a nyers tanító emberre az alispán úr.

- Most a nép fia előtt állunk, azt gondoltuk, nekünk is szabad lesz egyszer beszélni. Hát eltávozunk, hanem, megkövetem alássan, a szegény, azért mert szegény, még nem szemtelen.

- Kérem, tanító úr - nyújtotta kezét a főispán Korholt úrnak - beszéljen kedve szerint, én meghallgatom, sőt örvideni fogok, ha mint jó barátjuk, rokonuk előtt mindent, ami talán szívükön fekszik, elmondanak.

A vezér kivette belső zsebéből a szépen bekötött, s a legjobb író kollega által letisztázott memorandumot és átnyújtotta a főispán úrnak.

- Vegye át méltóságod, ha élőszóval nem szabad belőle elmondani semmit.

- Óh, hogyan szabadna. Kérem, édes tanító urak, beszéljenek.

- Ez mégis kiállhatatlan szemtelenség - cserélte ki eszméit a rendőrfőnök úr a polgármesterrel - be fogom ellenök vezetni a vizsgálatot, mint közcsendháborítók ellen. Vagy egyenesen a járásbírósnak talán.

A két derék közhivatalnok ott mindjárt óhajtotta volna kimutatni, mily buzgóság honol keblökben a felsőbbtség iránt, s erre a legjobb mód az lett volna kétségkívül, hogy pár arcátlan tanférfit mindjárt a földre gyúrjanak, vasra veressenek, s csak a követválasztáskor bocsásanak szabadon.

- De hát nincs itt esperes? - kérdi sziszegve az alispán úr a gróf és báró uraktól, kik kellemetes hevüléssel várták a bonyodalom tovább- és kifejlését.

Maga az alispán úr felelt a kényes kérdésre:

- Majd elbánunk vele. Tudom én, ki szcenírozta ezt az otrombaságot.

Korholt úr, kinek fekete kezei szakadozott ruháján hiányzó gombjai (még ily fényes ünnepélyen is!) mutatták elégedetlen életét, megvető mosollyal nézett a nagyságos alispán úrra, e gyermek főnökre, ki már bölcsőjében készült, hogy réme legyen a szegénynek.

- Fizetésük... - akarta kezén fogva vezetni a tanító urakat a főispán úr.

- Én fél esztendeje nem láttam egy forintot - felelt Korholt úr - azokon a büntetés-pénzeken kívül, amelyeket a szolgabíró úr felszedett az iskolába nem járó gyermekeken. A búzám künn van, a kukoricám künn van, ha az esperesemhez megyek: mit tehet ő? Menjek a szolgabíróhoz. Ha a szolgabíróhoz megyek, akkor az esperes fog perbe, hogy őt elkerültem, s az egyházi hatóság tekintélyét sárba tapostam. De tanítanom kell, azt pontosan, hűségesen kell, annak, mint az órának, nem szabad felhúzatlanul maradni soha, hanem támogatást keresnem, a magamét kérem, amire Isten s ember előtt becsülettel megszolgáltam... óh, olyan nincs.

- Dehát a tanfelügyelő úr - villogtak a főispán szemei.

- A Lajika?... a számra ütök, hogy így szóltam, de hiszen még tegnap így hívtuk... az nem mer az urak ellen szólni egyet is, mert velük kártyázik és meg mindnyájának rokona, a fele vármegyének pertu pajtása és követ akar lenni és a jó isten tudná, mi még.

Néhányan csitították Korholt urat és törekedtek szelídebb fénysugarakban tüntetni föl a tanfelügyelő úr bátorságát, erélyét s az éhező tanítói rend iránti jóindulatát.

- Igaz - rázta meg kis kopasz fejét Basa Bálint úr - osztom Korholt kollegámnak őszinte, igaz szavait. Ezeket akartam én is kifejezni beszédemben, de a szólás joga jó helyre került. Tessék, tessék. Igaz, igaz...

- Kérem, csak méltóztassék a nagyságos alispán úrnak nyugodtan maradni - mosolygott büszke rártartással Korholt úr az ifjú megyei főnök pisszegéseire - én tudom, kivel beszélek. Ez a méltóságos úr, a főispán úr, járt a kezem alá, akkor is megmondtam: ebből vagy nagy ember lesz, mert mindig első volt és soha meg nem büntethettem, vagy fölakasztja magát az emberek gonoszága miatt, mint a szegény Török János. Az első már megvan, Istennek hála, a második... hm! a csomót nem mi bontjuk ki.

- Ez a hely - ugrott a rektor úr elé az alispán - nem a Pipás Lajos kocsmája, tudja meg, végezzen...

- Alispán úr, én ezeket a jó embereket ki akarom hallgatni. Talán lassan érnek el a tárgy ajtajához, de elérkeznek.

A tanító urak szemeiben fölcsillant az az édes öröm, mely a harsogó rivalgásnál élesebben kiáltotta, hogy: a főispán úr sokáig éljen!

- Aztán megkövetem a méltóságos főispán urat... én már leszámoltam az étellel, engemet elcsaphatnak, elzárhatnak, koldúsabb már nem leszek, mint amilyen vagyok. Ez a mostani éppen az ötödik helyem, egy pár fokkal mindig hitványabb. Valakinek csak ki kell mondani az igaz szót; ha engem taszított az Isten a panaszkodók, a veszekedők elejére, hát jó, köszönöm, de bizony nincs is ezen a szép világon az a puha, fehér kenyér, amelyikért én a számat befognám. El vagyunk nyomva, hajlékunk többnyire kutyának való, nem embernek! Egy szoba, egy földes szoba; ott feküdjék a beteg, ott lármázzanak a gyerekek, a bölcső ott rengjen, én ott korrigáljam az írásokat, a feleségem, ott öltözködjék, a leányom ott fonjon, szőjön, varrjon, danolásson, ha a gyenge szíve úgy hozza; ott járjon-keljen az előljáróság, a tisztelendő úr ott, a família előtt, a tanfelügyelő úr önagysága ott a rongyaink között...

- De hát egy szobájuk volna? - lépett előrébb Bende Béla gróf.

- Egy.

- Az lehetetlen!

- Nekem is egy szobám van...

- Nekem is... télen ott főzünk...

- Nekem is, de kettőt csináltam belőle - zúgott-morgott a tanítói kar.

- Az iskolánk ablakai öles magasak, no szép, illő is, de a mi ablakunk mint egy kis rosta. A gyermekek, ha jók: ajándékot kapnak, tollat, könyvecskét, pénzt is olykor-olykor; de mi csak dorgálást, intést, fenyegetést. Vagy egy alázatos, csúszó-mászó, kézcsókoló, árulkodó, levelező, írka-firkáló, mert fél tőle a tanfelügyelő úr, vagy a megye, vagy a vizitátor, nono, kap valamit, de inkább a deresre fekszem, semhogy abba a kalácsba beleharapjak...

- Igaz, igaz - ujjongtak a rongyosabbak, vénebbek, régibb módi rektorok.

- Kedves, tisztelt tanító urak, mindeneket személyesen meg fogok vizsgálni és legyenek jó reménységgel, hogy orvosulatlanul egyetlen sebet is nem hagyok.

- A memorandumot... - figyelmezteté a kis Basa bácsi a főispánt - ott mindeneket lefestettünk, ott megvan minden. Tudom, csak egyszer elolvassák...

- Elolvasom.

- Fogadja el, méltóságos főispán úr, szegény testületünk kezéből a díszelnökséget...

- Ne fogadja el a méltóságos főispán úr! - emelte magasra egybekulcsolt óriási kezeit Korholt úr. - El ne fogadja, a szent istenre kérem, mert akkor mindennek vége! Aki egyszer elnök, ahhoz hiába megyünk; majd megkeresik a főkurátorsággal, mert így állják el utainkat, akkor csak urunk lesz, de nem védelmezőnk; megkeresik, óh, elhosszítják és az ég valamennyi csillagát, de mentől többet magára szed a méltóságos főispán úr, mi annál mélyebben süllyedünk a nyomorúságba. Maradjon csak főispán, legyen egyszer egy ember, aki csak főispán és nem akar mást, mint mindenütt igazságot.

- Ott van a memorandumunkban! - ugrott, szökött a kis vezér, hogy hátrább tolja a nagyszájú Korholt Ádámot, aki mindig elront mindent, ha szóhoz juthat.

Harmadszor, negyedszer nyitottak be a polgárok; a főispán úr elbocsátotta tehát az igen tisztelt tanítói testületet.

- Nem bánom, csapjanak el! Mást mit tehetnek? Egynek csak föl kell magát... - hangzott be a folyosóról a polgárság bejötté alatt a távozó Korholt Ádám nyers, dacos, szilaj hangja - hát nem bánom...

A legnagyobb polgári testület, a fényes, tekintélyes csizmadia-céh rukkolt be. Ezer forintért nem adták volna, ha az újdonság zászlójukat is beemelhetik, s ott, a terem kellős közepén leszúrhatják. Beszélhetek volna akkor a tűzoltók meg a világ, ott ülhetett volna a zászlójuk.

De hiába, amit nem lehet, hát a legjobb akarat mellett se lehet.

A főispán úrnak igazán alig maradt csak annyicska helye, hogy majd ha szavalni akar, hát a karját szépen kinyújthassa.

- *Méltóságos főispán úr!* - indult meg a céhmester, egy tagbaszakadt, köpcös, fekete ember, vastag ajkakkal, de öt-hat szál bajusszal és a hatalmas, sárgás homlokán hatalmas bibircsók-kal. - *A szentséges úr Istennek tiszta szívéből hálákat adunk, hogy e szép napra felvirradhattunk mindannyian és hogy a kegyelmes Isten megengedte, hogy így szemtől szemben állhassunk egymással. A főlebbvaló méltóságos főispán uraknál, kik egytől-egyig becsületes uraságok voltak s kiket városunk ugyancsak egyen-egyen díszpolgárokul is választott, nem tudtuk ezt a drága alkalmatosságot kinyerni. Olyanok voltak az üdők. Nekünk jutott részünkbe, hogy a csizmadia-céh először járulhasson egy főispán kegyes színe elé. Méltóságos jó urunk, foglalja az Isten kicsinyjét, nagyját számos, fáradhatlan áldásaiba, mi ugyan örvendünk, hogy itt állhatunk. Nem is tudjuk jó szerén, hogy is kezdjük az állapotainkat. Meg vagyunk csalva, de nagymértékben! A régi céhmester meg alcéhmester, meg a pénztárnok kimelleyesztettek bennünket az utolsó szimpla talpukból, pedig olyan bőreink, talpaink, cugehéreink voltak, hogy esztendőkre el voltunk látva bőségesen. Mi történt? Az történt, hogy a céhmesterünk, Pipás Lajos, meg Kopóczi Mihály, meg Csejkó Sámuel közös korcsmát nyitottak, a tanácsosokat odaédesgették: ők kelmük ott iddogáltak, de sűrűn, előbb Pipás Lajos lett városi képviselő, borvamos, közigazgatási tag, minden tag, majd azoknak utána Mihály öcsénk kapta el a tisztességet, végül Csejkó Sámuel, s az lett a nagy barátságból, a sok tisztességből, hogy egyszer keressük a drága bőreket, hát nincsenek, a fain dupla talpakat, hát se hírük, se hamvuk.*

*Eddmegi Lajos szenátor úr, aki akkor a csizmadiák főfelügyelője volt, kiesik ám a tanácsos-
ságból s hát nemsokára... úgy van-é? - fordult társaihoz a céhmester úr.*

- Úgy van, úgy van! Egy szőig igaz! Egy falat, de egy porcika bőrünk sincs.

*- Kitudódik, hogy a bőrök, talpak, fáján cugehének szőrin-szálán, követem alássan, mint az
urak mondják, p e r d ü. Mi felmentünk az országházba, megkerestük a követünket, Ósz Ádám
urat, az szóba sem áll velünk, pedig bezzeg ígérte, így tesz, úgy tesz! Megyünk Budára, ott
sincs semmi; elmegyünk a mi újságunkhoz, ott nagy a baj, ott hát semmit sem tehettek. Járunk
kapuról kapura, annak négy kerek esztendeje: de szó, de segítség, de igazság sehol! Most,
hogy ehol, Isten ő szent felsége egy közülünk, a vérünkéből, csontunkból való embert emelt föl
a főispáni székebe, egész bizodalommal sereglettünk együvé, hogy vizsgálna meg a méltóságos
főispán úr árva állapotainkat, és vigasztalna meg kegyes ítéletével régóta kesergő szíveinket.
Nem leszünk háládatlanok...*

A főispán úr csöndesen elvágta a többi szót.

Mély megilletődéssel és nagy fejcsóválásokkal mondogatta:

- Igazságot teszek, szeretett atyámfiai, úgy tekintsenek reám - hevült föl az ifjú ember a sok
cudarságra - hogy bizony igazságot teszek!

A tímárok is eljöttek; az asztalosok is eljöttek; az egyesült fésűs és szíjgyártó atyafiak is
eljöttek - talán maga a jó Isten is lejjebb szállott az égből, mert a nép nem akart fogyni
sehogy. Végre a vörös leánytanító is eljött vastag, puccos feleségével, hogy fölfejtse: minő
élet foly itt; a tanítók mennyit kártyáznak, részegeskednek, a papok mily csúfosan pellengé-
zik egymást és hogy a női munkák, *a női munkák, a magántanítványok, a szülők, a névnapok,
ajándékok, majálisok, iskolai bálók* - és még sincs elegendő méltánylás; hogy a miniszter, az
országgyűlés, talán éppen *maga a...* óh, a főispán úr tenne lépéseket, hogy a mindennapi
kenyér, legalább az ő kenyérük lenne fehérebb, egy kicsit jobb búzából való! És nem lehetne-é
egy kis *érdemrendet*, akkorácskát bár, mint a kisujjam... főispán úr, édes jó főispán úr...

MAGYAR EMBER SZÍVE A TENYERÉN

Heves forgószél zavarta meg a gyönyörűen indult főispáni ünnepet.

Északról, a lengyelországi nyerges hegyek felől csapódott át s éppen a nagy ebéd idejére az a csúf őszi vihar, mely seregestül kergette be a hosszú utcákon ügyelgő ünnepi csoportokat a korcsmákba, kávéházakba s a szerencsés hivatalos részt az Imperial nagyvendéglő dísztermébe, kiflikre, szilvóriumra s egy kis bizodalmas ócsárlásra, az egész szegényes teríték és dekoráció elboldogtalankodása miatt.

Ott van már a megye, de ott a város is.

Főrendű katonatisztek egész a kapitányokig, a hivatalfőnökök minden osztályból, a papság eleje, a tanári testület - s a legszájasabb polgárok.

- Hát micsoda ebéd lesz itt? - kapja le sovány fejét Csakpénz úr és mosolyog egy alezredesre, ki híres természetes, őszinte gorombaságairól, de egyszerűségéről is. - Méltóságod sok dísz-ebéden volt már, de én is: hanem az ilyen koldus kiállítást, csak négyszemközt mondom, tisztelem.

- Nekem, barátom, tisztelt uram, ne mondjon semmit négyszemközt, mert én senki éretlenkedéseinek a bizományosa nem leszek. Egyék otthon, ha jobban szereti.

Sarkonfordul és otthagyja Csakpénz urat.

- Ennek ismertem az apját - hajol Csakpénz úr az ifjú, nyalka alispán úrhoz, ki ha még sokáig tart az ebédhez ülés, a lankadatlan bajuszpedrésben azt a néhány szál veres-szőke bajuszocskáját tökéletesen elmorzsolja a finom hajlású kis arisztokratikus orra alól.

- Kérem, én ismertem Palkó ezredesnek az apját, Gurucában tehénpásztor volt. Főhivatalra, mindig azt mondom, csak magasszületésű ember való, az szerez tisztességet állásának, a népnek, ez az én véleményem. Én őszintén szoktam beszélni. Igaz, alispán úr, méltóságos alispán úr? - tette hozzá a nagy címet gyorsan.

- Nem akarok nyilatkozni.

- Óh, ez már tökéletes nyilatkozás.

- Amint tetszik.

- Én kevés szóból olvasok. A megye eleget költött, Isten, ember láthatja, dosztig eleget. Milyen diadalkapu... grófok eljöhettek volna alatta. És egy szóra se méltatta... én nem félek őszintén beszélni. A főispán apját is ösmerem.

Az alispán úr hangosan nevetett.

- Vétket, bünt követ el a kormány, mikor a főrendet mellőzi. Ész, erő, vagyon, áldozatkészség... óh, kérem, más változások, főispáni beiktatások alkalmával még betegünk is több volt, mint most, aki egy szíves éljent kiáltson. Volt pénz, a nép is juthatott valamihez. Most? Én őszintén szoktam beszélni... tetszik látni, milyen a kenyér? Hát főispáni kenyér ez?

Egy darabot fölkapott, mintha el akarná dobni.

- Tessék. Ilyen barna kenyeret tenni egy főispáni ebédhez. Szégyen, lealázása a magas hivatalnak. No, a kormány itt rossz partit csinált, én azt mindjárt láttam. Mondtam is a polgármesternek: Kár volt a derék alispánból - no, én őszintén beszélek - nem csinálni főispánt. Ott család, de régi, gazdag; ott öltözet, de ősi, fényes; ott áldozatkészség - de minden; ki kell mondanom, itt Jenő báró vitte be az egész megyét a sárba. Kreálni akart egy eszközt, akit úgy

igazgasson, mint szél a szélrózsát. Ah, bah! Akkor Magyarországot nem ösmeri. Én egy tót vármegyéből szakadtam ide, igaz, de magyar lettem s alkotmányunk minden sarkalatos pontjához ragaszkodom. Az alispán úr lett volna nekünk jó főispán. Én őszintén beszélek...

- Alajos bácsi, Alajos bácsi! - integetett egy kis oldalszobácskából egy rendezői-vállszalagos ifjanc. - Kérem bejönni. A bizottság...

Az alispán úr a legmélyebb rokonszenvvel hajtotta meg magát Csakpénz úr előtt és amit eddig is hitt teljes mértékben: mostmár feleresztette a keserűséggel és a bosszúvágygal ama tudatot, hogy a főispáni széket egyenesen ő alóla ragadta ki Fekete Ézsau.

Egy kis szivarfüstös, lármás, sörös, boros, pálinkás szobácskában dolgozott a haza felvirágoztatásáért nyolc-kilenc ember, Koldus Albert úr, Ősz úr, a főkapitány, a polgármester, a megyei főjegyző, a tanfelügyelő és egy híres vidéki tószírózó, egy bajusztalan, szakálltalan, majdnem hajatlan vén ember.

Egy hosszú, hosszú névsoron haladtak fölebb, alább, huzogatva, tologatva idebb-odább a neveket, egyéneket, mint az iskolai gyerekek a számgolyócskákat a dróton.

A tósztokat osztották ki rangfokozat és érdem szerint.

Negyven-ötven hivatalos tósztt, égis magasztalás, alacsony talpnyalás, mely a férfias nemzetek megkülönböztető jele. Magyarországon a legkiválóbb vezérférfiak mindig a poharuknál képződtek s onnan emelkedtek országos főhivatalokra.

A sajtó képviselője emelt szót - most bátran, mert nem volt itt a vetélytárs: Utcza Sámuel és Kádár Simon úr.

- Úgy gondolom, a főispánra hét tósztt megy.

- Tíz - toldja meg alázattal a polgármester úr.

- Tehát legyen tíz. A pap kiemelend a Fekete-család vallásosságát.

- Vallásosságát - nyomta az írónnal a polgármester.

- A gróf szóland hazafiságáról és e téren szerzett érdemeiről.

- Meiről, meiről - készítették az ifjabbak a zárszókat jelző listát.

- A tanfelügyelő úr önagsága, gondolom, a tanügy terén hozott ajándékait...

- Ajándékait, ajándékait... percegtek a tollak.

- A polgármester úr veszi az adminisztrációt, de a családról, a szülőkről ki fog szónokolni? Alajos bácsi, itt magára gondoltunk, cifrázza ki szépen azt a két öreget.

A két tisztos öregről ocsmány szavakban, trágár képekkel történt vidám disputa.

- De ki összegezi a főispán *alapítványait*? - vetette föl a kérdést Ősz Ádám úr. - Annak szeretném tudni az urát. Tűzoltóegyletre mit adott?

- Még semmit - mormogá a főkapitány.

- Dalárdára mit adott?

- Még semmit - bólintgatott a tanfelügyelő úr.

- Céheknek, szegényeknek, penzióegyletnek, fogyasztási egyletnek, egyházaknak, iskoláknak, kórháznak, agarász-vadásztársulatnak, gazdasági egyesületnek, zenedének, színházi alapnak, műkedvelő egyletnek, betegsegélyező egyletnek, iparegyletnek, a kaszinóknak, a honvédegyeletnek... nőegyletnek, árva- koldus- leányegyletnek...

- Semmit, semmit - zajongtak a tóoszt-bizottsági tagok.

- Éspedig hány ilyen együletünk van még - rázogatta fejét Csakpénz úr, ki egyetlenegy társulatnak sem adott soha még egy kicsi krajcárocskát is, de nagyon megvárta, hogy mások adjanak.

- Hát én megtréfálok ezt a főispánt - vállalkozott a munkára az az Ősz Ádám, ki egy követi választás után a plakátokat, bérkocsikat, eljáró embereket és zászlócskákat is a párt jobb tagjaival fizettette.

- Hogyhogy? - kérdék.

- Csinálok egy fikciót.

- Hogyan?

S éledtek az emberek a füstben, zajban.

- Öt-hatezer forintot kiosztatok vele különböző alapítványokra; ha főispán lett: fizessen.

- Nagyon jó, nagyon jó! - emelte föl üres kezét Csakpénz úr. - Per ötszáz forint tegye a pozíciókat. Vagy fizet, vagy lemond, de a főispánság olyan embernek való, aki fizethet és fizet. Fölséges eszme!

Kellemes, lelketüdítő eszmecsere után következtek a többi notalibításokra mondandó pohárköszöntések, az eszméssel, a zárszavakkal s ezeket az ifjabb tollvivők mindjárt le is kapogatták és exámeni tézisekként az illetőknek kiadogatták.

Kapari Sándor kapott nyolc hivatalos tóosztot, mert meg is halt volna, ha ennyit legalább nem kap; a lelkész urak is kaptak bőven, mert a legfőbb hivatalnokok rendesen nem, tudnak már beszélni, mire magas állásukig felkapaszkodhattak. Átveszik tőlük e tisztet a kapaszkodók és névtelenek.

Ők hallgatnak és kellemetesen pihennek babéraikon.

A nagyteremben felhangzó tus, lárma, éljen hirdette, hogy az ünnepély hőse, a volt szegény szolgabíró, az immár leendő zászlós úr, maholnap államtitkár - onnan egy kis kerítés átlépésével őexcellenciája a miniszter: érkezik.

Százan meg százan - mert többszázan voltak, mint Magyarországon ily hazafias alkalmaknál mindig, akarták észrevétni magukat a főispán által, aki bizonyosan minden fajankót észre is vett és keble mélyéből hódolattal üdvözölt.

Kecskési Mihály úr leginkább vélte, hogy őt észreveendi, mivelhogy többrendbeli alapítványaival készen volt már és szerette volna, ha ezekről a vad madarokról egy kis előleges bemutatást, előterjesztést bizodalmasan közölhet öméltóságával.

Tudta, hogy akkor föllebb ültetik és a derék Mihály bácsira több szép pohár szálland.

Nem, Fekete Ézsau úr oly hidegen, oly minden megindultság nélkül haladt az ember-falak között odább, mint aki ezt az egész hitvány alakoskodást megveti, és a derék magyarhoz a legméltatlanabb ízetlenségnek találja.

Pali bácsi is rángatta a szürke fejét, hogy - ehen, itt a becsületes ember, a legbecsületesebb... kérem, kérem.

Szilvász Domokos úr is jónéven vette volna, ha a takarékpénztár hatalma és becstelen üzelve előtt a főispán tisztelettel meghajlik.

És Debreceni Doktor János úr is, vágyott hallani a főispán úr ajkáról, hogy - tehát hogy s mint van, kedves Doktor úr?

És Utcza Samu is düllesztette rongyos ingű mellét, mely csak úgy forrongott a híres rímek áradatától, hogy:

*Ézsau, Ézsau, főispán Fekete,
Sok leány az úrnak halálos betege...*

De a főispán úr csak ment a mágnásokkal és édesatyjával előrébb, szó nélkül.

Gombos úr is jónéven vette volna, ha őt, mint a legfeddhetlenebb és legszorgalmatosabb otthonülő hivatalnokot nyájas kézszorítással üdvözli az ünnepelet és tudakozódik nejeről, a leányairól, kik már ott ülnek a karzaton és alig várják: de a főispán úr semmi ilyes kedvezményeket nem hozott a zsebében.

Meghajlik azonban előtte Csakpénz, a legfinomabb örmény aranylánccal és gyűrűkkel és talál reá módot, hogy e néhány édes szót oda, mint virágot, elébe hintse:

- Ritka nemes lélekre mutat, méltóságos főispán úr, mikor az ünnepelet fiú nem hagyja el az ő atyját... óh, én értem, én őszintén szívből szoktam beszélni, hisz édesatyám is csak egy szegény falusi segédjegyző volt... tudom, mi az...

De már a többit nem mondhatta, mert egy csomó előkelőség, vidéki leendő alispán, főjegyző, árvaszéki elnök, eshetőleg képviselő Feszitem úr vette körül Fekete Ézsauékat.

Mint ilyenkor, miegyéb körül foroghatott volna a beszéd, mint a főispáni remek szónoklatok s székfoglalók körül.

- No már, méltóságos öcsém-uram - ölelte át az ifjút egy-egy vén nemes a hegyek közül, a nyers Vederfalvyak fajából, mely magánál nagyobb urat túrója, kenyere mellett nem ösmer - becsületesen odamondogatott a rongyos mágnásainak! Ilyen ember kellett nekünk. Remény-lem is, hogy ezután érdem szerint megy a dolog. Kérem alázatosan, ez itt éppen az öcsém: Gábor, te, errébb, errébb. No...

S a nagy, öles szál barna ifjú ember mosolygó, vidám arccal lépett közelebb.

- Vederfalvy Gábor, a testvérbátyám fia, kedves öcsém; most követnek akarnók csinálni. Arra való, eddig még sehol se járt, csak az erdőt bújta, no meg a leányokat kereste, legyen követ, menjen, lásson egy kis világot Pesten. Jótorkú gyerek, ott eleget kiabálhat. Haladjon.

Már messziről hallatszott valami kimondhatatlan, kellemetlen, gögös orrhang. A vén Dávidházy hajlongott nagy csoszogásokkal, kézlengetésekkel, mintha egy ifjú dáma felé törekednék.

- Ah, ah, ifjú barátunk! Gratulálok, nagyszerű, te superbe orátor vagy... adtál egy csomó fricskát a szalonnás nemeseknek. Ideje volt; a legkompetensebb helyről hallhatták: *semmi bruderség, itt dolgozni kell!* Holmi mesterek, útkaparók, papok, nótáriusok nem fognak többé szolgabírák, megyei jegyzők, pénztárnokok lenni. Az lejárt. Óh, sokat beszélünk erről Jenővel, Firivel, Ivánnal. Te, tudod, a jövő pénteken nagyszerű értekezlet fog lenni a nénémnél, Serédy grófnénál? Megsúgom (de mert egy kissé süket volt az öreg, oly hangosan súgta, hogy a kellnerek is meghallhatták): Eliz kontesz el van általad ragadtatva... oda.

S a nagy, horgas orrával felmutatott a karzatra, hogy: ni, ahol vannak a galambocskák.

Mert ott ült is már egy csomó szép, fiatal hajadon s éppen a legelőkelőbb familiákból. Természetesen mindezek között legelől Serédy grófné a kedves leányaival - s egy majdnem egészen szolgálonak öltöztetett hölgyel, Évikével.

Ennek éppen a háta mögött szorongott, a folyvást magyarázó uzsorás Kálné mellett, a vörös kásmérkendős asszony - az öreg Fekete Mártonné, folyvást a kedves fiát, a Drága Ézsauját nézve és szakadatlanul siratva.

Egy szegény anya mindig sírhat - azt gondolom, akkor nem vét a sors ellen.

Nagy, díszes, valóban gyönyörű közönség.

Még a potrohos Forró Gábor, horgosi paraszt bírónak is szorítottak a kályha mellett egy kis sarkocskát. Lásson, s ha mit hallott: hát vigye el a hírét.

Szép. Meg kell hogy a vagyontalan polgár-szülők szíve szakadjon örömeiben, mikor azt látja, hogy a magyar állapotok így megváltoztanak. Ehol csak, egy micsoda parasztember gyereke, s ott ül, annyi fényes uraságok között. Egyik felől a bárók, grófok, a másik felől a méltóságos papok, főhivatalnokok, főtiszték, ezredesek őrnagyok.

Ezt se reméltük.

De mi lesz ebből, mert én sohasem hiszem, hogy jó lesz.

Jön a német vendéglős, a kis sovány Rottmann, kezében tartja zöld bársony házisapkáját, köszön ide, köszön oda s frakkos, fehérmellényes, pecsétes nadrágos német kellerek hordják a nagy, gömbölyű tál fekete levét, a túlsó oldalon meg a sárgáját, kinek majd ahogy tetszik. Igazi magyar konyha helyett hadd kóstolja meg az Imperial vékony lotyadékat - Magyar-megye magyar fővárosában.

De mi az?

Ím, a második fogás étel - a szomorú, nagyszájú hal is elúszott és hát hol a tószot?

A töltelekes káposzta után, melyben gyűszűnagyságú imperial-töltelekek alázatoskodtak, habár igen kicsiny számmal, mivel sok volt a vendég, már a prépost úr mosolyog és szép fehér fogaival hámozza a tósztot, mint egy keménybőrű budai almát. Azonban vár, előbb a hivatalos tósztnak kell elhangzania.

Jön - az egész szép magyar földön a legsoványabb pulyka. No, annak nagy csontjairól is hamar lekaparásszák használható alkatrészeit, és... de mi lesz itt? A tósztok nem hömpölyögnek, nem harsognak, nem prédikálnak, nem hazudoznak - még mindig nincs kihúzza a dugó.

- Egy tósztot kérünk! - süvölt le a karzatról Serédy grófné hangja.

Kacagás, éljenzés, vidám hahota, pohárcsördülés, torokköszörülés tölti be a tágas termet.

- Halljunk szót, halljunk szót! - nyilatkozik az általános közvélemény.

- Uraim! pattant fel helyéről Ősz Ádám úr, a szomszéd megye örökös Bach-huszár szélsőbali követe.

- Nem engem illetett volna az első szó, jól tudom, de mentse ki bátorságomat ama legbensőbb tisztelem, mellyel e poharat, e fényes társaság első emberéért, e percen ünnepeltjéért, Magyar-megye új főispánjáért fölemelem. Ha még fölebbvalóért, a legnagyobbért akarnék szólani: akkor az nem lehetne más, mint Kossuth Lajos... de neki szokásosan telegrammot menesztendünk...

- S olyan ember, mint te - kapaszkodik az üres tál mellől egy pirosképű, őszhajú magyar - ki ötvenben korbáccsal kergetted ki kancelláriádból, aki magyarul mert megszólalni, aki Kossuth-kutyának tituláltál minden honvédet, igazi magyart...

- Hallgasson, bátyám, elmúlt - csitítá egy szép ifjú ember honvédkapitányi ruhában. - Lássá, most is magyar ruhát visel, mikor ki visel azt már közöttünk...

- Az apádat is ő akasztotta fel...

- Nem az apja... hallgassunk! Ilyen emberek uralkodnak a bolond magyaron! Élnek a Kossuth véréből, mint a kutyák, amelyek csak enni tudnak és harapni... hallgassunk, hallgassunk. Megtért, s aki megtér, idvezül...

- A hóhér kösse föl a rojtos magyar nyakravalójánál fogva! - átkozódik a vén nemes tarjagos, kék orcával...

- Hallgassunk, hallgassunk!... A magyar az ilyeneket szereti!

Az Ősz úr által feldobott nagy névre az ifjúság egyszerre fölállott, a vének kezeiket emelgették - a főhivatalnokok üres poharukba néztek és kínosan gondoltak eshető botrányokra.

- De rend, hát hol itt a rend!? - kiáltott egy öreg excellenciás gróf.

- Magyar embernek tenyerén a szíve - folytatta Ősz úr, metsző szájpadrólhangon - nem tudja eltitkolni, amit érez, keble húrjain nagy napok emléke játszik s a dalra félistenek jelennek meg Világos sötét ködéből, hogy tündöklő glóriával bevont homlokuk mutassa: *Él magyar, áll Buda még! S Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar.* Nagy és dicső ünnepet ül Magyar-megye e napon. Egy férfiút ünnepel, egy ifjú hőst, kinek ha sebhelyek nem borítják is arcát, de annál szebb rózsák, az élet legszebb korának tavaszi rózsái. Én azonban nem e rózsákról szólok...

- Tud beszélni - morog az ifjú honvédkapitány.

- Minden gazember folyékonyan beszél... ezt tanuld meg, öcsém.

- ...de igenis azon hervadhatatlan rózsákról, melyek a történelem, a kulturális élet kertjében virulnak. Méltóságos Fekete Ézsau főispán úr érdemeiről akarok egy kimutatásban, melyet csak néhány órával ezelőtt volt szerencsém a legbiztosabb forrásból nyerni, megemlékezni a legnagyobb elismeréssel.

S Ősz Ádám úr, azzal a cinizmussal, mellyel egykor, mint Bach-huszár, kikorbácsolta irodájából a magyarul esedező panaszost, felolvasta az alapítványok hosszú sorozatát, úgyszólván tételeket, melyeket a tósztkészítő szobáskában felsorolt volt.

- Ez nagyszerű! - ujjongattak az elragadtatott szívek. - Nyolc-kilencezer forint alapítványt tenni egy szegény földműves gyermekének, mikor grófok, dúsgazdag bárók csak ebédet adnak és bált, azt is a maguk multságára... ez igazán felséges cselekedet.

De hát nem kiáltotta oda annak a hitvány embernek Fekete Ézsau, hogy:

- Hazudsz, szemtelen!

Nem, csak mosolygott és pirult - és egy fekete kenyérhajat rágicsált.

Erre minden magyar a tenyerére akarta tenni szívét és dicsbeszédekben magasztalta a főispánt, kinél nemesebb, dicsőbb, áldozatkészebb főnöke nem volt még Magyarországnak.

Minden egyesület, minden társaság ráduplázott a szegény ifjú emberre s Ősz Ádám odarontott hozzá s ott, a nagyközönség előtt megcsókolta, mint új csillagot a szegény magyar haza égén.

Kecskési Mihály úr most már csoportosan tette alapítványait:

- A szentpataki egyházra kétszáz forintot...

- Nem kell! - dörmögtek a papok nevetve.

- A fábiáni iskolára négyszáz ezüst forintot teszek...

- Nem kell! - zúgta röhögve a tömeg.

- A csapádíra, a malmosira, a tengelyire, a békásira, a kecskésire, a budaira... a... a... a...

- Nem kell, nem kell! - harsogott az asztal alsóbb része. - Ki vele, ki vele...

- Még egy poharat, uraim! - emelkedett föl Csakpénz Alajos úr.

Mást nem hallgattak volna már meg, de a pénz előtt mindenki hallgat, s Csakpénz úr tenyerére tette a szívét s égis magasztalta a főispán családját.

A FEKETE MÁRTON ÚRÉK VENDÉGEI

Szép őszi napok készítették a magyarmegyei termékeny fekete földet egy még gazdagabb esztendőhöz, mint aminő ez a mostani vala. Itt-ott látszottak már új vetések, de bokrosan, buja sötétzölden. A rozs most is föllebb emelte fejét vékony lábszárain, mint a tiszta búza, mely olyan, mint a becsületes ember: lassan-lassan nő, de növekedő értékkel.

Sütött a nap, azt akarta elhíttetni a szántóvetővel: nem megyek még, messze még a tél. A veresedő levelű erdő el is hitte, gondolom, de a madarak másként vélekedtek. Bizony, itt már alig látni varjúnál, verébnél, pacsirtánál egyebet, de Sódar uram, a híres nagy gróf komája, ki sohase fogy ki terveiből, ha egyéb ingó és ingatlanaiból teljesen kifogyott is a rossz emberek csalárdsága miatt: azért a legjobb kedvvel ballag Horgos felé. Ösmeri a horgosiakat, valamikor sok jó lábbelit, tavaszt mint télt eladogatott nekik tisztességes árban. Portékája, amivel kereskedik, ugyan most már nem csizma, hanem százszor különb annál, mert képviselőség.

Úgy.

De látott ám amonnan Istvánháza felől is, a Kopó Julis csárdája mellett egy bőrös szekeret, két sovány, vörös lóval, melyek, hogy megmutassák, miképpen ők is tudnak futni, csaknem mindig vágatva ragadják a szekereket le a völgynek, hogy az elszegényedett Ferenczi asztalából lett fuvaros közjük is vetette a gyeplőt, nehogy még jobban elszakadjon az oknélküli mérséklésben a haszontalan, ócska szerszám.

Kik ülnek a hátsó ülésen, hogy oly kétségbeesetten vackolódnak, mintha örökké akarnának élni? Tekintetes Közli József úr, a hírneves hármashegy-i ládász-historikus, új akadémiai jelölt, ócska könyv-gyűjtő, okmány-közlő, az újabb magyar tudományosság fölkent vidéki apostola. Fekete, cigány, kopasz fején most is ott fityeg a paraszt szalmakalap és belső zsebjei bizonyosan, hogy most is tele vannak a fővárosi öregebb és ifjabb, mindenáron olcsó hírre jutó tudósok kérő, sürgető, dicsérő leveleivel.

Hú barátját támogatja e veszélyes rohamban is, Magyarmegye és vidéke leghíresebb uzsorás-professzorát, Kál urat, ki ím, most is siet pénzeket kiadni, elhelyeztetni alkalmas jó magyar családoknál - amilyenek Magyarmegyében bőségesen vannak - és pénzeket fölhajtani, avagy váltókat prolongálni a legvirágzóbb gyümölcsötetés mellett.

Mily kibeszélhetetlen kára lenne az a tudománynak, a történelmi irodalomnak, a vándorládászatnak és még inkább az uzsorászatnak, ha e két férfiú most egy sarkon feldölné, vérző fejjel odavágódnék egy fatörzshöz, két drága agyvelő ott freccsenne szét a horgosi országúton. Szürke Sándor fogná ezt leginkább megsínyleni a fővárosban százkötetes kiadványai-ban, melyek minden valaha megtartott gyűlés jegyzőkönyveit, orációit, tószta-jait, vendégeit, borait, ételeit magukban foglalják - talán a magyar Akadémia költségén. De megsínylené a magyar nemesség, a mezei gazdák, bérlők tisztos osztálya, mely úgy rákapott a kölcsönre, a váltóra, e két madárfogóra, hogy a váltó-gazdaságban maholnap a legmagasabb helyet vivandja ki Közép-Európában.

Szerencsére a két rossz ló diadallal haladja meg az akadályokat s baj nélkül szállítja be Horgos falvába a két nagyérdemű férfiút.

- Hogyhogy, tekintetes urak? - kiált a Fekete Mártonék kapujából Sódar úr, a *nagy gróf komája*. (Lásd a Révai-testvérek kiadásában megjelenő *Jó könyvek* között.) Mi jó hordozza erre, ha szabad kérdeznem?

- Hát magát, barátom?

- Engem, tekintetes Közli úr? Éppen a legjobb!

- Csak nem valami új képviselőség?

- Vagy igen.

- Kinek a számára?

- Meglátjuk!

- Biztos?

- Mint a halál!

- Hát annyi van aládában, Sódar uram?

- De vagy ott még, tekintetes Közli tanár úr, egy öreg könyv is.

- Mutassa.

- Itt nem lehet.

- Hogyne lehetne. Hol van szállva?

- Én itt. Hát a tekintetes urak?

- Mi is ide tartunk, barátom.

- A méltóságra főispán úrhoz? Értem.

- Csak az édesatyjához.

- Nincs itthon.

- Megvárjuk. Csak forduljon be, Ferenczi.

A folyosón már disputált két-három ember. Köztük egy honvéd-örmester s a közel Várdomb városából Bartos Dezső úr.

Egy kövér, vastag asszony is be-betekintett a tyúkólba, disznóólba, kukorica-góréba, kertbe s ahova csak egy szemes asszonyság falun betekinhet.

- Mi a varjút szimatol itt a tekintetes úr? - ballagott a folyosóról nevetve a barátságos tekintetű, köpcös, barna honvéd-örmester Kál úr felé, ruhájára hajítva egy szalmaszálat, melyet éppen most húzott ki hosszú virginiai szivarából.

- Kérem - válaszolt foghegyen az elegánsan öltözött, szürkébe menő, őszes, középtermetű, de igen hetyke magatartású, fehérkalapos úr - honnan tetszik engemet ösmerni?

- Én, hogy honnan esmerem? Mindenünnen, ahol, amerre csak jártam - s harsogó kacajjal tekintett az örmester a többiek felé. - Esmerem a feketehegyi pusztáról, ahol az ispánt halálra tetszett borotválni...

- Csalódik, nem tudja, ki vagyok, én a várdombi katolikus VI. osztályú gimnázium görög- és latinnyelv tanára vagyok. Tessék.

Félig ferde arcát, piros-kék ajkait, finom varratú kesztyűit, újdivatú, drága angolszövetű ruháját, kicsiny, formás cipőit bemutatta Kál tanár úr a közönségnek.

- Esmerem Diófalváról, ahol a görög papot a csontjáig lerágta a háromszáz percentes váltóival. No, tessék. Esmerem a városból, ahol minden szegény hivatalnok irtózik öntől, de mert tele a tekintetes úr tárcája... hát minden éhes kutya megcsóválja a kalapja előtt a farkát. Esmerem a szegény Töltelék Pál élete sorából, akinek mind a két szeme megvakult a sok sírásban, a rettentő uzsora-kamatok miatt, aztán meg minden ceremóniákon ott térdepelt az úr a templomban és úgy imádkozott, hogy szegényember se különben...

Közli József úr karonfogta barátját s fülébe súgta, hogy: - Menjünk a paphoz, ott jó ebédet kapunk, később visszajöhetünk, akkorra bizonyosan itthon lesznek. De jó, ha a főispán hírt vesz róla, hogy már itt voltam. Hagyd el, ne szólj, az egy részeg.

- Nem részeg, uram! - kiabált a távozók után a katona - csak nem az urak szájaíze szerint való.

- Kik voltak ezek? - tudakolták az őrmester úrtól a többiek.

- Isten szabadítsa meg magukat olyan tudós görög professzor úrtól, aki amerre csak jár: végrehajtóval jár, meg váltóval, meg koporsóval. Engemet is berántott, az őrmester-pajtásom föbe is lőtte magát a nagy uzsorák miatt... hanem én majd megtanítom ezt a tudós szentet. Jött a szagra, mint az eb a friss vérre, jött a főispán öcsémhez, hogy egy kis parázs kölcsönt ajánljon, új lovakra, hintóra, kártyára, szeretőre. Ott leszek. Az ilyen rablót, beretva-gyilkost nem kurrentálja a törvényszék; az ilyen méregkeverőt nem fogatja el a vármegye. Erre nincs törvény, erre nincs sintér; az ilyen veszett kutyának még a templomba is bátorságosan be szabad szaladni. No, csak kerüljön errébb. Ösmerem azt a másik magot is, azt az őszödi cigány frájttert. Együtt járnak, egy kézre dolgoznak. No, jöjjön csak haza a főispán öcsém!

- Ugyan miféle reláción nevezi magát az úr a főispán, az én kedves öcsém bátyjának! Megtudhatnám-é? - állott a ketrec- és ólvizsgáló asszonyság piszkos, cafatos, barna szoknyájában, nagy, fekete kendőjében az őrmester elé. - Hallja!? Hüm.

- Hát meg akarja tudni az asszonyság?

- Meg.

- Nohát azon a reláción, hogy az én anyám, igaz, csak a mostoha-anyám, Fekete-vér volt, én meg, tetszik tudni: Ripcsák-vér vagyok. A bátyám kanonok, de elüldözött a nyelvemért. Most már hát én kérдем, ki légyen a tisztelt asszonyság?

- Én? Vérszerint való atyafia a főispán öcsém édesanyjának; azért, hogy az én nagyapám is Dohány-nemzetség volt, meg a Fekete Mártonné húgom nagyanyja is az Alsó-Dohányok közül származott, hanem az Alsó-Dohányok, Felső-Dohányok, Középső-Dohányok, Kis-Dohányok, Nagy-féle Dohányok mind csak egy törzsökről való Dohányok. Hüm?

- Mint a nagy fűzfa meg a kis fűzfa! Ugye, nénemasszony?

S a vidám katona barátságos tisztelettel ölelte meg a hatvan felé járó testes, cafatos asszonyságot, ki azonban kevésbe múlt, hogy a tolakodó embert odább nem lökte.

Ha nem tette, azért nem tette, mert a hivatalos fokozatok között az őrmesteri rang már mégis csinos, díszes állás s azonkívül Ripcsák úr nem is volt csúf ember.

Ilyen körülmények mindig enyhíteni szoktak a sértéseken.

- Nos, hát maga is rokon? - nyújtja kesztyűs kezét az őrmester úr a megszólított kis kurta embernek, ki levett kalappal ült a tornácán, de oly komoly, tiszteletet parancsoló tekintettel, mely rögtön elárulhatta, hogyha ez rokon, akkor igen előkelő rokon, dacára annak, hogy a kopottas, szegény ruhájáról bajos volna a legjobb szemnek is megítélni, hogy a társadalomban mily magas állást foglalhatott el.

- Nem, uraim! - sóhajtott inkább, mint felelt. - Ezt a kitüntető, nagy szerencsét nem adta Isten részembe, de igen előkelő családból származtam, historikus családból.

- Akkor aztán Közli József úrral gyűlik meg a baja!

- Az én őseim történetét egy Szalay, egy Horvát, egy Thúróczy, egy Bonfinius írta meg.

- Hát mit nyert vele?

- Fájdalom!

- A Ripcsákok történetét is könyvbe lehetne tenni, barátom.

- Én Bartos Dezső vagyok, ama Dezsők közül, kiknek egyike az oláh havasok közt Károly királyt mentette volt meg.

- De látszik! - nevetett jó kedvvel az őrmester úr. - Ilyen kurta emberben, mint az úr... engedjen meg, de rövidebb lábakat és hosszabb derekat, törzset még nem láttam. Viktor Emánuelet festik így. Aztán mindig ilyen tudósosan fésüli a haját?

- Így.

S egy gyűjtőívet mutatott elő számos plajbászos nevekkal.

- Bizonyosan professzor?

- Nem, fájdalom! (Az ívet még jobban kitárja, hogy akár olvasni lehet.)

- Pénztárnok?

- Ah, nem. (Az ív: *Néhai polgári cukrász Kakas Adolf elmaradott...*)

- Hát akkor?

- Csak nyugalmazott városi írnok vagyok, de egész életemet mások érdekeinek előmozdításában töltöttem el. Most is egy szegény cukrász árváinak ügyében fáradozom. Tessék aláírni, a legszentebb cél...

- Jaj, maga az a Bartos Dezső?

S most nevetett még igazán a vidám őrmester.

- Igen, én Bartos Dezső vagyok - fésülte még tudósabb formára a kurta férfiú szürke, tömött haját. Reménylem, csak a legjobbakat tetszik rólam tudni. Én mindig, ah, kérem, én mindig...

- A legszebbet, hogy majd meghaltunk neveltünkben a feleségemmel meg a gyermekeimmel, mikor a *Papmegyei Lapok*-at, egy borsodi önkéntes tisztjelölt barátom szívességéből tegnap olvastuk.

- Én rólam lenne az írva? S mi állt ott az újságban? Szeretném tudni.

Az őrmester kivonta belső zsebéből a *Papmegyei Lapok* legújabb számát, odaterjesztette a nyugalmazott írnok elé s fennhangon e címet olvasta:

»BARTOS DEZSŐ ÚR APRÓ ÜZLETEI«
Mulatságos, igaz történet

De már erre minden otlévő rokon, várakozó vendég az őrmester úr háta mögé nyomult, hogy nézze azt az igaz történetet, mely egy éppen itt lévő úrról akar szólni.

- Halljuk! - kiáltotta a volt csizmadia céhmester, Sódar uram. - Teljes életemben éltem-haltam a szép igaz történetekért.

Az őrmester, mintha napiparancsot akarna felolvasni, megpödörte vastag bajuszát, kifeszítette katonásan mellét s recsegő, borízú hangon még egyszer elején kezdte a dolgot:

»BARTOS DEZSŐ ÚR APRÓ ÜZLETEI«

Mulatságos, igaz történet

Írta: Találdki

»Az egész Várdomb városa területén nem volt olyan szép pont, meg egészséges hely, mint a Lóher utcában, az oláh templom mellett az a széles, gyepes térség. Itt is a kéményseprő háza előtti tágas szögletet tartom a legkiválóbbnak. Kertek, gyümölcsösök, nem messze a szőlőhegy s tetejében igazi koronával a lombos, sötét, kékes erdő. Hogy lehetett itt játszani a sok szegény csizmadia- asztalos- varga- szabó- és hivatalszolgafüeknek, leányoknak reggeltől estig.

A Holló mézszáros vén darabontja ott őrizte kora tavasztól késő őszig a juhokat, berbécseket a kaszárnya oldalában a gyepes parkokon; a vágottorrú flaszterező bolond kutya unokaöccse (de talán fia volt, csak nem merte a katonás feleségének bevallani) itt sípolt, dudorászott örökké, a malacok és baromfiak mellett; a szenes székelyek itt állottak meg jó vásár után a Pipás Lajos kocsmájában, hol mindent, ami rossz, meg régi: tisztességes áron kaphatott a szegény diák, segéd-tanár, kishivatalnok, elfelejtett prókátor, s bukott falusi bérlő. De a szomszéd kis falvak nemesei, papja, jegyzői is bejárogattak a barátságos városi képviselő úrhoz, egyházi tanácsos, közigazgatási bizottsági tag és számos egyletek vezértagjához. Mivelhogy a mai alkotmányos világban jó boron, sűrű ingyen vacsorákon az élelmes korcsmáros urak minden díszesebb hivatalt fütyülve elcsíphetnek a honoráciorok elől. Jól teszik, szemesnek a világ, vaknak az alamizsna.

Itt, ezen a pompás térségen játszanak mai nap is az utca gyerekei, fiai és leányai és korhely mesterlegényei, kiknek balzsam és gyógyszer ezer gondjaik közt a gyermekekkel való ártatlan játszadozás.

Segíteni kell az ifjaknak, helyes; mutatni a jobb fogásokat labdában, bakfüttyben és más népszerű játékokban, hogy legyen belőlük ember s majd annakidején meg tudjanak állani a saját lábaikon. S majd továbbat, ha úgy hozza az atyafiság, házasság, lehessenek országos képviselők, mégpedig hol az egyik, hol a másik párton, aszerint, ahol a kellemetes gyümölcs előbb zsendül, jókorább érik.

Sokan vannak a gyerekek, bizony sokan.

Az iskolák nem olyanok, hogy mindenkit befogadhassanak. Talán nem is szabad. Ez a templomok jussa lehet csak.

Mint a magas politikában, hogy vannak kiválóbb oszlopemberek, vezéregyéniségek: úgy vannak a gyerekek között is. Itt a Lóher utcában a Kakas Adolf cukrász gyermekei a zászlóvivők; Dolfi, ki egy pirospozsgás, eleven, szilaj, tízéves fickó, mezítláb, rongyos nadrágban, melyet egy szál alkalmas posztószél köt össze a felsőtesttel és Lenci, ki, ha valamivel kisebb is és barnább a testvérénél, hanem rongyosabb és erőszakosabb is jóval. Meglehet, azért, mivel neki már térdig érő atlasz-selyem (valamikor új volt az valakin) mellénye van, két gombbal és egy új hasadással.

Ez a két Kakas-testvér uralja a tért, tartja a sárkány madzagjait, üti legtöbbször a fejnagyságú labdát és ugrik legtöbbször a szép bakfüttyös nemzeti játékban. De ugyancsak ők kergetik meg legtöbbször a juhokat, malacokat is és ülnek legtöbbször a szenesemberek sovány, elfáradt gebéire, míg a góbék egy kis bizonytalan színű tokány mellett a Pipás Lajos úr deszkabódéjában vendégeskednek.

A hatalmat, a vezérszerepet cukorral, torta-morzsalékkal és süteménydarabkákkal sikerült megnyerniök. Övék is most a világ, a széles, hosszú utca, nekik lehet legnagyobbat kurjantani, mivel a cukor a gyerekek közt is hatalom.

Lehet, hogy látja, de lehet, hogy nem látja őket Kakas Adolf cukrász úr a Pipás városi képviselő, egyháztanácsos, közigazgatási bizottsági tag, szépművészeti bizottsági tag, közegészségügyi tanácsos úr korcsmájából, ahol Bartos Dezső...»

- Szemtelenység! Ez szemtelenség! - kiabált a kis ember, kinek egyik öse Károly királyunkat mentette volt meg az oláh havasok közt. - Rossz, rossz, tegye le azt a komisz újságot, nem ide való...

- De bizony halljuk, de bizony halljuk! - biztatta az őrmester urat az akkor már visszakerült Kál tanár úr, a tudós barátjával.

A kövér, cafatos asszonyság, úgymint Alsó-Felső-Közép-Dohány Rozália asszonyság is követelte, hogy csak folytatódjék ez a történet.

De mindenki ezt óhajtotta.

- Tehát - folytatá csakugyan az őrmester - »Bartos Dezső nyugalmazott törvényszéki írnokkal, a híres pohárköszöntő és szavaló kis Dezsővel iddogál, a teljes költséget természetesen a cukrász úr hordozván.

- Lajos bácsi! - int hosszú, fehér ujjával a cukrász, ki egy világosszőke, negyven felé járó, elsoványodott, köhögős ember, csontos orcáján két nagy piros rózsával, mely sohasem a tavaszt mutatja; redős, magas homlokkal és göndör, ritkás, szőke, hamvas hajjal. - Lajos bácsi, még egy litert. Éppen benne vagyunk a beszédben, hát egy kicsit ülünk még itt a kedves Dezső barátommal. Aztán különben is szeretem ezt a pülpösi bort, nagyon vág a kedélyemhez, mért, azért, hogy savanyú is, erős is, de keserű is.

A bort odateszik.

S a két ember suttogva összébb hajol.

- Nem ér az élet semmit... ah, semmit ebben az átkozott közösügyes világban, mint a nagy Csanády mondja, igen jól.

- Én is rég mondom ezt, bruder. De be is fejezem a torta-készítést.

- Hát azután?

- Nem fogok másikhoz. Pász! Gondolok valamit.

S mutatta a felakasztás formáját.

- Ah, drága barátom - tekingetett az ég felé a kis Bartos Dezső - én is azt tenném!

- Felkötnéd...

- Én a Dunának adnék előnyt! Szép pihenni a hullám karjaiban:

Nem fáj ottan többet semmi,

Békén lehet ott pihenni...

Igen, ha gyermekeim volnának.

- De miért akkor? - kérde Kakas Adolf polgári cukrász úr, különös hangnyomattal.

- Filozófiai oka van. Ah, de az én gyermekeim mind elhaltak s szerencsétlenségemre: természetes úton; most, ha megvolnának, tudod, Adolf, mit csinálnék?

- Ugyan?

- Megölném magamat, mert az élet merőben elvesztette előttem savát, ízét. Ha egy kivárandó perem a kúrián nem volna, rég ott szenderegnek, ah, de már porladnám a hullámok enyhe kebelén.

- Te nem ítéled el az öngyilkost?

- Nem, Adolf, mert ugyanis, ez a közösügyes élet nem élet. Hanem okosan kell véghezvinni az öngyilkosságot, az a fő.

- Hogyan?

S szegény cukrász fejében már megfogamzott az öngyilkosság rémítő gondolata.

- Feltűnéssel. Az apa agyonlövi feleségét, azaz hogy nem feleségét...

- Önmagát?

- Az természetes, hanem a gyerekei közül agyonlő kettőt, életben hagy egyet vagy kettőt, s annak a számára a felesége könyöradományokat gyűjt.

Égtek a szegény cukrász beesett szemei.

- De megfordítva is lehet - sietett vigasztalni a kis Dezső megsomorodott barátját.

- Hogy?

- Hozass még egy litert.

- Egy litert, Lajos bácsi.

- Nem lenne elég, öcsém? - veregeti Pipás úr a koldus ember vállait, abban a félelemben, hogy majd nem léssen, aki fizet. - A bor erős ám.

- Óh, tudom, de most nagyon jó beszélgetésben vagyunk, a legjobb helyt, kérem...

S úgy esedezett a szegény ember, hogy a litert odatennék.

- Hát hogy is, kedves Dezsőkém?

- Úgy, hogy kedves nőd ölné magát a Dunába a leánykáiddal, s te maradnál itt a két fiaddal. Ez szenzációt csinálna, én megverném a hírlapok nagydobját, gyűjtéseket rendeznék és...

- Hogy a feleségem pusztítaná el magát a két kis leánykámmal s én maradnék (- kapott talán az élethez a zavarodottfejú, kétségbeesett ember -) a két fiammal... mi?

- No, nálad már abban kicsiny haszon lenne, pajtás.

- Mért?

- Nők iránt nagyobb a részvét. Nőegyletek, gazdag magános úrhölgyek, írók, szerkesztők, országos képviselők, bankok, takarékpénztárak egy nőért előbb meg szoktak mozdulni. No igen, ez tény...

- Én, Dezső, óh, én örömet elmennék ebből a világból.

- Én is - bátorítá Dezső úr - ez a közösügyes világ... óh, pajtás!...

- Igaz, szentigaz. A mesterség nem megy, készen hozat le Schwarz úr mindent Pestről, fele áron, igaz, hogy minden kutyának való, rossz, avas is, penészes is, büdös is... de ha eszik és jól fizetik, mihelyt Pestről való! Én minek tanultam a szép mesterségemet, ha nincs mezőm?

- Jól beszélsz.

- Nem lophatok, mert a szegény iránt még a törvény is szigorúbb.

- Jól beszélsz.

- A gazdag ezreket lop, sikkaszt és kiszabadul, a szegény két forintért ott rothad a tömlőben.

- Jól beszélsz.

- Mire nézzem így a napot? Köhögök, pusztulok...

- Igaz.

- Senki meg nem szán...

- Igaz.

- Még a kórházba se vesznek föl, mert a vertereiket nem tudom ajándékozni, a doktor azt mondja, kutya bajom, a gondnok, polgármester nem fél, hogy a városra halok.

- Jól beszélsz. Még egy litert - súgja a kis ember finom nyelvcsettenéssel - Lajos bácsi, még egy litert. É n f i z e t e m.

(Hanem most már igazán nem hoz Lajos bácsi.)

- Mit tegyek? - halad odább a cukrász. - Az asszony mindegyre csak kér: pénzt, pénzt! De honnan? »Akárhonnan...«

- Igaz. Enni kell.

- No igen, de miből?

- Légy őszinte, Adolf, szívem értetek dobog. Te jól ösmersz.

- Mindjárt itt lesz a tél... majd belebolondulok. Fa nincs, ruha nincs, zsír nincs, kenyér nincs... az adóért megeshnek.

- Helyes.

- Az ágy neműmet elviszik, nem lesz, ahol becsületesen meghaljak.

- Igaz. Légy csak őszinte, szívem értetek dobog. Te ösmersz, Adolf.

- Az utolsó falat kenyér is elfogyott.

S a szegény, sápadt ember, a két kikéült rózsával, odább taszítja tele poharát, melyet rögtön át is vesz Dezső úr.

- Mondok valamit, Adolf.

S a kis kurta ember átszellemült arccal, az ég felé tekintve, honnan bizonyosan nézi őket a szegények, ügyefogyottak istene, imaszerű hangon így szól:

- Áldozd fel magadat!

- Hogy? - döbönt meg a rettenetes szó súlya alatt a kizöldült, beteg ember.

- Ha Ábrahám - folytatta Bartos úr hasonló szent, ájtatos hangulattal - egyetlen Izsákját föl tudta áldozni az Istennek, nemzete, hazája üdvösségéért: hát akkor egy hasonlót tehet ítéletem szerint a gyermekeiért... Mert tudni kell, Adolf, hogy az élet legnemesebb része áldozatokból áll. Óh, én mindenemet családomért, de több: nemzetemért, még több: Istenemért áldoztam föl. És most, fájdalom! semmi nélkül vagyok, csak ezzel a bolond jó szívemmel és önzetlen barátságommal. De aki jellemre, karakterre akar szert tenni, annak, Adolf, nem szabad visszarettenni az áldozatoktól. Különben, ha neked ez nehéz - egy cukrász, ha oly kitűnő is, mint te, az eszme e magaslatáig nem is igen tud fölemelkedni... akkor nem szóltam.

A nyugalmazott úrnok úr a legtudósosabban fésülte haját, mellén egybekulcsolta a munkátlanlanságtól kövér, puha kezét, és bölcselkedő tekintettel nézte a nagy boroskorsót, melyből a nyomorúság miatt nem ihatik az ember annyit, amennyit az egészség megkívánna.

- Én - hörgött, csuklott, köhögött a szegény cukrász - én, barátom, akár ma beleugrom a Dunába, nekem az kicsi fáradság, de azután?...

- Az az én dolgom fog lenni.

- Mi lesz a gyermekekből? Csak négy-öt esztendőöt kívántam volna még istentől, míg a fiúkat inasokká teszem s a leányokat valami varró-műhelybe beszerkeszthetem...

- Az nem úgy lesz. Ne búsulj. Tudod-e, mi történt a vén órással?

- Fölakasztotta magát. Attól se félek.

- De nem úgy, barátom. Az órás két fiát is maga mellé vette; tudod-e, hogy hárman lógtak, hárman? Én láttam.

- Én is. Teremtő atyám! Mégis borzasztó volt nézni a szegény vén embert két fiával.

S Kakas Adolf úr szédülve dülöng és rémülten gondol gyermekeire.

*- Nos, mi történt, barátom? Én aláírást nyitottam, hangot vertem, Hátul Farkas barátom cikket írt a *V i d é k*-be, *É r t e s í t ő*-be, *H a r a g*-ba, én is megnyomtam a pennát, fölraztam a nőegyleteket, hogy ne báloskodjanak, koncerteskedjenek, közvacsorázzanak, komédiászkodjanak, elég annak a fele - hanem itt a jó téma, vegyék szívökre a szegény elmaradott órásné sorsát. No, és mi történt? Sándor barátom egy kis haszonért ingyen nyomtatott cédulákat, gyűjtőíveket, mert az is fontos, hogy a kéregető ívek szépen ki legyenek állítva és nyomtatva - a mienk velin-papíron ment - és özönlött a pénz, ruha, bor, kenyér, pecsenye. Ez így van. Az órásné ma a fősvény Tili grófné selyemruhájában jár, akitől rendes körülmények között egy rongyos inget se kapott volna; a két leánya férjnél, jómódban. De csakhogy nem verekedtek értök. A fölvert részvét pompás szerencséhez juttatta őket.*

Kakas úr remények közt, bizonyos megnyugvással csóváltatta az elszáradt szegény fejét.

- Így megy ez, barátom, Pesten, Bécsben, Párizsban a világ minden jobb helyein. Óh, csak gyermekeim volnának!

A gyermekek labdája éppen beütötte az ablakot.

- Dolfi, te vagy? - kérdé az apa a szép, egészséges, piros gyermeket.

- Nem én dobtam be az ablakot, apám, a Győr Jóska.

S felkapta a fiú a hatalmas labdát.

- Jer, apám, üss egyet. Hagyok.

- Menjetek haza. Otthon leszek én is mindjárt.

Kicsordult a zavaros szemek könnyűje és gyöngé pirosság terjedt el a cukrász úr hervadt arcain.

A beszéd megakadt - az üres üvegeket otthagyták, Kakas úr alázatosan könyörgött Lajos bácsinak, hogy most csak az egyik litert fizetheti ki, hanem nemsokára másképp adja a jó Isten. Úton vagyunk.

A két jóbarát még a sarkig együttment. Dezső úr adott még egy csomó oktatást. Amint kifejezé: svungba akarta tenni Adolfot.

Azalatt otthon, a fösvény Mózsi mészáros bérházában, a kéményseprőékkal szemben, heves vita folyt a lakók között.

Künn ültek, mostak, varrtak vagy tereferéltek a mesteremberek. Három-négy asszony. Azt akarták eldönteni, melyik a legfőbb mesterség: a csizmadiaság, a fésűsség, kőművesség avagy a kalaposság. A cukrászné dühösen kitört e szép mesterségek ellen és a cukrászatot emelte a legmagasabbra.

Akkor fordult be Adolf úr. Láthatta, hogy egy jó nő mindenütt talál módot, hogy férjét védelmezze.

A vitakozó asszonyok elhallgattak, mert egy cukrász megjelenése, már akármit mondjunk: mégis szokatlanul meglepő és nagymértékben ünnepélyes.

Kakasné odabent fel is hozta a vita tárgyát és készen volt folytatni.

- Azt gondolom, Zsuzsi, én elmegyek - vágta el a disputát a cukrász.

- Hova? Kolozsvárra, Debrecenbe, Kassára? Biz az jó lesz.

- Nem, nem.

Mégis nem tudta kimondani: a Dunába.

- Te maradsz, fiam, a gyermekekkel. Tán így jobban megélték.

- Hogy maradnék, Adolf, elférünk együtt. A Duna fenekén is elférnénk.

Ah, jólesett ez a szó a csüggedni kezdő apának.

Szeretettel ölelte meg feleségét, és nyomorúságából megmaradt legnyájasabb mosolyával köszönte meg a jó, szép áldozatkészségét.

- Nem, nem Zsuzsi. Ti o d a nem jöhettek. Ti itt maradtok. Itt lakik apád, sógorod, itt vannak még lelkes, jó emberek. De úriasszonnyá teszlek, ne félj.

A cukrászné még nem unta meg az életet, az ő erős karjai még bírták a dolgot. Arra a szóra, hogy úriasszony lesz, felvidámodott. Gondolta: férje bizonyára Boszniába készül, ott most nagyon jól megy a világ. Hát hiszen menjen, a rációk nagyon szeretik az édességet. Itt Várdombon az emberek, még urak is, csak hagymát esznek, meg szalonnát. Borzasztón el-parasztosodtak. Torta, finomabb cukorsütemény csak a zsidók asztalára megy. Azoknak meg az idevalónál fáinabb kell.

Hamar kisuhant a cukrászné s most már tíz okkal több oka volt állítani, hogy a cukrászat többet ér egy polgármesterségnél.

Nyikorgott tovább a cukrászat vasalatlan szekere. Adolf úr, mint a nagy útra készülő ember, mindent a lehető jó rendben akart hagyni. Irogatott. Nagy, olvasható betűkkel fölírta: T a r t o z á s a i m.

Azok bizony szép summácskát kitétek.

Hanem majd a dámák, a lelkes, jó dámák...

Naponként több ízben is találkozott Bartos Dezső úrral, kiben valósággal a legbecsületesebb szívet találta.«

- Az ám, a gazember! Ahol megy a Láng Dávid korcsmája mellett - törtek ki a rokonok.

- Hallgassunk csak, atyafiak! - csitítá őket Ripcsák úr. - Mindjárt vége lesz.

Folytatta, de növekedő elszomorodással, ami egy vidám honvéd őrmesternél különösnek tetszett.

- »Leszámolok veled - hangzott az elbeszélés - leszámolok veled, gonosz élet! - sóhajtott föl napról napra keserűbben Kakas Adolf úr. - Nem hagyom, hogy a fiaim is ily nyomorban éljenek, mint én. Maradjon a feleség a két kis lánnyal, én a gyerekekkel indulok. A részöket jutassa Isten a hátramaradóknak.«

- Teremtő Isten - tört ki Dohány Rozália asszonyság - az ám a jó férj! - Dohány Sándor úrra gondolt, aki bizonyosan a kis ujját se vágatná le a famíliájáért. - Ritka a jó férj! Hejh, ritka!

»Egy alkonyaton - szép szombati este volt - Bartos Dezső úr kihívta Kakas urat.

- Nos? Hát?

- Van csolnak, Dezső?

- Béreltem, ki is fizettem. Elfértek benne jól. Csak, ahogy mondtam, azonmód vidd keresztül az ügyet. A hősnek nem szabad remegni. Csak nekem volnának gyermekeim! Ah, ah! Majd mutatnék én példát...

- Nem félek. Bízhatol bennem.

Kakas úr néhány perc múlva maga mellé vette két fiát s lecsalta őket a Duna felé, hogy a szigetben vadgalambfiókákat tud.

Istenem, mely gyermek ne reszketne a vadgalambfiókákért!

Örömujjongással fogadták a fiúk a megszólítást s alig várták, hogy a fészek alá lopakodhassanak.

A ladik ott állott a parton, a Fejlesztés Pál asztalos kukorica-földje végén.

Hogy ugrottak bele a fiúk. Ilyen tiszta, ártatlan gyermeki vidámságot még a jó ég is örömmel láthat.

Suhant a ladik, de közben-közben egy-egy nagyot libbent.

Laci kacagta, de Dolfi kiabált:

- Papa, most mindjárt felborulunk. A kis tanító is itt fulladt a vízbe.

Egy szót se szólt s szegény ember, csak nézett a fűzfák közé, hol a homályos törzsek mellett egy nemes férfialakot látott, a Bartos Dezső úr alakját. Most is le volt véve a kalapja, hogy tudós fejével, komoly, Istenben bízó arcával bátorságot öntsön a csüggedező cukrászba.

Óh, nincs hát elfeledve, elhagyatva az ember még a halál révén sem. Aki ragaszkodik hozzánk, az részvétét még ott sem tagadja meg.

Ím, a jó barát, hogy utolsó útjára elkészítse a szegény Kakas Adolfot - hogy integet a kezével, a kalapjával, mint a nyugodt hajón távozóknak szoktak a partról »Isten hozzád«-ot integetni.

- Jaj... jaj!...

S a felfordított ladikot elborította a Duna sebes forgása.

Még azon éjszaka, éjjéltájt, kifogták a két gyereket - egymásba kapaszkodtak - s az apát, kinek kezei imára voltak kulcsolva, bizonyosan az ide túl maradt kedvesekért.

Özönlik a nép, gazdagja, szegénye.

Ehol, még a fősvény mészáros is küldött egy kéregszáragságú marhanyelvet, hogy dicsérjék: mégis csak jószívű az a Mózsi!

Itt a tanács - most van segedelem.

Itt a nőegylet, az árva-egylet, gazdasszony-egylet, munkásegylet, iparosegylet, dalárda, tűzoltó-szövetkezet, a műkedvelő társaság elnöksége, itt van a grófnő - maradt még egy jó ócska selyemköntöse. Itt a fukar polgármesterné, hogy a cukrásznét - megcsókolja; itt vannak a boltosok, hogy a két kis leányt ellássák gyászköntösnek valóval; a hosszú Pulay vigyorogva hirdeti, hogy az ő temetkező-egylete fog szerepelni - ingyen temet, csak a bátyját kiszorít-hassa; ott van a szerkesztő s már ír; ott fontoskodik Hátul Farkas s beszéli, hol fog cikkezni s mily mennydörgő hangon fogja fölírni a kedélyeket - az egész város részvéte, kiabálása, kéztördelése ott van.

S ennyi ember között sírva, fuldokló zokogással Bartos Dezső úr, hogy szeretett barátja... jaj, jaj...

- De miért nem szólt nekem? - szólt a legnagyobb uzsorás a megyében: Káli tanár úr, a görög literatura és magyar költészet tanára. - Három pár cipőt adtam volna neki...«

Itt mindenki nevetve fordult a rokonok, látogatók közül az éppen jelen volt tanár úrhoz s Ripcsák Sámuel úr megígérte ott helyt, hogy ha ez a két úr innét rögtön el nem takarodik, hát akkor a plébános úrtól azonnal elhozatja, vagy elhozza a *Pesti Napló*-t s onnét elolvassa ennek a két gazembernek az élete történetét. Mert ott le van írva, hogy micsoda két jómadár ez s hogy él ez az emberek bolondságából s hogy ülteti fel ez a két semmirevaló a világot.

A derék őrmester hihetetlen gyorsasággal nyerte meg a szíveket; a rokonok, mint egy tútorhoz, úgy ragaszkodtak hozzá - s a két úr, bár, mint minden szerencsés, pénzes úr, számba se vette a bolond katona lármáját - mégis meghallotta volna a *Pesti Napló* történetét: *Közli Józsefekről*, ha ím, éppen egy hintón közel a faluhoz, nem ballagna Fekete Márton úr a kedves családjával.

Most már tehát más dolgok fognak következni.

Gondolom, a távolról jött kedves rokonok bemutatásai, ölelkezései, csókolkozásai, nagy dicséretei, az Isten jósága, megkülönböztetett szeretete...

- Meg is érdemelte Márton bácsi, meg; úgy áldjon meg az Isten, ahogy tiszta igazat szólok! - törülgeti majd szemeit a testes, cafatos Dohány Rozália asszonyság. Egészen, mintha már látnám.

AZ ÖREG FEKETE MÁRTON CSAK EGY HAJSZÁLBAN MÚLIK, HOGY NAGY EMBER NEM LESZ

Ilyen társaságban, ahol egy részeg, bolond katona összevissza beszél mindent: becsületes, tudós ember, én is azt mondom, hogy helyet nem foglalhat.

- Menjünk - ölelte át Közli József úr Kál urat, a görög irodalom tanárát - a főispán úgyis csak ha holnap ilyenkorra kerülhet errefelé. Átmegyek, de átmegyünk Bende Béla grófhhoz, tanítványom volt valamikor, rossz tanuló, de gazdag és lehetnek hasznavehető unikumai, okmányai. Neked meg lesznek ott jómódú gazdatisztek. Beajánllak. Lehet a papoknak is egy kis kölcsönt adni, gabonára, borra, ökörrre - előre. Menjünk!

S úgy eltűntek a lármában, hogy a szájas Ripcsák figyelmét teljesen kikerülték.

De jöttek valami katonák is a szomszéd német városkából; no Ripcsáknak s az asszonyságnak sem kellett több. Egy perc alatt maga maradt a folyosón Sódar Pál úr.

Szép, fiatal honvéd-huszárok poroszkáltak a falu főújtján, katonai szabály szerint minden udvarba betekintettek, még ahol csak öregasszonyt találtak is; láthatta Sódar Pál úr, hogy őt is nézik, de mit Sódar úrnak a katona, abból csak katona lehet. Az ő eszében más jár.

Senki az egész csinos, tiszta telken. Egyedül van.

Sovány, ráncos arca hirtelen eltorzul, rongyos kalapját maga alá gyúri, tarisznyáját előrébb fordítja s nevetve, de mely nevetéshez kicsordulnak a könnyei - egy szennyes könyvet húz ki a kenyér és hagyma mellől.

- Akasztófárávaló cudarok!... Azért is, ha a méreg megöl is benneteket, Fekete Mártonból... azért is...

S ki tudná hányadikszor, a *Jó könyvek* 38-ik számát olvassa. A saját történetét - titokban, mert mégis szégyenli az ember, ha valamely lelketlen éppen azokat beszéli el róla, amiket még a korsójának se mondana el okos lélek.

- Azért is, majd meglátjátok, hogy Fekete Márton, a főispán apja... Cudarok! Ilyeket írni, könyvbe tenni a becsületes emberről, tisztesség ez, becsület ez? No, megálljatok!

S kopasz homlokán kidagadnak az erek, kócos, ősz szakállát fekete, csontos ujjjaival gubancokba szedi, széles mellén foszlányokba szakadozott, sötétzöld mellényét hol kigombolja, hol begombolja, mintha sajgó szívét ezáltal csöndesítené valamennyire s olvassa olyan mosollyal, hogy a gyilkos is megszánna szegény nyomorultat, olvassa:

*»Sódar prókátortól prókátorhoz járt. Azt is megtette, hogy átállott a másik pártra. Hanem ott más volt az elnök. Szegény, koldus ember, meg bolond ember sehol se kell. (- Majd megmutatom, hogy kell! - dűnyögi közbe.) Innét is átcsapott egy másik párthoz (- hát átcsaptam, no, kutyák, hát aztán, hát ti nem csaptok? - morogja), az antiszemitákhoz, akik a gazdag zsidók javait akarnák felosztani. A zsidók most még az utolsó kaptafáit is ellicitálták. (- No, ki is fizetlek érte benneteket, jordányok!) Sódar Pál kihúzódott a temető mellé (- hát aztán, cudarok?) zsellérházba. És pöröl. (- Pörölök, amíg a vállaimra nem szedhetem a bőreiteket!) Olyan rajta a ruha, hogy száanalom. (- Ehhez is kinek mi köze? No bizony!) Borzas, meg-
őszült (- ez is baj, hm?) és gyűléseket hív, de amelyeken senki sem jelenik meg. (- Ez sem igaz, a múltkor is öten voltunk, még a doktor is ott volt.) Fáklyászenét akar adni az új jelöltnek, de a fáklyászenét betiltják (- adhatnám csak nektek, cudarok, bezzeg, hogy... azért sem!) s őt magát is becsukással fenyegetik... (- Nem félek.) Gyermekai szerte, ki tudná, hol! A szép kőházak idegen kezekben. A mesterség nem is kell neki, de nem is igen megy, mert egy szegény,*

bukott ember munkáját ritkán veszik illő áron... (- Elég szégyen!) Faluról falura jár (- tán nem szabad), az úri udvarokba, követ-jelölteket keresni, hogy ő a híres Sódar Pál (- én vagyok, én) s neki csak éppen egy szavába kerül, hogy Hegyvár azt válassza követül, akit ő akar (- mert megmutatom, hogy most kit választ éspediglen azért is antiszemita programmal. Azzal, azzal.) Hanem azért egy-egy pohárka pálinka után mégis csak odább tologatják...»

- Azértse tologatnak.

Összegyúrta a könyvecskét s betolta a tarisznyájába a nagy piros hagymák mellé, s mint egy hatalmas kortes, kiegyenesítette a meggörbült hátát.

Nem is hiszem, hogy ne látta volna maga előtt az összegyűlt temérdek választót, mert olyan merőn nézett az almafákra s a szomszéd kerítés akácfáira, hogy ok nélkül az ember olyan határozottan dolgokra nem néz.

- Hanem, majd kitologatlak én titeket az országházból, ebadta hazaárulói... jóféle igaz emberekkel. Jöjjön csak Fekete Márton...

Kétszer se mondhatta, mert ehol, befordult ám a Fekete Mártonék hintaja, azaz a jó Sárga Fülöp úr hintaja.

- Tekintetes Fekete Márton úrhoz legyen szerencsém? - fogadta, majdnem mint házigazda a tornácából hajadonfőn kilépő Sódar Pál a Fekete-családot, úgymint: férjet, nőt, leányt és fiút, a Ferencet.

- Igenis - felelt az úriasan öltözött Feketéné férje helyett, ki, amint látszott, nem tudta, mit szóljon arra a szép megszólításra.

- Különös szerencsémnek tartom, hogy hazánk egy oszlop-emberét így szemtől-szemben tisztelhetem. Én vagyok Sódar Pál.

Úgy kellene, hogy az emberek erre így feleljenek:

- Jaj, de örvendek, ugyan minek köszönhetjük ezt a nagy szerencsét, hanem ha az emberen rongy a ruha, s ehhez még van is egy kis veszedelmes híre, s inkább olyat mutat, hogy kér, mintsem, hogy talán adna: akkor a fogadás másképp szokott kiesni. Másképp!

Csak himeltek-hámoltak Feketéék, s hagyták, hogy Sódar Pál úr beszéljen. Az meg élt az alkalmatossággal.

- Testi-lelki barátom, komám a nagy gróf, a híres gróf Adomveszem Gábor, tetszik ösmerni? Hogyne. Vezérférfiú. Csak úgy hívjuk egymást: Komám, pajtás, brúderka. De céhmester is voltam, hanem, lemondtam, nem győztem. A haza foglalt el. A szent hazának akartam áldozni minden időmet. Mikor komám, a nagy gróf elsőben hívott fel, hogy foglaljam el a hegyvári pártelnökséget, igen, sokáig voltam az ellenzék elnöke, hát Hegyvár polgárságának színe-java előtt ilyen beszéddel *üdvözöltetem*: Sódar Pál igen tisztelt barátomat ezennel felhívom a nép nevében, hogy félretéve minden kislelküségét, aggodalmát: álljon a haza szolgálatába. Vegye át az elnökséget, vezesse a várost; Isten megáldotta javakkal, gyermekekkel, tegye magát méltóvá a haza hálájára. Aki első embere lehet a városnak, akit a fél ország ösmer és tisztel, annak hivatása van, annak kezébe nem a tű, nem az ár, hanem igenis, kimondom, kedves Pál barátom, annak kezébe a vezérpálca való...

- Igenis, tisztelt barátom, tekintetes Fekete Márton úr, én ilyen beszéddel *üdvözöltetem*. S hogy ez tiszta igazság (- itt kihúzta a nevezetes könyvet tarisznyájából, s a kérdéses helyre bökött) tessék, itt áll a beszéd szóról szóra, nyomtatásban.

S két kezébe szorítva, mint két erős csíptető közé, felmutatta a beszédet, de csak a szép beszédet.

Se Márton bácsi, se Juci néni nem igen értettek ugyan a betűhöz, de ott volt Évike is, meg Ferenc is. Azok elolvasták, s most már látni lehetett, hogy a dolog nem tréfa.

De lett is mindjárt több becsülete Sódar Pál úrnak.

Főképp Feketéné érezte meg, hogy ebben a Sódarban itt egy nagy ember áll.

Betértek a belső szobába.

Falusi emberek nem veszik éppen a ruhát, hiszen a bibliából többször olvasták, hogy Krisztus urunk s az apostolok, évangyélisták minő köntösben jártak-keltek. Jobbadán szinte mezítláb.

Sódar Pálban is örömet fölfedezték az új apostolt.

Bort a pincéből, kalácsot a ládából, mert Istennek hála, hoztak a nagy ünnepélyről, s egy kis hideg sültet is juttattak a terített asztalra.

Fekete Márton beült a vendég mellé. S nem bánta, igazán nem bánta, hogyha már a fiát Isten ő szent felsége így fölemelte, hát ő maga is legyen valami, teszem azt, követ.

- Nekem, kedves, tisztelt barátom - iddogált vígan Sódar úr - csak egy szavamba kerül, hogy Hegyvár lecsapja a pecsovics követjeit és válasszon olyan hazafiakat, kiknek a szívük, lelkök gyémánt. Ilyennek találom én tisztelt barátom uramat, tekintetes Fekete Márton uram. Bizonyos, hogy meg lesz; választva. Szép lenne, ej, édes Istenem, de szép lenne: né, a főispán úr öméltósága a fősóházban a grófok között, mert a főispánok csak olyanok, mint a valóságos grófok, de úgy van; nos, tovább, a kedves tisztelt édes ura-atyja, Fekete Márton barátom pedig az alsóházban, a képviselők házában lenne.

- Jaj, jaj, sok volna - sopánkodik, de igen jó kedvvel Feketéné, ki a világért le nem vetette volna magáról az úri ruhákat - sok volna.

- Hogy volna, lelkem, drága jó tekintetes asszonyom - ugrott fel egy tele pohárral Sódar Pál. - Azért is ezt a poharat ezennel az új hegyvári képviselőre, tekintetes Fekete Márton tisztelt barátom, uramra köszöntöm, akit, hogy a felséges Isten sokáig ne éltessen, abból ugyan semmi sincs. Éljen, éljen a haza, éljen az én pártom, a mi pártunk és vesszenek a honnak árulói, gaz ellenségei!

- Vesszenek! - kiáltott tele torokkal a kemence mellett Ferenc, fekete nadrágban, a meghalt káplán nadrágjában ugyan, de őszinte parasztos módon: ingujjban.

És ezzel Ferenc öcsénk is szerepet kapott.

De hogy meg is változott ez a derék ifjú ember, s olyan hamar.

Eddigi félénk tekintetét bátor magatartás, kajla, lecsüngő vereses bajuszát jól kikent, pedert, kacskaringós huszár bajusz váltotta fel. A szürkés-kék szemei úgy villognak, mint aki mindjárt beszélni akar és haragosan, hogy lesz valakinek!, a kezeit, mint az urak, mikor beszélnek, összevissza hányja, veti; a kis gömbölyű, kövér állát előre tolja, s a fogaival - mint valamely pohárköszöntő - szinte vicsorít.

Ember lett, hogy a saját édesapja alig ösmerhetne reá.

De bezzeg ráösmer az édesanyja, aki nem győzi magában eleget mondogatni: hej, ha Ézsau is egy kicsit jobban odatekintene az úriasszonyok felé, mikor azok majd, hogy be nem nyelték a nagy szemekkel - de talán annak Isten tudná miért - asszony se kell soha. Hej, Ferenc, majd helytállana az.

S Feketéné egészen belemerült a fia nézésébe, s alig hallott a sok szép beszédből valamit, amiket Sódar úr pedig ugyan cselekedett.

- Ne hagyjuk a hazát, kedves Ferenc öcsém - így rontott sok panasz, vád és méltó kifakadás után Sódar úr a fiúra - jöjjön közelebb, ide mellém, üljön, ki tudja, nem ülünk-e ott egyszer egymás mellett az országházban, hogy megtanítsuk azt a sok pecsovics hazaárulót?

- Hm - nyögött a fiú és rángatta a vállait - szeretném...

- Csakhogy előbb a tyatya - mosolygott a legjobb reményekkel a képviselőárus polgár - előbb a kedves tekintetes urat köll oda szerkeszteni, mert, amint a nagy gróf komám olyan sokszor prédikálta nekem: csúnya világ van ám odafönn!

Hogy meregette szemeit a fiú, aki Ősz Ádámtól s az öreg nemesektől és némely hivatalvesztett uraktól kemény dolgokat hallott az odafenn való szomorú uraktól s meg volt nyerve a hazának.

Úgy érezte ifjú szívét a legény, hogy azonnal vasvillát ragadva is kész lenne, ott, ahol olyan csúnya állapotok vannak szétütni. Hiszen falun, ha bánatnak valakit - minden becsületes ember ott terem, s hát az országházban ne lennének tisztességes emberek, akik a sok gonosztevőt onnan kilódtánák?

Tiszta, világos látásával úgy képzelte a fiú, hogy az országház is csak olyan lehet, mint egy nagy, nagy csárda, vagy hát a hármashegy nagy vendéglő, ahol néhány *csakazértis* kevély Fikom Pista, vagy Iszom Gyuri mindig csak a maga nótáját akarja muzsikáltatni, akiket aztán a becsületesebb rész végre is alkalmasan helybenhagy.

Ifjúi karjaiban feszültek a ruganyos erek; széles, domború melle járt-kelt a harag és bosszúság miatt és kereste a kerítést, hogy hol ugorják át és hogy teremhessen ott minél előbb az istentelenek megtanítására. Ilyen ember lett hamarosan Ferenc a sok hazafias panasz után.

- Lelkem Pálom - iddogált Sódar úr és fejtegette a dolgokat lelkiismeretesen - hát édes jó barátom, mert csak így titulált a kedves gróf komám, ne hagyjuk a hazát...

A fiú pirult és szégyenkezve érezte, hogy a haza bajban lehet és nem tesznek arról. Forgatta, mozgatta a fejét; már csak az, hogy a bátyja főispán, őt arra sarkallta, hogy tegye meg legjobb kötelességét.

Ez pedig nem lehetett más, mint sok fiatal új követünknel is: a vasvillával megjelenni a gonosz csontok megfékezésére.

- Nagy veszélyben van, híznak az urak odafönn erősen, építik a miniszterek a mennykő tornyos palotákat a nép véréből, a szegény zsírjából... ne engedjük! Építsünk inkább mi magunknak. Nyújtsuk ki a kezeinket, nyissuk ki a szánkat, néma gyereknek anyja sem érti szavát. Ez a kis bor duflán visszakerül, ha nem fáradunk ki a lelkes kiabálásban...

- Hogy kerülne - mormogá Fekete Márton bácsi - nem adjuk ezt kölcsönben, eredj Évike, hozz föl a fülkösiből. Istennek hála, borunk, búzánk, kenyérünk, egy kis zsiradékunk csak van még. Igyunk, barátom, nem kell azt megfizetni.

Nevetett Sódar úr, hogy nem értik egymást, de azért elhagyta, csak hadd jöjjön az a bor, mentől több: annál jobb. A szomorú szív hadd gyógyuljon.

Nyílt az ajtó, léptek be a visszakerült vendégek: Dohány Rozália asszonyság, két hasonlóan rongyos, de fiatalabb rokon fehérnép és Ripcsák Sámuel úr, az őrmester.

- Jaj, aranyos lelkem, Jucika öcsém-asszony! - szökött Dohány Rozália, falusi rossz pálinkától gőzölgő szájjal, kiveresedett, égő képpel, nagy fekete kendővel, mely főt, nyakat, hízott lusta vállakat elfed, a tisztos polgárnőre - jaj, nem tudtam nyugodni, azt mondtam, ha térden csúszom is, úgy elmegyek, csakhogy az én főispán öcsémet megláthassam, akit az a kegyelmes Isten a Dohány- Fekete- meg a Kondor-familiából úgy kiemelt a mi örömünkre, sok irigy

kutya truccára; azt mondtam az uramnak meg a fiaimnak, meg a Juliskámnak: meghalok, tudom, ha a kedves, drága öcsémet meglátom, de nem bánom, csak megcsókolhassam (- amellet azonban már ráért nézni vizsga szemekkel a borosüvegeket és kalácsokat és hideg sülteket) - jaj, te Jucika, micsoda szép úri dáma lettél, kész úriasszony, azt se gondoltad volna, tudom, mikor a kukoricát kapáltuk Méhes Gergelyéknél, meg a gubacsat szedtük az erdőben a Lamm Fülöpnek, jaj, jaj, de csak nem is tudok hova lenni örömben. A mi familiánkból főispán, méltóságos úr, no, most állj a fejed tetejére, kevély Orosz Pali, most harapd az ujjadat, büszke Méhesné, akinek a fiaiból csak egy mester se tudott lenni. Ehol, az öcsém meg főispán, mint a Széchenyi gróf. De hol van, hogy egyem meg.

S oda dülöngött Márton bácsihoz, akit úgy összevissza ölelt, mint egy tele almászságot, amit ajándékban kapott, s most nem tudja, hogy hogy is emelje el. Csak forgatta a jó embert innen is, túl is, csókolta, veregette, tapogatta, cirógatta, egyre mondogatván: - Jaj, Márton bácsi, ki hitte volna ezt, mikor maga énutánam járt. Mindig bolond a leány, sohase tudja, honnan tekint reá a szerencse! Ki vett el engem, a szép Rózikát, a Dohány Rózit, nem ez volt a nevem, mi? Márton bácsi, mondja? Nem gyalázom az uramat, de hogy egy gazember, egy semmirevaló, aki most is azzal az ocsmány Kudarnéval trafikál, azt megmondhatom. No, Jucika, te jól jártál, jól imádkoztál, nem úgy mint én, bezzeg!

Aztán a két fiataalt, Ferencet és Évikét vette munkába Rózi néni. Azoknak is kiadott mindent, amit csak lehetett, hogy Évike egy grófkisasszony, Ferenc meg, akárcsak az új harsányi mester, a kománk. A világra az a vereses kondor haja, az a hamis kék szeme, az a csókra termett piros szája.

No, Ferkó, ha tebelőled valami vén, gazdag úriasszony nagyságos urat nem csinál, hát akkor... majd mit mondok, akaszd föl magadat. Itt a szerencse, öleld meg, de igazán, hogy az Isten mindent egy helyre is ad!

És sírt, átkozódott, hogy neki milyen rossz gyerekei vannak, pedig a csillagokat rájuk ragasztotta volna, mert örökké ott evett-ivott náluk amennyi pap, rektor, jegyző, meg aki csak Harsányon lakott s mégis, mi lett a három gyerekből!

Hanem, itt a főispán öcsémuram. Csináljon belőlük azt, amit akar, ő rábizza. Nagy csontos, talpas, bajszos legények, azokból akár főbírákat faraghat. Tudnak írni, olvasni, de milyen táncosok, milyen énekesek. Jaj, Márton bácsi, milyen leányuk van. Évike, Évike, tégedet gróf vesz el.

S lett Évikének nemulass. Ahány csókot kapott: az a kedves vőlegényétől is elég lett volna.

Nagysokára került a sor a rokonok után a honvéd őrmester úrra, Ripcsák Sámuelre, csak akkor, hogy az asszonyok kimentek ölelkezni.

Nem volt ösmeretlen Sámuel, ritka vendég sem, mert Feketéék tudták minden körülményeit.

- Igyál, Samu öcsém! - kínálgatta Márton bácsi a most keveset beszélő s hirtelen elkomorodott katonát.

- Nem voltál benn a tisztességtételen a városban.

- Nem.

- Mért? Ugyan volt derendócia. Étél-ital, de mennyi!

- Utálom a sok hamisságot, bátyám.

- Hm!

- Sok a gazember, a talpnyaló.

- Tudja Isten.

- A sok csavargó, éhenkórász, kutya, holló, varjú, amelyik megy a prédára.

- Igyál, Samu öcsém, igyék, Sódar barátom.

Ripcsák föl-fölráncolta homlokát, s mintha valamelyik foga fájt volna, sehogysem találta a helyét. Hol egyik, hol a másik képére támaszkodott, s méregette növekedő haraggal Sódar Pál urat, ki nem tudott most olyan szépen szavalni a hazáról és a hazának ezer vérző sebeiről, mint addig, míg ez a katona oda nem furakodott közéjük.

- Hát, hogy állanak most a hegyvári dolgok? - kérde Ripcsák úr éles, gúnyos hangon, virginiaszivarát kényesen tartva fogai között. - Halljuk.

- Azok a legjobban állanak - válaszolt alázatos nyájas képpel Sódar úr, olyan rimánkodó szemekkel, melyek semmit sem kértek mást, mint ezt a csekélységet: Barátom, ne elegyedjék most maga az én dolgomba, hagyjon engem csöndesen munkálkodni, hiszen nekem is élnem kell, ha engem lecsaltak, mindenemből kifosztottak, valamihez csak nekem is kell nyúlnom. Örmester úr, menjen most innen, Isten megáldja. Ha ismer: hallgasson, nekem is élnem kell.

Ripcsák úr nem ment, hanem a gonosz, lelketlen szájával készült a szegény Sódar Pál ellen.

- Ki lesz a követ? Halljam. - (Óh, milyen durván tud némely ember beszélni!)

Sódar úr odanézett tekintetes Fekete Márton úrra és szerette volna, ha Ripcsák öcsémmel valahogy megérthetik egymást.

Hisz mért is ne lehetne két embernek egymást megérteni?

- Itt éppen most beszéljük tekintetes Fekete Márton úrral, az én tisztelt barátommal, és a kedves öcsémmel itt ni, hogy a szegény hazának egészen becsületes emberekre volna szüksége. Igen vérzik...

- Halljuk odább.

- Hogy milyen szép lenne, ha teszem azt: a felsőházban ott ülne a kedves méltóságos főispán úr, az édesatyja pedig az országházban, aztán egy kézre dolgoznának. Nyomnák a sok ellenséget.

- Hát van magának sok ellensége?

- Nekem? Én élhetek, de... a haza... a haza, örmester úr, igen vérzik!

S a koldus-öltözötű ember, mint a megtámadott haza védője, szilárdabb állást foglalt az asztal mellett.

- Csak azt mondom én magának, Sódar uram... ej, mégis, nem bántom, akinek a kezeiből Isten maga szedegette ki a védelmező szerszámokat: az már levert ember, az olyat én meg nem rúgom. Menjen innen békével, a haza talán egyben-másban beteg: de csizmadiadoktorokra mégse szorult. Ha magát egy-két semmirevaló próféta koldussá tette, tanuljon a maga kárán, s azért, mert a maga háza leégett a gondatlansága miatt: ne akarja leégetni a más házát is. Én szánom, sajnálom a szerencsétlent, mert Isten ma engemet, holnap mást választ ki, hogy megmutassa rajtunk hatalmát a porig, de azt mellbe taszítom, aki engem bolonddá akar tenni. Menjen, Sódar uram, vissza, ahonnan jött, árulja a portékáját, ha akad rá vevője, hanem itt, ezeknél a becsületes embereknél, tudja, többet meg ne lássam.

Ripcsák úr fölkelt, s katonásan odakiáltott Sódarra:

- Avanti, előre. Induljunk.

Szegény Sódar Pál mit tehetett egyebet, még egyet ivott, kettőt-hármat falt és tisztességesen, minden hengegés nélkül, ami a koldushoz legjobban is illik - a Fekete-famíliától elkövetkezett.

- Jaj, Samu öcsém! - csóváltatta Fekete Márton bácsi a fejét - mit tettél ezzel az emberrel, hiszen ez jóban járt.

- Tudja - szorította ökölbe izmos kezeit Ripcsák Sámuel úr - azokkal a sastollas, atillás, sarkantyús, csokolódzó urambátyám, uramöcsém, elvbarát, honfitárs-féle gaz csalókkal is ezt kellene tenni, akik a legförtelmesebb munkát, a lélekvásárlást űzik, akik betörnek, beszemtelenednek minden becsületes ember házába s a haza szent nevével addig kufárkodnak, míg pénzen, boron, fenyegetésen, hazugságon, hízelgésen meg nem vásárolták az embert a maguk vagy a gazdájuk számára. Ma csokol, holnap már nem ösmer; ma ígér, holnap már exequál; ma barát, holnap halálíg ellenség; de az ő zsebe a haza kontójára tele van; ő beleül a fényes hivatalba s a hazát ott egye a tűz... Ez az ember ki volt, majd megmondom: a nagy gróf komája, annak az országbolondító, világcsaló nagy koldus grófnak a komája, aki száz meg száz embert tett már ilyen koldussá. Ő maga pedig gazdagszik, házat épít, erdőket vásárol, lovakat vesz és ötlovas hintón jár az együgyűek pénzéből, véres verejtékéből, utolsó betevő falatjából. Ez a nyomorult is az ő *keresztfia*: Sódar Pál. Gazdag ember volt, házai, földjei, szőlei, szép családja... mi lett belőle? Koldus. Most, hogy ebmarást a szőrivel - hát ő meg másokat akar lóvá tenni. Jár faluról falura, városról városra, vármegyéből vármegyébe és *árulja a hegyvári kerületet*, ma így, holnap úgy, ahogy jobban kelhet a portéka. Ez is kenyér, könnyű kenyér, télen-nyáron megterem... Hát Ferenc öcsém hol van, hova lett?

Ohó! Ferenc öcsém kikísérte Sódar urat, s megkérte szépen, hogy holnap ilyenkor kerüljön vissza, mert ez a szájas, részeg katona nem lesz itt. Majd akkor beszélünk a dologról bővebben.

Hogyne; egy képviselőséget olyan könnyen okos ember nem ereszt el.

- Csak kerüljön vissza, bátyámuram - biztatta Ferenc szeretettel - csak bátran...

S elkísérte a korcsmáig. Úgy ölelgették az úton egymást, mint a legrégebb barátok.

Mennyi szép, lelkes oktatást hallott a fiú a *hazáról*, a *hazaárulókról*, az igazi hazafiakról, a választásokról, a zászlókról, amiket jóelőre meg kell venni; a cigányokról, akiket meg kell fogadni, s a háznál tartani, mert a kellő időben elsöknek az ellenséghez és sok követ azért bukott csak meg, mert nem volt cigány.

Majd ő eligazít mindent, rendről rendre, csak bízzák őreá. Meg kell lenni Fekete Mártonnak előbb, azután mindjárt Ferenc öcsénknek. Az volna szép, ha egy főispán az apját meg a testvéreit nem tudná mind követekké tenni.

No bizony, még az volna szép!

»HOGY ALAPÍTUNK ÉS ÁLDOZUNK MI?...« S MI LESZ FEKETE ÉZSAU CSALÁDJÁBÓL

Örömmámorban úszott Hármashegy, de ameddig a hír hamarosan megvihette a nagy áldozatok summáját: maga az egész szép Magyarmegye, hogy ily nagyszerű főispánja van. Elbúhatnak e mellett a vén fukar Csákók, kik a királyszületési ebéden kívül tudni sem akartak arról, hogy a nép, a hivatalos kar vágyik enni és inni; a kevély báró Sándorok és gróf Serédyek, Dávidházyak, Boronák, Keresztek, kik egy pár száz forint gyenge fundációval kiszúrogatták a vármegye szemét és ingyen uralkodtak, báloztak, vigadtak főispáni termeikben; elbúhatnak a híres régi árpádkori, lajoskori, mátyáskori, ferdinándkori családok, mert soha olyan eset nem történt a bolond hiú Kecskési Mihály porhintésein kívül, hogy új főispán a vékony nagy ebéd és sok rossz bor mellett még a szegényekről, a betegekről, a vadászokról a csizmadiákról, mészárosokról, dalárdákról és minden kultúregyletekről is megemlékezzenek.

Legfeljebb, ha mégis tette egy-egy vén fősvény gróf, báró főispán, akkor, mikor megsúgták neki, hogy: mehet, tegyen hát valamit, hogy őt se eresszék el üres marokkal. Ilyenkor ha hallottuk, hogy ni, a főispán úr, ehol ötven forintot ide, huszonötöt oda, ugyan szórja ám a pénzt.

Jött is utána egy tündöklő kereszt és egy irgalmas, kegyelmes cím.

S aztán minden tisztesség röviden, mint egy kis nyári futóeső, mely a csizmám orrát se fedi el - megszűnt. A nagyurak eltűntek fészkeikbe, váraikba, s az újak bejöttek csillogó, aranyos, gyémántos ruháikban, fejedelmi díszben, pompázó kocsisaikkal, inasaikkal, lovászaikkal, kutyapécéikkel.

Egy kis fáklyás muzsikáról, mely a szegénységnek is juttasson valamely kis mulatságot, hogy a muzsikaszóra ingyen kiillegthesse, kurjongathassa magát, szó sem volt.

Merőben másképp állnak a dolgok ma.

A legkeményebb nemesek száján is, ahonnan pedig sohase szállott ki más, mint: - vesszen a hazaáruló, most ezek a dicsérő szavak hangzanak: - ej, ez a nagy ember! Ez már ember.

S elgondolták, hogy hét-nyolcezer forintot csak úgy odadobni - az nem tréfa. Hanem, ki fizeti azt meg.

S eseteket tudtak némely öregek, hogy egy-egy gróf, báró az ötven-hatvan forintjával is adós maradt örökre. Itt? Itt bizonyosan a miniszter keze ravaszkodik. - Mi fizetjük ezt meg, bátyámöcsém, sógorom - hangzottak innen is onnan is a bölcsebbek, tapasztaltabbak jóvendölései.

- Csalás - kiabált a vén Vederfalvy - be tudják az adónkba.

- A miniszter érzi, hogy nincs rendén a szénája s így akar elámítani bennünket.

- Lekenyerezés.

- Honnan is venné? - vetette föl ez eszmét egy igen népes társaságban, mely előbb határtalan magasztalásokban tört ki a főispán személye iránt, s most kezdett magához térni. - Honnan is venné a pénzt? - kérde Sárge Fülöp úr öméltósága. Egy koldus paraszt, egy semmi, egy senki? Honnan is venné?

Három-négy falu zúgta utána:

- Honnan is venné?...

- Már most hiszem, hogy nagy gazember... ennyi pénzt? Honnan?

- De látszik az az arcából. Hogy leütötte a fejét, csak vigyorgott.

- Tudta, hogy a szegény haza vérét csapolják meg ezekért is.

- No, még ilyen átkozott furfangos miniszterünk se volt, ezt már igazán ördögbordában szótték.

Nevettek is, bosszankodtak is, ittak is, táncoltak is, kártyáztak is - gondolták, úgylis az adóba tudnak mindent. El kell veszni a magyarnak. Képtelenség, hogy ilyen gonosz vizeken átvergődhessenek valahogy. Akkora itt a sötétség, hogy a legjobb szem se lát arasznyira.

- Hát csak húzzad Gyuri, Miska, úgylis mindegy!

És szólott a muzsika nem egy helyt, de Istennek hála, számtalan becsületes magyar nemes hajlékokban...

Egy kicsiny időre, mint az ezer gondú fejedelem, egyedül járkál szobájában Fekete Ézsau főispán úr. Nyílt, magas, fehér homlokán kidagad egy vastag, kékes ér; arca piros a sok dicsérettől - talán haragtól, szégyentől, gyűlölettől, édes fölhevüléstől, ki tudná azt hamar eltalálni? - ajkain sóhajok, mormoló szavak, szívében urak, hivatalnokok, polgárok, gazdagok, szegények, faluk, városok - az egész, messzeterjedő, széles vármegye.

S bizonyosan, hogy ifjú ereje e rémítő teher alatt össze ne roskadjon: segítséget küld neki a jóisten.

Még milyen segítséget: egy aszott, sovány, maréknyi asszonyt és egy villogó, bogárszemű, gömbölyű vállú, jól kivágott ruhájú ifjú hölgyet hófehér ruhában, a bal vállon egy égő piros rózsával, s a telt, duzzadt ajkakon vidám, nevető mosollyal.

A nemes, jó Serédy grófné és bájos leánya, Eliz kontesz.

- Óh, maga, maga, mit csinált maga? - öleli át mint igazi édesanya a grófné a főispánt.

- Nagyon jól tette, szépen tette Fekete úr - rázza fejét helyeslőleg Eliz kontesz. - Tudja, engemet nagyon elragadt, s annak tulajdonítsa, hogy mamával ide jöttem. Fekete úr egy hős, egy magas, fennkölt gondolkozású ember. Meghajlok ön előtt. Iván bácsi is meghajolt, óh, hogy tapsolt, pedig Iván bácsi nem volt önnek jó embere, Firi is felugrott, s azt mondta: leányok, ennek az embernek ereiben tiszta nemes vér foly; Béla gróf odajött hozzánk és gratulált. Jenő báró azt mondta: ő kifizet mindent, Ézsau nagyon szépen cselekedett, ezt nem gondolta, ezt nem hitte volna.

Az ifjú hölgy odanyújtotta keskeny parányi kezét és azzal a hévvel szorította meg Ézsau ujját, mely nem a tiszteletnek, hanem a palástolhatatlan szenvedélynek kifejezője.

Ez éppen nem szép, már elvirult, tömzsi kis kövér hölgy ragyogó szemével, melyeket elborított a könny s félignyílt ajkaival, melyek remegni látszottak a belső hévtől, megnemesedett, megszépült, hogy Fekete Ézsau mélyen meghajtotta magát előtte, de kezét meg nem szorította, csak annyira sem, amennyire az udvariasság bátran feljogosíthatta volna e percben.

A grófné a díványra vetette magát.

- Ézsau, üljön ide mellém.

(Mintha egy szegény papfiú nevelőnek mondaná: - János, jöjjön, jöjjön.)

Ézsau közelebb ment, de nem ült le. Eliz konteszt kínálta meg az üléssel.

- Mondja, mit fog maga most csinálni, fiam? Hallgasson ide. Gördítse közelebb azt a fotójt és foglaljon helyet mellettem. Valamit, ha keveset is, tennünk kell. Maga engemet nagyon, nagyon felizgatott. Tudja, maga nem mágnás, magának ilyen enorm alapítványokat sem kellett volna tenni. Gondolatnak nem volt rossz, maga, látom, zseniális fiú, de kedvesem, a

zsenialitás pénz nélkül olyan, mint a madár szárny nélkül: szájalomra méltó és nevetséges. Maga engemet nagyon, nagyon felizgatott. Természetesen, arra ne is gondoljon, maga ezeket a bolondságokat nem fizeti ki. Bízva rám, ha mágnás volna: nem is merné kérni senki; így akadand egy-egy szemtelen, falusi nemes, városi hencegő ripők, aki szóbahozhatja az alapítványi tételeket. Várjon, gondolkozom.

Mért ne mondhatta volna meg Fekete Ézsau az igazat, hogy grófné, én egyetlen alapítványt se tettem, nem is volt hozzá módom, s hivatalom nem is ebben áll. Ha a miniszterek jönnek-mennek s egy krajcár alapítványt se tesznek sehol; ha a magas pénzüzetek elnökei, grófjai, bárói, igazgatói közcélokra, irodalomra, nevelésre, tanügyre, szegényházra egy fillért se juttatnak, s bolondnak tartják, ha valamelyik közülük egy magasabb örök eszme által el hagyja magát ragadtatni - ha államtitkárok, miniszteri tanácsosok, főerdészek, fővasutasok, főhajómesterek, főelnökök a magas székeken jönnek ceremóniával, sok beszéddel, s távoznak ceremóniával és sok beszéddel és egy kis pénzt nem juttatnak sehova: miért kelljen éppen egy főispánnak odaadni az utolsó falat kenyerét a sok eszem-iszom dalárdának, zenedének, agarász- és üggető-egyletnek, műkedvelő, táncoló társulatnak? Miért?

Megmondhatta volna Fekete Ézsau: asszonyom, engemet egy hitvány Bach-huszár képviselő szedett rá, az, akinek az apja egy csomó becsületes magyar hazafit felakasztatott; aki maga soha semmire egy krajcárt jószántából nem adott; akinek csak nyelve és telhetetlen zsebe van, de szíve sohasem is volt, s nem is lesz: engemet Ősz Ádám úr ültetett fel a *hazafi szürke lóra*; azok a tételek: fikciók; azok a dicsériádok szemtelen alávalóságok. Egy krajcárt se fizetek.

Ha ezeket megmondja: mennyi minden másképp történik!

De nem volt abból a társaságból való, ahol keresztüllátnak a szitán, s ahol hazafias hóbortok nem uralkodnak. Parasztberek gyermeke volt: ki kapáját, ásóját, fejszóját, szekerét szentnek tartja, amiket megcsalnia, rászédnie nem szabad, mert akkor a föld nem terem, a szőlő ki nem hajt, a búzát elveri a jég, a jármás jószág elhull, a ház leég - s az országutakon úgyis van már elég kóborló, elég koldus.

A nép fia volt, ahonnan a Hunyadiak, Petőfik, Aranyok származtak; a nép fia volt, ahonnan a névtelen hősök ezrei kelnek és térnek vissza őseik mellé névtelenül, de mocsoktalanul; a nép fia volt, akinek egyetlen talizmánja, paizsa, koszorúja, dicsősége van: *a szótartás*.

- Micsoda alapítványokat is tett maga?

S a grófné zsebéből egy darabka papírt vont ki.

- Kérem, grófné...

- Hagyja, hagyja! - intett kezével a grófné Ézsauinak. - Maga egy nagy gyermek.

Eliz kontesz ez előtt a gyermek előtt meghajlott s ezt a gyermeket a föld minden férfianál nagyobbak, szebbnek, nemesebbnek tartotta.

- A nőegyletnek adott ötszáz forintot, ez helyes, ne mondják, hogy édesanyját és nővérét ingyen választották be. De elég lett volna száz forint, a gazdag Borona báróné sem adott többet és senki sem is ad többet, hacsak nem együgyű vagy tolakodó. Én kétszázat adattam a férjemmel, mikor főispán lett...

(Nem tette hozzá: de még ma sem fizettük ki és nem is fogjuk.)

- A koldus-, árvaleány-egyletnek ötszáz forintot... ide elég száz forint. Bízva rám, el fogom igazítani. Úgyis eleget táncolnak, cifrálnak, sétálnak, ablakoznak. A gazdasszonyuk olyan kövér, pufókos, mint egy göboly, nem fér a köntösébe, kiállhatatlan a zsírjától, nem tudok mellette ülni...

S rettenetesen fintorgatta a grófné finom, átlátszó, vékony orrát.

- Tűzoltó-egylet ötszáz forint, mészáros-egylet, csizmadia-egylet, dalárda, kaszinó... ezek hangadók, jó volt nekik egy kis port hinteni a szemökbe, követválasztáskor hasznukat veheti... de fizetni nem kell. Húzzuk, halasztjuk, alapítványi levelet nem adunk - s a végén feledésbe megy a dolog. Bízsa rám, fiam. Városi szegények - töröljük; kórház - töröljük; agarász-, vadász-, ügető-egylet - valamit, no valamit; iparos-egylet - töröljük, egyház, iskola - várjon: egyház, iskola - no, valamit. A papok, rektorok - szegények jó kortesek, de várnak, itt sokáig el lehet húzni. Bízsa rám. Honvéd-egylet - töröljük (s a grófné komoran tekintett a papírdarabkára), műkedvelő-társulat - ezt fizetjük, színház alap - ezt fizetjük - a többit töröljük mind, mind, mind. Gondoskodtam magáról, édes fiam. Jókor reggel hazamegy, ma megvárja a fáklyászenét, a bált, holnap délre otthon lesz, odaküldöm magához Kál tanár urat, ez egy igen becsületes, tisztos, finom ember, annyi pénzt ad magának, amennyi kell. Kérem, forduljon hozzám bátran, igen-igen tisztos, finom ember. Küldök magához egy jeles tudóst is, az majd ügyesen ki fogja keresni a Serédy-, Dávidházy-, Borona-, Ládár-, Bende-, Sándor-, Jenőfi-, Istvánffi-családok levéltáraiból, hogy maguk nem holmi Feketék, hanem a tűzkői, kapavári, villási nagy Feketékkal rokonok, azokkal, kiknek ősei már László király alatt szerepeltek, Béla király alatt nádoroskodtak, a Zrínyiekkal együtt fejeztettek le. Biztatott Közli József, hogy ő ezeket mind logikus kapcsolatba hozza, a családfát megkészíti, az akadémiában Szürke úr által felolvastatja, a levéltárakba betéteti, a szemlékben *közli*, a lapokban *közli*, a történettárban *közli*, az okmánytárban *közli*, a *Magyar Családok*-ban *közli* s a hármashegy-i lapokban is koszorúban *közli*. Édes fiam, legyen nyugodt, én magát nagyon, nagyon szeretem. Jenő báró is el van ragadtatva illdomos magaviselete által és megkért, hogy magát a pénteki választóértekezletre hozzám Serédre, okvetlen megnyerjem. Tehát számíthatok? *Ott valami titkot is fogok...*

S csak egy jó édesanya volna képes akkora gyöngédséggel hajolni fia vállára, mint gróf Serédyné hajolt Ézsaura.

- Grófné, bocsásson meg... de...

- Nem, nem, nem akarok hallani semmit. Maga azt teszi, amit én mondok, azt látnia kell, hogy javát akarom. Nem igaz?

- De az én szüleim csak...

- Nem, nem; azokat az ősi Feketék közé kell beosztanunk. Közli úr már sok ily családfát készített. Nagyon kitűnő összeköttetései vannak, aztán a tudósok egymás kedvéért, ne féljen, mert elnéznek némely csekélységet. Egy régi családdal több vagy kevesebb: ki keresné?

- Nem képzelhetem, hogy a tudomány is hazudhatnék. Az lehetetlen.

- Maga semmit se tud; mikor a Borona Józsi családfáját készítette a kis Csúszó, még bécsi levéltárakból is tudott adatokat szerezni, hogy az igazi Boronákkal való rokonságát bebizonyítsa, pedig az igazi Boronák még Rudolf alatt kihaltak, még leányágon is. Ma a Boronágon a legelőkelőbb családokkal közös, osztályos, vérszerinti atyafi. Nem kell az ilyesmikre bíróságok előtt esküt tenni. Egy tudós kimondja, Közli kimondja, aztán *közli*, egy csomó historikus átveszi, ön majd annak idején nagy ebédeket ad, kirándulásokat szervez erdőkbe, barlangokba, könyvtárakba, levéltárakba; beáll néhány tudósegyletbe alapító tagnak s már a fia a legszebben ősi Fekete-vér. Édes, édes jó Ézsau, én feltettem, hogy magából egy kitűnő embert formálok s amit én felteszek, annak meg kell lenni. Engedelmisség, feltétlen engedelmisség...

S a grófné görbe hátát még jobban meggörbítette s Eliz kontesszel nagy nyájasan távozott.

**KÖZLI: JÓZSEF
AKADÉMIAI JELÖLT
- ÉS TISZTES, FINOM TÁRSA**

Azt nagyon okosan tették Fekete Márton úr, hogy a bolond, szókimondó, veszekedő Ripcsák Samun valami ártatlan ürügy alatt, hogy holnap hajnalban ide kell menniök, oda kell menniök - kiadtak. Nincs veszedelmesebb, mint egy modortalan, nyers ember, az ilyennél nem lehet eltalálni, bolond-e vagy Isten küldte a megszegyenítésünkre.

Sódar Pál úr már ott iszik a hátulsó szobában, mellette Ferenc, a falu néhány előkelő gazdája, a kovács, az asztalos, a rektor úr, sőt a kisebbik jegyző is, egy vén penzionátus, mogorva vasas-német káplár.

Úgy szólják, szapulják a gaz hazaárulókat, eszik a hatalmasokat, hogy az öreg Márton bácsi követsége annyi, mint a bizonyos.

Azalatt az elsőházban szabadon, akadályoztatás nélkül dolgozik Kál tanár úr és Közli József úr. Kál úr a leggavallérosabb, új, őszi, vastag angol-szővet ruhában, csillogó, gyémánt nyakra-
való-tűvel, tündöklő, rubintos, smaragdos, opálos kisebb-nagyobb antik gyűrűkkel a Serédyek, Dávidházyak, Borbélyok, Pálfiak, Sándorok, Keresztszeghyek, Haraszszeghyek, Hátszeghyek családi kincstáraiból; Közli úr, szokás szerint, tudósosan karjaira húzott fekete damisz vendégujjakkal.

Régi unikum, incunabulák, duplumok, árpáedianumok, szürkeianumok, áronianumok, sándorianumok, ferencianumok, károlyianumok állanak előtte az asztalon - állítja össze a Fekete-család levelesládájából fölkaparászott marha-passzusokból, keresztlevelekből, kontraktusokból és az Ézsau diákkori leveleiből s forradalmi proklamációkból s Kossuth-bankókból és a csizióból az új családfát.

Menni kell, annak menni kell.

A tudomány új dolgokat követel minden téren, főképp a történelmi és könyvészeti téren, a régészet, őcskászat terén: mai nap ezek a magyar kultúrában a fő dolgok.

Talán még az óriási banketteket, közösügyes csókolódzásokat, vállonhordozásokat és aljas módon istenítő, *imádandó* tósztokat tenném hozzá.

A horgosi Fekete-család férfiága nem igen tudta felfogni egy családja becsét; itt is, mint annyi más ponton, a finom női érzéknek kell segítségül jönni, hogy e magas eszme valósulást nyerjen.

Ott vannak a nők: Feketéné és Évike, nem, óh nem paraszti ruhában többé - az eltölt; hanem félig selyemben, félig festett vászonban; félig mint a Gulyásné, Csutoráné, félig mint a nagyságos Pálfiné és méltóságos Mihályfiné.

Úgy fújnak, úgy pipeskednek, fintorgatják az orrukat, pettyesztgetik az ajkaikat, mint a hármashegyi nőegyletben látták s úgy kacagnak, hátradőlve, hosszan elnyújtott hangon, mint a grófnék és a kontesztek.

Kevés kell már ide, látni lehet, hogy Feketéék kész urakká váljanak.

Isten, elhiszem, azt is elhozza.

Kál úr, a gavallér Kál úr egy ablakban a régi muskátlik és rozsmaringok mellett Évikével társalog, míg Feketéné Közli urat támogatja.

- Nagysád - fordul Kál úr egy görög- és latin-tanárhoz méltó klasszikai finom tisztelettel a parasztleánykához - méltóztatik ismerni a Pataki családot? Talán a Somfaiakat, Bozóiakat, Ürgéseket és Dinnyéseket is? Hogy állanak, kérem?

- Jól.

- Az öreg Pataki Feri, úgy hallom, most vette meg a gróf Márkus-féle részt.

- Már ott is lakik a tiszttartója.

Kál úr beírja: megvette, birtokban.

- És vajon Somfai Klári csakugyan elmegy Bozói Miskához?

- Hogyne, hiszen már meg is volt a kézfogójuk.

Évike hátradőlve, olyan szépen, finoman, úri mód kacag. Szemeit, ahogy Hármashegyén látta Gálfinénál, Pálfinénál, gyönyörűen lehunyja és szép piros ajkait kinyitja, hogy hófehér fogai csak úgy ragyognak az egészségtől.

Kál úr pedig kis könyvecskéjébe jegyez, jegyez. Jegyzi az Ürgéseket, Dinnyéseket, a nemese- ket, ispánokat, papokat, bérlőket, préda ördögöket, ördögi mosollyal, filológiai szabatos- sággal, hogy ama családok már érezhetik a földrengést.

Közli úr régi modorában dolgozik, oda-oda lapul Feketénéhez, vigyorog s mintha véletlenül történnék, megsimogatja derekát.

Becsületes falusi asszony nem olyan, mint egy finomérzésű nagyvárosi dáma, aki egy ilyen érintés után sikoltva ájulna el, ő csak meg sem illetődik, felel a kérdésre:

- Az uram elei Biharból származtak ide, juhászok, marhatartók voltak, nagy vásárokra jártak...

Hogy lehessen az ilyen familiát - tusakodik nevetve magában Közli úr - a báró Feketékkel összevarrni. Hanem arra való a tudomány fonala meg tűje.

Én látom is, hogy az öreg tudós hogy erőlködik, hogy húzza abba a szűk fokú tűbe azt a vastag fonalat, de mégis behúzza, eltanulta szerencsésen a nagyobbaktól.

Most már megy, hogy az a híres *varrógép* nem jobban.

Öt-hat Fekete-család bogozódik egy törzsökbe s mindenütt a tetején a horgosi Fekete-ág, a Márton bácsi nagy, kajla bajuszával, a Ferenc öcsénk kondor, szőke hajával, az Évike szép, kék búzavirág-szín szemeivel, a Juci néni vörös kásmér kendőjével s a főispán úr kölcsön- kucsomájával s magasan kiálló sastollával.

- Alázatos szolgálja! - pattannak fel a vendégek, a tanár urak a belépő főispán úr előtt. - Már tegnap tettük tiszteletünket, de nem lehetett szerencsénk; nagyon örvendünk, hogy... - s mint királyi udvarokban ahogy bevett törvény, ők is, íme, átnyújtják megbízóleveleiket, a Serédy grófné s még néhány báró, gróf és jó nemes névjegyt s ajánló levelecskéjét.

Közli úr, amint ez korához is talál, kezdi meg a tényállás fölfejtését.

- Nagyszerű okmányokra bukkantam a gróf Berki és Szegi grófok titkos levéltáraiban, meg- találtam méltóságos főispán úr egyik ösének, barombéli Fekete Fülöpnek, Róbert Károly...

- Az nem az én ösöm! - vágta ketté idegesen a főispán a szót.

- Óh, nem Róbert Károly, azt tudom hogy nem, de a főpohárnoka, az, kérem, egy Fekete volt, a barombéliek és *horgosiak* véréből, ez tény, historikum. Ebben a tárgyban már váltottam is levelet Szürkével, Pirossal, Kopasszal és konstatálva van, hogy a horgosi Feketék és a barombéli Feketék...

- Kérem, tanár úr, nekem semmiféle családi összeköttetésre nincs szükségem...
- De anélkül kamarás, kulcsos, keresztes nem lehet.
- Ezekre a magas címekre, uraim, semmi vágyam. Egyetlen törekvésem, hogy kötelességeimben pontosan és híven eljárjak.
- De kérem, méltóságod őseit sem vetheti el.
- De a rongyokat lehányhatom magamról.

Közli úr más oldalról fogott a munkához.

Mosolygott, rángatta a nagy fekete kopasz fejét s egy csomó írást vett elő roppant mélységű zsebeiből.

- Azt csak megengedi, méltóságos főispán úr, úgy is, mint régi, kitűnő, kedves tanítványom, hogy legújabb okmányomat bemutatthassam és mielőtt az akadémiában vagy történelmi társulat, vagy délvidéki, keleti, kárpát- és alföldi társulat gyűlésén felolvastatnám és közölhetném, becses véleményét kikérhessem.

Odanyomta a nagycsomó iratot az asztalra - és átadta a szót barátjának, Kál úrnak.

Kál úr finoman, suttogva figyelmeztette a főispán urat a grófné névjegyére és hangsúlyozta, hogy élete legboldogabb percének tartaná, ha, ha...

És tárcájára mutatott.

- Köszönöm uram, de nekem egy krajcárra sincs szükségem.
- De az alapítványok...
- Azokat részletekben fizetem.
- Nagy háztartás...
- Egyszobás lakást fogadok.
- Lótartás, hintó, nagy cselédség...
- Mindnyáját nélkülözhetem.
- Az alig lehető és azt a megye se nézné jószemmel.
- Uram, ebben a tárgyban amit mondani szükségesnek véltem, elmondottam, más ügyekben a legkészebb szívvel állok szolgálatukra. Szabad lesz szüleim egyszerű asztalához vendégeimül fölkérnem? Előre mondhatom, hogy mi nagyon falusiasan élünk.

A két tudós tanár, nem akarván erőltetni az eseményeket, mély bókokkal, hajlongásokkal köszönte meg a szíves vendéglátást.

- Addig megengedi a méltóságos főispán úr, hogy itt a faluban, mert sohasem lehet tudni, hol bukkan az ember országos kincsre, hogy néhány levelesládát alaposan felkutathassunk. Barátom is nagy kutató. Kérem méltóságod, annyi megbízatásom van Pestről, a levéltárakból, könyvtárakból, egyes európai nagyságú tudósainktól, hogyha száz kezem volna...

Igaz, igaz. Közli úr fáradhatatlan gyűjtő.

Távozás előtt háromszor-négyszer is odahajolt Közli úr Feketénéhez, hogy:

- Tekintetes asszonyom, azokat az iratokat kegyeskedjék a méltóságos főispán úr nagybecsű figyelmébe ajánlani.

Még azt is odasúgta egy fordultnál:

- Ne hagyjon neki békét, míg el nem olvassa.

Ahol valamit az édesanyára bízna, ott nyugodt lehet a kérelmező.

Feketéné is addig simogatta kedves főispán fiát, az írásokat, mint valamely finom, cukros süteményeket, addig tologatta kérő szemekkel Ézsau felé, míg végre is, akármennyire nem adott az egész haszontalan irka-firkákra semmit: bele kellett tekintenie a nagyértékű árpádiániumokba, mátyásianumokba, szürkesándorianumokba, legújabb történeti föltalálmányokba.

Még alig bosszankodhatta ki magát valamennyire a szemtelen, alacsony hízelgéseken, családfa-gyártásokon, midőn egy kivágott és rettenetesen megplajbászolt hírlapdarab hullott ki a megbecsülhetetlen értékű historikumok közül.

- Mi ez? - kérde magától a főispán, nevetve is, bámulva is. - Hát ezt nézzem meg. Hiszen ez...

S ifjúi vidám, őszinte kacagás fogta el egészséges idegeit.

»A PESTI NAPLÓ TÁRCÁJA.«

- Március 25. -

Közli: József
akadémiai jelölt.

Mindjárt ezzel a magyarázattal kezdődött a cikk, ezzel a vastag plajbászolással: *no megállj, ezt nem viszed el szárazon.*

Ez a férfias fenyegetés felköltötte a főispán figyelmét, s a többi ákombákumot ellökve magától, olvasni kezdte a tárcát, amint ím következik:

»A nagy csillagok elrejtőznek a világ elől, s csak egy-egy nagy ünnepen jelennek meg óriás sörényükkal és hosszan lelógó farkukkal; de az apró csillagok helytállnak szüntelen az ég boltozatán, s ha felhő rejtené is el őket, résen vannak, hogy missziójukat teljesítsék.

Jól tudom, hogy nem egészen így van, hanem mégis sokrészben ilyenformán van nagy és kis tudósaink állapota is. Mert ugyanis, mikor láthat a szegény, sóvárgó vidéki ifjú vagy aggasztán egy-egy magastetejű klakk-kalapot, pápaszemet, plédet, szíjjal a vállakhoz erősítve, s háromtalpú utazócipőt, nagy szivartarisznyát, s ügyes cifra bőröndöt: míg kopott, vörös, zöld, kávébarna, fekete kalapot, tüskés, torzonborz bajuszt, sörteszakállt, fekete kezeket nagy öklökkel, kockás nadrágot széles csónak csizmákkal és rongyos bánkbánt és oldalról lefityegő borókapálínás üveget - melynek gazdája ösmeretlen magán- vagy városi levéltárakban kutat, s itt-ott egy-egy jó úri háznál bő ebédekre, vacsorákra bukkan - ma már, a nagy természet-tudósok első országos vándorhódító gyűlése óta, Istennek hála!, eleget látnak falun, pusztán, sőt egy-egy híresebb útszéli csárdában is.

A sok áldatlan szent civakodás folytán megrongált májam és kimerült epém (Gyulai messze volt, hogy az ő jófajta, híres epéjéből kérhettem volna egypár drága cseppet) és tudóm helyreállítása végett valami jó havasi fürdőbe utaztam.

Még ott is híre van a finom gernyeszegi bornak s gernyeszegi csárdának, ahol a nagy Teleki Domokosnak még a tanult fők is alig hallhatták dicső nevét.

A szemetes folyosón valami szűnyogháló-féle sátorkában egy őszes hajjú, cigányfekete, piros-képű, nagy kopasz homlokú, vastag paraszt-orrú, tagbaszakadt emberkét láttam poharazgatni. Egy ingre volt vetkezve, s székelly lapos, olcsó szalmakalap pihent az asztalán. (Nem igaz, nem igaz - szólott a helyreigazító kék plajbász.)

- Jöszte, jöszte! - kiabált és integetett felém heves mozdulatokkal.

Bár utam felette sietős volt, de kocsisom, ki teljes tisztelettel hajolt meg a híresború csárda előtt - rögtön megállott.

Figyelmeztetett, hogyha sokáig akarok élni: hát akkor ebből a borból igyam, de sőt vihetnének is belőle egypár butellával. Fáin. (Az, de nem iszol belőle többet, cudar. Megállj csak!)

Leszálltam, s ha kedvetlenül is - a borozgató mellé mentem.

Egy erdélyi tanári gyűlésen - mely, mint a falevél, minden esztendőben megújul - ért a szerencse, hogy e derék székelly tanárral megösmerkedhettem.

- Halandó, hova, merre? - nyújtotta elém kis piszkos, zöld üveg poharát a tanár úr. - Kerekedjél, pajtás, beljebb. Egy órát bár - áldozzál nekünk, mert másodmagammal vagyok - nagy-szerű unikumokra, preciozákra, inkunabulákra akadtam. Te, jöszte, jöszte, megkaptam a híres Deigeni Miskolczy Ferenc életrajzát, egy levél híján. Toldy évekig kereste, belehalt - itt van. Itt kaptam meg Csütörtökvásáron dr. Szorítsd Lászlónál. (Majd ad neked a Szorítsd László nemzetsége, a János, kinek azért is most már egyszerre három felesége van, meg a sógora, aki pompásan házasodott, de még milyen tisztán. Ezt írtad volna le, cudar, de úgy-é nem merted? - morgott a kék plajbász.)

Én, Isten ne vegye bűnül, sohase láttam Deigeni Miskolczy Ferenc hírét, nem tudom, költő, esztétikus, nyelvész, historikus, matematikus, avagy filozófus. (Ezt jól csináltad, cudar! Gáspárt emberségesen kiteremtetted, mert ennél nagyobb számár filozófiát még nem tanított, s erkölcstelenebb embert protekció föl nem emelt. Azt jól tetted, hogy egy ilyen buta, részeges, kártyás, éjszakázó, soha egy betűt nem tanuló professzort kiszatirizáltál. Ezért az ifjúság nagy éljent mondott reád. De én nem érdemeltem meg ezt a piszkos írást, amit rólam csináltál.)

Fel is tettem a kérdést, hogy ki lenne az a felfedezett csillag?

- Hegehánc, hegehánc, a legtisztábbfejű hegehánc. Megírta a magyar borászat elemeit, de oly tisztán s oly filozófiai betétekkel, hogy amikor közleni fogom: ünnepet ülnek a szászok.

Mindjárt láttam, hogy miféle és kiféle szászokról van szó.

A tanár úr sárgult, törött, ócska papírokat, leveleket, avult, elnyűtt könyvecskéket, táblákkal és táblák nélkül, s ezekben hasonló új magyar tudományos ereklyéket tett elém.

Az öreg fekete embernek ragyogtak az apró vérbenforgó szemei.

Úgy bánt azokkal a papirosokkal, mint a hófehér drága selyem, vagy csipkekendőcskével bánhatott volna egy műértő: alig érintette a bütykös cigányfekete ujjáival. Fuvogatta, porolgatta, s úgy rakosgatta egymás mellé, hogy én mindeniknek a mélységeibe, titkaiba kényelmesen beláthassak, s élvezhessem a múlt nagy eszméit.

- Ezt adtam a létai Szemlébe, itt ni: Közli: József; emezt a bándi Igazság-ba, itt ni: Közli József - s megnyomta a körmeivel, hogy azonnal kivehessem, ki a közlő. Ezt a szüreti tort 1700-ból az Agyagosfi-család levéltárából küldtem Sándornak, meg is jelent nyomban az országos kiadványokban, itt ni: Közli: József. Látod? Közli, Közli, Közli. Mind én vagyok.

- Szép. Hát ezek miféle levelek?

- Miféle levelek? - nevetett s ivott s kért, hogy erre én is igyam. - Hm, pajtás, ezek a haza legkitűnőbb tudósaitól való levelek. Gratuláló levelek, baráti levelek, tudományos levelek. Ezeket mind alfabetumoztam is már.

Felolvasott néhányat.

Nem volt más bennök hideg udvariasságnál s kérsnél, hogy ezt s azt kérem, legyen szíves lemásoltatni postafordultával nekem ide s ide elküldeni - híve, máshol barátja, néhol lekötöztette, egy-egy helyt kollegája. De a szövegben semmi, ami meleg viszonyról szólna. (Éles plajbászolások: óh, irigy. Hogy vágnám a fejedhez ezeket a leveleket!)

- Most a gróf könyv- és levéltárát fogom alaposan felkutatni - és ravaszul a fülembé súgta: - Itt élek a jó boron, kosztom vagy két hétig. Maradj velem, Gyula is itt van, ő a szomszéd urakat, gazdatiszteket borotválja, míg én búvárkodom, aztán bejön a könyvtárba ő is s él a tudomány kosztján. Soha bolondabb népet nem láttál ennél a mostaninál. Él-hal érte, hogy a levelesládájából valamit kikutassak. Félévekig is éldegélhetnék egy-egy földesúrnál pompás ebédeken, borokon, de a gimnázium s a vén dr. Szorítsd beparancsol. Hanem így is, minden vakáción nagyszerűen potyázok.

- És van hely?

- Micsoda? A jó színésznőt nem hívják több helyre, mint engemet! Pajtás, ma a tudományt csak az nem zsákmányolja ki, aki éppen nem akarja, mert hülye. Mi voltam én eddig? Egy részeges tuskónak tartottak. Nem igaz! Tíz esztendeig voltam segédtanár, s mióta a ládákat búvóm és sikeresen s minden tudományos szemlében, folyóiratban ott a nevem, hogy Közli: József... te, te, igyál, nos, a gimnázium igazgatója vagyok.

- De hát ezeket a cikkeket te írtad?

- Én? Hogy írtam volna, én semmit sem írok, csak közlöm. Látod: Közli: József. Amerre ilyet látsz, az mind én vagyok, én, a régi részeges, obskúrus József, ahogy a kevély Motola püspök nevezett. Ma vehetne tőlem nevet, hírt.

- Szép.

- De ez még mind semmi. Akárhova ingyenjegyet kapok, mint tudós.

S felmutatta számos közlekedési ingyenjegyeit, de még a szakácsnéja részére is.

- De ez még mind semmi! A fiam, a buta Simon, ingyen jegyekkel utazik, stipendiumokat húz, pedig alig tudtam egyik osztályból a másikba átvonszolni.

- Szép.

- De ez még mind semmi. A feleségem minden nőegylet vezértagja - egy krajcár alapítvány nélkül, de a Közli: József felesége.

- Szép.

- De még ez mind semmi. Ígéretét bírom Károlynak, Sándornak, Ferencnek, Áronnak, Palinak, hogy te, ne idehallgass, hogy akadémikus... kus... kus... kus...

- S ezekkel a közli-dolgokkal?

- No igen. Ilyen közli-dolgokkal jutott oda be legalább a fele. De nekem van egy új fölfedezésem is, a Deigeni Miskolczy Ferenc borászati könyve, s van még egy bibliai fölfedezésem is Pécsi Simonról, a szombatosokról - ezekkel bizonyos vagyok, hogy berukkolok a márvány-palotába. Ugye, van esze a vén cigány Józsefnek?

- Szép!

- De még ez mind semmi... ni, ahol jó Gyula. Ne szólj róla, ő a pénzeit hajtja itt fel, borzasztó uzsorával dolgozik, kétszáz, háromszáz percent, de ő is társam már. Együtt ládázunk. Ő az atyafiaknál professzor. Fain ember és szerencsés. Úgy olvassa a legrégebbi árpádiánomot, mint a pénzt. Nagy ész.

Egy rendkívül elegánsan, nagyúriasan öltözött, középtermetű úriember, úgy a 40-50 között, őszes fekete hajjal és igen apróranyírt, őszes szakállal, vastag, kékespiros ajakkal, mely minden szónál, mosolynál elferdült - gavalléros lépésekben tartott felénk.

- De még ez mind semmi - folytatta József tanár előadását, miután bemutatta Kál Gyula filológiai tanár urat - most bemegyünk Bukarestbe.

- Oda is van ingyenyegyed?

- Mindenüvé, pajtás. A Közli Józsefeknek mindenüvé van, a szélrózsa minden irányába, amerre csak levelesládák és szamarak vannak. De akárhány helyről, négylovas hintót küldenek érettem, a Közli: Józsefért. Csinálok szép családfákat, régi koholt okmányok alapján. Ezeket a hamis bankókat mindenütt örömetst elfogadják, védi a törvény, a tudósok törvénye...

- Óh, szép, de nekem mennem kell...«

A főispán, úr, pirulva, égő fejjel, a haragtól, szégyentől, megvetéstől forró aggyal lökte odább a Közli: József lim-lom iratait, hamis okmányait, s e különös életrajzot, mely pedig az újabb magyar tudományosság egyik szerencsés képviselőjének életrajza, s talán észre sem veszi a mosolyogva behajlongó, tisztelt tudós búvárokat, ha édesanyja hangosan és többszörösen nem figyelmezteti fiát, hogy:

- Ézsau, nézd, a kedves tekintetes urak itt vannak.

HARMADIK KÖTET

A NAGYBÁTYA

Fekete Ézsau urat egyszerre megismerte az egész város, nem akkor, hogy fényes bevonulását tartotta, mert akkor némelyek még röhögtek is a szegény parasztfiút, ki úgy ült az Istvánffi báró díszhintáján, mint aki postakocsin ül, s csak azt várja, hogy minél előbb otthon legyen, s még a fejét se tudta főispánosan tartani, nemhogy a kezét, lábát hányta-vetette volna kevély program szerént, grófosan: hanem megösmerte akkor, mikor megtudta, hogy ez a mi emberünk.

A tűzoltók így vélekedtek:

- Meg kell választani azonnal fődíszkapitánynak. Ez nem tűrhet halasztást.

Jöhet egy borzasztó tűz - de itt a zászlószentelés. Az ügy semmiképpen sem tűrhet halasztást. Ezt Ősz úr hangoztatta a pártkonferenciákon, s amit ő hangoztat, az csak tiszta szent hazafiság lehet - s azt meg kell hallani mézárszékek előtt, korcsmákon, a piacon, a boltajtókban.

- Mindig egy pompás elnököt kértünk csak az Istentől - foházkodtak a dalárdisták, kik még, szégyen csak elárulni is, soha sehol sem tudnak nyerni - most itt van. Az Isten is elnöknek, dalárda-elnöknek teremtette.

És sokan már látták a kecskeméti, körösi, miskolci, pápai, debreceni elragadott babérkoszorúkat, karnagyi botokat, vertezüst kancsókat és lantokat.

Óh, be felséges szép lantok voltak némelyikek. A kis Pintye szabó, a leghíresebb szabó tenor, talán már énekelt is mellette. De mért is ne lehetne egy dicsőségesen nyert ezüst lant mellett énekelni. Mely szív botránkozhatnak meg ily érzékenyebb polgári ténykedésben.

A vadász-, torna- és egyesült kugli-egylet hasonlóképp bátorkodott keresztül nézni eddigi vén báró elnökén, kinek örökös hazudozásait csakugyan meguntá már - és jobb napok hajnalát látta feltűnni a vármegye főispáni lakosztálya ablakaiban.

- Meg kell választani idején - voltak a közérzület egyező kifakadásai. - Nagy kuglistát fogunk benne nyerni, jeles torna-kapacitást és biztos lövőt. Egy fejet nőtt hirtelen a derék egylet minden tagja.

A vén Sorger órás is érezhette, hogy nőtt, mert egy félliterrel kezdett csöndesen többet inni.

Legjobban szomorkodtak a nőegyletek, mert...

De az ilyen szomorú, *mert*-eknek is be lehet vágni az útját.

Serédy Iván gróf ott áll a főispáni lakás előtt hatalmas kapájával - és...

- Most nem lehet bemenni a méltóságos főispán úrhoz - áll meg begyesen a gróf előtt egy természetes kövér hajdú, fennen mutatva, hogy akárhány pappal, tanítóval nem cserélne egy megyés hajdú-állást.

- Ki van nála?

- Senki, de dolgozik. Ilyenkor nem szabad háborgatni.

- Ah - s odáblöki a gróf a szemtelen szolgát.

- Szervusz Jakab! - dobja előre kalapját a gróf.

Ézsau csak a tollat állítja meg - és fellobbanó tűzét, hogy ily eljárás után a láng szívéből ki ne csapjon.

Nem ez a rendje, főispán úr, a dolognak.

Le kell csapni a tollat bátran, nem a munka itt a fő; nagyot kiáltani, hogy szervusz; átölelni a bejövőt, s megbeszélni a legújabb házi skandalumokat; egy-egy jó dőfést adni a minisztereknek, s kijelölni a legközelebbi jó kártyaestély helyét.

Serédy Iván gróf finom szellemű ember volt, apró sértést nemigen vett észre, a nagyot meg másokkal tudta alkalmas időben kamatostól (csak itt tűrte a kamatot) visszaadni. Kiabált, nevetett, csoszogott, rúgta idebb-odább a székeket, megveregette Ézsau úr vállát, megsimogatta piros, telt orcáját, mint egy ártatlan diákgyermek égő képét, ráhajolt, hogy mit kaparászol, bruder - s eltolta előle a hivatalos iratokat.

- Jer, pajtás, valami nagyon fontos dolgot akarok veled közölni.

Majdnem a gallérjánál fogva vezette a dívány felé a főispánt, ki hiába mentegetőzött felette sürgős ügyeivel.

- Egy főispánnak nem lehetnek sürgős ügyei, barátom, azt mások igazítják. Kérlek, bruder, bele fogsz jönni te is. Nekem minden nemzetségem főispán volt, csak nekem nem kellett. Én a függetlenség után vágytam örökké. Fiú, beszélhetek veled néhány percig bizodalmasan?

Ekkor már odaszorította a dívány egyik szögletébe, s egyik lábát barátságosan, a legigazabb egyenlőség, megtisztelés jeléül, ráfektette a Fekete Ézsau úr lábaszárára.

Az ilyen finom gyöngédséget csak a nagyúri modor képes eltalálni kellőképp.

- Miféle szivaraid vannak?

- Még semmifélek sem.

- A közép regalitásokat ajánlom. Különbem majd állítok össze egy kis gyűjteményt, s felküldetem Izidorral. Te, Jaki, Izidornak pompás kis gömbölyű felesége van, vereshajú, de égő; felséges fehér alabástrom bőre.

A legfelségesebb alabástrom bőr nem tudna jobban elpirulni, mint a horgosi volt szolgabíró arca ahogy elpirult.

Bár Iván gróf tökéletesen bebizonyította fesztelen, bátor modorával, hogy otthon van, s tiszteli ezt a fiút, mégis nehezen tudott tárgyára térni.

- Eigentlich én most a Bella néném személyét képviselem.

S »A tíz leány és egy férj sem« - operettből egy kellemes kis áriát dudorászott.

- Vettél-e már lovakat?

- Nem.

A titkár úr belépett, s a főispán rögtön ellátta az aláírásokat.

- A fakó Zsuzsi nagyon találma a Jenő Hercegéhez. Én négy szép fakót többre becsülök négy pejnél, vagy feketénél. A színekben nagyon jó ízlésem van. Pénzt könnyen keríthetünk, Csakpénz Alajos boldog lesz, ha lekötelezhet, öt-hatszáz forintra nekem is lenne szükségem. Fel kell futnom a felsőházba. Bevezetlek. Egyszerre az ősrökonságon átmegyünk, Pistát, Gyurit, Sándort, Karit, Bélát mind be fogom mutatni. Nagyon pompás fiúk. Bella néném tégedet, tudod-é, hogy rendkívül szeret? Egyébiránt azt láthattad, hogy egész; bolondod, anyád. Reményelem, nem akarod, hogy az ő szájával dicsérjelek.

Erre nagyot kellett nevetni.

- Méltóságos főispán úr, az erdészeti bizottság együtt van - ütötte be fejét újból a titkár úr, ki egy forradásos képű, nagy buta orrú, vastag szájú, magas, ifjú legény volt.

- Bocsánatot kérek, gróf - mennem kell.
- De reményelem, gyorsan fogsz végezni.
- Mindenesetre, mert ma még öt konferenciám lesz.
- S el ne felejtse: pénteken Seréden választási nagy párt-konferencia. Addig itt ülök, mert valami nagyon pressant dolgot kell megbeszelnünk.

A gróf végighevert a díványon, s egy gyenge falusi szivart nyomogatott a gyufához.

- Borzasztó paraszt! Nem értem, mit akarhat szegény néném ezzel az írnnal - bosszankodék mély kedvetlenséggel a gróf - hogy egy ilyen fickóval is oly nehezen lehet gentlemannek valamire menni.

Fölkelt, az ablakhoz állt, kihajolt és köszönetet az örmény kereskedőknek a főispán lakásából, s oly nyájasan, hogy ebből mind a két oldal nyereséget húzott.

Egy magas, őszes, pirosképű úr, elnyűtt honvédkapitányi zubbonyban, lépett a főispáni terembe.

Kérelmezőnek kellett lennie, mert igen alázatosan tekingetett hol erre, hol arra és sehogy se mozdult kifelé.

- A méltóságos főispán úr?
- Hát mi baj, édes Hirsch úr?
- Óh, csak egy szegény apa tudhatná azt, gróf úr! Méltóságos uram!
- Segíthetünk talán?

(Minden ember hajlandó a más erszényével segíteni a kéregetőn.)

- Üljön le, Hirsch, örömet leszek szószólója, barátom, a főispán előtt. Valamikor sokat vadásztunk együtt, Hirsch. Rosszul néz ki.
- Szerencsétlen apa vagyok. Egy fiam van... s...
- Meghalt?
- Meg, a hivatalra nézve... mert a főispán úr tegnap elmozdította.
- Hát visszatesszük. Annyit csak megtehetek magáért, Hirsch. Hisz honvédtársam volt. Dicsekedhetem azzal, hogy Fekete Ézsau barátom (ni, most tudta a nevét) mindenben hajt a tanácsomra.
- Óh, nagyon értem.
- Mi tettük főispánná.
- Óh, nagyon tudom.
- Én ajánlottam... magam mellőzésével.
- Óh, nagyszerű, szép! Én szerencsétlen, én egy szerencsétlen apa vagyok!
- Hisz maga, Hirsch, úgy tudom, Görgeteghynek jó kártyakompanistája volt... mi?
- A leghűbb... én szerencsétlen apa.
- Mindig együtt kártyáztak.
- Örökösen, még a fiam is ott dolgozott... én szerencsétlen apa.

- Elárulták? Ne féljen, én quasi - mondhatom - quasi nagybátyja vagyok Ézsauanak. Valami Serédy-vér van a fiúban, az anya szép leány volt.

S amilyen piszkosan, alacsonyan csak nevetni lehet...

- Óh, csak az a szerencsés, ki a grófok pártfogását megnyerheti. Én egy szerencsétlen apa... most mit csináljak? Se a fiam nincs hivatalban, sem én...

- Hisz kapitány?

- Rég volt, csak ez a kabát maradt meg belőle. Óh, én szerencsétlen apa. De így áldozza fel az ember magát a főispánjáért. Kértem, rimázkodtam öexcellenciájának, fejtse fel az új főispán úr előtt, hogy ki vagyok, ki voltam, s mit lehet bennem nyerni, hogy már délután fiastul együtt ott vártuk a kaszinóban a főispánt, nehogy a parti hiányos legyen, s ott ültünk étlen, szomjan a szegény fiammal, s kártyáztunk... bizony minden haszon nélkül... s ím! Óh, én egy szerencsétlen apa vagyok...

Mikor egy hatvan-hetven között járó volt honvédtiszt sírni kezd: nem egy becsületes grófi szív, de a kő, a legkeményebb kő is meglágyulhat.

Serédy Iván gróf kihallgatta a szerencsétlen apát, s azzal a vigasztalással, férfiú biztatással bocsátotta el, hogy ő, mint a főispánnak quasi nagybátyja - majd ez különben másképp is ki fog tűnni, hogy igazi nagybátyja - mindent megtesz és hiszi, hogy teljes eredménnyel.

Illett ez a humánus eljárás egy nemes grófhhoz.

- Éppen most ment el tőlem - kezdé a belépő főispánnak Iván gróf, őszinte részvevő arccal - szegény Hirsch. Te ösmered a szegény Hirsch kapitányt?

- Ösmerem.

- Mondja, hogy igaztalanul bántál volna a fiával. Azt engedd meg, freund, nem tehetem fel rólad. Te el hagyta magadat ámíttatni.

S a gróf oly melegen, oly odaadással védte a szegény kapitányt s a szerencsétlen fiút, hogy e melegség bizonyos fennkölt varázssal vont a kopasz, ráncosarcú agglegény vonásait. Annyit beszélt a szerencsétlen apákról, az áldozatkész, hű emberekről, akiket egy főispánnak nagyon jó fölismerni, megszerezni és megtartani, hogy tele lett a terem vigasztalással, nemességgel, bátor védelemmel és egy szerencsétlen apa, s ennek szerencsétlen fia minden jobb tulajdonával.

- Az a fiú egy semmirevaló korhely, egy rest, tudatlan, makacs, megbízhatatlan ember. Három-négyszáz darabja van hátralékban, s egy csomót eltépett, elsikkasztott. Egy szót sem akarok róla hallani, magam győződtem meg hanyagságáról. Kérem a gróft, hivatalos dolgaimban egyetlen tanácsadót ismerek, s ez a kötelesség. A gróf igen jó.

- Köszönöm - fordította félre gúnyosan arcát a gróf. Mi akar ez lenni? Hogy együgyű vagyok, nem ismerem fel az embereket. Meglehet, valakiben tévedtünk, azt én előre megmondhattam volna és meg is mondtam valakinek.

Oly élesen, amint csak egy quasi, de hatalmas nagybátyjának szabad, s oly követelően, mint aki a legnagyobb áldozatokat hozta több alkalommal, feddőzött, oktatott a gróf.

- Gondolom, különben nem akarsz kompromittálni?

- Miben, gróf úr?

- Megígértem Hirsch kapitánynak, hogy fiát, igen, még ma, így ígértem: visszahelyeztetem a hivatalába. Mi volt az a fiú? Iktató. Hát egy olyan semmi szegény ördöggel akarsz te harcot kezdeni? Az olyan semmi embereket észre se venném. Egy főispán nem a tyúkszem, hogy

minden nyomásra feljajduljon, hanem a fej, aki lát és ítél. Az én apám is volt főispán, minden ősöm főispán volt, de hogy egy iktatócskába, egy szivarvégbe is beleakadjunk... ah, ah...

- Kérem a grófot - ragadott meg indulatosan a főispán egy vastag, pirostáblás könyvet - az iktatói hivatal nagyon fontos. Az iktatókönyv lelke a pontos adminisztrációnak. A közigazgatási bizottsághoz érkező minden hivatalos levél...

- Nono, csak egy-kettőt mutass meg, bruder.

- Az érkezés napjának reávezetése után beiktatás végett az iktatóhoz küldetik. Az az ember napokon keresztül csavargott, s ha feljött, részeg fővel állott az asztalához, a reávezetéseket hamisan tette, s fogalma se volt, amint látszik, hogy az iktatókönyvet hogy kell vezetni.

- Hát hogy kell? - kérde a gróf színlelt kíváncsisággal, de amellett a legsértőbb föl sem vevéssel, és folyvást dudorászva.

- Az iktatókönyv a következő rovatok szerint vezetetik...

- Tatik, tetik, attatik, ettetik. Ez a ti óriási tudományotok. Tovább, tovább.

- a) iktatói szám és mellékletek száma;

- B - nyögé a gróf ásítva - most bizonyosan jön a bé?

- b) az előadó neve; c) előszám; d) az érkezés ideje, a fél vagy hatóság megnevezése, s az ügy száma és a tárgy lényege; e) a közigazgatási ág irattári száma s a beadvány tételszáma, (irattári jel); f) utószám g) az elintézés napja; h)...

- Van egy jó szivarod? De jó szivarod, mert a rosszat ki nem állhatom.

A főispán szó nélkül átnyújtotta szivartárcáját és folytatni akarta az iktatói könyv szép beosztását, fő- és alpontozatait, melyekben egy lelkiösmeretes iktató legbensőbb hazafiúi örömét lelhetette.

- h) határidő...

- Bruder - ölelte át a gróf a főispánt - én bámulom nagy tudományodat, mert te azt az egész ábécét bizonyosan eleitől fogva tudod... hm, hm... úgy-é?

- Tudom, de ez a törvénykönyv nagyon alkalmatlan tárgy a gúnyolódásra, s ez a terem is.

- Iiigenn?

- Kérem a grófot, ha sürgős teendője van, méltóztassék velem közölni.

- Fogom tenni, édes Jakab.

- Ézsau vagyok.

- Te, kedves pajtás, most nem a horgosi szolgabíró vagy, hanem a legnagyobb megyének, Magyarországnak főispánja, a mi ajánlatunkból, gróf Serédyné egyenes akaratából. Egy főispán képvisel, de nem sillabizáltat; egy főispán elnököl, aláír, nagy ebédeket ad, pompás szivarokat tart, mert ezek itt kutya rosszak és lelke a téli estélyeknek, bálloknak, vadászatoknak. Tudd meg, mi tégedet magunk közé olvasztunk, Serédyné felkért engemet, adjam értésedre, hogy Eliz kontesz tégedet mindenkor igen szívesen lát, irántad őszinte szimpátiával viseltetik, nem keresi, hogy szüleid parasztemberek, szegények, ő csak szívedet... no tudod, a nők igen ábrándosak. Én jobban szeretném, ha egy félmillióval bíró marhahajcsár fia volnál, hanem így is megnyugodtam benne, hogy Elizt... látod, fiú, te nem ismersz minket, te az arisztokratákat kevély isteneknek tartod és gyűlöled őket, mint gyűlölik társaid, mert nem juthatnak hozzánk. Az érdem, a lovagiasság, becsület, karakter előtt mi is meghajlunk. Fiú, jer, hadd öleljelek meg. Ősmerd meg Serédy Iván grófot. Ki fogom eszközölni, hogy Elizt,

dacára igen alanti származásodnak, nőül nyerhessed. Ez nagy szenzációt fog csinálni kétségkívül, de én, mint nagybátyád, a felelősséget magamra vállalom. Eliz egy... egy nagyon jó kis leány, tégedet bolondul szeret, néném nagyszerű asszony, szüleidet fel fogja emelni, öcsédet szolgabírónak választjuk... semmit se szólj, kérlek, tudom, mit akarsz mondani, hogy ő csak egy parasztleány, felöltöztetjük, adunk mellé egy jó írnot, aki mindent tudjon és négy év alatt kész tisztviselőt, leendő követet csinálunk a gyerekből, kérlek, hadd el, ne szólj... Beneyt említed, aki borbélylegény volt, valóban az volt, rőfös legény később, egy tökfilkó, de János gróf kedvéért megválasztattuk szolgabírónak. Minden az összeköttetésektől függ. Kérlek, egy szót se szólj. Ez fait accompli. Amit mi megígérünk, azt meg is tesszük. Szép kis nővéredet néném magához akarja venni, hogy Serédről, a grófi udvarból adja férjhez. Nagyszerű kis szóke leány. Én magam fogom neki legtüzesebben tenni a szépet. Dávidházy Firi rajong érte, Bende gróf csak róla beszél a dámáknak. Kérlek, édes fiam, csak hadd beszéljek én, ne köszönj semmit, tekints engem quasi nagybátyádnak s a pénteki serédi értekezleten, ahol a megye színe-java együtt lesz: ha akarod, az ünnepélyes eljegyzést megtarthatjuk. Én magam fogom számodra megkérni Elizt. Egyet kötök ki, s azt, fiú, nem engedem el: a szegény Hirsch-fiút visszaveszed. Megígértem Hirsch kapitánynak, jó pajtások voltunk valamikor, hogy a fiú még ma, érted, még ma, visszahelyeztetik. Te, a két Hirsch kitűnő kártyás, pompás kompanista.

- Ah, ah - suhant be a kis sovány Serédy grófné - a főispáni irodában magukat így ölelkezve találom! Nem mondanák meg, mi ennek a nagy barátságának az oka?...

A főispán a legnagyobb tisztelettel hajolt meg a grófné előtt, s mert nem akart ámitani senkit - azt hitte, föl kell fejtenie a tényeket.

Mely tények voltak azok?

- Az ifjú Hirsch ellen már elrendeltem a vizsgálatot, s mivel bűntények forognak fönn: a fel-függesztést is megtettem.

- Ah! - kiáltott a grófné, de nem védte azt a bizonyos ifjút, sőt helyeselte, hogy a főispán szigorú; adjon példát, lépjen fel erélyesen, ez méltó és illő egy férfiúhoz.

- A serédi értekezleten, mert éppen akkor van közgyűlésünk, nem jelenhetek meg.

- De miért nem, fiam? - kérdé mély gyöngédséggel a grófné, arcán azzal az égető pirossággal, mely a megsértett anyai szívet mutatja. - Hiszen a gyűlés nem tart estig.

- Nem, grófné - s zavartan sütötte le az ifjú szeméit.

- Talán valami ünnepély?

- Igen, grófné.

- Családi ünnepély? - zaklatta kíméletlenül az öreges úrhölgy.

- Családi ünnepély, grófné.

- Szabad tudnom, hol?

- Horgoson.

- Csak nem a görög papéknál?

S hirtelen elkékült a grófné ajka.

- Ott, méltóságos grófné.

- Eljegy...zés?

- Igen.

MIT MONDOTT MEG ELŐRE A BORBÉLYNÉ?

Nem lehet úgy elmenni egy faluban - ahol különben is csekély számú és a világ folyásával méltán elégedetlen kisbirtokosaink szükségletének kielégítéséhez egy borbély éppen megfelelő - hogy a borbélyné minden szekeret, hintót, avagy csak gyalogos mesterlegényt is észre ne vegyen.

- Mit kereshet Csuka Mihálynénál a grófné? - veti föl a kérdést, most már talán harmadszor, de az sem lehetetlen, hogy negyedszer, Dubcza Zsigáné, a fekete borbély felesége, egy olyan eleven, szerencsés, vidám asszony, aki már mind a három leányát, ni, milyen szépen férjhez adogatta, egyet Danihoz, az első (és egyetlen) segédhez, egyet a vén egyházfihoz, de akinek nagyon jól megy s a legkisebbet az új hivatalozóhoz, aki pedig válogathatott volna a legelőkelőbb parasztleányokban, mint hivatalnok és *ténsúr*.

Az öreg borbély nem akar odahallgatni, mert fáj szívének, hogy egyetlen leánya se mehetett valami jó korcsmároshoz, holott az urakkal ott lehet legjobban megismerkedni, barátságot kötni és egy kis jó kártyapartit szerkeszteni.

Ember, becsületes polgár, aki nem lothat: mit csináljon?

- Jöjjön már, jöjjön már, ni, ni, ehol megy a grófné.

- Hát mi bajom nekem a grófnéval? Úr, még a rongyában is úr.

Dubczáné egy perc alatt ott termett a molnárék kerítése alatt.

- Csak nem keresztelőre, mi? - nevet a borbélyné - komámasszony, kedves jó Csukáném!

Csukáné int a széles, piros tenyerével, hogy hol lesz még az, az Isten világában, de mellette jókedvvel súgja a borbélynének, hogy különös történet...

- Jézus Mária, szent József! Történet? Hát micsoda történet? Jaj, édes Csukáném, azt mindjárt láttam. Eliz kontesz elszökött az ulánus főhadnaggal. Szapora csóknak jó vége sohasem volt. Azt is megmondtam előre, hogy az a kis lengyel herceg...

- Dehogy, dehogy... a főispán...

- Veszi el a konteszt? No lássa, egy parasztember fia így jut a szerencséhez. Jól teszi. Herceg után következni tisztesség.

- Dehogy, dehogy...

- No, az igaz, hogy én Zsuzsikámat rögtön odasóztam Danira. Ha szerette a leányt, vegye, vigye, az övé. El is vette. Ki is kapartam volna azt a nagy fekete szemét! Hát hogy van, nem a herceg? Hisz azt szerette, azzal sétált a kastély alatt éjjeleken át. Tudja a fiam, mert akkor a vén gróf mellett volt titkár.

- Dehogy! A főispán...

- Hát otthagyja a régi szeretőjét, Iliát? Azt is megmondtam előre: Iliá kisasszony, galambom, akkor eszik maga a Fekete Ézsau szolgabíróból, mikor...

- Dehogy, más dolog ez. Maga haragszik a vén Dárcura?

- Hogyne haragudnám, mikor nem akarta megesketni a leányomat penitencia nélkül. Az Isten csúfolja meg a nemzetségét.

- No, hát most tehet valamit.

- Mit?

- A grófné jól megfizeti.

- Miből? Lelkem, Csukáném, én se vak, se süket, se bolond soha nem voltam.

- Hát adok én két kila tiszta búzát, merthogy a leányomat Fekete Évi azzal csúfolta, hogy egy molnárnak még a köszönését se fogadná el s most meg a főispán Dárcu Iliát vegye el s Dárcunéval ne lehessen bírni...

- Tyühh, lelkem, hát ott áll a dolog?

- Ott.

- A grófné mondta?

- A grófné... és sírva, hogy nézze, Csukáné, mit tettem azzal a paraszttal, főispánná tettem, fölöltöztettem, szerencsésé tettem még a legutolsó ivadékára is, és ehol, most otthagyja a leányomat, s veszi a Dárcu-leányt, mert bizonyosan azt fogja elvenni. Ne hagyjanak el!

- Hm! Azt én előre megmondtam. A vén Dárcunak vékával áll az ezüstje, korsóval az aranyja... óh, azt én előre megmondtam!

- Ha ki tudná csinálni, kedves komámasszony, hogy ebből a házasságból semmi se legyen s Eliz konteszt vegye el a főispán, én nem tudom, mit meg nem adnék. Az életem felét odaadnám. A grófné mégis csak egy jó, áldott lélek, de a görög papné... azzal nem bírna többé ember. Hogy az ő leánya egy főispánné, méltóságos asszony... jaj, jaj, meghalnék szégyenletemben. Malacot adok, tudja? Ludat adok párjával, tudja? Borjút adok, esztendőset, a Rózsi leányát, a szép tarka jószágot... de ezt a házasságot el kell rontanunk. Ki bírna akkor azzal a vastag, kevély papnéval. A grófné azt mondja, s ezt tanúkkal is be lehet bizonyítani, hogy...

S csúf, csúf történetet suttogott a borbélyné fülébe Iliáról.

- Ha ezt oda tudná szépen, kedves, jó komámasszony, röpíteni a Fekete Ézsau fülébe, hát akkor elmehetne Ili a véka ezüstjével. Mi? Úgy-é? Akkor, akár még ma este behajtatnám a Rózsi leányát a komámasszonyék udvarába. A lelkemet odaadom, de adok egy kis finom, finom muntlisztet, csak ez a házasság meg ne történhessék, mert akkor nem lehetne többé bírni azzal a vastag, kevély oláh papnéval. Micsoda? Hogy egy papeleány főispánné legyen! Azt soha! Vesszen inkább a malmunk, pedig Istennek hála, ugyan jól jár most a víz. Komámasszony gondoljon valamit. Fáj!

- Gondolok valamit, Csukáné.

- Úgy-é? Csak gondoljon. Mit gondol?

- Hogy magát a Rózsit akarom.

Csukáné, mint a ravasz bíró, ki hallatlanná teszi a gazdag esedező szavát - csak mosolygott. Nem akart viszálykodást kezdeni. Tudta, hogy ennyi fáradságot egy kis kenyérlisztért is megcselekszik az, akinek a sorsa, hogy mindig üres kamarát lásson.

Dubczánné pedig már azt is megmérte, hogy Rózsi mennyi tejet ad s hogy majd ezt a jó tejet ő hova is fogja elhordani, de drágán; hogy ő maga egy nap hányszor kávézik tiszta, jó tejből, mert hiába, nincs párja a tiszta, jó tejnek; hogy milyen tejföllel főz ő majd ezután (s látta a felséges túrós csuszákat, tejfölös salátákat, túrós réteseket, kapos lepényeket) s hogy az unokáknak, éppen úgy, mint a gazdag zsidó doktor gyermekeinek, mindig lészen bőséges aludttejük; de ami régóta nem volt már a háznál: ezentúl már sajtot is fognak látni. Pedig mi a sajt? Csak az tudja, akinek nincs.

Óh, egy jó tehén sok, sok állapotot megváltoztat.

- Hát megyen, kedves komámasszony, Feketékhez?

- Megyek.

- Viszem a kis talyigán, a réten, át a bereknek. Csak éppen egy ugrás. Itt az én nagykendőm. Van egy kis maradék libasültünk. Szegény grófné, hogy evett! Azt mondta, nem szereti a kövérét s mind azt ette. Van egy kis jó vörösborunk. Szegény grófné azt mondta, a világért egy csöppet nem innék... no nem hányom fel. De jólesik az embernek, ha elmondhatja: nincs a szívem kőből.

- No, csak a Rózsit, aztán még ma este.

- Nem bánom. (Abból nem eszel.)

- De egy tejfejő dézsát is...

- Azt is (csak tedd el)...

- A kis széket is, amelyiken fejek, mert örökké magam fejem, nem bízom másra. Egy drága csöpp el ne vesszen. Utálom a prédálást.

AMIT NEM LEHET MEGMÁSÍTANI

Egy újdonság-új, puha, finom fehér kalap és világos hamuszín kesztyű - nem hinné az ember, mennyire kifejezi a legbensőbb és legédesebb érzelmeket.

Itt volt már az ősz, veresedtek a falevelek, fogyott a nyári gyümölcs, csak a széles, piros pogácsa-alma ült még a fákon.

Fekete Ézsau úr, amint vidáman, pirosuló orcával, csillogó szemekkel, magasan fölvetett fejjel átlépett az ösmert kerítésen, a kút mellett, a Dárcu tisztelendőék udvarába: láthatta, hogy a terjedelmes kert tele még gyümölcscsel s a szőlő sincs még mind leszedve. Az őszirózsa pedig éppen most éli legszebb világát.

- Trofána - fordult Fekete úr egy öreges cselédasszonyhoz, ki káposztafejeket tisztogatott.

- A vásárra készítjük - mutatott fel a vénasszony egy nagy, fehér káposztafőt. - Ezt még Ilia ültette, de többet nem ültet itt.

- Miért nem?

- Mert elmegy Radnára.

- Miért?

- Az Isten világában, egyszer csak neki is férjhez kell már talán menni.

A pirosság eltűnt a Fekete úr kövér, vidám orcájáról, de a vidámság is lassanként.

- Trofána, nem... nem említették az én nevemet?

- Azt bizony említették. Lesz ilyen káposztánk vagy ötszáz fej. Viszünk Radnára is. Mézet is viszünk, almát is, a szőlőt is oda tartogatjuk. Ott semmi ilyen nincs. De az esperes gazdag. Ah, milyen ember, mint egy torony, milyen hosszú, ősz szakála, fekete haja. Csak dunnog, de jó ember. Olyan szép két fehér tallért adott nekem, mint a jég. Az is jó, hogy ott sokkal erősebb a pálinka, mint itt. Ittam belőle. Aminek meg kell lenni, meg kell lenni, engemet is úgy vertek az uramhoz, de mégis jobb szeretném, ha ma is élne. Vénleány, vénasszony - olyan mint a penészes ecet, senki se hinné, hogy az is édes szőlőből készült.

- A tisztelendő úr itthon van?

- Elment a vejére menendőhöz... háztűz-nézni. De már két napja.

- És a tisztelendő asszony?

- Nem tudja, hogy hetivásár van? Ilyenkor egy papnének ott a helye a vásárban a szekér mellett, a zsákok mellett. Ott van. De hadd lássam?

A vén oláhasszony letette a káposztát, a széles, veres tenyerét szeméi elé tartotta, s szólt:

- Most van tíz óra, két óra múlva itthon lesz a szekér. Addig mindent eladhatnak. Kell a pénz, domnule, mert nincs. S itt a lakodalom. Hej, milyen urakhoz elmehetett volna már Ilia, de a draku tudja, mi ütött a szívéhez. S most egyszerre belecsapott a vén esperes markába. Mindig olyan volt, sohase tudtuk, hol jár az esze. Én tudtam, de hiába tudtam. Verje meg az: Isten magát, úrfi. No, ne haragudják. Ifjú embert nem ver meg az Isten, mert nem bír vele. Megvárja, míg megöregszik: akkor a régít is kiadja.

- Ilia kisasszony? - és reszketett a főispán hangja.

- Sírhat, domnule; Iliá is eleget sírt, én is sírtam, a kis harang is úgy sírt, mint akire utoljára szól: tyu-tyu-tyu, tyu-tyu-tyu! Ezután már szólhat másképp. Nem halljuk, nem leszünk itt.

S újból munkájához látott a vén oláhnő - és dudorászta a szép, fehér káposztafejeknél: tyu-tyu-tyu; tyu-tyu-tyuh!...

Halkan nyitott be Fekete úr Iliához, félénken, mint mindig; ahogy ahhoz lép az ifjú, akit nagyon-nagyon szeret, és nem tudja: isten velük lesz-é valaha.

Iliá ott ült a szövőszék előtt. Dolgozott serényen. Csattogott-csettegett az osztováta. A leány sűrű fekete haja, mely vastagnak, szálasnak látszott, mint akár a ragyogó sörény - lehullott innen is, túl is a vászonra. Nagy fekete szemöldökei mintha tündököltek volna valami csodálatos fénytől. Gondolom, minden erősen dús szemöldök fénylik, mert a szép szemöldöknek ez a természete.

Milyen megbűvölő az ilyen fény.

Nem vagyok ifjú, de nem merném nézni sokáig.

- Iliá!

A szövőszék ágain keresztül odanézett a leány. Gyöngén meghajtotta a fejét. Fehér arca még halaványabb lett és a szeme még villogóbb. Sebesen lélegzett, hogy a domború melle föl-fölemelkedett és a vállai rángatózva mozogtak.

- Nincs itthon senki...

- Ezzel fogadsz engemet, Iliá?

- Üljön ide a folyosóba, innen beszélhetünk.

- És mért nem melléd? Én melléd akarok ülni Iliám, édes Iliám.

- Akinek jegyese van...

- Tudom.

A leány letette kezéből az osztovátát, bátran fölkel s a gyűlölet, harag s megvetés lángjával fordult az ifjú felé.

- Mikor jegyezte el a grófnőt? Feleljen!

- Mikor jegyezték el tégedet? Felelj! Sohasem szeretted!

- Bár ne tettem volna!

- Én örökké csak tégedet szerettelek!

- Tudom, azért nem jött felénk egyszer is az ünnepély alatt. Nem ítélem el. Aki grófnőt vehet el, mért venne akkor egy szegény leányt, aki nem is magyar.

- Te nekem magyar vagy, Iliá, és kedvesebb minden grófnónél a világon! Én is szegény vagyok, mégsem csaltalak meg.

- Nem volt meg az eljegyzésük, Ézsau?

- Ma akarom, hogy legyen, csak apádat várom.

- Miért apámat?

- Hogy attól kérjelek meg, mert amit nekem ígértél, hogy soha el nem hagysz...

Közelebb lépett Iliá tündöklő szemöldökével az ifjúhoz.

Ézsau megragadta a leány kezét, átölelte derekát...

A vén oláh asszony nézte, öreg szíve egész örömeivel, beleegyezésével, hogy mi lesz itt? Szeressen Ilia, Isten azért adta a szívet, hogy szeressen; ölelje meg a régi szeretőjét még egyszer; csókolja meg a gyermekkori társát utoljára. Bátran, ne féljen, mert el nem árulja senki. Ha Isten nem akarta: hát akarják ők; ha Isten elrontotta az egyezségüket: egy pohárkával szabad kilopni az eladott borból. Nincs még lepecsételve. Rajta, Ilia, én láthatom, de más senki se látja. Én is így tettem volna.

A két ifjú egymás karjaiba omlott...

S a vénasszony odakünn a folyosón keservesen sírt.

Siratta Iliát, akinek egy vén emberhez kell mennie - kinek pedig akkorák a lábai, mint egy kis tekenő; akkorák a fogai, mint a vaddisznóé; olyan szúrósak, meg véresek a szemei, mint az éhes kutyáé. Siratta Iliát, aki elmegy messze hegyek közé, sokat sírni, hamar megvénülni - és a régi szeretőjét átkozni.

- De mégis, ne végy te el engemet - sóhajtotta Ilia, kibontakozván az ifjú kéz öleléséből.

- Elveszlek.

S forróbban, lázasabban csókolta Fekete úr a szép leány kipirult, égő orcáját, sötét, csillogó, dús szemölteit, magas, fehér homlokára hulló, sűrű füreteit.

- Ki kötötte így fel a nyakkendődet?

S azon szín alatt, hogy csak a szétkuszálódott nyakkendőjét igazítja meg, csupán csak annak az egyik lehajló szárnyát, ráhajolt gyermekkori szeretője domború mellére, hogy gömbölyű karjaival érezze a szíve dobogását.

- De igazán szeretsz, Ézsau?

- Mégis elmentél volna máshoz Ilia?

- Nézd.

S egy kisujjnyi üvegecskét vont ki a leány kebeléből.

- Ez lett volna az én vőlegényem, de mégis azt akartam, hogy előbb oltár elé lépjek, mint te, a te grófnőddel.

- Ki mondta neked, hogy grófnőt akarok elvenni?

- Ez a levél. Ezt a levelet Eliz grófnő írta. Akarod olvasni? Olvasd el. Hátha meggondolod magadat. Óh, én nem állok a szerencséd útjába, Ézsau, nem azért, mert olyan volnék, ahogy az a levél ír le, hanem mert szeretlek és a halálomban is szeretnék és mert soha a szüleimen kívül emberi kéz az én kezeimet nem érintette.

- Óh, gonosz, óh, lelketlen, arcátlan - csapta le a levelet Fekete Ézsau.

- Látod, én nem haragudtam, mikor olvastam, csak a szüleimnek nem mutattam meg, mert azokat féltettem, de Trofánának elolvastam sokszor, mert azt mégis nem tudtam megállani, hogy valakinek meg ne mutassam. Trofána akkor készítette ezt a mérget, hogy ez jó lesz Eliz kontesznek. Azt mondtam: bolond vénasszony, jó lesz neked. Tégedet egy rossz leányért ne akasszanak fel. Te kiskoromtól fogva ismersz, a szüleim is ismernek, a mi házunkhoz soha senki nem járt, akik megkértek is, csak egyszer voltak itt; engemet ez a levél nem bánt. Hanem azt, aki írta, tegye nyomorulttá az Isten.

Tépte, szaggatta magát az ifjú, kegyetlen bosszút akart állni azokon, kik e rettentő ocsmányságot kigondolták.

- Tedd el, Ézsau, legyen nálad. Isten akár megengedi, hogy elvegyél, akár megtiltja, tudd meg, hogy sohasem féltém senkitől, meg semmitől. Nem, nem hagyom - kapott a levélhez Ilia - el ne szaggasd. Ennek meg kell maradni; valamikor talán magam adhatom át Eliz grófnőnek, hogy olvassuk el együtt. Ha elszaggatod, rögtön megmérgezem magamat. A levélnek nálad kell lenni, de tudd meg, hogy amely napon megsemmisítetted, azon a napon én is megszűntem élni. Akarom, hogy egyszer szemben álljak vádlóimmal, s ezt a levelet magam olvashassam fel nekik.

Annyi nyugodtság, annyi méltóság ült a leány magasztos vonásain hogy Ézsau térdreborult előtte.

- Keljen föl. Tegye el a levelet, kérem, akarom. Atyám jó.

S a magas szál, sovány, ősz ember belépett.

Sötéten tekintett az ifjúra s halkán mormogá:

- Főispán úr, mindig örvendtem, ha itt nálunk láthattam, de ezentúl, bocsásson meg, nem engedhetem, mert Ilia menyasszony.

- Igen, az, atyám, ha megengedi, hogy leánya után én is így nevezhessem. Mi régóta szeretjük egymást, ha ezt senki nem tudta is: ma ünnepélyesen megkérem Ilia kezét.

Az aggastyán tétovázó tekintettel mérte az ifjút.

Majd hosszan függeszté sötét szemeit leányára s megszólalt:

- Ilia, te nem tudod, hogy már menyasszony vagy?

- Atyám! - ölelte át a leány zord atyját.

- Ami történt, az a maga törvényes rendjén történt s azt megváltoztatni becsületes szív nem szokta. Én nem erőltettelek. Sohase mondtam, kihez menj, sok kérőd volt, akit választottál, szabadon választottad. Meg kell mellette maradnod. Egy pappal játékot üzni csak gonosz szív tehetné. S Ilia, te az soha nem voltál. Köszönöm, főispán úr, hogy szegény házunkat úgy fölemelte, de nekünk amellet kell maradnunk, amire Isten áldását már kértem. Istennel senki nem csúfolódhatik.

Az öreg lelkész kezét nyújtotta az ifjúnak, ki esdekelve újította meg kérését.

- Atyám, én gyermekkoromtól fogva szeretem Iliát és soha hűségemet meg nem szegtem!

- Amit Isten épít, azt embernek lerontani bűn! Leányom kezét már más férfi kérte meg, én nem ellenkeztem, leányom önként egyezett a házasságba. Itt nem lehet más kötelesség, mint megtartani a szót. És gyenge férfiú volna az, aki valakit a szó megszegésére akarna reábírní. Mi jó szomszédok maradunk a kedves szüleivel, mint voltunk mindenkor; a méltóságos főispán úr találni fog egészen magához való. Lássá, mi szegények is vagyunk! Minden úgy jó, ahogy ott fent elvégzik. Mikor kisebb gyermekeimet temettem, sokszor kértem Istent... igen - törülgette az aggastyán szemeit - kettő fiú volt, szép fiú, de nekünk itt kellett maradnunk. Boldogság, szerencse, élet... minden rajtunk kívül áll.

A VÁDINDÍTVÁNY

Lehetetlenség a legszentebb dolgot is eltitkolni: honnan, hogyan? De mindent megtudnak az emberek. Megvitték a hírt még aznap a jó grófnénak, a konteszteknek; megtudott mindent apróra Fekete Mártonné is.

A fiától? Nem a fiától: a jó asszonyoktól, kik Horgoson mindig feles számmal voltak és vannak mai napság is.

- Hogy az Isten büntesse meg a kevély oláhnéját! - csapta a csípőire tenyereit Feketéné. - Dehogynem; még főispán kellene tán a vén leányának? (Eddig soha se volt vén.) Méltóságos úr, az én Ézsau? Tedd el csak!

S vígan befutotta a jó anya a falut, hogy a terjedhető kikosarazást elnyomja a grófi mátká dicsőségével.

Majd fiához fordult ki szembetűnő levertséggel járt-kelt a fák között:

- Azon bizony sohase búsulj, lelkem fiam! Olyan leányért? No iszen, lebeszélte itt a sorát Dubczáné, szép híre van, elmehet vele a drágalátos kisasszony.

- Egy szó rágalmazást ki ne bocsásson a száján, édesanyám, mert soha be nem lépek többet ebbe a kertbe.

- De olyanokat...

- Szemtelen koholmány. Járt ebbe a faluba valaki?

- Jaj, fiam, a kéményen is van ajtó.

- Hallott valaha egy rossz szót? Anyám!

- Mi mindeneket nem tudhatunk. Régóta énekelgetnek már.

- Anyám, egyetlen szót se többet.

- Nem ment volna, ne félj, vén emberhez. Micsoda? Hisz apja lehetne, öregapja a radnai pap. Te, fiam, az asszonynépet nem ösmered. Istennek adj hálát.

Haragtól villámló szemekkel, dühében reszketve hagyta oda anyját Ézsau s még aznap visszament a városba.

De bezzeg itt termett helyette a grófnő mázos, mézes beszéddel és számtalan ajándékokkal, hogy a sok drágaságot alig győzték Feketékéék kézcsókkal, köszönőmmel, ezer áldással.

Tajtékpipát, de szépet, drága kövekkel kivertet, Márton bácsinak.

Forgópisztolyt, de finom vadászfegyvert Ferencnek, tarisznyával, egész vadászakésszággal, hogy bámult bele a falu, s majd meghalt irigységében.

És micsoda finom csipkéket, hímzett kendőket Évikének és abroszokat Fekete Mártonnénak. A grófné telhetetlen volt a jóságban.

Dubczánéval nem lehetett bírni, hogy íme, ilyen asszony ő; csak így tudja ő megcsinálni, amit egyszer magára vállal. Nemcsak a tehenet hajtatta haza erőnek erejével, hanem kis híja volt, hogy elbizakodottságában az egész malmot le nem szerelte. Az öreg borbély is ott termett Csukáéknál és maga se tudta jóformán, miért: követelt, parancsolt, házsártoskodott. Még a lovakra is szemet vetett.

Hogyne? Ahonnan egy drága sweicer tehenet el lehet hajtani *ingyen*, onnan, ha esze van az embernek, sok más jót el lehet hordani - azon az áron.

Egyszerre mindenfelé beszéltek a szomszéd falvakban, kastélyokban, a városban s még a jobb útszéli fogadóknak is, hogy Dárcu Ilia ki legyen. Hogy tanúk vannak rá, akik élő szemekkel látták, mikor a vén papné a tulajdon leánya zabiját a kútba vetette, de arra még több lenne, hogy maga Ilia cselekedte meg ezt a rettenetes alávalóságot.

S ez a leány volt a főispán mátkája.

Itt, itt, itt ki lát a titkok mélyébe?

Méltóságos Sárga Fülöp úr; a nagyságos ifjú alispán úr; a méltatlanul elüldözött Görgeteghy Sámuel úr; a jó régi nemes családból eredt Vederfalvyak - kik minden főispánt lelkük mélyéből gyűlöltek hagyományos erkölcsökkel: a megsértett Csakpézn Alajos úr; a nem méltányolt Kecskési Mihály úr; az elutasított Kál tanár úr, a híres vérszipoly; a fel nem fogott Közli József családfakészítő; Hirsch, a kapitány, fiastól; de titkon a polgármester, még inkább a városi főorvos, ki eszesen mindig a többséggel tartott és ebben igazán senki által nem engedte magát felülmúlni - hirtelen egy kompakt, egészséges testté verődtek.

- Mi az, mi az? - kérdék egymástól, mintha nem tudnák, miről van szó és hogy áll az az ominózus dolog - mi történt a főispánnal? Gyermekgyilkosság? Ah, hah! Ez nagyszerű. Ezért történt a bőkezű alapítványozás. Értjük, óh értjük...

Ősz Ádám úr azonnal titkos párt-konferenciát hívott össze a legbelsőbb tagokból, hogy minő álláspontot foglaljanak el.

Mennyi fej fölemelkedett, mennyi hát kiegyenesedett, mennyi nyomott szív szabadabban dobogott, mennyi jegyzésbe tett hivatalnok, tanácsos, jegyző, városgazda, vámos, borbíró, depóbiztos mert nyugodtabban enni és inni, hogy a kevély kiskirálynak milyen szépen lakatot tett valaki a szájára, hogy az Isten áldja meg a derék, becsületes emberét, akárki legyen. Hát csak ilyen főispánja van a megyének egy - gyilkos!

Én mindig azt mondtam és most is azt mondom, hogy az olyan ember, aki egy föllelkesült, édes, mámoros órájában - nagy elbizakodottsággal, meg nem mérve fogyatékos erejét - mely egy kisebbszerű, közönséges hitvány élet tisztességes lefolytatására sem elegendő - hogy az ilyen elkábított ember nagyon jól tenné, ha, mielőtt a becsületes utat akarná választani élet-céljához: előbb megedzené magát a forgószél szeméjében, a kloakák sarában, a korcsmák, cégérházak levegőjében, a hamiskártya-asztalok mellett, a nagyurak előszobáiban és kis urak küszöbén; megedzené magát a hazugságok, csalások, hűtlen szöszegések, buta együgyűségek minden nemeiben - és úgy készülne arra a pályára, melynek neve: *hűség, becsület, feddhetlenség*, egyenesség igazság, alázatos magamegösmerés. Akkor át tudna tán ugrani az árkokon törött csontok nélkül is.

Fekete Ézsau egyszerű parasztszülők gyermeke volt, akiktől sohasem hallott mást, mint: hallottad-é, mit prédikált a tisztelendő úr a tékozló fiúról? No, el ne felejtsd. Hallottad-é, mit mondott urunk, a Jézus Krisztus, a szegény evangyéliomi ifjúnak, aki szeretett volna jó lenni és a mennyekbe jutni, de nem tudta a módját, hogy: add el mindenedet, oszd ki a szegények között és úgy kövess engemet? No, el ne felejtsd. S úgy ne járj, mint az járt? Hallottad-é a rektor úrtól, milyen volt Hunyadi János? Hogy étlen-szomjan, télen-nyáron, tűzben-vízben megállotta a szót - és soha az ő szívéen mocsok nem esett? No, el ne felejtsd!

Amilyen az étel: olyan a vér; amilyen a levegő: olyan a fa levele, fonnyadt avagy egészséges.

Ézsau a szülői háznál ilyen táplálékkal élt, s a tüdője, a szeme, a szíve a horgosi hegyek között ilyen levegőben emberkedett meg, s lett olyanná, amilyen e mai órában.

Ahogy élt, úgy vegye hasznát.

Amint a különös hírek Ilia kisasszonyról és a kevély új főispánról beszárnyalták az erdőket, vizeket, az oldalutakat és országutakat: Magyarországa szája egyszerre éktelen nevetésre húzó-
dott. A nevetés eleinte csak egyik háztól a másikig hallatszott el, de lassanként odavágódott
egyik falutól a másikig; rengett, zúgott, ordított, hogy idefönt Pesten is a törvényszékeknél,
minisztériumoknál a legszebben meghallották.

A nagyméltóságú miniszterelnök úr éppen egy fényes társaságban ebédelt, gondolom, valami
díszbanketten, hát hirtelen csak fölállott ám, s a füleit egyenesen Magyarországa felé tartotta. -
Különös, igen különös - mormogá alig hallhatólag. - Meglátjuk. Csúf történet!

Gombos pénztárnok úr pedig mit tett?

A gyáva félelmében, de inkább a felesége rimázkodására, száz meg száz apró-cseprő
hamisításait, vakarásait, tételecserélgetéseit, melyek megvizsgálására eddig örökké jóbarátai,
cimborái küldettek ki - most nagy lelkierejével ki akarta javítani és éjjel nappal-nappal javította,
simította, politúrozta is - de, hogy ím, jött a hír, hogy a főispán *sikkasztott* és pedig nem is
városi közpénzt, hanem... hujj, hujj! Tehát lecsapta a tollat.

Vastag, buta fejét édes öröm sugározta be, s rögtön átszaladt az első tanácsoshoz, ki éppen
apósával hasonlóképp egy kis sietős politúr-munkát végezett. Ellopott gerendák, eladott
kerekek, vasjáromszögek, lóhámok, láncok, fűrészek, még nagy harcsafűrészek is... s óh, két
szép négyéves ökor-bivaly is... melyekről már-már a halálos ellenség, Kecskési Mihály se
beszélt - igen, igen. Nehéz ügy!

Elsápadt a fekete, sovány, bibircsós orrú első tanácsos és reszketve vonult apósa háta mögé, ki
polgári tímár volt rangjára nézve.

- A főispán gyermeket ölt - kiáltott be tele torokkal Gombos úr.

- Mikor? - ugrott elő az első tanácsos, jótékony hevüléssel. - Jaj!

- Azt majd kideríti az alispán, meg Sárga Fülöp. A Hirsch-fiú, akit embertelenül lecsapott, az
jött a dologra.

- Jézuss! - hangzott a hála mélységével e szent felfohászkodás.

- Fiam, új főispánt kapunk! - bátorítá vejét a városgazda - csak a felséges Isten a régít adná
még egyszer vissza, mert soha annál becsületesebb, fainabb emberrel közünk még nem volt.
Nem bántotta az a becsületes embert, nem nyomta az ujját a fazekunkba, nem nézte az ki a
falatot a szánkából. Hagyta élni a szegény embert.

- Ez alig tette be a lábát: már fenekestül felforgatott volna mindent. Megtette volna. Hát tán
tolvajok voltunk, mi? Fegyelmi kereset nézett rám!

- A hitvány parasztja! Én is hallottam valami vizes lepedőről, hogy csapják az ökelme
nyakába. De hamar oda is csapták.

- Lehúztuk mi a szegény bőrét? Tőlünk élhetett, aki arravaló volt.

- A gaz gyilkosa! - vicsorgatta fogait a tímár városgazda - erkölcsösen.

- Isten! - emelgeté apró fekete szemeit az első tanácsos az ég felé (azaz, a jól *megettömött*
padlás felé) - Isten bünt büntetlenül soha is nem hagy. Ez az én hitem.

- Ne is hagyjon! - egyeztek meg közös kiáltással a város érdemes tisztviselői, alkotmányosan
választott atyái.

Azonban mi volt e méltatlanul gyanúsított köztisztviselők öröme és hálája ama buzgósághoz képest, melyet a felső banknál Csakpénz Alajos úr fejtett ki az éppen jelen volt mágnások és kölcsönt kérő, váltókat újító, esedező apróbb szegény ördögök körében.

Részint, mint e virágzó pénzműhelynek tanácsosai, részvényesei; részint, mint örökké pénz-zavarban élő szegény magyarmegyei birtokosok - éppen jelen voltak báró Borona Ákos úr, gróf Serédy Iván úr, báró Gelléry Tivadar úr, gróf Bende Béla úr, de sőt báró Istvánffi Jenő úr is, valamint Sárga Fülöp úr, Vederfalvy úr és Debreceni Doktor János úr... mint apró percskéket vadászó hazafi.

- De mi lesz ebből? - emelte fel az igazgatói íróasztal mellett tollát Csakpénz úr - azaz Nagysádtok? Mi lesz ebből a skandalumból?

- Nagyszerű! - esett hátra örömtől áthatottan Serédy Iván gróf.

- *Nem hiszem!* - hangoztatta határozott kifejezéssel gróf Bende Béla.

- Nos, miért nem? - tette kezét Gelléry báró a gróf vállára. - De azzal a szép oláh fátával nem tett rossz vásárt Ézsau barátunk. Az fejedelmi vad lehetett, pajtás - nevetett vidám irigységgel a báró úr.

Debreceni Doktor János úr hirtelen lekapta szemüvegét, hogy a gróf urak arcvonásait biztosan megfigyelhesse - mint pervadász zszurnaliszta.

- Itt a vádindítványt meg kell tenni. Engem senki se gyanúsítson, hogy tévedésemet azzal palástolom, hogy egy bűnös cselekményt elfojtani segíték, vagy éppen akarok. Én jó hivatalnoknak ösmerem, múltját nem kutattam, s arról nem is hallottam.

- Ezzel felsültél, Jenő! - vetette oda gúnnyal Iván gróf.

- Én is megmondhattam volna biztosan, hogy a báró rosszul számít - közölte észrevételét Csakpénz úr. - Itt, itt, kimondom Nagysádtok előtt: a megye becsülete, de mindnyájunké, óriási csorbát szenvedett. A főispánságot el nem fogadni, méltóságos báró úr, engedjen meg, erkölcsi életünk, igen, ez *erkölcsi életünknek* kimondhatatlan kárára szolgált. Hanem most azt szeretném látni, hogy bontakozik ki a megye s város ebből a feneketlen hínárból. Én tudtam, én mindenütt beszéltem, én őszinte ember vagyok, senkitől nem félek, városomat szeretem, mint senki jobban; én bámultam, hogy a miniszter hogy tehet ily... én őszinte ember vagyok, én senkitől se félek, nekem nincs semmire szükségem. Hanem kíváncsi vagyok reá...

- Nincsenek a főispánnak váltói? - kérdé Sárga Fülöp úr örömmel.

- Itt tudtommal még nincsenek - válaszolt Csakpénz úr. - Óh, én nagyon óvatos vagyok. Én ösmerem az én madaraimat. Az én szememet... haha! még kéz be nem kötötte. Ahol én vagyok: ott tiszta munkának kell lennie. Nincs Fekete-váltó... és nem is lesz. Pedig minden nap vártam már a főispánt, mert mindig előre köszöntött.

Az urak átmentek egy másik terembe, hogy a felette kényes kérdést ott tárgyalják: entre nous, s a kisebb birtokos urak maradtak az igazgatói szobában.

- Mi mindig úgy járunk! - emelte föl szavát egy széles, fekete emberke, kásás fahangon. - Egyedül én nem adtam vótumot a főispánra. Paraszt alá lovat adni nem tartom üdvösnek. Miért, kérem alássan - s az ősz bajuszú, sörte szakállú, övig csizmás kis kurta pap templomi pátosszal fejtegette elveit. - Igenis, nem tartom üdvösnek, akkor, mikor vannak előkelő birtokosaink, érdemes férfaink. Én össze is tűztem az esperesemmel. Most itt van. A tekintetes igazgató úr nagyon jól fogta fel a dolgot. A választás el volt hirtelenkedve. Itt a szégyen!

- Én őszinte ember vagyok - állott fel Csakpénz úr, hogy őszinteségét teljes mértékben kifejtse - engem nem köt senki, nekem semmire szükségem nincs. Elöttem a becsület, tetszik tudni -

vigyorogta sárga fogaival, ráncos homlokával, kicsiny fejéhez tapadt hamvasszőke hajával az igazgató úr - előttem a becsület a fő. Most szeretném tudni, mit csinál a megye kurátorával? Odaül vele a vádlottak padjára? Szép lesz! A papság így adja el magát... *ingyen*. Ez szép. Nem kaphattak volna grófot, bárót, de még milyet? Másutt kiválasztják a leggazdagabbat s jól megfizettetik. Tízezer forint. Igen. Lehet kapni. Fizessen. Ötszáz rongyos forint... mi az? S fogadom, azt se fizeti meg.

- Már megfizette - mormogá a lelkész úr.

- Meg? Nem hiszem. Annyit én is megadtam volna. Az olcsón ment.

- Én vagyok a pénztárnok. Saját kezeimbe *olvastatott* le a pénz. (Most nem volt időszerű így mondani: *olvasta le öméltósága*.)

- Ah, ah!... Szörnyű...

- Lehetetlen... pompás...

- Az, kérem, úgy van... én megmondtam előre. Parasztot főispánnak...

- Rettentő, ki gondolt volna ilyesmire!

- Én - csattant meg Csakpénz úr kevély, éles hangja. - Én tudtam. Nekem beszéltek a falusiak. De mondom, mért szóljak? Mi közöm nekem a más dolgaihoz? No, nem igaz, tisztelendő úr? Mi? Nem igaz, tekintetes úr? Doktor úr - fordult az igazgató legédesebb mosolyával Doktor János úrhoz - ez úgy-é, már ma benne lesz a *Tárogató*-ban. Benne legyen.

A Doktor úr felcsapta szemüvegét.

- Benne lesz.

- Csak bátran, kérem. A sajtópertől ne féljenek. Itt a sajtóbírák mi vagyunk. Az volna szép, ha a főispán sajtópert kezdene. Nem mer, nem fog merni. Pedig én oda szorítanám - sziszegé undok fogai között.

- Lássuk, kik a sajtóbírák - vett elő egy papírcsomagot a Doktor úr.

A társaság végigfutotta a hármashegy-i sajtóbírák névsorát, s kiválogatta azok neveit, kik éppen most vannak sor alatt. Gyönyörű sor.

Nagy örömmel állapították meg, hogy e jelen esetben a diadal biztos.

- Ah, egy főispán a *sajtóbírák előtt!* Pompás, mit fog csinálni?

- Elítélve... gyönyörű. Bár engem ki ne választana.

- Megbukna... ez felséges - dörmögé a vén Vederfalvy, a hegyek közül.

- Ettől hamar meg fogunk szabadulni - szólt Doktor János úr, becsomagolva iratait. - Megyek. A cikket magam írom meg... vassal.

Ment, repült; vitte a gyönyör, a diadal érzete, az ellenzék riadó győzelmi kacaja, s a tudat, hogy új érdemeket szerez - a követségre.

Bő, szürke nadrágjában elvesztek sovány lábszárai és ha pápaszeme nincs: senki se látja meg a kis maréknyi, aszott Doktor Jánoskát.

Csakpénz Alajos úr maga maradt az igazgatói asztal mellett, s majdnem fennhangon dörmögte: Úgy-é? Nem kellett a házaim kaszárnyának, kórháznak; rosszak voltak, férgesek, drágák? Majd meglátjuk, édes főispán úr, milyenek lesznek azok a szobák, ahova ön kerül. He! Aki élni akar köztünk: alkalmazkodjék; aki lopni akar: ne lásson meg mást; leben und leben lassen! Sajnálak, fiú, ha bizodalmad van hozzám, én vezettelek, támogattalak, infor-

máltalak volna. Hohó, nálunk nélkül itt senki, semmi. Barátocskám, biztosan haladni: csak *behúnyt szemmel* lehet.

Óh, egy szép, virágzó megye öröme nem olyan öröm; egy fenyegetett város föllélegzése nem olyan föllélegzés, hogy arról ne volna szabad egypár szót külön ejteni. Ejtek.

Az emberek az utcákon bizodalmasabban közeledtek egymás felé; a közöröm, hogy a jöttment parvenü főispán csúf csávába jutott: az *úri társalgó* unalmas, bűzhödt, kártyás, trágár levegőjét előnyösen fölfrissítette. Csak egy küszöbön levő akasztás hathat hasonló élénkséggel a megakadt, elposványosodott társalgás folyamára.

Tárgyalták a főispán ifjú korát, azzal a hazugsággal, mellyel egy szédelgő hírlapíró ír soha nem látott hercegekről, grófokról, miniszterekről, tudósokról, volt iskolatárs rabokról, sikkasztó takarékpénztári igazgatókról, pénztárnokokról.

Tárgyalták a Dárcu Ilia életét.

Ah, senki sem ösmerte e Társalgóban - és mégis, hogy lefosztottak e szegény leányról minden tisztességet!

Az volt a boldog, aki legtöbbet tudott mondani e művelt körben, e bírák, tanárok, hivatalnokok, kurta urak, fölemelkedett polgárok társaságában a szerencsétlen vádlotról. Apák, kiknek eladó leányaik vannak: becsstelen dolgokat fogtak egy ismeretlen leányra; férfiak, ifjak, kik egy leejtett zsebkendőért vérüket ontják, sárral kentek be egy arcot, mely soha nem vétett egyiküknek sem. Sárral, mert az való egy becsületes ifjú kezébe; sárral, mert azzal lehet örömet szerezni előkelő vénembereknek, öreg notabilitásoknak, kiélt, vén ocsmány agglégényeknek.

»*Tisztelt uram!* (olvasott e percben a főispáni irodában Fekete Ézsau úr egy hányt-vetett sorú, mákszemnyibetüs levelet). *Megdöbbenéssel hallottam ma előkelő társaságban önről oly híreket, melyeket egy percig sem szabad annak, ki tart valamit a becsületre - cáfolat nélkül hagyni. Elvárom önt nagynénémnél, Serédy grófnénál, ma délután öt órakor.*

Báró Istvánffi«

A névjegy Istvánffi báróé, az aláírás is olyanforma, de a többi betű ismeretlen.

Fekete Ézsau arcát elborította az égő pirosság, szemeit kigyújtotta a romboló tűz, ajkai remegtek, szíve majd kiszökött melléből.

- Méltóságos főispán úr - nyitotta ki az ajtót a hivatalszolga - főtisztelendő Dárcu úr van itt, beereszthetem?

- Azonnal.

A magas szál, ősz férfiú sápadt arccal, ingadozó léptekkel esett be.

Fekete Ézsau úr kezét nyújtotta az aggastyánnak és üléssel kínálta.

Dárcu úr egyiket se fogadta el. Könnybelábadt szemekkel nézett az ifjú felé és sírástól szaggatott szavakkal kérdé:

- Ki terjesztette a leányomról *azt a hírt*...

A sovány, vén ember hátravetette hosszú, ősz haját és fehér fogaival, mint az áldozatára szökni akaró farkas - vigyorgott.

- Hogy... *gyermek*e volt? Azért, ha én egy szegény román pap vagyok is, tudja-é, hogy az én két kezem, szívem tiszta?

- Főtisztelendő úr, csöndesedjék; azt is tudhatja, hogy én családját mindig a legmélyebb tisztelettel becsültem és becsülöm.

- Akarom is.

Az ifjú embert homlokon vágta a szó.

- Hogy van az a dolog? - hörgött inkább, mint beszélt az aggastyán. - Én fiaimat eltemettem, de nem hagyom, hogy egyetlen leányomat ebek szaggassák széjjel. Innen ma, uram, csak egyikünk mehet ki. Tudod-é?

A pap hosszú, fekete kabátja alól kihúzta - baltáját.

- Mind a ketten kimegyünk - mosolygott az ifjú - és ha nem mehetnénk ki: akkor én tartanám oda a fejsze alá magam a nyakamat. Zárja be főtisztelendő úr az ajtót és beszéljen; kérdezzen, kedve szerint. Én Fekete Ézsau vagyok, a Fekete Márton fia, aki soha büntetve vagy vád alatt még nem volt. Valamit én is hallottam: ez a levél, azaz *névjegy*, ez az írás, ez a kérés vagy parancs - s odanyújtotta a névjegyet - némely dolgot sejtetni enged. Az egész alacsonyságot, mélyen megvetem. Tudom, *honnán*, mióta és miért származott.

Dárcu úr félig odatekintett az írásra, majd hirtelen elkapta fejét, mintha megbánta volna, hogy arra a mentségre adhatott valamit.

- Én azt akarom tudni, kitől került az a hír? - s fölemelte a baltát.

Egy mozdulat s az öreg, dühödt ember le volt fegyverezve: a balta ott villogott az ifjú hatalmas kezében.

- Üljön le, főtisztelendő atyám, így is megértjük egymást. Nem a baltájától tartok, hanem, hogy valaki reánknyit. Szóljon, adja elő panaszát nyugodtan. Mi baja van? Hol bántottam? Mikor?

Dárcu úr még egyszer reárohant a főispánra s kétségbeesett viaskodást kezdett a kiragadott fegyverért. Ordított, rúgott, harapott; leánya nevét kiabálta, Istent, poklot, hóhért emlegetett...

Végre a vaskezek metsző szorítása alatt kimerülve, sápadtan, vonagló ajkakkal, kúszált hajjal, tépett öltözettel terült el a kanapén, hova egy heves lökés taszította.

- Most engemet hallgasson meg, főtisztelendő úr. Hat esztendeje, hogy nem voltam házuknál. Más vidéken tartózkodtam, egy éve, hogy falumban hivataloskodám. Hallott-é valaha rólam egy szót, hogy házukhoz, leányához titkon jártam volna? Nem, úgy-é? Meg ne mozduljon, míg mindent meg nem mondtam. Gyermekkoromtól fogva szeretem Iliát, oly tisztán, oly híven, amint csak valaha ember szerethetett s az élő Istenre esküszöm, hogy feleségem - ha szeret még - senki se lesz más, mint ő. Minden reászórt rágalmat becsutellen koholmánynak tartok, irigységnek, nemtelen bosszúnak s ígérem, hogy mindaddig meg nem nyugszom, míg ez aljas mendemondákért azokon, akiktől származott, ha palotákban lagnának is, kemény büntetést nem vétetek. Ilia oly ártatlan, mint egy angyal. Vegye. Ím, most visszaadom ezt a baltát s tartsa meg, hogy, ha egyetlen szavamban valótlant állítottam, volna, bármikor, elégtételt vehessen rajtam. De most még egyszer ünnepélyesen megkérem leányát, én, a gyermekkori szerető, az önök szegény szomszédja, aki iránt ön mindig oly atyai indulattal viseltetett; ki szüleimnek a nehéz napokban védelmezője, oltalmazója, megmentője volt. Csak félreértésből eredt, hogy Ilia másnak nyújtotta kezét, én hiszem, én tudom. Ő az enyém s életemre mondom, hogy amíg egyetlen gondolat hozzám köti szívét, nem is lesz más felesége soha. Atyám...

Az ifjú a legmélyebb alázattal és tisztelettel nyújtotta kezét a folyvást élesen néző s mélyen ziháló aggastyánnak.

Dárcu úr fölkel, rendbeszedte ruháját, kúszált haját magas homlokáról elsimította s a baltát csendesen visszatette hosszú kabátja alá.

- Hanem úgy legyen! - mormogá némi hallgatás után az agg ember.

S mint aki restelli, ami történt (mert nem úgy történt, amint ő akarta), anélkül, hogy szeme közé mert volna nézni az ifjúnak, megfordult s gondolkozó, vontatott, lassú léptekkel távozott.

Még találkozhattak a folyosón: mert alig egy perccel e jelenet után, nagy zajjal, lélekszakadva rohant be a föltárt ajtón gróf Serédyné.

Kiterjesztett karjaival, úgy tetszett: a főispán nyakába borul, hanem mégis másképp cselekedett, szebben, célszerűbben. Elkiáltotta magát, kezeit összekulcsolta, éles, fekete sas-szemeit az égre emelte, kicsiny, sovány, csontos fejével hátrahajolt s oly szegényes, kopott barna ruhájában, amilyenben csak egy szűk viszonyok közt élő özvegy jó anya járhat, kinek leányait kell elszerezni, nyögé, éneklé:

- Az Isten szent szerelmére! Mi történt magával?

- Velem? Semmi, grófné.

- A ruhája véres. Én elfogatom ezt a vén, gonosztevő oláh papot. Az meg akarta magát gyilkolni... elfogatom, elfogatom.

- Kérem a grófnét, ha nekem nincs panaszom ellene, méltóztassék békén hagyni őt. Egy apának mindig van elég baja.

- Tudja, mi akar itt történni? Minő vádak keringenek város-, sőt megyeszerte önről? Azok rettenetes dolgok! Én reggeltől fogva kocsin... Leányaim kétségbe vannak esve ön miatt! Elizzel nem bírok... ah, maga minket nem ösmer, maga egy gyermek...

Ekkorra a grófné elsüllyedt egy mély fotóijben, kalapját szemére húzta s csak a fehér állával s a hajlott orra hegyével mutatta, hogy folyvást működik és egyenesen a hálátlan főispán érdekében - mint egy lelkes, jó anya.

- Maga ellen vádat akarnak betervezni a legközelebbi közgyűlésen. Tudja azt? A vén Vederfalvy fogja interpellálni a megyei ügyészt... *bűnügyben*. Tudja azt? Én Jenő bárótól tudom. Ah, Jenő magánkívül van szegényében. Némileg megnyugtattam, ő szavamra igen hajt. Nem fog a gyűlésen megjelenni. Az borzasztó! Önt vád alá helyezik. Igen, igen... vád alá!

S arcát egészen a köpenyébe rejtette a grófné. Hogy azonban annál élesebben szemügyre vehesse az ifjút.

- Ön máris sok embert megsértett. Ősz Ádám dühöng. Maga a rendőrfőnök ellen keresetet indított? Hogy tehette ezt?

- Csak fogom tenni, az előttem levő adatok alapján.

- A polgármester ellen s a városgazda s ennek neje ellen is, elkövetett hűtlen kezeléseért. Ilyeneket hogy gondol maga?

- Még csak az aktákat kértem be s azok hangosan szólnak.

- Óh, menjen, menjen! Ne ízetlenkedjék. Mit akar? Penicilussal nem vágunk le erdőt. Parancsolta magának a miniszter, hogy ezeket a szegény, becsületes embereket háborgassa? Mindeniknek a felesége ott könyörög nálam. A főkapitányné, hogy csak egyszer bocsásson meg a férjének. Szép asszony, nagyon ügyes asszony. Maga nem tudja? Ah, egy főispánnak gavallérnak kell lennie! Nagyon fess asszony! Mondtam: menjen egyenesen a főispán szállására. Legyen ügyes. Pár jó szó s önnek hatalmában van egy-két szép nő által a város. Maga

Arisztiddel is, ezzel a gyermekkel, már összetűzött? Mit akar? Egy főispán nem szolgabíró, rabvallató. Itt a szekerem, jöjjön, kiviszem. Beszélünk kell Jenőékkel, Ákosékkal, Béláékkal. S magának egy hajszála sem fog meggörbülni. Megmentem én... fiam. Jöjjön.

- Nem mehetek, grófnő!

- Nem? - húzta meg hosszan e szót. - Fog jönni. Jöjjön, itt most önnek becsülete, élete forog kockán. Kimentjük. Lásza meg, kik vagyunk. Kik azok az ön által annyira lenézett, kigúnyolt kevély mágnások. De ne ügyetlenkedjék többet. A főispáni hivatal nem szolgabírói hivatal. Bele fog maga ebbe is tanulni, csak hallgassa meg tanácsainkat. De most borzasztó helyzetbe juttatott, fiam, bennünket. Azt a gyalázatos rongyot példásan meg kell büntettetnünk. Én halálra ítéletném. Gyermeksikkasztás... a maga híres Iliája...

- Ki? - süvölté inkább, mint szólt a főispán úr.

- Az az... oláh fáta, az a becstelen személy...

- Az, grófné, az én *jegyese*m, és minden ellene szórt rágalomért...

- Ah, talán még engemet is számoltatni akarna? Ha, ha, ha!

- Grófné, ne kényszerítsen, hogy egy úrhölgygel szemben...

- Ah, csak tessék, tessék, édes, édes méltóságos főispán úr... én még mit sem tettem önért; hanem az oláh pap már a leányát is átengedte. Ne féljen, mert nekem átengedni való leányaim nincsenek. Nagyszerű, ah, ez nagyszerű... Nevetséges!

És sétált fölebb-alább összefogott, rongyos kis fekete köpenykéjével, éppen úgy, oly biztosan, otthonosan, mintha a fia vagy a veje szobájában tenné e sajátságos sétáját.

- A méltóságos grófné oly kifejezésekkel élt... húzza vissza szavait...

- És fogok is élni mindenkor egy bukott perszónával szemben. Tudja? Én most ajánlom magamat. Semmit sem húzunk vissza, uracskám!

Csak a királynők mehetnek ki, a valóságos királynők, annyi méltósággal, mint Serédyné, az ő ócska, fakó köntösében, ahogy kilebegett a főispáni teremből.

Kétszer, háromszor is visszatekintett, hogy gyönyörködjék bátorságában és a kékre sápadt ifjú gyötrelmeiben.

A GYŰLÉS MIT HATÁROZ

A hármashelyi megyeház szemetes folyosóin fontoskodó arccal jártak-keltek, csoportosultak meg szétváltak erősödő nézetekkel Magyarmegye virilistái és választott képviselői, mint független és hatalmas urai az életnek és halálnak - kicsiben. Földbirtokosok, tele adóssággal és ki-kitörő keserőséggel az átkozott kormány iránt, mely soha meg nem bukik már! Lelkészek, tanítók, körjegyzők, lekötött vótumokkal - saját jólfelfogott érdekeik tekintetéből, amint a fő- és alispánok ezt mindig bőven kifejtették e szabad harcosok közé osztott helótáknak (némelyek azoknak tartották!), köztisztviselők, főlebbvalóik iránt undorral és megvetéssel, melyet azonban csak otthon, nejeik, szegény gyermekeik és hivatalból kimaradt, vagy odáig el sem jutott rokonaik előtt mertek őszintén elárulni; nagybirtokosok, mágnások, mint valódi kiskirályok - csak hogy országocskák nélkül legtöbbször, de mégis egész udvartartással, tányérnyalókkal, udvari bohócokkal, hízelgő belső titkos tanácsosaikkal és olyan, ma itt, holnap amott szalmalegényekkel, kik mindenkor szívesen föláldozzák jó pénzért vérüket - ha a csépelet szalmában volna egy csöppecske férfiúi vér.

Ah, voltak mindenik osztályból becsületes, igaz, független emberek is, kik csak arra vártak rendesen, hogy egy merész ajk kimondja a jelszót, s ők kibontott ostromokkal kedvük szerint odacsattinthatassanak egy-egy szemtelen, éhes kutya orrára.

Nem tudom én, honnan van: a becsületes emberek mindig ostorral járnak és mégis ők viszik haza a - *kékeket!*

Magyarok, németek, oláhok, örmények, zsidók - mint egy közös anyának más-más fejű és gyomrú gyermekei.

A nyers, napbarnította, húsosképű magyar, örökké veres szájjal, de a sima, ravasz szóra mindig nádhajlékonyságú, simulékony, jó szívvel; a drága posztóruhás, nagyorrú, kékszemű, alázatos német, kész marékkal a nyereségre, de bölcs és néma ajakkal a hazafias céloknál, mivel hosszú és bizonytalan az élet; jóindulattal, edzett, erős, munkabíró kezekkel a természetes oláh, de szemrehányásra, neheztelésre mindig kész szívvel, mint a szegényebb testvér; a gömbölyű, feketeképű, vidám, barátságos örmény, ki, mint a követelés nélküli vendég, mindig megkapja a legízesebb falatot, és nem is bánja meg; s a zsidó, kinek sója, kenyere soha el nem fogy, s aki gazdag korában sem szégyell meghajolni az Isten előtt.

- Mi az, mi az? - emeli föl fejét egyszerre egy csomó minden iránt érdeklődő jó ember.

Nyalka megyei hajdú hajtja meg magát - az illetőhöz mérve, hol mélyebben, hol kegyesebben s hangoztatja pattogó paraszt hangon:

- A nagyságos alispán úr szívesen látja ma, úgymint két órára, a nagy vendéglőben ebédre.

Odatolja az ívet is, hogy választ írjon a rovatba, mely ekképp szól: »Tisztelettel válasz kéretik.«

Hogyne írná. Némelyik örömeiben még azt is odateszi: köszönöm alássan.

A megtisztelt képviselő, ki már számtalanszor részesült ily kitüntetésben, átnézi a meghívandók listáját, mosolyog, morog, nevet, sokszor káromkodik, hogy még ez is! De azért elmegy. Óh, egy alispáni ebédre tovább beszélnek a hegyek közt, mint a leghíresebb országgyűlési beszédre, vagy egy bő aratásról.

- A nagyságos alispán úr.

- Adja, barátom. Elmegyünk.

Horoggal nem fognak több halat, mint ahány lelkecskét ilyen ívvel egy délelőtt a folyosókon szerezni lehet. Megannyi vótum. Fegyver, jó kezekben. Megvető ítélet arra, akit nem hívunk és reményeket gerjesztő öröm, a leendő választásnál, a szerencsés, megtiszteltetett egyénre.

- A nagyságos alispán úr... ebédre, ma délután két órára...

Hogy mosolyog az a kis kurtalábú örmény. Alig tudja megállani, hogy le ne fusson az utcára és el ne kiáltja: - Bogdi, te, ebédre a méltóságos alispán úrhoz. Mondd meg Nuricsántnak, Dajbukátnak, Csikinek, Izekucnak, Trandafirnek, Peteleinek, az Istvánfi sógornak, Károlynak a takaréknál, János bácsinak a tanácsban... te, te ebédre, az alispánnál, a méltóságos úrnál. Marci ma az alispánnál lesz ebédre. Értsd meg jól.

Csak úgy harsog a széles utca, olyan szépen harsog: Marci ma az alispánnal lesz ebéden; Marci, a kicsiny bőrös Marci, a tapló-sipkás Marci, a bankócsináló Marci, a fene Marci, aki úgy hányja az ötösöket, hogy nincs mód eléggé bámulni.

A vasáros hosszú Picky, a szomszéd sarkon kidugja szürke fejét a boltból, s a rengeteg kiáltásra bosszúsan morogja: - Tisztelem, no tisztelem az olyan alispánt, aki még ilyen komisz frátert is meg tud hívni az asztalához. Én a csizmámat nem törülném hozzá.

Ah, persze, dehogynem! A fekete Tinka letekint az ablakon és elkiáltja: - Rebi néni, Marci az alispánnál lesz ebéden, a mi Marcink... megyek a boltokba, hogy elmondjam. Maga is menjen...

Jönnek az urak, most már igazán jönnek.

Báró Istvánffi Jenő - és nem a főispánhoz, hanem az alispán szobájába. Báró Gelléry Tivadar - és nem a főispánhoz, hanem az alispánhoz; gróf Serédy Iván, báró Borona Ákos, gróf Bende Béla - az alispánhoz. Sárga Fülöp úr, fakó, vörös, eres, horgas orral; a vén Vederfalvy, Gálfalvy, Pálfalvy, Mihályfalvy, Sándorfalvy, Kutyalvy, Rókaházy - mind, mind az alispán úrhoz.

Még a prépost úr is oda mosolyog be, apró, fekete, szeplős arcával és püspöki reményeivel.

Jönnek a falusi sajtó képviselői, a zsurnaliszták: az Olesó Ödönök, Fejes Eduárdok, a huszonhat lap levelezői; az Utcza Samuk, e vándor, rímelő mesterdalnokok, félország te-tu pajtásai a hízelgő, aljas rímekért; a Koldus Albertek, kik, miután mindenből kikoptak: az irodalomhoz fordulnak az utolsó koldus krajcárért. Jönnek a Héring Farkasok zsoldos cikkekre kész tollaikkal, a prókátorból lett Doktor János lapszerkesztők, kik a leggaládabb üzemekre használják fel a sajtót, hogy emelkedhessenek, mivel a becsületes utat elzárta előlük a hamisítás, sikkasztás, csalás. Jönnek lapjaikkal, cikkeikkel, botrányt, sajtópert vadászó, utálatos rágalmaikkal.

Ah, milyen előzékenyen, udvariasan hajlanak meg sokan e vidéki brávók előtt. Ők is mennek a nagys. alispán úrhoz.

- Megvan? - kérdi nyájas hangon gróf Serédy Iván úr Doktor János urat.

- Meg.

- Lássuk a cikket - nyomulnak közelebb a szerkesztő úrhoz.

- Halljuk, halljuk - kiabálják nyughatatlanul a képviselő urak.

»Egy szó a korona képviselőjéhez!« - kezdi a kis, cafat, itatóspapiros lapocskából Doktor János úr, metsző, vékony orrhagon, de oly göggel, amilyen csak egy csizmadiafiúból (ha a semmiből valami lett) származhatik.

- Nagyon jó cím! - hangoztatja fütyülve Dávidházy Firi.

- Nagyszerűen van a cím találva, páter, úgy-é?

A prépost úr igen jó kedvvel mosolyog.

Ez nagy népszerűséget szerez neki a hármashegyi döntő körökben. Szólhatott volna ugyan ilyenformán:

- Megvetem az olyan ocsmány rágalmat, nem akarom hallani - de akkor a népszerűséggel mi lesz? Arra, hogy hathassunk a tömegre: első a *népszerűség!*

- Kérjük a cikket.

- A cikket.

Az alispán úr, mint a versenylovat, amelyen mindjárt futni fog a lovasz, megveregeti a szerkesztőt, egy finom szivart nyújt eléje; főlebb vezeti az urakhoz, egy fotójt gurít alája és igen barátságosan felhívja, hogy tehát édes János, most már lássuk a korona képviselőjéhez intézett *Egy szót*.

Doktor János úr a legelőkelőbb uraságok közt foglal helyet, azoknak majdnem az úri térdén és elbizakodott bátorsággal - mely törpe, hitvány, kis alakját még szánandóbbá teszi: gyors, megakadályozhatlan folyamatban olvassa a cikkét.

»Egy szó a korona képviselőjéhez.

Megrendül keblünkben a szív; fölháborodik minden jobb érzésünk, midőn ama napok óta szállongó hírt, mely szerint egy főispán gyermekgyilkolást követett volna el: mindinkább dönthetetlenül megerősödve látjuk! Városunk mindig a tiszta erkölcsök, a legszentebb hazafiúi erények, vallásos érzelmek gyúpontja volt. Családok békében, osztályok, egyesek, az erkölcs fedezete alatt. És mi történik? Nagyméltóságod egy ismeretlen, obskúrus embert nevez ki Magyarországi főispáni székébe, arisztokráciánk, nemességünk, fényes intelligenciánk mellőzésével. Jól tudjuk, hogy vidékünk egyik legkitűnőbb főura nagyszívű ajánlatára történt a soha eléggé nem sajnálható kinevezés! De ám a hálátlanság kígyója kit is mart meg legelőbb? Azt a nagyfényű családot, mely megyénknek talán évszázadokon át a legjelesebb főispánokat adta. És hisszük teljes lelkünkben: adni is fogja ezután. E tapintatlan, gyermekszeszélyű, vizeszű egyén lábbal tiporta már bevonulásánál hagyományos szokásainkat, erkölcsünket. Alattomos utakon törekedett magának hivatalos okmányokat magához ragadni; alattomos utakon törekedett egyesek magánéletébe behatni; ott békét, egyetértést, nyugalmat szentségtelen kezekkel feldúltni. Ősz polgármesterünk gyanúsítva; páratlan erélyű rendőrfőnökünk fegyelmi keresettel fenyegetve; első tanácsosunk, a mocsoktalan, jellemzilárd férfiú és városgazdánk, kit a megtisztelő közbizodalom már harmadszor emelt a városgazdai székbe: tolvajsággal vádolva; pénztárnokunk, kinek kezén soha egy kis krajcár el nem tűnt: most gyanú alatt, holmi költött pálinka-pénzek és kivakart tételek miatt; megyénk érdemekben ifjú nyilvántartója felfüggesztve; alispánja, főorvosa, első aljegyzője, árvaszéki elnöke, amint hallatszik, súlyos vádak alatt! Mi lesz ebből? Hova vezet ez? Hol áll meg a fekélyes áramlat! Azonban Isten mindig ott küldi leggyorsabban segítségét, ahol már-már a remény utolsó halavány csillága is eltűnt. E Muravjev, társadalmunk hivatalos köreinek e rettenetes Bukowja, ki örült dühében, mint veszett eb, tépett, szaggatott: önásta vermébe esett.

Nagyméltóságú miniszter úr! Tudja-é, hogy főispánunkról az a hír tartja magát város- és megyeszerte, miképp egy román pap leányával bűnös viszonyt folytatván, ez aljas viszony gyümölcsét közösen sikkasztották volna el?

Ily egyén egy percig sem ülhet Magyarországi és Hármashegy főispáni székén. Azonnal felfüggesztetni kérjük, ellene a bűnvádi keresetet hivatalból megindítani és állapotaink, szánandó helyzetünk megjavítására új főispán kineveztetését.

Egyébiránt, ösmerve törvénykezésünk ólomlábon járó gyorsaságát: elhatároztuk, hogy mindaddig ostromoljuk, üzzük, kergetjük e skandalózus embert, hírlapjainkban mindaddig meg nem szűnünk a leghevesebb támadásokat intézni Fekete Ézsau úr (szégyelljük, hogy e nevet le kellett írunk!) ellen, míg kéréseink utolsó pontig teljesítve, megadva nem leendenek.

Brutus«

A várt taps és éljenzés, mely ott tündökölt a szemekben, nem harsanhatott föl, mert az utolsó soroknál felugrott helyéről gróf Bende Béla úr és oly rettentő hangon, mint egy oroszlán ordítása, kiáltá:

- Szerkesztő úr, ki írta e cikket?

- Brutus. (Mivel az ilyen alacsony cikket mindig Brutusok írják.)

- Ki az? - lépett a gróf a szerkesztő közvetlen közelébe.

A Doktor úr levette pápaszemét és Serédy Iván gróf úrra nézett, hogy az szóljon valamit. Hanem az elfordult.

- Kérdem, ki írta e cikket? Nyomorult!

S a fekete gróf megragadta Doktor János úr vállait.

- Feleljen.

- Én, gróf úr... de eressze el, könyörgöm, a vállamat.

Egy éles, csattanó pofon hangzott el a népes alispáni teremben!

- Jutalmul, addig is, míg aljas rágalját bebizonyítja... vegye.

Gróf Bende Béla úr - kalapját kezébe fogva, anélkül, hogy az alispán házigazdának köszönt volna: távozott.

Csak egy heves, nyári forgószél torony-forgatagjába sodródhatik össze annyi szemét, amennyi kiáltás, üvöltés, szitkozódás a megsértett sajtó és a megsértett képviselők részéről, éspedig minden oldalról, kitört.

Képtelenség volt lecsöndesíteni a tömeget. A tömeg enni akart. Húst, emberhúst, becsületet, mert valaki az útjába állott.

Mindig akad egy hóbotos, ideges teremtés (az egészséges, bőgő nyájban egy szerencsétlen mételyes juh), mely nyomorult betegségével ezer bajt okoz.

Mily egyértelem, mily férfias megállapodás uralkodott a teendőkre nézve s mily rettenetes gyönyörrel készült minden ebédre invitált képviselő az interpelláció elé, a főispán elsápadása elé, a föllekesített nép diadaltól ittas arca elé, a megye vezéreinek, a nép vezéreinek, az elnyomott tisztviselők helyeslő bólingatása elé - és ahol, egy bolond (mert bolond, aki a nép ellen szegül), most olyan követ dobott ez alkalommal is a Dunába, amelyet, nem tudom, száz okos is hogy fog kihúzni!

Botrány, rettenetes botrány!

Doktor János szerkesztő urat nagy tömeg előtt pofon ütötték, oly cikkért, mely egy veszedelmes örültet akart megköztetni, hogy ősz polgármesterünk szabadon sétálgathasson tovább is és akassza szögre a temérdek aktát, mint a száradásra szánt heringet; hogy a népszerű eszemiszom főkapitány tovább is szíja a mézárásokat, korcsmárosokat, kereskedőket, tímárokat és minden rendű szíható elemeket; hogy az első tanácsos úr tovább is egykézre dolgozhassék városgazda-apósával, ki, mint jeles, volt tímár, igen értett a bőrök kikészítéséhez és a város minden jövedelmeit ilyen kikészítendő, hatalmas nyersbőrnek tartotta; hogy a pénztárnok úr

szabadon neveltethesse számtalan leánykáját és fiacskáit és annak a Kender utcai csizmadiánénak a leánykájáról is folyvást gondoskodhassék, mivel egy jól megtermett, húszéves árva-leány nagy gondot igényel; hogy a pálinkadepónál a jövedelem Szilvásy Domokos úrék közt cirkuláljon örök időkre, számolás nélkül; hogy a hármashegy régi erkölcsök, úgy a városban, mint a virágzó, szép, nagy Magyarmegyében is folyvást a hagyományos alapokon fejlődjenek - hogy a nép soha az orránál tovább ne láthasson.

Ily cikk nem pofot, hanem követi állásra-emeltetést érdemel, annak idején a polgármesteri széket s majd fölebbvaló, méltóságos hivatalt.

Amire rövid alkotmányos életünkben is már igen szép és fölösszámú példákkal szolgálhat a derék és bölcs magyar.

Botrány, rettenetes botrány!

Egy cikkért, mely egy főispánt fekélynek, őrültnek, veszett ebnek, Muravjevnek, gyermek-sikkasztónak: obskúrus fráternek nevez!

Hisz mi egy főispán, főképp, ha az nem mágnás - a nép óhajtásaival szemben?

A botrány...

Hanem sűrűn tolongnak a folyosókon. A kiskirályok, polgári hercegek, méltóságok belepik a nagy tanácsterem padjait, karszékeit; rátámaszkodnak a korlátokra, hogy minden fanemű recseg, ropog és várják a gyűlés megkezdését.

- Felkérem Sárga Fülöp bátyámat, tekintetes Vederfalvy urambátyámat és a nagyságos prépost főtisztelendő urat, legyenek szívesek a főispán öméltóságát a gyűlésre meghívni - hajlong, vigyorog a kis szöszeke alispán.

- Én, öcsém? Nem megyek - morzsolja sárga-vereze kezeit Sárga úr.

- Én se megyek egy cudarért - veti föl orrát Vederfalvy úr.

- Én nem mehetek... egyházi állásom... tetszik tudni... én, én...

(Nem, nem; a népszerűség kockáztatása - az a baj, prépost úr!)

Tízet, húszat kér fel az alispán úr egyre tüntetőbben, nagyobb kacagások között, a főispán meghívására, míg végre egy zsidóra kerül a sor.

- Kérem, édes Neuberg úr, maga elmehet érte?

- Köszönöm, menni fogok, szíves készséggel.

- Moldován úr, maga se veszt, elmehet - súgja az alispán.

- Én is - szól kiegyenesedve a magas szál, tüszős, hosszú feketehajú oláh.

És még egy szegény pap találkozott arra a tisztességre, hogy a törvények értelmében a főispánt a gyűlésre, mint a tanácsra meghívják.

Ezt a három árulót azonnal meg is jegyezték a zszurnaliszta urak.

Fekete Ézsau főispán úr kard nélkül, prémes süveg nélkül, mente nélkül, csat, boglár, türkiáz és nagy gombok nélkül és fenséges kevélység nélkül - egyszerű polgári öltözetben lépett a terembe.

Csak ez is mily aláasása a tekintélynek, a főispáni díszes méltóságos állásnak!

Éljenezés helyett: sziszegés, suttogás és hátrább, a bátrabb polgári elem körében csinos fütty és néhány szó; a cudar, komisz, Muravjev, métely, gyerekölő, paraszt!...

Az alkotmányos magyar élet ezt a modort megengedi, talán kívánja is!

A jegyzőkönyv felolvasása és néhány országos törvény megemlézése után következik a tárgyszerű fontosabb, közérdekűbb része:

Minden jó érzésű, hű polgár, kinek szívében fekszik az erkölcsiség, most a *Tárogatót* olvassa, s a *Magyarmegye s vidékét*, s benne azt a gyönyörű cikket, hogy:

Egy szó a korona képviselőjéhez.

Megrendül kebelünkben a szív...

Mert meg is rendülhet.

Lefolynak a malom-mizériák. Kiadatnak bizottságnak.

Iskolák kérvényei fáért. Megadatnak.

A Blau-féle sörfőzde vizgátja. Elintéztetik.

Hanem most jó a pálinka-depó - a Szilvász-konzorcium.

- Méltóságos főispán úr, szót kérek - törtet előrébb a vén Vederfalvy szuszogva, mint egy gőzkatlan.

A főispán szót ad - és az alispán bátorítólag mosolyog kis bajuszkájával.

- Megkéstem - liheg a vastagnyakú, kopaszos vénember s törülgeti hatalmas csöppekben hulló verejtékét, miközben szemre veszi a pártot, mely mint egy test, mint egy éles cövek, mozdatlanul, mereven áll és néz.

- Megkéstem, könyörgöm alássan, mert előbb kell vala interpellációmmal...

- Ha interpelláció - szólal meg nyugodtan a főispán - akkor az a jövő közgyűlésre marad.

- Nem marad! - ordított fel az ebédre invitált ellenzék - ide tartozik, közügy, nem tűr halasztást... fél a főispán, érzi a sáfránzsgot... halljuk, halljuk. Interpelláció... halljuk...

- Oda tartozik a szőnyegen levő kérdéshez - magyarázza a vén Vederfalvy.

- Halljuk - emelkedik föl a gróf Bende Béla fekete alakja.

A párt, az alispán kitörő örömmel látja a báró Istvánffy Jenő mellett ülő grófot, mint aki, íme, egy véleményen van velük.

Most már nincs törvény, nincs sorrend, csak zaj, üvöltés, tombolás, reszket a cudar, fél a gyermekgyilkos!... Hej, hej!

Fekete Ézsau úr figyelmezteti a megyei ügyészt, hogy a törvény értelmében vigyázzon és tegye meg a szükségeseket.

A vén megyei ügyész lesüti ravasz, száraz fejét és benső örömmel várja azt - amire *el van készülve* s ahol majd intézkedni is fog.

Vederfalvy úr rettenthetlen bátorsággal (mert két hivatalnoknak való fiacskája vagyon) mutatja fel a nevezetes cikket az *Egy szó a korona képviselőjéhez*-t s odafordul a tisztii ügyészhez:

- Van-e tudomása a tekintetes megyei tisztii ügyész úrnak arról a közéletünkbe vágó, súlyos cikkről, illetve botrányról, mely a *Magyarmegye és vidéke* s a *Tárogató* tisztelt lapjaink becses hasábjain csak mostanában jelent vala meg? S ha van: mit szándékozik tenni oly lesújtó vádakkal szemben, illetve konkrét bűnüggyel szemben, mely gyermekszikkasztásról...

- Borrr...zaszsztoó! - zúg keresztül e szó a terem padjain, emberi alakjain. De tovább, halljuk.

- Szól s mely egyenesen, fájdalom, a főispán, méltóságos Fekete Ézsau úr nevével vagyon kapcsolatban? Mit szándékozik... kozik?

Az ifjú főispán egészséges, piros arca csak annyival lesz pirosabb, amennyivel a szégyen, a megtámadtatás minden ember szívéből a fejbe kergeti a vért. De nyugodt s apró, villogó kék szemei odatapadtak a Vederfalvy úr kékülő, kövér arcára.

A tömeg egyes pontokat szakít ki és olvas fel a cikkből s bűnvádi keresetet indítványoz, hangoztat, követel - azonnal, mindjárt.

Húst akar enni, emberhúst, ott, a helyszínén.

A tömeg karjai nyársakká keményednek; fogai éles késekké változnak; szíve állattá, egy bőszült, ocsmány fenevaddá lesz.

Egy az óhajlás: a főispán vesszen, borzasztóan pusztuljon.

Egy a hazafias követelés: alkotmányos alapon - *most*, tüstént! Takarodjék.

- Ily váddal szemben - áll fel a főispán - csak egy kötelességet ösmerek: átadni székemet az alispán úrnak s kijelenteni, itt, a gyűlés színe előtt, hogy azonnal beadom lemondásomat a magas minisztériumnál s mindaddig semmiféle ügyben nem veszek hivatalos részt, míg perem le nem foly. A vádlókat, ha, amint hiszem, többen vannak, egyetemlegesen a rendes törvényszéknél fogom följelenteni.

Fekete Ézsau úr állati ordítások közt távozott a teremből.

De, amint a zaj valamennyire csöndesedett, fölállott és szót kért Bende Béla gróf.

Nagyon nehéz annak, aki nyilvánosan sohase szokott beszélni: kiállani a kíváncsi, sokszor ellenséges indulatú tömeg szem-keresztűzét.

- Mit akarsz? Ül le - rángatta karját Jenő báró. - Ne tedd magad nevetségessé. Hagyd mentükre a dolgokat. Vagy igaz ember s akkor én is mellette leszek, vagy, amint hiszem...

- Tisztelt alispán úr! - kezdé szenvedélytől rekedtes, fulladt hangon a gróf, talán mit sem hallva barátja óvó intéseiből. - Ama fertelmes cikket, melynek alapján...

- Rossz, rossz! - zúgja a tömeg.

- Bizony rossz, gálád szívű az olyan ember - fordul a gróf fekete, fényes arcával, nemes hévtől lobogó szemeivel a lármázók felé - ki lelketlenül vádat vádra, becstelenséget becstelenségre halmozva, egy olyan férfiút szeretne eltemetni, kinek egyetlen bűne, hogy kötelességeinek él és nem ösmer pressziót.

- Halljuk! - emelkedett egy-egy vékony, de éles, süvöltő hang az ifjúságból.

- Kérdem - s a gróf lovaglókorbácsával egy csavargó kis kutyára ütött - honnan veszi az *Egy szó* írója, hogy a főispán polgármestert, rendőrfőnököt, első tanácsost, gazdát, pénztárnokot, vagy én nem tudom, kit és kiket...

- Az egész megyét meg az egész várost szeretné fölfalni - ordított Pálfalvy, Gálfalvy, Rókaházy és a Sárnga-nemzetség.

- Nagyságos alispán úr, szót kérek! - pattant fel e bátorító, becsületes szavakra a mélyen megsértett Doktor János úr, pápaszemén keresztül öldöklő dühvel rontva a beszélőre.

- Szót kérek - intettek innen is, onnan is.

A jegyző tíz-húsz beszélni akarót jegyzett fel a polgárság nagy vidulására.

- Megtámad, kereset alá fog, felfüggeszteni akar... én nem hallottam, s ekkor is, a város, nem a mi házi ügyünk. Azok igazítsák a maguk baját...

- Itt is sokakra ki van már vetve a háló! - kiáltott oda a híres deszkavágó pap, kit ocsmány sajtópereiről, trágár, cégéres, korcsmás életéről mindenki ösmert, de vendégszeretete miatt igen nagyra becsült.

- Honnan veszi, hogy aláassa az erkölcsöket, megrendíti a polgárság békéjét, feldúlja a családok nyugalmát? Hogy ily gaz frázisokat büntetés nélkül dobálhat valaki a levegőbe? És nincs becsületes ember, aki az ilyen bérenc ebeket, melyek mindenkire ráuszíthatók, s melyek a gyermeket éppúgy nem kímélik, mint az aggastyánt, leüsse? Talán önök biztosítva vannak, hogy holnap vagy holnapután nem hurcolják családi életüket, ifjú korukat, menyasszonyukat, fiatal nejüket, édesanyjukat a botrányt kereső világ bűzhödt, kofa piacára? Ezek az irodalom, szabad sajtó, szabad szó szent joga alatt bérgyilkos, zúgprókátor szerepet vivő skriblerek? Mit írnak ezek, mit teremtenek ezek, hogy a sajtó képviselőiként mernek köztünk megjelenni? Hol vannak tudományos műveik? Sehol. Hol vannak jogi, vagy bármi értékesebb cikkeik? Sehol. De pertárnak, veszekedő, kenyérkereső gaz üzemeiknek, reklámjaiknak színteréül használják fel az irodalom szentélyét. Korbács kell az ilyeneknek és nem figyelem, bizalom. Jön egy ifjú ember, becsülettel, alázattal, örömmel fogadja mindenki, mert végre az érdemet látja koszorúzott homlokkal, a rang, vagyon és születés nélküli férfiúban, kit a munka, a becsület, a feddhetetlen név, a megvesztegethetetlen igazságszeretet emelt föl. Vagy talán fáj ez a becsületes apáknak, hogy egyszer nem a protekció, nem a vagyon, nem az ősök utóda nyeri el a pálmát, hanem a vérükből való vér? Nem tudtam, hogy ezt is lehet szégyenleni! Leteszem őseim címerét, eldobom a grófi koronát, odaállok önök közé, beállok a közlegények sorába, hogyha valami előismerés juthat osztályrészüln életemben: az csak egyedül magamért jusson. De akkor önök már előre megvonják tőlem becsülésüket, úgy-é? Nem bánom! Hanem azt kijelentem, hogyha valaki ártatlanul gyanúsítani merészelne, csak egy szemtelen szóval: azt éppen úgy kérdőre venném, mint ama piszkos cikk szemtelen hősét. Nos, ha önök nem tartanak engemet jellemtelennek: én Fekete Ézsaut feddhetlen jellemű ifjúnak ösmerem és tartom; nos, ha önök nem tudnak rólam lopást, sikkasztást, gyilkosságot: én Fekete Ézsaut mocsoktalan életű embernek tudom, mind a múltban, mert vele tanultam, mind a jelenben, mert két mérföldnyire élek tőle, s a gáztett nem olyan, mint a hegyek mélyében levő nemes érc, hogy azt kutatni, ásni kelljen; az olyan, mint a por, szemét, tudtunk, akaratunk nélkül is reánk rakódik. Az elárulja magát, azt meglátni a sötét éjszakában is. Ha szent még e megyében a tiszta jellem, ha nem vezett ki még a magyarból a lovagiasság erénye: akkor én legbensőbb meggyőződéseim szerint nyilatkoztatom ki, hogy Fekete Ézsau ártatlan, hogy Fekete Ézsau minden becsületes ember feltétlen tiszteletére méltó. S indítványozom, hogy a főispán úrnak bizalom szavaztassék, hogy a főispán úr azonnal széke elfoglalására e terembe visszahívattassék, s a félreértések földerítése után minden oldalról békejobb nyújtassék.

- Éljen, éljen! - tört ki a hallgatóság előbb itt-ott, majd általánosan.

- Éljen, éljen! - csördíték meg a becsületes félénkek, egy merész szó kimondása után kibontott ostoraikat.

- Hívjuk vissza a főispánt! - ugráltak fel többen a zöld asztal mellől. - Ártatlan, vissza kell hívni.

- Azonnal. Le a gazemberekkel...

- Alázatos tisztelettel szót kérek! - hajlongott egy sovány, kopaszfejű, öles termetű közbirtokos, ki ült már lopásért börtönben. - Én szeretem az igazságot, az egyenességet, az őszinteséget, és mindenkéül föltt a rendet. Indítványoznám, hogy e kérdés tárgyában: mi történjék a méltóságos főispán úrral, szavazna a közgyűlés. Szavazzunk, kérem.

- Helyes! - intett a fejével az alispán és nézett az ebédre invitált virilista és választott képviselő urakra. - Igen, helyes.

- Gondolnám - állott fel Istvánffi Jenő báró úr - a szavazást igen könnyen el lehetne dönteni föllállással. Akik bizalmat szavaznak és minden vádat kereken visszautasítanak: azok fel fognak állani, akik osztják a zsurnalisztika becestelen vádját: leülnek. És készen leszünk.

- Titkos szavazás! Titkos szavazás!

- Föllálás! Föllálás!... Kérjük a kérdés föltevését.

Néhány percig zúgott, tombolt a közönség, a kis gyermekképű, ravasz alispán számította az esélyeket - végre a többség óhajta szerint a föllállást, azaz a nyílt szavazást kellett elfogadnia és indítványoznia.

Halk hangon, mintha koporsóból beszélne föl, reszkető, vonagló ajkakkal tette föl a kérdést a nagyságos alispán, Bogárváry Arisztid úr:

- Elfogadja-e a közgyűlés az interpelláló vádját vagy mellőzi?...

- És tessék hozzátenni - döfte oda a szót Istvánffi báró úr - hogy a főispán úr azonnal visszahivassék-e esetleg székébe?

Nagy vontatva ezt a pontot is, mint egy hitvány csolnakot, odakötötte Bogárváry úr a főtételhez.

Hatalmas többség állott fel Istvánffi báró és Bende Béla gróf mellett.

- Éljen a főispán úr! Éljen! Küldöttséget érte, küldöttséget!

Óh, volt most ember tíz, húsz, ki ugrott, hogy a főispánért menjen.

Mint a büszke, koronás fák, ahogy meghajlanak a földig, reccsenve, nagy vihar idején: úgy hajlott meg az imént a vad tömeg, tüntető alázattal (hogy vegye észre a belépő: kik a jó emberek, a becsületes emberek, akiket, hej! nem lehet ám elámítani!) - a csöndes, férfias komolysággal, lassan haladó főispán úr előtt.

- Jaj! - esett össze valami úrihölgy a karzaton...

ELIZ GRÓFNŐ LEVELE

Diadalmas párt nyomottabb, szégyenteljesebb hangulattal gyűlésteremből talán soha még nem távozott, mint az a gyűléstől hirtelen dicsőítésbe átcsapó tömeg, mely egy nemes, merész szó kimondása után a vádlott főispánt az elnöki székbe visszahívta.

- Mi ez? - rikoltott öklét csapásra emelve a vén Vederfalvy, midőn Fekete Ézsau úr hidegen, főhajtás nélkül suhant el a békejobbra és engesztelő érzelmekre váró vádlók mellett. - Hát ez előtt a paraszt előtt raktuk mi le kardjainkat? Eb rakta.

Egyszerre öt-hat dühös rokon veregette meg a vén kuruc deszkaszélességű, hatalmas vállait.

- Igaza van, István bátyám. Én nem oldtam le a fegyvereket - dörög nyers hangon egy öles szál ifjú ember, fekete átszűrő szemével keresztültörve a körülöttük tömörülő csoporton. - Nekem, nem főispánom az, akinek az apja béresünk volt. A mi nyakunkra a zsoldosokat ugyan nem nyomjátok. Ha István bátyám megretirál...

- Soha, öcsém. Folyjon ki ez a két szemem, ha valaha gyávának látsz. Mostmár majd megmutatom: mi a megye és kicsoda Vederfalvy István? Hitvány, rongyos favágója! Hát nem tudott volna egy jó szót mondani?

- De jól tette, hogy leköpött bennünket - süvöltötte nevető gúnnyal méltóságos Sárga Fülöp úr, szivarvégét az alispán egész regáliájával cserélve föl, s hálából átölelve a gyermekkarcsúságú ifjú legénykét. - Nektek csak egy mágnás legyen s mind a verembe ugráltok utána. Most csókoljátok meg a győzedelmes főispánokat. - Ah, hogy nevetett, hogy fénylett a kevély pofája, mikor szétnézett azon a pipogya söpredéken, mely egyetlen mágnás hangra elvesztette az esztét.

S ember soha vígabban nem táncolt, dörzsölődött majd ehhez, majd ahhoz, mint a mellözött, és most látszik, hogy méltatlanul mellözött Sárga Fülöp úr, a volt honvéd, volt tanfelügyelő, alispán és három különböző pártbeli képviselőjelölt egyugyanazon magyar kerületben. Mindenkihez odatartotta a szivarát, hogy tüzet kérjen, vagy kéretlenül adjon és mutassa finomságát.

- Most lehetett volna neki megnyerni a megyét - mormogá lesütött szemekkel és éppen nem rossz jellegű indulattal egy kis kurta öregember, kinek fekete, avult ruhájáról nem lehetett volna kivenni, hogy pap-é, bérlő-é, vagy egy szegény kurtanemes, ki másképp foghatta fel a dolgokat, mint a Vederfalvy nemzetség, és Sárga Fülöp úr. - Hanem ifjú - folytatá okoskodását az aggastyán - s tapasztalatlan.

- Éretlen.

- Cudar.

- Gógös, mint minden uborkafára felkúszott béka. De majd lerúgdaljuk. Azt a sikkasztás vádját a jégeső se mossa le róla. Ha sajtópert nem kezd: lejárta magát, s a kutya is oldalba rúghatja, ha pedig kezd: akkor majd elbánik vele a város.

Ezt az a deszkavágó pap mondta, aki már ismerte a sajtóbírók finom igazságszeretetét, erkölcsi érzetét és megvesztegethetlen hajthatlanságát. Aki tudta, milyen kezekbe tette le a 19. század a becsület feletti ítéletés szent jogát, mikor az ácsokat, pléhéseket, vámosokat, borbírókat, korcsmárosokat, szegény választott hivatalnokokat és fuvarosokat hirtelen élethalál törvényes uraivá avatta.

- Maga ne szégyellje, sógorom - rántott az ifjabb Vederfalvy egy Gálfalvyn - maga ott volt, mikor visszakönyörögték, mit szólt az a gyilkos hóhér?

- Persze! - felelt a Gálfalvy név birtokosa helyett Sárga Fülöp úr - megkötötte magát: nem megyek. Hanem az ilyen erkölcsi bátorsághoz lélek kellene ám!

Sárga úr verte a horpadt mellét, hogy őbenne éppen ilyen van, de nem tudják.

- Már ez megmutatta, hogy bűnös - vette át a szót Vederfalvy és nem is adta ki többet kezéből a szólás jussát az öreg vezér - hogy rögtön, mint a vén Szekérné, ugrik a tánckérő elé; hogy nem szégyellte odamenni, ahol minden becsületes karakter utálja. Látszik, miféle mag. Elébed kerülünk, ecsém, más úton.

- Hogy? - lélegzettek föl többen és csaptak át jó magyar szokással a nagyobb szájú pártjára.

- Úgy, hogy addig iratjuk ellene a cikkeket, míg tönkre nem tesszük; míg vagy a Dunába nem kergetjük, vagy ide nem hajtjuk a lábaink alá, s azt nem teszi, amit a megye parancsol neki.

- Főispán nem maradhat - tör ki Sárga Fülöp úr. - Aki hitelét eljátszotta, tekintélyét elvesztette: az, uraim, minden államban, mely tisztességes emberekből áll, lehetetlenné tette magát, föl mint alá egyformán. Itt meg kell indítanunk a leghevesebb akciót.

- Első a sajtóper, ott elítéltetjük... az a bizonyos, a várost ösmerem. Hármashegy erkölcsi bátorságáról jótállok. A bírák egyrésze mesteremberem, egyrésze barátom, egyrésze tűzoltó, az Lenci keze alatt áll, egyrésze hivatalnok, az meg két kézzel kiadja.

- De a professzorok? - hangzott egy aggodalmas hang.

- Mi? Közli József, Kál Gyula, Kapari Sándor, Deigeni halálosan gyűlölik ezt a pünkösdi királyocskát. A sajtóper megöli. Akkor felfolyamodunk a miniszterhez monstrum petícióval... urak, becsületesem, hajthatlan jellemeimet teszem reá, hogy a petíció vezére maga Istvánffi Jenő báró lesz, akinek ez a hálátlan béreskölyök a főispánságát köszönheti. Ha így nem lesz, amint megmondtam; becsületes embernek ne tartsanak.

Gyönyörűen simultak erre a fölzavart kedélyek, ébredtek a megtorló férfias gondolatok; de szólt az alispán úr is egy-kettőt; ott teremtek csakhamar a zsurnaliszták, a szívig sértett derék Doktor János úr és a bátorságban mindig versenyző Utcza Samu, az alkura kész Koldus Albert, s a cikkező Olcsó Ödön - kinek pártfogó rokonai ütlegek esetén messze felnyúlnak püspöki székekig, s ki eszerint bátran, gondolkozás nélkül írhatja a legszemtelenebb cikkeket.

A sajtóbíróság pártján, a rokonság mellette - Magyarmegye értelmisége tiszteletével védi, oltalmazza.

Megtértek az elpártoltak - és két órára a nagyvendéglő díszterme színültig megtelt a legszebb közönséggel.

- Hol a főispán? Hát a főispán mért nem jó már? - kiabálták a Vederfalvyak, Pálfalvyak, Gálfalvyak, Rákfalvyak, ugyanazok, kik a legotrombább szavakkal ócsárolták pár perccel előbb. Hogyan? Ezek?

Igen. Egy főhivatalnok ne vegyen észre semmit, ne keseredjék el semmiért, őt üthessék, vágassák az alantabb állók büntetés nélkül, dobálhassák sárral. Egy díszhintó sárosan is díszhintó. Egy főispán, ha a közérdeknek akar szolgálni: vetközzön le magáról minden emberit, ne lásson, ne halljon; ölelje meg halálos ellenségét, koccintson vigyorogva legnagyobb rágalmozójával, s várja be indulat nélkül a dolgok szabályos kifejlődését. Ha meg tudják az embertelen rágalomokkal buktatni: akkor mehet és keresse igazát; ha nem fogna rajta a közápor: akkor vegyen mindent jó képpel. Az emberek a legörömostebb meghajolnak a győző előtt, sőt, ezt tüntető jóleséssel is cselekszik.

- Hol a főispán? - várják a rágalmazók minden ajtónyílásnál, készentartott mosolyaikkal, éljenezéikkel, s ha elfogadja: kézszorításokkal.

- Né, a cudar, nem jó. Látszik, hogy parasztvér.

- Megduszta az orrát.

- Már bizony itt lehetne...

- Annál jobb - szorongatja bensőbb embereinek kezét az ifjú alispán úr.

És mert a helyt nem levőt szabad becsmérelni, szólni, szapulni: rohamosan hozzálátnak a főispán le- és körülírásához.

Báró Istvánffi Jenő úr is itt van, gróf Bende Béla úr is itt van, még Dávidházy Firi úr is itt füttyörész, Sárga Fülöp úr is itt morzsolja sovány, veres, fénylő kezeit, a városi tanácsból is itt vannak többen a megsértett, gyanúsított főnökök, hogy készséggel mutassák, mennyire tiszta és harag nélkül való öbennök a szív: egyedül Fekete Ézsau úr nincs itt.

- Hol lehet?

A főispáni titkár úr ki találja szalasztani a száján:

- A gyűlés után rögtön Serédre indult.

Mily vigasztalás lett volna ez tudni, annak a megye- és városszerte ismert, öreg, toldott-foldott, sáros hintónak, melynek nyikorgó falain belül gróf Serédy Iván úr méri össze fegyverét özvegy gróf Serédynével s a szemközt ülő, kisírt szemű Eliz kontesszel.

Milyen másképpen állanak akkor a méltóságos fejek és mily más irányt követnének a zaklatott szívekben a háborgó gondolatok.

- Nem kellett volna oly mohón utána vetni a hálót...

- Ki vetette? Én?

- Nem, anyám; Iván bácsi bizonyosan azt gondolja, én voltam az az okos.

És hatalmas, éles kacagások csapkodják a leeresztett jármű töredezett ablakait.

Serédy grófné nevet, mert őt hálóvetéssel csak egy gonosz vádolhatná; Eliz kontesz nevet, mert ő utálja az egész paraszt Fekete-hadat; de Iván gróf is nevet, mint mindig, valahányszor sógornéjának, egy-egy szelíd házassági csele nem sikerült.

- Mi szüksége volt magának - (ez a szó Eliz grófnő felé hajlik) - egy olyan bolond levelet komponálni?

- Hát nem fogadtad el, Iván? - ragadja meg a grófné a gróf karját. - Nem te mondtad: minden eszköz jó, csak célhoz vezessen.

- Ah, édesem, ilyenekben nem kérsz te tanácsot senkitől. Én megverekedtem azzal a paraszttal, hanem, ha az ügyet törvényszékre adja, s ott azt a levelet, felmutatja: akkor, édeseim, mind a hárman ott fogunk ülni a vádlottak padján. Szép lesz. Nos, Eliz, be tudod-e bizonyítani, hogy az az oláh fáta gyilkosságot követett el? Ah, nekem ne sírj, nekem ne szaggasd a fátyolodat, engem efféle szenzációs grimaszok nem gyönyörködtetnek. Itt össze kell szedni minden szálát. Tanúkat kell fogni.

- Ott van Csukáné, Dubczáné - foglalta el most hirtelen az előtért Serédy grófné - azok mindenre készek érettünk.

S ha most egy-egy csüggedező vádlott látta volna a grófné kipirult, bátor, nemes arcát: nem dobna el magától kislelküleg minden reményt, ha egy-egy igazi nyomra történetesen a szaglászó ebek reá jutnak.

- Jó, jó - dünnyögi Iván gróf - de a maga két asszonya beül-é a tömlöcbe? Mert az egész famózus oláh históriát könnyen kezdheti ám a törvényszék ezen. Ez nem rágalmazás, hanem főbenjáró bűn. Itt nem tréfálnak az emberrel, mégha gróf, vagy grófné is. Most sok a paraszt bíró. Tanúk, tanúk, jó tanúk, nem kettő, de tíz, húsz.

- Ott a szakács. A Pista béres két leánya - szorgalmatoskodott a szűk hintóban a lelkes, jó anya szembetűnő éledéssel.

- Csak az a levél ne volna. Meg mernéd-e, Eliz, tagadni, hogy te írtad? Meg mernél-e reá esküdni? Idehallgass...

Eliz grófnő kizöldült e szavakra és reszketve kapkodott kis fehér kendőjéhez.

Esküt tenni, törvényszék előtt, nyilvánosan, hamis esküt - ez a szegény grófnők előtt eddig még ösmeretlen volt. A nyomor, e rettenetes ár, idáig még nem kergette őket.

Pedig milyen csekélység ez is - annál, aki megszokta.

- Nos? - sürgeté a gróf.

- Írást lehet utánozni, arra sok eset van - védekezék az anya leánya előtt.

- Itt most ne ájuldozzál, édes Eliz, énnekem - szaggatá hideg gúnnyal a gróf a szavakat - felelj kérdésemre: meg mernél-e esküdni a törvényszék előtt, nyilvánosan, hogy a levelet nem te írtad? Nos?

Kínos nyögések, sóhajtások töltötték be a hintó bús üregét.

- Egy eskü más fordulatot ad rögtön a bűnyünek; a vád a másik oldalra csapódik, új vizsgálat indul s a per végtelenre húzódhatik. Erre már lesz módunk.

- Nem esküszöm! - rebegette Eliz grófnő.

- És miért ne esküdnél? - kiáltott szinte egyszerre a gróf is, a grófné is.

- Akkor bevallod, hogy te vagy a bűnös.

- Azt nem teheted! - sikoltott az anya. - Óh, de ti - szólt csöndesebben pár percnyi szünet után - oly nagy dolgot akartok csinálni ebből a haszontalanságból. Ha valami csakugyan történnék, elmegyek...

- Azt nem szabad! - vágott a grófné szavába hirtelen a gróf. - Minden látogatásnak ezennel vége, ha azt akarjátok, hogy valamit csináljak. Egy lépést se többet. Bízatok mindent reám.

A férfias fellépés hatott s a máskor győzhetetlen grófné mélyen ruháiba rejtette fonnyadt arcát.

Nem volt annyira rossz, hogy itt, legalább e bizodalmas, szűk, családi körben őszintén meg ne ijedjen és be ne lássa egész anyai szívével, hogy itt a veszedelem nagy.

- A verandán a főispán urat látom - hajolt hátra a vén kocsis.

Egyszerre mind a hárman kiütötték a fejüket a félig leeresztett ablakon.

S azt meg kell adni: az anya bátorsága tért vissza legelőbb. Egy anya, hiába, mégis legmesszebb lát, finom érzéke leggyorsabban felfogja az események szálait.

- Megijedt - szólalt meg feltűnő jókedvvel - itt van, eljött. És ti mindjárt elvesztettétek volna lélekjelenléteteket.

- Én felfogásom mellett maradok - mormogá a gróf. - Ez nem lesz látogatás.

Eliz grófnő arcán gyenge pír futott át s a szegény, boldogtalan leány szemei a remény s öröm könnyeibe borultak.

- Rossz ember! - nyújtotta kezét Serédy grófné élénken, mintegy futva, a főispán felé. - Ily sokáig kellett magára váratnia? Készüljön, mert nagyon, nagyon megleckéztetjük önt. Maga egy hitetlen, makacs. Tudja?

- Isten hozott, Ézsau! (Most mégis eltalálta a gróf a főispán úr nevét.) - Nagyon szép, hogy megtiszteltél bennünket. Ne szólj semmit, amit tettem Bélával, Jenővel éretted - csekélység. Semmi köszönet, édes bruder, reánk mindig számíthatsz. De megbocsáss, ismerve dacos természetedet, nem hittem, hogy bejőjj a gyűlésbe. Annyi sértés, oly szemtelen támadás... én borzasztó dühbe jöttem volna, én keresztülrontottam volna azon a baromcsordán. Bámulom, hogy te bírtad magadat mérsékelni. Hatalmas fickó vagy... Persze, ilyen vállak, karok... s pofa...

Míg a grófné s a grófkisasszony nagy örömmel előre siettek, Iván gróf - fel lehet tenni, hogy akarata ellenére - szúrta, vágott védekezett, gúnyolt dicsért - vergődött.

Fekete Ézsau úr nem szólt egy szót is.

- Te, kedves bruder, mondd: mit szóltál a küldöttségnek, mikor elnöki széked visszafoglalására kért fel? Kíváncsi vagyok. Én kikergettem volna őket bottal, korbáccsal. És te nem tetted? Értem. A ti nevelészekben itt látom én az okosságot. Ti nem vagytok érzékenyek, megedz benneteket a nyers munka. Mi egy szóra, több: egy ferde tekintetre tűzbe jövünk. *Nálunk legfőbb a becsület!* Óh, mi mindent ezért a kiméráért áldozunk föl. Bolondság, mi is tudjuk, de hiába, ezek azt mondják: a kék vérben van. De azt tudod, hogy én tettem az első lépést a bizalmi szavazat indítványozására; hogy Béla azután kelt fel: hogy Jenővel rettentő harcot vívtunk? Ezeket tudod? Szép volt, hogy nem mentél az ebédre oly becsstelen söpredék közé, hanem hozzánk siettél; ez mutatja, hogy be fogsz válni a mi rendünkbe.

- Gróf úr, én mindezekért nem jöttem.

- No - lépett egyet visszafelé a vén gróf. - Csak nem hiszed, hogy mi egyetlen gondolattal is ellened lettünk volna, mert azt értsd meg, hogyha mi akarjuk, te ma tönkre vagy téve rútol s hogy becsületes ember nem néz rád.

- Szabad kérnem a grófot, hogy valahol, négyszem közt, akár szobájában, akár a kertben, bizonyos dolgokról felvilágosítást kérjek?

- Tőlem? Akár itt mindjárt. Parancsolj, látom igen izgatott vagy.

- Azt tudja a gróf, hogy egy becsstelen dolog történt...

- Szolgálhatnék talán előbb *egy pohár borral*, vagy szilvóriummal?

A gróf e szavakat oly sértő gúnnyal, oly büszke fölénnyel ejtette ki a paraszt-származású ifjú előtt, hogy Fekete Ézsau fájalmában felkacagott s nem tudott hirtelen szóhoz jutni.

- Jól van, gróf úr, köszönöm a bort is, a pálinkát is, de én egyikkel sem igen élek, hanem csalással, rágalmozással, aljas intrikákkal sem. Ön a gróf Serédy-háznak feje. Elsősorban önnel kell beszélnem.

- Nagyon szép, hogy ön végre megtisztel bizodalomával.

- Meglehet, gróf úr - és reszkettek a felindulástól az ifjú ember ajkai - hogy az önöknél szokásos formákat... ez első lépésemmel kikerültem.

- Szép, hogy beösméri. Tovább. Én hallgatom. Tessék, tessék. Ott hagyta el, hogy: *kikerültem*. Lássá, kezébe adom a fonalat.

- Nincs reá szükségem, de köszönöm. Az a tisztelet és hála, mellyel bizonyos családok iránt viseltetnem kell, arra vezérelt, hogy leküzdve önnönmagamat, ha lehetséges, egy szomorú kimenetelű pert...

- Fenyegetés akar ez lenni?

- Távol legyem tőlem minden ily nemtelenség, gróf úr... hogy egy szomorú kimenetelű pert, a lehető leggyöngédebben elenyésztsek, mivel a mi paraszt családukbán is mindig első dolog volt a becsület. Egy oly nő van a legundokabb bűnnel vádolva, kinek tiszta erkölcsé, feddhetlen, ártatlan élete nem tűrheti még a gyanúsítás árnyékát sem.

- Ön a lovagja? Szép. Fogadja elösmerésemet.

- Gúnyolódását, gróf úr, rossz helyen alkalmazza, s nem is ér el vele ezúttal semmit, mert sokkal fontosabbak azok, amelyek előttem állanak mint elintézendők.

- Halljuk.

- Eliz grófnő aláírásával egy levél jutott Dárcu Ilia kisasszony birtokába.

- S tartozik az a levél énreám?

- Igen, ha a gróf úr előtt a Serédy-ház becsülete, jó nevet szent.

- Uram! - szökött fel a gróf. - Ön átkozott különösen fejezi ki magát. Vigyázzon...

- *Parasztosan*, akarta mondani, de én mindent a maga nevére nevezek. A levél nem hosszú, ha akarja elolvasom, hátha meggyőzhetem általa, hogy itt nagyon szomorú tényekkel állunk szemközt.

A gróf mostmár felajánlta szobáját.

Gúnyolódó éleskedését rosszul alkalmazott ravasz udvariasság váltotta fel, mely azonban a gróftól percről percre erőtlenebbé tette, jóllehet Iván gróf főlebb-alább sétált, köhögött, mintha egy szót sem akarna meghallgatni a felolvasott levélből.

- Mi erre a gróf véleménye? Miképp akarja, hogy ez ügyet elintézzük? *Ketten*, vagy a törvényszék előtt?

- Azt a levelet nem ösmerhetem el igazinak - vetette mintegy a szembenálló falhoz e pár szót, némi hallgatás után a gróf.

Nagyon jól tudta, hogy így kellett volna szólania: Barátocskám, ilyesmikben gavallér ember nem fordul járásbíróshoz és nem kofálkodik haszontalan levelekkel, hanem elintézi az ügyet annak rendi szerint. Ön vagy ostoba, vagy szemtelen... ím, ott az ajtó...

S ezzel a dolog rátér a maga legtermészetesebb örvényére.

De ma már - a sok fényes gavalléroskodás után - szegény is, rongyos is, erőtlen is, és mint a beteg ember - mert minden nagy szükségben levő ember az - gyáva is.

- E kézirat a grófnőé - tartotta Fekete úr a levelet a gróf elé.

- Az én nevemet is elégszer utánozták váltókon. Írást lehet utánozni. Magam is tudom akár-hányét...

Elharapta a gróf a szót és gyorsan kijavította magát (de oly bolond az ember, mikor meg van szorulva): - tudnám, vagy tudtam, vagy tudja az ördög. Nem avatkozom asszonyi dolgokba. Ön fényes elégtételt kapott a megyén, jobban tenné, ha nem adna az afféle haszontalanságok-

ra. Egy főispán álljon a hullámok fölött. Magasan, fent, a hullámok fölött. Tetszik érteni? Fent...

- Én elsősorban ember vagyok. Soha semmiféle gorombaságot zsebre nem raktam... és nem is fogok, gróf úr...

- Tegyen amit akar, ha nevetségessé akarja magát tenni. Biztosíthatom, hogy olynemű fellépésével minden becsületes ember, mágnás elfordul öntől.

S Iván gróf mindjárt el is fordult. Egy rossz török pipát vett föl s azt csöndesen tömögette, miközben lopva a főispánra tekingetett.

- Gróf úr, egy ajánlatot teszek: nyilatkoztassa ki a grófnő egy Dárcu Ilia kisasszonyhoz írt levélben, hogy amaz aljas levél nem valódi, nem az ő kezeírása...

- S akkor?

- Akkor a gróf ezt a levelet nyilvánosságra fogja hozni.

- Hírlapokban?

- Kétségkívül.

- És ha nem tenném?

- Akkor kénytelen volnék a gróftól...

- Uram! - nyerte vissza régi hevét, méltóságát a gróf.

- A grófnő helyett önt egy gyáva, szemtelen embernek címezni.

Egy pipaszár törött a főispán kezében darabokra s egy ziháló, kisápadt ember esett végig nagy zuhanással a padlón.

Fekete Ézsau úr ruganyos léptekkel hagyta el a szobát s méltóságteljes arccal ült fel kocsijába.

- Mi volt ez? - hallatszott a rémülten berohanó grófnő sikolya. - Mi volt ez?...

- Meg fogsz jelenni, húgom, a bünyefenyítő törvényszék előtt, vagy alázatosan kezét csókolsz Dárcu Ilia kisasszonynak! - rúgta el a gróf lábával a pipaszárdarabokat.

AKCIÓ MINDEN OLDALON

Az öreg nagyméltóságú Görgeteghy Sámuel úr sűrűn kezdett bejárni új fényes hintájában, gyönyörű sötét szürkéin a meggyűlött, az egykor annyira utált Hármashegyre. Néha-néha még Éva grófnő is belejtett a Vöröskereszt igen érdekes konferenciáira.

Nemes szív tisztos joga a feledés és megbocsátás.

- Lejárja magát - suttogták az öreg kegyelmes úr régi párthívei.
- Gondolja, édes polgármester úr - szorongatta meg a volt főispán a hű ember kezét.
- Az egész megyével élben áll.
- Élben? Lássá, én nem álltam.
- Az egész megye egyhangúlag a kegyelmes urat óhajtja főispánnak.
- És a város, az én kedves, jó városom, hogy vélekedik még mind rólam?
- Mint jó atyjáról, mint megváltójáról. Petíció készül... csöndben.

A kegyelmes úr finomabb szivarokat keresett s hogy e buzgóságát el ne árulja, az íróasztala fiókjából rokonai fotográfiáit húzogatta ki.

- Ösmeri ezt, kedves polgármester úr?
- Nagyszerű! - s a nem szivarozó polgármester úr a drága szivarokat zsebébe csúsztotta.
- Ákos gróf, a feleségem öccse, leendő örökösöm.
- Pompás főispán lesz belőle. Hány éves, esedezem?
- Még huszonegy.
- Akkor éppen annak való. Nem nagykorú még, de a kinevezés előtt lehet nagykorúsítani. Szokták is. Az ilyen a legjobb főispánnak.
- Ezt szántam én, fiam, maguknak. Most szolgálati évét tölti Bécsben, mint káplár.
- Nagyszerű! De nekünk a kegyelmes úr kell. Soha olyan igaz, egyenes, munkás, éber főispánunk nem volt még, mint excellenciád.
- S ezt elösmerik?
- Oh, és még sokan, sírva! Gombos, a pénztárnok, fel van függesztve...
- A szegény jó Gombos, ne mondja? Az a mintapénztárnok? Lehetetlen!
- Csak kegyelmességednek mondom...
- No, no, csak bizodalmasan, fiam; vegyen még egy szivart... tehát?
- A pálinka-depónál...
- Mondtam, hogy a depó nem maguknak való, fiam; magyar ember nem ért a pénzhez, elkezeli, rossz gazda, megbízhatlan. Ki kellett volna adni németnek, zsidónak. Ne mondja, tehát Gombos?
- Ha kegyelmességed meg nem ment bennünket, itt fenekestül fel fog fordulni a város.
- No, barátom, hát fejtsenek ki akciót minden oldalon. Én a visszajöveteltől nem idegenkedem, de erős, merész akciót.

- A hírlapokban szépen foly. Utcza Samunak, ki egyik iskolánkban tanító, de borzasztó rest, korhely ember, különben felséges használható tollú erő, utasításul adtam, hogy a legélesebben támadjon: Olcsó úrnak, ki szintén tanító, meghagytam, hogy írjon a legújabb botrányról, a főispán verekedéséről... ő Homo név alatt el is követ mindent.

- Melyik Olcsó is az?

- Aki feleségét Kövecses Sándornak eladta s aki egy rossz személlyel tart.

- Ah, tudom, tudom. Szinte tanító? Derék fiú.

- Tanító; ő is igen korhely, hanem használjuk cikkezni, mikor valakit támadni kell. Most a főispánt gyúratjuk. El kell innen menekülnie, se a megye, se a város meg nem tűri...

- A tanítónak?

- Dehogy, az igen közszeretetlen álló ember... hanem a főispán úrnak, Fekete úrnak. Esedezem, könyörgöm, kegyelmes uram, mára vagyok megidézve a főispán úrhoz, annak a szerencsétlen flaszterozásnak a dolgában... belementünk egy kissé, de az én kezem tiszta - s a lábait mutatta a polgármester úr - én nem félek, csak a szégyen! Öreg vagyok, ha fel talál függeszteni, nem élem túl. Gombos erős, egészséges ember, ő már volt a németeknél is fel-függesztve, kivágja magát... de én... ah, ah!

S az öreg polgári főnök ráncos homlokát sovány, csontos ujjaival még ráncosabbra dörzsölte.

Nagyméltóságú Görgeteghy Sámuel úr mély, jóleső elégtétellel szemlélte ringó karszékéből az állapotok folyását s minden mozdulattal közelebb gurult a visszanyerendő főispáni székhez. Nyugodtan hallgatta a vén polgármester panaszait, mert azokból csak azt láthatta, hogy a miniszter mily óriási bakot lőtt paraszt-főispánjában. Most majd ő fogja szabni a feltételeket. Tanulja meg a gögös miniszter, hogy gyermekekkel kormányozni mit tesz?

- Eleinte csak a főjegyzőt függesztette föl, az részeges korcs ember volt, csalt, sikkasztott. Nagyméltóságodnak is sokszor említettem... azt jól tette, ha felfüggesztette, elég gazdag örmény rokonai vannak. De mint a hernyó, látom, mind fölebb, fölebb rág a fa teteje felé. Mostmár mi következünk, én meg a főkapitány, meg a pénztárnok. Óh, én szerencsétlen, öreg ember, néhány rakás hitvány flaszterkockáért most el fogom veszteni a hivatalomat.

- Ne féljen.

- Néhány szál deszkáért, amit az ácsok tudtom nélkül dolgoztak be a kerítésembe; a feleségem tudta, én nem tudtam... most koporsót csináltathatok, mert én érzem, hogy az a csapás engemet ágyba dönt.

- Ne féljen. Rögtön fel fogom keresni Feketét. Megmentjük.

Ha nem látott még valaki polgármestert, hogy miképp csókol kezét férfinak - most tekintsen ide.

Egész a földig meghajlik beteg derekával, s oly bő, rohamosakat csókol a kegyelmes úr finom úri kezein - hogy csak ezekből is kitűnik ártatlansága.

- Megyek, fiam Samu. Csak maguk okosan indítsanak meg minden akciót, a sajtóperrel készüljenek, a bírakat ügyesen szedjék össze, adok ügyvédet, híreset s részemről nem mulasztok el a maguk dolgában semmit.

Még egy földig hajlás, még egy forró kézcsók s szegény polgármester, kit holmi hitvány flaszterkövekért és haszontalan harminc-negyven szál deszkáért vérig üldöz egy szemtelen főispán: ott tántorog künn az új flaszteren, azokon a szégyenköveken, melyeken egy becsü-

letben, hűségben megőszült, semmiből szorgalmatos fukarsággal fölemelkedett aggastyán tántorog.

A nyaka meg van dagadva - és mégis mindenkinek köszön. (Máskor a papnak se tette volna meg.)

Öreg hetven esztendeje nehéz terheket rótt vállaira - most mégis csak azt a harminc-negyven szál nyers deszkát érzi.

Óh, mit ér meg az ember egy tapintatlan, aljas nemzetségből való főispán alatt!!!

Fekete Ézsau úr, ez az aljas nemzetségből való főispán, szemben ül Hármashegy főkapitányával a városi rendőrfőnöki irodában.

A kopaszos, erősen veres, borvirágos arcú, mintegy negyven-ötven közt járó rendőrfőnök a legmélyebb tisztelettel tekint urunk királyunk egy szép fiatalkori, fél életnagyságú arcképre. De a szép arckép most oly hideg, oly komor.

Igazságot akar.

A bírák, főnökök azt gondolják, a király és a királyné Őfelségeik képe is csak képek, mint otthon az ágy fölött az övéik és hitvestársaiké, ünnepi ruhában, nyakékkal, arany lánccal - a változhatatlan ifjúságot mutatva. Nem áll.

A király és királyné Istennek képviselője e földön. Ők ott a pipafüstös, poros, pókhálós falon mindent látnak, hallanak, éreznek. A gaz, lelketlen bíró sokszor nem tudja: honnan az a suhintás? A király őfelsége ütött a vállára. A megvesztegetett - pedig szörnyű ügyesen megvesztegetett - bíró, a járásbíró, albíró egy rettentő szót hall: Cudar, hűtelen! Ki az, ki merte ezt mondani? Hol az a vakmerő? Megállj! Bíró, a király őfelsége dobta szemeid közé e lesújtó igéket. Vigyázz!

A szegény, ügyefogyott árva, még alig tizennégy-tizenhat esztendő leány valami szerencsétlen lépés folytán odakerült a füstös hideg szobába, a bíró úr elé. Nem tudja magát védeni, csak sír, csak szeretne elbújni a föld alá. Szépen, atyafiságos mozdulatokkal odasompolyog hozzá a bíró úr s a fülébe súg valamely nemtelen szót...

S a tilosban tántorgó bíró hirtelen az égő arcához kap.

- Te, hogy mertél engemet arcon ütni?...

Rossz ember! Annak a fenséges alaknak, a királyné Őfelségének tiszta ujjai csappintottak meg kesztyűje végével. Szégyelld magadat és takarodjál!

Nincs, egyetlenegy bíróság sincs széles Magyarországon, még a leghitványabb falusi törvényszeremben sem, ahol a király és felséges hitvese, a királyasszony, ne örködnének az igazság szemeivel a törvények fölött. Az öregebb bírák, tisztán tudom, hogy ezt tudják, de lehet, hogy nem mind tudják az ifjabbak - meglehet - óh, meglehet!

Fekete Ézsau úr tudja, meglátszik a ragyogó tekintetéből.

- Tekintetes rendőrfőnök úr, ön az előttem álló okmányok alapján vádolva van részegeskedéssel, megvesztegethetőséggel, közpénzek elhasználásával, befolyásolás következtében igazságtalan ítéletekkel, hanyagsággal, vétkes kötelességmulasztásokkal. Ön, mint tűzoltófőkapitány, megfelelkezik rendőrfőnöki teendőiről, s folytonosan a korcsmában ül s a tehetősebb tűzoltó polgárokat szíjja; mint rendőrkapitány, elmulasztja tűzoltófőparancsnoki kötelességét, s tüzesetek idején a kellő helyen nem látható. Ön, mint főkapitány, a boltokban annyi adóságot csinál, nevével együtt, hogy képtelenek fizetni, s mert főkapitány ön: terrorizálja a tisztességes kereskedőket, kik nem merik követelni kiszolgáltatót áruik díját. Panaszkodnak a

mészárosok, a fűszerárosok, a lisztkereskedők, a borárosok, a szeszárusok, a szabók, cipészek...

- Kérem alássan, méltóságos főispán úr - rázta meg a főkapitány úr derekát, mintha a szorító tűzoltóövön akarna egy kissé, hogy meg ne fulladjon, tágítani - mindezekből egy szó sem igaz. Ősmerem vádlóimat, azok a polgármester, a pénztárnok, az első tanácsos, hanem majd szolgálni fogok reájuk nézve is igen szép summás adatokkal...

- Még a vádak nincsenek bevégezve, főkapitány úr. Itt a bútórárus, valami Pesticz Pál. Állítja, hogy mióta bebútoroztatta ön magát, házassága óta, soha csak egy krajcárt is nem fizetett, se kamatul, se törlesztésül. Ha az igaz, ez nem szép.

- De nem igaz ám, ebből sem igaz egy szó is.

- A temetkező-intézet tulajdonosa, valami Pulay Elek állítja, hogy midőn az ön kisfiát eltemettette volna, nemcsak a temetkezési költségeket nem térítette ön meg, de még azokkal a kisebb-nagyobb pénzkölcsönökkel is máig adósa maradt, melyeket különböző lakodalmi, majálisi és egyéb alkalmakkor a főkapitány tőle kéregetett. Állítja, hogy minden felekezet temetésénél ön tőle percentet húz, hogy a másik temetkező-tulajdonost leszoríthassák, s amellet pedig titkon odaajánlja a temetkezőket. Gondolom, ezekből sem igaz egy szó sem?

- Egy szó sem, méltóságos főispán úr.

De egyre jobban nyugtalankodott és sápadt a főkapitány.

- Még itt az akták között számtalan visszaélési, túlkapási, megvesztegetési panasz van. Később pontonként reájuk térünk, most kérem: mikben adná elő általában védelmezését?

Fölállott a viaszárgára halványodott főkapitány.

- Méltóságos, főispán úr, engedje meg, hogy e borzasztó hamis vádakot érdemök szerint megvetéssel mellőzzem, hanem főlebb kezdjem a tényállásokat. Én hazámnak hű fia vagyok, ez főbüszkeségem; én ellenzéki vagyok, amit nem is tagadok, de sőt készen állok elveimért üldöztetések is szenvedni. Voltak itt régentén, csak mostanában is, előttem főkapitányok; istállójából hajtották ki a tulajdonosok a lopott lovat - nem lett baj; egy kézre dolgozott a vámosokkal, s egy cédulával tízszer vámoltatott, s nem lett baj; erdő-eladásokon becsáron alul vette meg a legfinomabb ölfákat, s azután eladta háromszoros áron idegeneknek, s nem lett baj; végszámra vitette szeretőjéhez a vásznakat Trátyitól, soha ki nem fizette, s nem lett baj; a város tutajait eladta, azután egyet-kettőt nagy zápor idején eleresztett, senki se merte keresni - nem lett baj; a büntetéspénzeket elhasználta, az ítéleteket a jegyzőkönyvből kivágta - s nem lett baj; miért? Azért, hogy kormánypárti volt s bezáratta, leültette, aki nem szavazott a kormánypárti képviselőkre. Nagyméltóságú Görgeteghy volt főispán úr soha senkit is városunkban kereset alá nem fogott, mert nem ették, rágták egymást a hivatalnokok, mint most, s nem akart az írnok rögtön főkapitány lenni, mint most, mikor az emelkedésre semmi se kell egyéb, mint árulkodás - és kormánypárti kortesség.

A főispán illő határok között megtette rendreutasításait, de úgy vélekedett, hogy a védekezőnek nem fogja be a száját. Hozzon fel mindent a maga mentségére, onnan, ahonnan tud.

A király nemes arca mintha ez eljárási mód felett kegyesen kiderült volna...

Mert ugyanis, sok bíró és elnök azt az ó-magyar szokást követi, hogy rögtön becsapja a vádlott száját, mihelyt más tisztos magas személyeket is belekever az ügybe.

A magas személyek azért magas személyek, hogy azokhoz a nyomorult ember ne férhessen. Jó helyt állanak azok, béke hagyassék nekik. Legyenek az új magyar társadalomban olyan magasabb lények is, akiknek egy és más büntetlenül szabad legyen. Emeli ez az alantabb levőt.

- Méltóságos főispán úr - bátorkodott, de egyszersmind, talán akarata ellenére is, az egyenes, emberséges, igazságos, béketűrő főnök szelíd modora után őszintébbé, alázatosabbá is lón a súlyos vádakkal terhelt főkapitány - én megvallom, nem ment minden rendén a hivatalunkban, mert, kérem, ha én megbüntettem a bűnöst, betört hozzám a polgármester: te, ezt ne bánts, ez az én sógorom, ácsom, szabóm, bérkocsisom, vincellérem, kereskedőm - s a jó egyetértésért nem foganatosítottam, a büntetést; ha valami csempészett hordókat elcsíptünk - odafutott hozzám a pénztárnok felesége: jaj Lenci bácsi, azok az uram borai voltak, egy solymosi oláhtól vette - hát eleresztettem; ha megfogták a város majorjában a szénalopókat - betört hozzám az első tanácsos: Lenci, te mit akarsz az *apósommal*? No, természetesen, az apósát, aki városgazda, nem lehetett érdekünkben megszegényíteni. A tolvajokat elbocsátottuk. Méltóságos főispán úr, egy olyan városban, ahol a polgármesternek a fél város rokona: a polgármester kedvéért a fél város gazemberei előtt kell behunynom a szemeimet, ha a kenyeremet el nem akarom veszíteni. Az első tanácsos veje a városgazdának, képzelhető, hogy milyen itt az ellenőrködés; a pénztárnok idevaló leányt vett el; ennek az aljegyző veje idevaló mészáros fia, vele a fél város te öcsém, te bátyám - mi itt, igenis, kénytelenek vagyunk egymás szemeit nézni. Én különben soha egy krajcárt el nem loptam. A panasz onnan van: mért nem hagyok többet lopni. Könyörgöm alássan, méltóságos főispán úr... különben mindenre megfelelek.

Másnap a polgármesteri irodában fordult elő ugyanez az alkotmányos jelenet és néhány nappal később a pénztárnok úrnál, azzal a csattanós megjegyzéssel, hogy az is bolond, méltóságos főispán úr, aki ilyen zaklatások között a magyar kormányt szolgálja.

- Én egy óráig se tovább! - ordított Gombos pénztárnok úr, mikor száz meg száz galád cselekedet bizonyosodott reá. - Én rezignálok, úgyis lelkemből megcsömöröltem a sok erkölcs-telenség miatt, amiket a polgármester, főkapitány, városgazda, vöstül együtt, büntetlenül elkövetett. Látom, csak énnekem szaladt a rúd, mert becsületes ember vagyok s nem mozdultam soha az igazság mellől... Szólj igazat, betörik a fejed, no, az enyém ugyan betörött. De hadd törjék!

És soha pénztárnok még nagyobb önérzettel, gögösebben le nem ment a lépcsőkön s ki nem kopogott a kapu alatt, melyet fegyveres hajdúk őriztek az igazság számára.

Egy csomó rokon, polgár, jóbarát, vámos, korcsmáros, varga, asztalos, ács állott a városháza előtt.

- Lemondtam. Eb szolgáljon tovább ilyen ember alatt! - Többen körülvették, támogatták, biztatták a lelkes embert, hogy eb szolgáljon, eb szolgáljon!

Haza azonban nem kísérte egy is.

Kakas Károly odasúgta Csajkó barátjának: - Jól van, ez sem issza több ingyen boromat. Hej! mennyit lopott ez a gazember, csak amit én tudok! Hanem jól járt. Lenci is fel van függesztve, a vén Samu alul is kihúzták a gyékényt. Mostmár sétálhat az új flaszteren egész nap. Úgy se tett egyebet a vén gonosztevő, mint építtetett a maga számára - a városéból. Cukk-házat az ilyen kutyának!

Ősz Ádám úr, a magyarmegyei ellenzék feje, hirtelen hazakerüli Pestről. S reggel, délben, este lehetett látni az országos lötyögő, szürke magyar nadrágot, a legdühösebb Bach-huszár görbe, sovány lábain s lehetett hallani az éles orrhangot, az interpellációk nagymesterének kevély, dicsekedő hangját, hogy majd ad ő a belügyminiszternek, olyan háborút csinál oda-fönt, hogy ahány zsoldos főispán van, annyi felé szalad.

Gyűlés gyűlést, ánkett ánkettet (mert Hármashelyen is így mondják) követett. Tömörültek a pártok, s készültek a döntő csatára. A megye is hatalmasan megmozdult.

Ott a tanfelügyelő úrral történt csúf összekoccanás.

A főispáni hatalom ugyanis itt is túlméltult a korlátokon. Fekete Ézsau úr alattomosan bejárta a falukat, megnézte az iskolákat, melyekben igen sok helyen tyúkok költöttek és malacok rőfögtek; kérdést tett a papoknál: mikor volt itt a nagyságos királyi tanácsos főtanfelügyelő úr?

Itt? Itt még sohasem volt egy is. A szomszéd Cseresznyésen ül most mindig, mert épített.

A főispán úr, nosza, átment megnézni az épületet.

Egy széles, törpe juhakol-féle, félig náddal, félig fazsindellyel fődött épület előtt állott meg a bírák uraimékkal. Az éjszaki oldal tisztán mutatta, milyen jó materiából készült ez az új intézet. A földtől mintegy két lábnyira téglá, azon felül - ó-magyar stílusban - vetett vályog, jó szalmásan, barna, ritkás agyagból. Bent három apróablakú terem, oly szűken mért, alacsony padokkal, hogy egy kövér gyerek csapdában érezhette benne magát. Különben sovány legyen a magyar, mint minden újabb kultúrnép, (A zsír, a haj fölösleges - mondja egy sovány, keszeg cenzorunk.)

- Mibe került ez az épület?

A bírák egymásra néztek előbb.

- Tizennégyezer forintba, méltóságos főispán úr.

- Rettenetes ár.

- Az, rettenetes csalás, főispán úr! Én Nyerges Kálmán építőmester vagyok, hanem szerencsétlenségemre magyar s most az új magyar világban a német mesterembereknek jött fel a napjuk. Ezt is egy gráci német építette, a kardosi iskolát is az, a szentföldit is az, a szegesit is ő, a templomot is ő. Mi csak nem is pályázhatunk. Kijön a tanfelügyelő úr, két-három neki való emberből gyűlést hí...

- A már igaz - dűnnyögi az egyik presbiter, tán éppen a legbűnösebb.

- Ott eldönti a dolgot, felhatalmazást vesz tőlük s annak adja az építést, akinek akarja; akarja pedig Wojtinger úrnak, akivel kompániában áll. Itt az én költségvetésem. Tessék. Került volna öt terem 12 láb magas, 4 és fél öl széles, 5 öl hosszú, jó téglából, cserép zsindelekre, tornáccal hétezer forintba mindenestül az utolsó szögig, az én tulajdon anyagomból. Nem kellett, még szóba se álltak velem, pedig csak itt lakom a szomszéd városban. Kellett Wojtinger úr a tizennégyezer forinttal.

- Meg aztán minden fövenyt mi adtunk, minden fuvart mi adtunk...

- Még tenyeres napszámot is, vizet is, még mésszel is kellett segítenünk. Parancsolta a nagyságos úr. A mi dolgunk csak a *csitt* volt, meg osztán a *fűzess*.

S egyik presbiter a másik után adta ki a tolvajt.

- Hát a tisztelendő úr - kérdé a főispán - elnézhette ezeket?

- El, mert két leánykája az ország kosztján tanul, akit a nagyságos úr szerzett meg a tisztelendő úrnak.

A főispán úr a többi építkezéseket is megnézte, a falukat sorra járta, s a költségvetéseket bekövetelte.

Seregestül tódultak hozzá a tanító urak s tanítónők panaszaiikkal, sérelmeikkal s annyit akartak beszélni, még a legfélénkebbek is, amennyit tíz év alatt akartak elmondani - ha lett volna kinek.

Az ifjú ember szemei mind jobban-jobban elborultak, úgy érezte, mintha mély, feneketlen sötétségben járna, ahonnan száz kéz nyúlik felé, ezer kérő hang csapódik hozzá, néha mint a láng, égetve, mintha a szó a pokol mélységes fenekéről, a gyehenna öbléből tört volna fel.

Onnan tört fel - a soha számba nem vett nyomorultak, elnyomottak, mellőzöttek ketreceiből.

Meg nem állhatta, hogy egy-egy öreg tanító urat meg ne látogasson.

Mint a jó keresztyén házában a *Krisztus képe*: ott lógott a falon a tanfelügyelő úr közköltészen lefotografizott, tükörmagyságú szép portréja, s mivel a tanfelügyelő urak sűrűn változnak - tanügyi tekintetéből - tehát a legújabbé, a nagyságos Gyerek Lajos úré.

Egy-egy albumot is látott némely tehetősebb tanférfi hajlékában, azt a díszalbumot, melyet a magyarmegyei érdekes tanítói kar egy régebbi tanfelügyelőjének tízéves jubileuma alkalmából készíttetett az összes tanító urak és tanító-kisasszonyok és nők fotográfiájából.

Ezek a fotográfiák most mind oda bámultak a főispán úrra - és valahogyan, a jó Isten tudja, hogy miért - elnevelték magukat.

Mosolygott a főispán úr is és kékes-szürke szemeit elborította csöndesen a könny - hiszem, bizonyosan tudom, afölött, hogy Istennek hála, odáig már csak ment a tanítói testület, hogy ha egyebet nem: hiteles fotográfiáját áthagyhatja örökül özvegyének és árváinak.

Borzasztó dühbe jött nagyságos Gyerek Lajos úr, mikor hírül vette: ki járt az ő borzas, sötét birodalmában.

A főkolompókat beidézttette magához, kivallatta, hogy a főispán mily kormányellenes ítéleteket hallatott; nem kímélte még a főtanácsos úr magas személyét sem, sőt, de majd illető helyen mond valamit, valami borzasztót a nagyméltóságú kegyelmes miniszter úr őexcellenciájának is. Az fog még nagyot ugrani.

Nem is hallgathatom el, hogy azon a közigazgatósági gyűlésen, melyen a főispán úr szánandó iskolai költségvetéseket mutatott be s melyen kijelentette, hogy a tanfelügyelő úr ellen megteszi a kellő lépéseket: Gyerek Lajos úr megfélemezett alázatosságáról, «kezeit csókolom»-jairól, s mint egy tehetetlen vénember, kiabált, fenyegetőzött, hogy a panaszokkal ő sem fog elmaradni s hogy lesznek vádjai, melyek kellő színben mutatandják be, hogy nyilatkozik egy főispán az országos intézményekről, főminiszteri tanácsosokról, a nagy Denczekekről, de sőt magáról... Hanem majd, majd...

Fenekestül felfordult az egész megye, hát még a város!

VÁDLOTTAK PADJÁN

A szülői kötelességek egyik legszebbike volt mindig, s az is marad, mikor a jó édesanya szeretett leányát nagy, népes közönség elé készíti. Nem csekély gondot ad, hogyan álljon a haj, főképp ma, midőn a saját hajával, akár szőke, akár barna, akár éppen olyan sötétfekete is legyen, mint Serédy Eliz grófnőé - egyetlenegy finomabb ízlésű és műveltségű hölgy se nincs megelégedve.

Fontos a ruha is. Határoz, hogy hova készül egy úrnő.

Özvegy Serédy grófné Eliz leányát, számtalan leányai közül a legnagyobbat, a törvényszék elé készíti, egy becsületsértési tárgyalásra, mely mai napon, október 30-án, a hármashegy-i járásbíró előtt fog okvetlen megtartatni, az éppen néhány nappal ezelőtt kinevezett új járásbíró, tekintetes Vass Miklós fiatal bíró úr előtt.

Körülményeim úgy hozták, hogy betekinthessem jókor reggel a tárgyalási terembe, mivel egy szegény ifjú ismerősöm éppen jegyző, azaz tollnok. A városnak és vidékének minden prókátora ott ült már akkor és pipázott, szivarozott, kiabált, veszekedett, hogy hova fog eldőlni az ügy.

- Benn marad Dárcu Ilia, majd meglátja, kollega - szól egy veres ügyvéd.

- Nem marad, védi a főispán, Koldus öcsém - válaszol bátran egy öreg, ősz ember, ki látta már néha, hogy egyszer-egyszer az igazság is győz - ha jó erős támogatója kerül.

- Eliz grófnőt védi a mágnásság. Ah, Pista bácsi, hatalom ám ez!

- Mégse menti meg!

Ebbe sokan beleszólnak és folyvást feszegették és minden új csoport vendégnek rendről rendre ezt kellett hallani: ki győz?

Borzasztó sokan jöttek, férfiak, asszonyok, urak, polgárok. Legboldogabbak a törvénykezési urak, s ezek családjai, mert ők mindjárt az akasztófa előtt, hogy hasonlattal éljek: a legjobb ponton kaptak helyet.

Három törvénykezési szoba zsúfolva.

Bezzeg van most értéke még a Héring Farkas írnok fia protekciójának is.

Ritka jelenség is lesz az. Ott vannak már a székek, a padok.

Ott fog ülni gróf Serédy Eliz kisasszony, mint vádlott; Dárcu Ilia kisasszony, mint vádló. Ott lesznek özvegy gróf Serédyné, a vádlott anyja; gróf Serédy Iván, a vádlott köztisztviselő álló nagybátyja; a főispán, Fekete Ézsau úr és számos beidézett tanú, mind a két fél részéről. Ezek a hely tekintetében egészen biztosak.

- Azértsem fogsz fekete ruhát venni - utasítja el az özvegy grófné a fekete ruhát, finom fehér csipkével (pedig igen jól állana) -; még azt gondolnák, félsz, s már előre gyászolsz. Felveszed a piros selymet. Légy bátor. Mária Antónia is ült a bírák előtt.

- De elítélték...

- Csöcselék ítélte el. Itt a bíró a mienk. Mihály gróf gráciájából kapta kineveztetését. Mi diktáljuk neki az ítéletet. Az az oláh cafat ötszáz forint pénzbírságot és egyévi börtönt kap. Kettőt is kérhetnénk. Tartsd magad méltóságteljesen. A győzelemről biztos lehetsz. Ki tudja, nem fordít-e ez meg mindenedet? Ezt a sárga tearózsát a hajadba fogod tűzni.

- Nem, anyám. Én inkább koporsóba mennék, én fázom, én érzem, nem jövök onnan ki.

És sűrű, forró cseppekben hullott alá a könny a leány halavány arcán. Reszketett, mint akit a hideg lel; fogai vacogtak, ajkait kékes szín borította el, s kezeivel nem tudta fölemelni az odanyújtott piros selyemköntöst.

Pedig mily könnyű helyzete van annak, aki biztosan tudja, hogy nyer; akinek az ügyvédje talán már a kész leírott bírói ítéletet is olvasta; aki úgy ülhet a nagy közönségben, mint mulató közönség és kedve szerint gyönyörködhetik a kíváncsi szemek összevissza kereszttüzeiben. S talán már a felzajló tapsot is hallja, s a riadó rokonszenves éljeneket, melyek a teremből kikísérendik.

- Anyám - ragadja meg Eliz grófnő a büszke anya biztos, bátor kezét - én nem merem megtagadni, hogy a levelet én írtam, én nem merek erre esküt tenni. Hisz én írtam, hisz a mama diktálta... Iván bácsi...

- Micsoda? - tekintett be a másik ajtón Iván gróf. - Jó lesz gyorsan készülni, egy óránk van. Ha tízre oda nem érünk: el lesz marasztalva. Csak serényen.

Iván gróf nem volt egyedül. Ott heverészett a széles török díványon Istvánffi Jenő báró.

De mit ér a legderekabb rokon báró is, ha komor, levert, s nincs egy vidám, tréfás szava? Hiszen, ha ő is tudja már, mi az ítélet: akkor mit komorkodik? Menjen be a hölgyekhez, s mondja, hogy: kedves húgom, ma igen érdekesnek találalak. Pompás színben vagy, a közönség el lesz ragadtatva (mint egy bálban, vagy díszes hangversenyen, vagy a nőegylet filléres vacsoráján).

- Az az ember egy hitvány, semmirevaló kocsis, egy béres - jár fölebb-alább Iván gróf, sántítva húzva maga után bal lábát.

- Meg kellett volna vele verekedned. Ez az én felfogásom ma is.

- Azzal, akin eltörtem a botomat? Oda nem aljasodom. Megvetem.

Istvánffi Jenő báró hallotta és el is hitte, hogy az eset másképp történt, hogy a pipaszár másnak a hátán forgácsolódott el.

A rokonok a legnagyobb ellenségek, ők minden rosszat rögtön elhisznek rólunk...

- Ez komisz per fog lenni - harapdálta összes szakállát Jenő báró.

- Hát mi lehet belőle? Egy nagy semmi. A levelet nem írta Eliz...

- Azt ő írta.

S villogó szemekkel szökött le a báró a díványról.

- De ha megtagadja?

- Nem teheti.

- Megteszi, meg kell tennie. Mi akadályozná? Az a paraszt tömeg?

- Pizkos dolog! S ha rábizonyítják, hogy az írás az övé...? A borbélyné, s a molnárné... mert megcsaltátok őket is, nem adtátok meg nekik amit ígértetek, a Dárcu-leány tanúi. Hallottad?

- Nos, mit teszi az? Akkor is, nincs nekünk elég összeköttetésünk, hogy a legfelsőbb fórum ad acta tegye az egész bolondságot? A cél, hogy a főispán megbukjék. És ezzel meg fog bukni. A sajtóper már be van jelentve.

- Tehát nekimegy a sajtópernek? Rosszul teszi.

- Mint a szorított róka a Dunának - nevetett a legjobb kedvvel Iván gróf. - S ha a sajtóper felmenti vádlóit... bukott.

- Az lehetetlenség. Oda sajtóbírószág, ha csakugyan emberekből áll, nem aljasodhatik. Akkor azokat a skriblereket én kutyakorbácsolom meg.

- Az pedig úgy lesz, Jenő, akármit csinálsz.

Az anya éppen bevezette leányát a férfiak szobájába s nyugodt tekintetével mintegy kérdeni látszott: nos, hogy néz ki Eliz?

Pár perc múlva a Jenő báró négylovas hintója elrobogott a grófnéval, Eliz kontesszel, a gróffal és Jenő báróval.

A járásbírószági épület kapujában már ott várta hajadonfőn az ügyvéd, egy fiatal kis pockos ember, kinek a legkövérebb hentes-leány felesége volt az egész megyében, s ki a legjobb helyet le is foglalta a maga számára, szemben a vádlott padjával, hogy egészen jól lásson, de jól.

- Óh, kedvező jel az, mikor a védőügyvéd vidám, ugrik, szökik.

A kis pockos Gomb Arthur a leghatározottabb hangsúlyozásával jelentette ki a hölgyeknek, hogy minden a legjobb rendben van. Csak tagadni kell, tagadni, tagadni, lelkesen, őszintén. Dárcuék már kétségbe vannak esve, s elállanak a pertől, de nem engedjük.

A grófhölgyek és a főnemesek bevonulása valódi szenzációt csinált. Mint egy falusi templomban a tiszteletreméltó lelkész úr előtt: úgy állott fel - amennyire a zsúfoltság miatt tehetett - itt is a gyönyörű, válogatott közönség.

Akárhány egyszerű kisasszony sajnálhatta, hogy ő még nem volt ily soron. Hiszen ez igazi diadal. A férfiak mély üdvözlettel hajlanak meg a grófnők előtt s ki akarják fejezni mindenképp, hogy ők Eliz grófnőre csakis tisztelettel tekinthetnek, a legnagyobb tisztelettel, már csak azért is, mert nem fél.

Ott, egy vén, törött sifonér mellett, elbúva ül Dárcu Ilia, édesatyjával.

Nézik őket is, mert Ilia rendkívüli szépség, s most még csodálatosan szebb, mint valaha lehetett, mert lesüti arcát és sír, és folyvást sír - és az öreg pap is szakadatlanul simogatja hosszú, ősz haját és oly erőseket sóhaj, mintha fennhangon imádkoznák.

Szétnyílik egy szárnyas ajtó s belép tekintetes Vass Miklós úr, az újonnan, csak éppen most kinevezett járásbíró úr.

Vastag, tökalkotású vereses fején a gyér, szőke haj tudósosan felfelé van fésülve, kis pisze orrát magasra tartja és szürke szemével elsőben is a feleségére, ott ülő kövér leánytestvéreire és sógoraira néz, hogy azokkal megossa mai helyzete fontosságát, s csak azután hajlik meg a grófok előtt.

Lassú, szakadozott hangon kezdi meg a tárgyalást - meg nem állhatva, hogy titkon, egy-egy oldaltekintettel oda ne forduljon a védőügyvéd úr felé s ebben a tekintetben igazságos, becsületes lelkét föl ne tárja.

Gomb Arthur ügyvéd úr vigyorog s örömét megosztja kályhavastagságú, gazdag feleségével, ki fekete, szorosan testhezálló, nyakig begombolt ruhájában úgy ül és szuszog a tömeg között, mint egy ritkasép, kihízott bonviván színész, ki mindenre nevet, mivel az élet oly szép s mindegy, ha nem nevetünk is.

- Vádolva van méltóságos Serédy grófnő kisasszony önagysága, hogy egy levelet írt *volna* Dárcu Iliához, tisztelendő Dárcu Theofil leányához, mely levelet ezennel felmutatok és fel is olvasok...

- Kérem a tekintetes járásbíró urat - gömbölyödött előrébb a kikent, kifent, fehér mellényes, hegyes bajuszú Gomb ügyvéd úr - az ügy érdemére nézve... kényes tekintetekből - (és elég szemtelen volt, hogy a főispán előtt gömbölyűségével meghajolni törekedjék) - elégnek vélelmezném csak a kéziratot fölmutatni öméltósága a grófnő előtt... csakis a kéziratot.

A bíró úr Jenő báróra nézett és Iván grófra, hogy ezek erre mit szólnak. Mivel a jelekből úgy vette ki, hogy azok akarják a levél felolvasását, legalább Serédy grófné még integetett is a kevély kis maréknyi fejével, hogy csak igen, igen: tehát egy táncmozdulattal a nagyközönség elé fordult s olvasáshoz látott:

»Kijelentem, és mindenkinek tudtára adom, hogy Dárcu Ilia egy becstelen személy, ki gyermekét megfojtotta, s hogy a bűnjelre senki reá ne találjon: a szegény ártatlant a kertbe ásta, régebben elhalt kis testvérei mellé. Ez a bűn kapcsolja a főispánt, rossz személy, hozzád, kit megvetek s a közmegvetésnek átadok. Eliz.«

Nyögésszerű s lassanként bömböléssé változó ordítás tört ki a közönség kebeléből.

Sokan néztek szánalommal a szegény Dárcu Iliára, kinek kisírt szeméből, sápadt arcából ekkora bünt nem lehetett kiolvasni.

De sokan néztek élesen, püsszegéssel a grófnőre - ki elájult s kit alig bírtak életre hozni.

A tekintetes bíró úr odatartotta, mint egy izgatószer, a grófnő orra alá a levelet és négyszer, ötször kérdezte: magáénak ismeri-e a kéziratot a méltóságos grófnő? (A bíró úr intett a fejével valamit.)

- Nem! - kiáltott (hogy harsogott bele minden terem) az anya. - Nem, ez nem a leányom írása! Aljas utánzás... minden betű hamis.

Még egyszer feltette a kérdést a járásbíró úr: - Magáénak ismeri-e?

- Nem az én írásom - rebegé elhaló hangon Eliz grófnő s ismét összeesett.

- Hát ezek a levelek - állott elő egy sötét fekete arcú, sovány, magas ember, a Dárcu Ilia ügyvédje - hát ezek a levelek kiéi?

S három kis levelecskét mutatott fel a kérdéses levéllel való összehasonlítás végett. Óh, ugyanazon papír, tinta, írás. S mindeniken egy folt...

Dubczáné és Csukáné emelkedtek föl.

- Igenis - kezdé a borbélyné - ezt a levelet akkor írta a kontesz, mikor a tehenért becsukatott. Nem igaz? Hogy a tehenet úgy loptam. Én?

Nagy zaj lett, rendreutasítás. A járásbíró majd felfalta a két istentelen kofaasszonyt, hanem azok annál dühösebben mutogattak a grófnő leveleire: az ő írása, az ő írása. Szakasztott egyik, mint a másik...

A díszes közönségből azok, akiknek a protekció alkalmasabb helyet juttatott, oda törték magukat a vádló ügyvédhez, hogy a levelekbe jól betekinthesse.

- Hasonlít, ugyanaz - nevettek a szerencsés nézők, távolabb ülő, de nagymértékben kíváncsi ösmerőseikre.

A tekintetes járásbíró úr hirtelen kettévágta az ügyet.

- A tárgyalást ezennel berekesztem, az iratok szakértői megvizsgálására új, rövid határnapot tűzök ki, amikor is mindenik fél előleges bejelentés után újabb tanúit magával hozhatja.

- Ítéletet, ítéletet! - kiabáltak sokan a Serédy pártból.

- Kérem a tekintetes járásbíró urat - állt fel a védőügyvéd vastag aranylánccal (a hentes masszából), feltűnő hatalmas gyűrűkkel s ő tudta, milyen megengedhető követeléssel, megállapodással - méltóztassék kimondani az ítéletet.

Egy fiatal, tudatlan írnok egy öreges dámának nagy bizodalmasan odasúgta a fülébe: - *Tegnap tisztáztam le az ítéletet, két sűrű árkus... kész!*

S az öreges dáma, csinos, kacér fiatal uraknak továbbadta a titkot.

Tekintetes Vass Miklós járásbíró urat, mint a biliárd-labdát lökték errébb, arrább az utasítások, követelések - végre is oly közönségesen viselte magát, hogy a tárgyalást elhalasztotta s a *kész ítéletet* csakugyan hazavitte - *a zsebében*. - A gyáva, óh, a gyáva! - suttogták itt-ott.

Tehát új tárgyalás...

Új szép nap Hármashegyén.

HÁRMASHEGYI SAJTÓPER

Hideg decemberi idő csattogtatja fogát s koppant meg egy-egy új kéményt, hogy a matéria kiállja-e a telet hasadás nélkül. Bizony sok új ház eresze, kéménye reszket, szakadoz a rossz, vékony mész és égetetlen, hitvány masina-tégla miatt s hangosan gyalázza fősvény építőt, vagy csalárd építetójét; de az emeletes takarékpénztári palota, mely sok szegényember lapos tárcájából fútt fel olyan begyesen magát - úgy áll, mint a tömör vasoszlopokra épített vasúti híd - örvend, ha megmutathatja erejét.

Csak a takarékpénztáraknak van becsületes jövőjük. Más ember gaz, uzsorás, lelketlen, cudar, hóhér, ha tíz percentre adja pénzt; a takarékpénztárakra, mint a nagy evőkre, ivókra, szegény, ha a közönséges embereket egy fejjel meg nem haladják. Ott húsz-huszonöt percentnek, de igazi, nemeslelkűen vezetett intézeteknél két-háromszáz percentnek kell lenni a *haszonnak*. Akkor dicsérik a lapok éjig, akkor üti rá az újabb reális kor elősmerésnek hitelesítő pecsétjét. Az árvák pénzének csak három-négy percentet szabad behozni, mert árvák; a takarékpénztárak - mert ezeknek főcéljuk a végtelenig mehető kamat és pedig jogos úton - búsulnak és mint a megvert kutya, leeresztik fülüket, farkukat, ha kénytelenek a sok okatlan és telhetetlen konkurrencia miatt (bosszantó, már pusztán, szőlőhegyeken is lesznek takarékpénztárak!) a tízből egy percentet leengedni. Igaz, hogy a szemes hivatalnokok, bizottsági megítélő, elítélő, megrostáló polgártagok valamiképp a felektől azt az elszalajtott percentecskét csóstitül, bokrostul visszahódítják. Vannak reá utak, módok, jó eszközök.

Kora reggeli szép idő van. Kellemetesen süt a nap s éppen odavág - mert úgy is talál - a hármashegy új takarékpénztár hosszú frontjára. Lakatos Soma polgármester úr (szegény, hát érdemelte ily becsületes ember a felfüggesztést?!) az új kockakövekkel legelsőbbben is ezt a tért kövezette ki. Mert ez fölebbvaló, mint a templom eleje, ahova a meredek úton lajtorján mennek fel a templomtól sehogy elszokni nem tudó szegényebb, vén polgárok és tisztos agg polgárnők, s a keresetnélküli gombkötők.

Hol van még a hivatalos kilenc óra - s ehol, félórája is lehet tán már, hogy ott sétál fölebb-alább, mindenkinek, akiről föl lehet tenni, hogy pénzt vesz föl vagy tesz be - nagyokat köszöngetve az érdemes örmény igazgató úr.

Két igen tiszteleltre méltó előkelő polgárral sétálgat karonfogva. Egyik innen, a másik onnan. Az új prêmes nyakú, bekecses s gangos magatartású úr a vörös Kakas Károly úr, az új iskolaszéki alelnök s a takarékpénztári rostáló bizottság főelnöke. Mindig igen díszesen szeretett öltözködni, mint volt grófi asztalinas, de mostmár éppen akár egy új - hat osztályt végzett képviselőnek vehetné az ember. Magasszárú, tündöklő orosz lakkesizma, finom ráncokkal, széles orral s olyan vastag talppal, hogy ilyen jószágban nem csodálom, ha a gazdag ember a legnagyobb hideget óhajtja. Duplavarratú, bélelt szalon-kesztyű - kiadja a pince - mért vonná meg magától? Vastag tűzoltó-nadrág - mert, hogy el ne felejtsem, Hármashegy minden főbb tűzoltóparancsnok, szerez tiszt jönevű korcsmáros. Érthetni: ők már benne vannak a víz gyakorlatában.

A másik oldalon ugráló polgártárs, Kék Károly úr, a felsővárosi korcsmáros. Most is örökké vigyorog, szolgálatkész piros arcával: választásokon törni a fejét s a legnagyobb örömkialtásokban tör ki, hogy a főispán talpa alá olyan szépen szedik az útilaput. Télen nagy munka az, de mégis, áldozatok mellett nem lehetetlen.

- Mutassa, Károly, azt a névsort - hívja fel az igazgató úr társát.

Kék Károly kihúzza belsőszéből a jelen sorozati, harminchat esküdszéki tag névsorát s a már jól megbökdösött, plajbászolt, körmölt neveket még egyszer alaposan, lelkiismeretesen számba veszik.

- *Fodor* Ádám, csizmadia - olvassa csöndesen Kék Károly úr.

- A mienk - üti reá a magas lakkcsizmás, vörös Kakas Károly.

- Nem kell neki hinni, Károly - sziszegi az igazgató úr - kivette a pénzét, uzsoranevelésbe adta Kál Gyulának.

- Mégis a mienk. János fiának Kossuth a keresztapja. Ösmerem én, jó hazafi. Minden Lajosnapon velünk együtt telegrafiroz Ádámmal. Tovább.

- *Vak* Mihály.

- Mienk.

- Nem kell ennek se hinni, sűrűn jár a főispánhoz. Vámosságot keres. Nálunk volt díner, de kicsaptuk. Lopott.

- Az én emberem. Kezemben az élete, akkor csukatom el, mikor akarom. Nevemre egy ötvenforintos váltócskát makinált.

- No, úgy már jól van, akkor biztosan a mienk. Menjünk, menjünk.

- *Ferencz* István, ügyvéd.

- No, ez nem a mienk - kiáltott a két polgár.

- Mienk - mosolygott az igazgató. - Úgy, hogy folyamodott az árvaszéki elnökségre és nem kapta meg. Dühös a főispánra.

- *Andrád* Kondrát...

- Boromat méri, én méretem - csapkodta a hideg levegőt Kakas úr.

- Helyes. Odább.

- *Van* Sándor...

- Mienk, mienk, mienk. A városgazda sógora. Megenné a főispánt.

Jóleső nevetéssel mentek át más névre.

- *Fájling* Ottó, kefé...

- *Tűzoltó*, erről csak ennyit - dörmögi Kakas Károly tűzoltó-alparancsnok úr. - Azt a tíz tűzoltópajtást, Károly, ne is olvasd. Mint tíz gyertya, ott világít, ahova tesszük. Tizenhaton átmentünk már. Van még három professzor, két zsidó, Pulay Elek, a temetkező, nagyban a mienk, sógorom. Tíz ember a Csakpénz Alajoséké. Meglátom, teszünk azoknál is egy kis fordulót.

S a két Károly polgártárs az esküdszéki névsorral megindult a temető felé.

Egy vén kis törpe, karikalábú ember döcögött a hegyről lefelé. Járásában a buta elgondolkozás a semmiről, vagy az önmagával való megelégedés tükröződött a legvalóbb vonásokkal.

- Jó napot, jó napot, kedves jó tekintetes uram - fordult Kakas Károly az öreg embernek - egy szóra, ha nem veti meg kérésünket.

Az öreg Páli István bácsi, mint mindenre a világon, erre is szokása szerint nagyot nevetett.

(Nem hinné sok ember, pedig úgy van: Páli úr a készséges nevetésével nyerte meg a megye osztatlan tiszteletét. Hogyne: vidám, teletorkú röhögés csak becsületes, gyermekded ártatlanságú szívből fakadhat.)

- Tekintetes úr, hogy állunk a kurátorsággal? Tudja-é, hogy karácsonkor a tekintetes urat választjuk meg? Én akarom. Bizonyos.

- He, he, he, he, he! Öreg vagyok már ahhoz, Károly öcsém.

- Micsoda, hogy volna? Visszük. Nekünk öreg kell.

S mindnyájan nevettek.

Most Kék úr előmutatta a listát.

- No, tekintetes uram, itt a polgárságnak az az akarata, hogy ez a tolvaj főispán innen pusztuljon. Vissza akarjuk *nyerni a régít*. Az volt nekünkvaló ember. Gazdag is volt, de legalább nem látott meg mindent.

Erre is jót nevetett Páli bácsi.

- No, nem igaz?

- Igaz, igaz, Károly öcsém.

- Hát velünk szavaz?

- Jó, jó.

- De nem jó, hanem ide a kezét: szentúgyse!

- Nem bánom, öcsém. Hanem most menjenek el Kecskésihez. Az nagy főispán-párti. Honvédkaszárnyát akar csinálni a nagy új házából. Ott mozogjanak, azt nyerjék meg.

- Azt kidobja Doktor János.

- Igaz, hát az ügyvédek?

- Mind egytől-egyig ellenzéki. Doktor János: ott nincs baj. Bajt csinálhat a két zsidó. Azok nagy kormánypártiak. Hogy jutnának egyszer a kezemre!

- Tudja-e a tekintetes úr, hogy Ősz Ádám védi Doktor Jánoskát, s a főispánt... úgy halljuk, hogy a pap...

- No!

- Lássá, pap az ilyen, aki a polgárságot így gyalázza? De tudom, Istenem, hogy el is csapunk.

- Hm, hm! - ümgetett a derék aggastyán. - S mikor lesz?

- December 15-én.

- No, csak mozogjanak.

Hogyne mozognának. Mozognak, mozognak. Viszi őket a legtisztább meggyőződés, a tiszta erkölcs, mely, mint Rómában volt hajdanán, itt is minden magyar intézménynek erős alapja.

Az új főispán ablaka alatt mennek el, s hatalmasan csikorognak a kemény, csillogó havon.

A főispán mit gondol?

Nincs-é bizonyos fokig minden becsületes ember megőrülve, mikor azt hiszi, hogy győzni fog? A lázas beteget megméri a doktor, s úgy indul odább. A főispán megmérte-é barátait - ha vannak? Eljárta-é rokonait, ha léteznek; kezet csókolt-é néhány hatalmas úrhölgynek; s ígért-é házasságot a Csakpénz úr leánykájának; kaszárnyát Kecskési úrnak; unikumokat és vele járó

hetes ebédeket Közli József úrnak; vett-é kölcsönt Kál úrtól 70-100 százalékos kamatra; a prépost úrnál tett-é sűrűn látogatásokat? Igyekezett-é kibékülni a Serédy grófokkal? Ott hagyta-é Dárcu Iliát? Kiengesztelődött-é a felfüggesztett, korhely, lelketlen hivatalnokokkal; közeledett-é a főkapitány szép feleségéhez gavallér módon; ivott-é pertu-poharat az alispán úrral; irt-é alá váltókat Sárga Fülöp úrnak: beállott-é a dalárdába énekelni; a tűzoltóházban - csak íme, most volt - táncolt-é minden bajtárs feleségével, testvérével, édesanyjával? Megitta-é a barátság-poharat vörös Kakas Károly úrral?

Nem. Óh nem.

Akkor mit vár, akkor mit hisz?

December 15-e itt van.

Az esküdtszéki bíróság megalakult.

A főispán nem élt visszavetési jogával. Ohó. Keserűen megissza ennek levét. Hát mennyit költött el? Semennyit. Ohó, nagyszerűen meg fogja ezért a piszkos fukarságért most azonnal tanulni, hogy mi a hármashegy-i erkölcs. Mit tesz az: egy egész várost, de sőt, egy egész megyét megsérteni?

Csodálatos hiszékenység, gyermekes bizodalom? Fekete Ézsau úr, támaszkodva az 1867. évi június 16-án hatályba lépett miniszteri rendeletre, a nagy miniszternek, a nagy fenséges szívű polgárfiúnak minden intencióját elfogadta.

A polgár legyen ember, egyszer valahára ember.

Mit csinálna, ha ő ítélne, a gyermekded, naiv, megvesztegethetlen polgár? Ítéljen. Kössön, oldjon. Tegye szívére kezét, nyissa ki ajkait. Mutassa meg, melyik törvény igazabb: az-é, amit hoznak emberek, vagy amelyeknek paragrafusait Isten írta a szívbe?

A nép szava, Isten szava: hangozzék hát a hatalmas, eget, földet megrázó dicsőséges szózat.

Fekete Ézsau úr lesütötte szemeit, mellén egybefonta karjait - mozdulatlanul ült a sajtótörvény drámájának színpadiasan élénk jelenetei alatt, csak akkor vetette föl lángoló tekintetét, mikor a törvényszéki elnök felhívására az esküdtek az esküforma e nehéz szavait hangosan, hetyke, kihívó bátorsággal pattogatni kezdék:

»Esküszöm az élő Istenre, hogy a tárgyalás egész folyamára lelkiismeretesen figyelmezek, s félretevén kedvezést, félelmet, gyűlölséget és minden személyes tekinteteket, egyedül az előadandó vád és védelem egymáshoz mért erősségei és okai nyomán, saját belső meggyőződéseim szerint, igazán, szabadon és becsületesen ítélek. Isten engem úgy segítjen.«

Óh, mily fölemelő, bátorságot nyújtó jelenség volt, amint a tizenkét esküdt egyik kezét szívére, a másikat az Isten felé tartva, harsányan hangoztatta az eskü mintát.

A tizenkét ember:

Fodor Ádám (zsebében most is a Kossuth szép levelével), *Vak Mihály*, *Ferencz István* ügyvéd (ki az árvaszéki elnökséget nem bírta megkapni), *Andrád Kondrát*, *Van Sándor*, *Fajling Ottó*, *Közli József*, *Kál Gyula*, *Páli István*, *Pulay Elek*, *Vörös Kakas Károly* és *Kapari Sándor* tanár.

- Professzor úr, mi, hát maga most sem ügyel ide? - lökte meg a hallgatóságban, de az első padban, Szilvássy Domokos úr gúnyos mosollyal a mellette ülő Héring Farkas nyugalmazott tanárt és hírneves bércikkészt - hallgasson hát oda, most beszél a vádló, a zsidó Blum ügyvéd. Így jár, aki áruló, meg cudar, hogy egyetlen keresztény ügyvédet se kap. Bezzeg mi, képviselőt a javából, Ósz Ádámot, hanem majd ki is teremti az ügy, hogy lepedőben vihetik haza a komisz parasztját. Ilyen főispán... ezt érdemelte Magyarmegye? Mit olvas? Maga mindig olvas?

Héring úr a *Mindenáron* kormányra kis vidéki lapocska legújabb számát nyújtotta át szomszédjának s odabökött egy cikkre ujjával, hogy nézze, mi van ott és nevensen.

»Majláthon, gróf Balásházy Alfréd főispán díszebédjén hatszáz vendég volt jelen. A lakomát külön e célra emelt nagy csarnokban tartották. A főispán Ripők püspök és herceg Mársem-mimsincs Sándor közt ült. Körülöttük a főispánok és megyei (beszéli, tíz megyéből) küldöttségek gazdag díszmagyarban levő daliás tagjai, a dzsentrifjú és idősebb virága. A fejedelmi ebédet, mely fejenként kétszáz forintba került, a főváros leghíresebb vendéglőse, Deutschmayer úr állítja elő, s a főispán cselédein kívül százötven pincér szolgált fel. A tóosztok közt az elsőt maga a tehetetlen ősz aggastyán, a nyolcvanot túl levő, megtört testű, de ragyogó magyar kedélyű gróf Balásházy Alfréd mondta a királyra és családjára (ugyancsak ki volt már osztva ezüst papíron, nyomtatásban) óriási éljenzést költve; zeneriadó és mozsárdörgés követte a klasszikus, csakhogy fájdalom, alig-alig hallható felköszöntést. Ripők püspök elegáns beszédben a kormányelnököt éltette; Kóbor Dezső alispán, árpádkori okmányokból nagy ügyesen összeválogatott mondatokban a főispánt; Porcellán Fülöp képviselő a távollevő érseket, s helyettesét, Ripők püspököt; Kozárvány kitűnő beszédében a megye hölgyeit, kik fölös számban a legfényesebb toalettekben lepték el a hosszú karzatot. Két-háromszáz távsürgőnyt olvastak fel előkelőségektől. Esti hét óráig tartott a lucullusi, ősmagyar erényű lakoma, melyről a zajos, lelkesedett hangulatban levő díszes társaság ölelkezve, énekelve, folyvást éljeneket kiabálva a város végén a nagy cigánydombon levő népiünnepre ment ki. Természetesen, ezt is a főispánnak kellett rendeztetni, a magáéból. Mintegy ezerre lehet tenni a meghívottak számát és teméntelenre a csatlakozókét. Hús helyen volt megeresztve a hordók csapja: ökröt sütöttek, disznót öltek, birkát vágtak - mialatt a Bécsből és Pestről hozott fűvös zenekar magyar indulókat játszott - német taktusban. Mikor a főispán megjelent, a nép vállaira emelte, körülhordozta és sokan azt akarták, hogy az aggastyán akár ott is háljon. Áldozataiért megérdemli ezt a megyétől. De innen az iparosok nagy báljára kellett mennie, hol öröm volt nézni, hogy az agg főnök mint táncoltatja a szebbnél szebb menyecskéket és hajadonokat. Minden ereje mintegy visszatért, s úgy pengett a sarkantyúja, s úgy táncolt, hogy Petőfi egyenesen róla írhatta ez örök szép sorait: »Táncolok mint veszett fene...« Meglátogatta a tűzoltó-tanyát, a dalárdák hangversenyét, az iparos ifjúság színelőadását és végül az írkokok segélyegyleti díszvacsoráját - melyet azonban már nem a főispán úr adott, hanem maga a gazdag testület. Másnap a főispán hazautazott, de intézkedett, hogy egy álló hétig kenyér, bor, sült helyt álljon. *S o k i l y f ő i s p á n t a s z e g é n y h a z á n a k!*«

- Bizony, professzor úr, minket szörnyűséges módon megcsalt a miniszter. Hát mit láttunk mi? Nyomorúságot. Mit ittunk mi? Komisz lórét. Hanem kiszorítjuk ezt a koldus frátert innen, s kerítünk urat, akit mi is jól lefülelhesünk. No, hanem ezt most már hallgassuk: most jön Ádám. Csak egy Ádám van a világon.

Mindenki a híres Bach-huszárra nézett, az országos interpellálóra, ki magyarabb akar lenni Árpádnál, Rákóczinál, Kossuthnál és minden igaz, becsületes magyarnál, aki valaha pénzét, javát, életét áldozta a hazáért, míg az ő krajcárját soha tisztességes hazai ügy nem látta. (Hanem, megvan az a korbácsa, amellyel, mint morvánál morvább, csehnél csehebb német hivatalnok a magyar gyermekeket kergette, amért magyarul beszéltek. Nem tudom, melyik múzeumnak hagyja, a kolozsvárinak-é, vagy a pestinek?)

A lelkes, okos, józan polgárság éledt, amint e vezére fölállott, s kezében (úgy szokott mindig) a törvénykönyvvel megkezdette előadását.

- *Tisztelt esküdtszék, szeretett polgártársaim.*

Tekintetes sajtóbírósaági elnök úr!

(Mély csend, a sajtóhírek arcán a biztos diadal öröme.)

Ha van valami, ami a szíveket örömmel tölti el: a z i m á d o t t h a z á m; ha van valami, ami sokszori betegeskedésben gyógyírnál hatalmasabban talpraállít: az, ha legszentebb érzeteimmel szeretett, b á l v á n y o z o t t p o l g á r t á r s a i m n a k szolgálhatok; ha van valami, ami rettenthelen bátorsággal ragad minden akadályokon keresztül: az, ha a bűnt l e á l c á z h a t o m, a korrupciót kergethetem, ha tiszta erkölcsök szent oltárainak elűzött isteneit v i s s z a k ö n y ö r ö g h e t e m k ö n n y e i m m e l.

Tisztelt esküdt urak, mi történt?

A szabadsajtó nevéen nevezte a gyermeket; egy bátor, jellemzilárd férfiú, a ti véretekéből való vér, a ti csontotokból való csont: Debreceni Doktor János, a tímár ősök sarjadéka, hatalmas ékesszólással, ragyogó érveléseinek acél fegyverével oly botrányt leplezett le, mely, ha igaz: a megye első tisztviselőjének nem itt köztünk a helye, hanem a gyilkosok kazamatájában. Szerencséje a vádlónak, hogy a megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítására nézve az 1848: XVIII. törvénycikkely 24-dik és 25-dik §-aiban foglalt külön rendelkezés álláspontján stagnálunk ma is. S e két pont így szól: (olvassa a törvénykönyvből)

24. §. A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg... (És nevetve felsóhajtott.)

25. §. A meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanúkat hallgattathat ki, de a vádlott annak erkölcsisége ellen tanúk kihallgatását nem követelheti.

Ismét hosszan sóhajt és nevet - és a bírák is nevetnek.

Nagyméltóságú Görgeteghy Sámuel úr, Sárga Fülöp úr karján, épp most lép a terembe. Egy pillanatig a lelkes polgárság leveszi fülét a gyönyörű vádbeszédről s a kegyelmes úr előtt tisztelettel föláll. Szép az, mikor egy ilyen nagyúr részt vesz a polgárság szerény ünnepélyén. Esküdtek, polgárok, grófok, fertálmagnások, a régi főispán új hívei, új hivatali aspiránsok (és mennyien vannak!) zsurnaliszták képtelenek többé abból a bűvkörből megszabadulni, melyet az excellenciás cím egy kis városon fényes, áttörhetlen ködből alkot.

A törvényszéki bírák is mind arra bólingatnak, az elnök úr is arra fordul vastag képével, kurta, de bő lukú orrával, mikor az mindjárt burnóttal tömögeti. Maga Ősz Ádám úr is sietve tér a leglényegesebb vágásokra, mert érzi, hogy a legfőbb tisztesség, a kegyelmes úr megtisztelő látogatása, tökéletesen elég, s különben is tudja, hogy Nagyméltósága csak az *eredményért* jött.

- Tisztelt esküdtszék! - áll fel a törvényszéki elnök, a rövid, de óriási hatást keltett vádbeszéd után - b e r e k e s z t e t v é n - hogy a törvény határozott szavaival éljek - a v i t á z a t, kötelességem reassumálni az egész, igen nyugodtan, a méltóság határai közt lefolyt tárgyalást. A törvény eléggé nem méltányolható nagylelkűséggel az összegezés módjának és terjedelmének meghatározását az elnök bölcsességére, csekélységünk csekélységére bízva, kikötvén, hogy semmi esetre sem szabad személyes véleményünket a fennforgó ügyben nyilvánítani. De ilyesmitől isten is mentsen. Tisztünk csak abban állván, hogy az esküdtek előtt minél nagyobb világosságba helyezzük a vád és védelem erősségeit; hogy az ügyet egyszerű alkatrészeire visszavezessük, s hogy attól külön válasszunk minden idegenszerűt, mi az esküdtek figyelmét másfelé térítvén, őket tévedésbe hozhatná.

(Nagyméltóságú Görgeteghy Sámuel úr, tomporán a kamarás kulccsal és nyakravalójában egy fényes kereszttel, intett, hogy ez nagyszerű beszéd; és mindnyájan összenéztek, hogy az öreg helyettes elnök úr - akárhonnan vette ezt a klasszikus beszédet, de ily gyönyörűen soha is még nem beszéllett. Igazán kitett magáért.)

- De halljuk - kiálták sokan lelkesen.

- Gondolom - nyomogatta a helyettes elnök úr kövér ujjával az asztal széleit és szuszogott a sok tubák miatt - jól fogtam fel a vád- és védbeszéd tartalmát, ha abból e három kérdést vonom ki - és kivonta zsebéből a papirost s olvasta biztosan, csengő hangon, hogy odalent a rabok is meghallhassák...

1. Meg vannak-é a mélyen tisztelt Esküdt urak arról győződve, hogy inkrimált cikk szerzője Doktor János ügyvéd?

2. Meg vannak-é az igen tisztelt Esküdt urak arról győződve, hogy az inkrimált cikkben talán foglaltatódnék rágalmazás, das heist: becsületsértés. No igen.

3. Ezeknek utána: vétkes-é a kérdéses cikk szerzője, avagy hogy - nemmm.

Kakas Károly az esküdtek padjában odasúgta a szomszédjához:

- Jól beszél az öreg, fenemód érti a tudományát.

- Átadom mostmár ezen elkészített és aláírt kérdéseket a perbeli oklevelekkel együtt a bűnvizsgálati írott tanútételek kivételével a nagyon tisztelt tekintetes esküdt uraknak, figyelmeztetvén, hogy a törvény annál fogva bízta a »vétkes«-nek, vagy »nem vétkes«-nek kimondását szabad és független polgárookra...

(Fodor Ádám csizmadia megütötte belső zsebében nagy hazánkfíának, Kossuthnak hozzá írott örökszép levelét s majdnem hallhatólag mondá: egy istenem, egy életem, egy elvem: független. Se isten, se ember ne motoszkáljon a böcsületes polgár orra alatt.)

- mert (folytatá az elnök) e kérdésben az ember élő lelkiösmérete biztosabban ítél, mint a holt szabályok; - hogy a törvény nem kéri tőlük számon mi á l t a l és m i é r t é reznek magukban meggyőződést...

- Hallja, Vak uram, oda vigyázzon ám - inti szunyókáló társát Andrád Kondrát korcsmáros, egy szörnyű piros, borotváltképű, ragyogó, izzadt arcú, sárgafogú német ember.

- Hiszen tudom, hova szavadzok tán? - válaszol sértődve a tisztos agg polgár.

- nem adott elejébe szabályokat, melyek szerint a bizonyítékok teljessége, a próbák igazságos volta nézendő; nem parancsolja, hogy minden tényt igaznak ismerjek, csak éppen azért, mert ennyi s ennyi tanúktól állítatik...

Most már Ősz Ádám is meghajlott az esküdtek előtt, s az ő fekete-szürke, sovány cigány arcával mosolygott; száraz tüskés fejét hol erre, hol arra hajtogatta, mint egy jó primás, aki tudja már, mi nóta az urak nótája, csak éppen az első hangot keresi.

- hanem csak azt akarja, hogy igaz meggyőződésünk szerint, részrehajlás nélkül és férfiakhoz illő bátorsággal mondják ki Önök az eléjük terjesztett vádra nézve, a »v é t k e s t«, ha a vádlott vétkes volna talántán, avagy a »n e m v é t k e s t«, ha a vádlott, ami is számtalan esetekben megtörténik, hogy: nem vétkes.

Ezen figyelmeztetésünk után az igen tisztelt Esküdt urak a határozat meghozatala végett a számukra készentartott szobákba méstassanak besétálni. Ugyanekkor kijelentem, hogy az ítélet kihirdetéseiglen a tekintetes vádlott Doktor úr is eltávozhatik.

Az iskolai vizsgán remegő rossz tanuló az adott engedélyre nem nyargalhat ki a teremből a matézis elől a szabadba vígábban, mint ahogy Doktor János úr, felcsapott szemüvegével, kikeményített, fehér mellényével és díszes, polgári magyar fekete frakkjával és klakk-cilinderével a folyosóra szaladt.

Már készen várták valamely polgárok, csakhogy éppen ölbe nem kapták.

- Álljon, álljon, kedves ügyvéd úr - ragadta meg Csejkó Sámuel polgártárs, korcsmáros, egyházi tanácsos, városi képviselő, iskolaszéki tag, közigazgatási bizottsági tag, és még számos egyesület valóságos és dísztagja (a csizmadia-művészet terén kifejtett néhai érdemeiért) - hát a bankét Pipás Lajosnál lesz a deszkabódében, az aljnép számára persze, de az urak számára a szobákban terítettünk. Háromszáz teríték lesz. Leszen jó malacpörkölt, túrós csusza, majorság-sült és fain ó- és újbor savanyúvízzel. Csak hogy még száz forintunk hiányzik ám.

- Hogyan?

- Hát úgy, hogy Görgeteghy excellenciás úr csak öt ezüst forintot írt alá - a komisz fukarja.

- Borzasztó smucigság. Oda nem megy a fáklyászene. Hát Istvánffi Jenő báró? - kérdi a vádlott Doktor úr.

- Az meg egy krajcárt sem.

- Óh, ezek az urak milyen fukarok! De megálljanak csak.

- Hanem, ne búsuljunk, adott az alispán úr, de név nélkül, szép ötven forintot, Sárga méltóság úr húsz forintot, a takarékos ötven forintot - s aztán a többi eligazítjuk mi.

- Hát Ősz Ádám?

Az öt polgártárs csöndesen nevetett, s mutatta izmos hüvelykével - a fűgét.

- Hát, ügyvéd úr - állott előrébb Kék Károly korcsmáros úr - a fáklyás merre megy, aztán kikhez?

- Először hozzám, aztán Ősz Ádámhoz, azután a... igen, Ádám Lencihez, a szegény Lakatos Soma polgármesterhez...

- A meghal, nagy beteg. Nem állja ki a felfüggesztést.

- Aztán egy percre odaállhatnak Gombos ablaka alá. Csak ne sírjon. Innen fölme gyünk az alispánhoz, végül lelejtünk a vén Görgeteghyhez, mert ő lesz az új főispán, meglehet, s ott a fáklyákat elégetjük.

- Hát szivarra is kéne ám még vagy húsz forint.

- Vegyenek a kontómra.

- De tea, tea - tanácsolja egy jó polgár - azzal él ám most a polgárság. Utána erősen, jól lehet inni.

- Lesz az is, csak kedves barátim, igazítsanak mindent szép renddel. Fáklyás kezdete esti hét óra; bankét esti kilenc óra. No, most siessünk.

- De - kiáltja egyik polgár úgy a széles, föltartott tenyere mellől - a cigányt, a cigányt ki fizeti?...

Én gondolom, azt is ki fogja fizetni becsületesen - ha leszen miből - a megtiszteltetendő Doktor János ügyvéd úr.

Már odabenn a hívek mind egy csomóban voltak és kellemetes tréfálkozások közt várták az esküdt urakat.

A vádló ügyvéd dr. Blum odasúg a mellette ülő főispánnak:

- Kérem, tessék nézni, Ferenczi István ügyvéd már másodszor jó ki az esküdtek terméből. S csak meg se szólítják.

A főispán csöndesen válaszolja:

- Jegyezze meg a megsemmisítési kérelemnél.

Jönnék, jönnek.

Recsegnek a korlátfák. A közönség fékevesztetten a padokra ugrál.

Az esküdtszéki elnök, a város legbecsületesebb embere: Páli István bácsi, döcögve, de ősz fejét hátracsapva, ballag az esküdt urak élén.

Az első kérdésre, hogy: *Meg vannak-e az esküdtek győződve, hogy a cikk szerzője Doktor János ügyvéd úr:* Nyolc: igen, négy: nem.

A második kérdésre: *Meg vannak-e az esküdtek arról győződve, hogy: az inkriminált cikkben foglaltatnék rágalmazás, vagy becsületsértés:* Nyolc: igen, négy: nem.

A harmadik kérdésre: *Vétkes-e a cikk szerzője:* tizenegy: nem, egy: igen.

FEKETE MÁRTON BÁCSIÉK HORGOSON S MÁSOK MÁSUTT

Mint a Duna, ahogy magába szedegeti minden fizetés és háladatosság nélkül a vidéki kisebb folyamokat s úgy megy velök - megerősödve, felhízva, mint egy hatalmas óriás: a *Testvériség* című budapesti kétkrajcáros napi újság az ő borzasztó rabló és akasztófára való képeivel, tolvajaival, új híres embereivel, egy napig tartó nagyságaival, minden vidéki és nem vidéki újságot összevadász, kiollóz, kiélvez s becses hasábjain mindenről, ami csak botrány, szemtelenség, alávalóság, kocsmai, lebújbeli közönségnek, utcasarki olvasótársaságoknak, fiakkoroknak, magánzó kisbirtokosoknak, kávéméréseknek, szegényebb köröknek való - gyors értesítéseket nyújt.

Elöl áll a címlapon a kép a történettel, mely sokszor ezer meg ezer szegény halandóval képes elfeledtetni a nyomorúságos élet viszontagságait. Itt lehet olvasni a megmérgezettek hiteles leírását; a pécsi rablógyilkos történetét; az elszökött postatiszt elfogattatását; a hamisító pénztárnok szökését; a hűtlen hivatalnok; a megbukott vendéglős; a kétségbeesett szerelmespár; a rosszul vizsgázott ifjú szerencsétlen öngyilkosságát. S mindig képekkel, ami a fő.

Pesten csak egy napig tart minden; de egészen másképp áll az eset falun.

Négy-öt napja, hogy a *Testvériség* közölte a hármashegy-i sajtópert; amint a lelkes, megvesztegethetlen polgárok a rablógyilkos főispánt egyhangúlag elítélik s a feddhetlen jellemű Doktor Jánost, a polgári erények mintaképét, vállalkra emelik, fáklyás zenével, ovációkkal, ezüst kelyhekkel (hogy legyen miből igyék a szabad sajtó egészségére) lobogó, iratos szalagjaikkal, hogy: *Így tiszteli meg a nép, akit szeret* - kitüntetik: és még mindig csak erről beszél egész Magyarországon intelligenciája, derék polgári eleme, Hármashegy, Várhegy, Csütörtökvásár - de sőt a kis maréknyi, hegyalatti Horgos is.

Volt olyan becsületes ember a faluban, aki elküldte Fekete Mártonéknak a *Testvériséget* s abban plajbásszal aláhúzogatta vastagon a rablógyilkos főispán legszebb sorait.

Odakerült ez a közhasznú újság a Fekete Ferenc öcsénk kezébe, a Fekete Évike kisasszony kesztyűs kezébe, a Fekete Mártonné kezébe, ki azonban, mert nem értett a betűhöz: csak a képeken sírta ki háborgó lelkét, amint Ézsau egy kis ártatlan szülöttet úgy vág a földhöz, hogy annak a kis csecsemőnek az agyveleje... jaj, rémítő, rémítő! Fekete Márton bácsi is talált oly jólelkű olvasnitudót, aki mindezeket apróra elmagyarázta neki a *Testvériségből*.

Ez pedig nem volt más, mint az igaz rokon, Dohány Rozália asszonyság.

Dohány Rozália, mikor minden alávalóságot a főispánról a derék öregembernek a fejébe csöpögtetett volna: fogta a drága újságot s ment vele a szomszédokhoz, a Kokárdánéhoz, ahol éppen disznót öltek és számosan voltak; a Csutoránéhoz, aki bort fejtett; Forró Gábor bíró uraimékhoz, ahol tízszer, hússzor el kellett olvasnia minden keményebb pontot, hogy a nép szemei fölnyíltak s lerántotta a gaz Fekete Ézsau álarcát, hogy a nép ítéletet vön a gyermekgyilkoson, hogy a gögös paraszt bocskoros família így tér vissza a sötétségbe, hogy a paraszt-kisasszonynak így, a paraszt-úrfinak úgy... hogy ne neked pünkösdi királyság, kevély cudar; elmehetsz a szép híreddel Fekete Ézsau: majd a tömlöcben elveheted gyönyörűséges Iliádat, minek előtte a hóhér egy jót rántana a gögös nyakatokon...

Rozália néni fáradhatatlan volt.

- Nekem! - vágta az újságot a bíró uraiméknál a minden jóval terített asztalra. - Nekem nem rokonom, a kutyának rokona! Soha át nem léptem volna a küszöbüket, ha tyúkkal, kaláccsal nem csalogatnak, hogy: lelkem Rózi néném, csak egy napra, egy hetecskére, mert Évikét

adjuk férjhez s kell a jó főző-sütő; Ferencet házasítjuk egy gazdag nagyságos úr leányával... azzal ám, gondoltam mindjárt, majd megmondom: kivel!

Nevettek a bíróék és itatták, etették a jó Rózi nénit. Tették az égő taplót a fülébe, hogy még nagyobbakat ordítson a Feketéék történetéből.

No, nem is volt az a piszok, meg mocsok, amit Dohány Rozália asszonyság a Fekete-családról el ne mondott volna.

- Micsoda? Olyan cudar fősvények, hogy megetették a kukacos túrót, a négynapos babot, krumplit, hogy fűjják fel. Mi? Ők maguk titkon összeülnek s azzal a fonnyadt, penészes leánnyal eszik a drága süteményeket, pogácsákat, réteseket, hogy sír az embernek a lelke, hogy hova aljasodik a világ. Ej, megkapták a magukét. Jöjjenek csak hozzám, majd megmutatom, hogy bánjanak azután a becsületes asszonnyal. Én is így szoktam a diósrétest, öcsém-asszony - szólt a bírónéhoz, egy nagydarab rétesrel birkózva, de sikeresen - így-így, bő zsírral, mézzel. Ott? Persze koldusok ám Feketéék; élük a grófékat, meg azokat a bolond papékat. Hanem majd nem tudom, kit élnek, ha az Ézsau a tömlöcbe kerül a macájával.

Evett, hogy csak úgy hullott a drága rétesmorzsalék a két szájaszélén a kopott ruhájára.

- Hogy imádkoztam, könyörögtem annak a kevély, fölfújt Ézsauinak, hogy mondok: öcsém, ott a derék fiam, az egyik tizenkilenc éves, a másik huszonkettő, csináljon belőlük valami vármegyei esküdtet, szolgabíró, hiszen a gazdag Turbolyi minden vejéből, pedig ökrök voltak, csak annyit tanultak, mint az én gyermekeim, szolgabíró csinált - de nem! Szívtelen kutya volt. Így veri meg az Isten a főnlátó kutyát. Hanem, azt mondom, Gábor öcsém, verje is!

Összepakolt Rózi néni - s ment odább.

Volt még a faluban s a közeli vidéken elég sok jó ház.

Várták mindenütt két kézzel.

Sódar Pál uram is megizente Márton bácsinak, hogy nem lehet a képviselőségből semmi ezen a télen; valami híres embert kell benyomni az országházába, aki nélkül a haza egy szempillantásig sem élhet. Aztán át is állott a jobbpartra. Megunta a balpártot. Hiába, ő már mint régimódi csizmadia, csak úgy viseli a csizmát: váltogatva. Isten áldja meg Fekete uramékat.

Hanem, amit senki se várt: ehol, betoppant Ripcsák Samu öcsénk is - de csak mint káplár.

A szájáért... Gonosz a száj a szép honvédségnél is.

- Ne búsuljon Márton bácsi, aki lelke van! - csördítette meg a káplár úr a fegyverét. - Elmúlik minden. Lássa, a végén is elszökött ám a feleségem azzal a kadéttal. Isten mutasson nekik utat. Leszek én még strázsamester, meg több is. Lesz még olyan idő, mikor a becsületes emberekre süt a nap... nem lesz? De Isten szentügyse hogy lesz, hogyan lenne?! Jón a muszka... hej, tudom, lesz akkor böcsülete ennek az én két bolond karomnak. Nem a száját nézik akkor a szamar Ripcsáknak, hanem a karját. Hol a főispán úröcsém? Csak azt akarom neki mondani, hogy meg ne ijedjen ám.

Tehát nem ijedt meg. Ámbátor a fiatal ember sem igen különb az öreg embernél, mikor sok, meg erős az ellenség.

Dolgoztak a megyén az alispán úrék, Sárga Fülöp úrék és Serédyék. Görgeteghy Sámuel úr már ki is bérelte a Jaki bőrkereskedő emeletes házát a piacon, azért-é, mert öreg volt s az öregember igen hajlandó hinni a jobb reményekben; avagy, mert látta, hogy Fekete Ézsau egy nyakas, kezelhetetlen ember, aki meg nem hajlik s akinek így feltétlen biztos a gyors elpusztulása.

A megye korifeusaival, a város megsértett tanácsával, képviselőtestületével, polgáraival együttesen készítette el hatalmas feliratait a miniszter önagyméltóságához. E feliratot az újabb magyar szokások szerint beadták a jobb napilapoknak, hogy ne lehessen elsimítani többé a botránysos erkölcstelenségeket. A miniszter kénytelen legyen meghajolni a közvélemény előtt, mely azonnali felfüggesztést, vagy méginkább lemondást követel.

»Veszve a város békéje: a feddhetlen Lakatos Soma polgármester halálos beteg, mióta felfüggesztetett; a daliás tűzoltófőparancsnok és volt rendőrfőnök tétlenségre kárhóztatva, miáltal a szegény haza egy kitűnő munkaerőt vesz. Ah, szegény hazám, te, neked kevés van ilyen munkaerőd! (- Kiált fel az együttes felirat.) A tanfelügyelő úr áldásos működésében (most kezdte volna már járni a falukat) a gyanúsítások által megsibbasztva; a megyei és városi pénztárnok vizsgálat alatt és gyanús életű egyének által helyettesítve. Gyors orvoslást, mert felbomlanak a társadalom kötelékei, s így a kormány maga idézi elő vétkes elnézésével az anarchiára való veszedelmes törekvést. Férfiút kérünk, ki integer vitae, scelerisque purus; kinek nagy ősei, vagyona, összeköttetése, rokonsága, kedvessége a magas helyeken és szelíd atyai jelleme a megye legboldogabb korszakát teremthetnék meg; férfiút esdünk, kegyes miniszter úr, Őexcellenciáját: G ö r g e t e g h y S á m u e l u r a t...«

S mily hévvel szólt a felirat azon bűnökről, foltokról, melyek a Fekete Ézsau úr jellemét sötét árnyként fedezik.

S hogy a romanticizmus nyomon kísérje a realizmust: a lapokban e hatalmas megyei manifesztációval szemben egy különös nyilatkozat is volt olvasható.

»A legmélyebb undorral olvasom Magyarországot és Hármashegy egyesült hajszáját, ama nemtelen harcban, melyet egy csomó Catilina-féle libertinus egy becsületes ember, hű és szorgalmas tisztviselő ellen a legvétkesebb önzésből folytat. Kérem, mit tett Fekete Ézsau, Magyarország és Hármashegy főispánja? Vizsgálatokat rendelt hanyag, hűtlen tisztviselők ellen, kiknél adatok bizonyították a vétket, bűnt. Nem volt-e ez kötelessége? Mit tett a társadalomban? Alapítványokat tett ezerekig, melyek összege két-háromévi főispáni fizetését felülmulja. S ő él, mint egy írnok, szegényesen, hogy adósságokkal ne fedezze és palástolja el szegénységét. Bűn ez? Mit tett mint hivatalnok? Reggeltől estig, mint a legutolsó díjnok dolgozott és dolgozik irodájában, vagy ahol, s ahova kötelessége szólítja. Ez is bűn?

Jellemtelen, gyáva embernek tartom mindazt, bárki legyen - aki egy ily férfiút gyaláz, üldöz, s álnevek alá, vagy az okatlan tömeg köpenye alá rejtőzve - úzi szemtelen, férfiatlan heczeit. - Gróf Bende Béla, magyarországi birtokos.«

A SZERTARTÁSMESTER

Mi akar itt lenni már ismét Hármashegyben?

A havas háztetőkről nemzetiszín zászlókat ütögetnek ki. A méltóságos Sárga Fülöp úr sarokházán már ott lobog a nagy, követi ponyvazászló, gyermekfej nagyságú rongyollott bojtokkal (milyen jó, hogy háromszor volt követjelölt, s most van zászló mindig készen); az öreg városi főorvos és majdnem leendő királyi tanácsos úr emeletes házában a zászló-szögben ott röpköd a csinos kis zászló, rá-rátekergőzve a nyélre, mint egy tehetetlen, hiú, vén, ravasz ember reménysége a királyi tanácsosságra; a Hamarándi-örökösök csillagvizsgáló tornyából egy kis töröttnyelű zászló a szedegető utcai galambok felé lebben, hogy: hess, hess! nem azok vagyunk már mi, akik voltunk! A leányiskola háztetejéről is, a régi polgármester házáról is, a Gombos volt pénztárnok úr hajlékáról is, s több, zászlóval mindig kész városi képviselő, korcsmáros házáról lóg a zászló.

Ünnepély lesz, polgári ünnepély, az bizonyos.

Vagy az új püspök jön, s annak zászló kell, beszéd a határon, díszes fogadtatás, azután a hivatalos testületek előljárulása, mert ezek nélkül mi volna egy püspök; hát mire való akkor a püspök a népnek?

Vagy miniszter jő - s akkor bolond lenne a város, ha nem tenné. Mert vasút, új kaszárnya, új híd, új méntelep, új bikatelep, új szőlőiskola, faragó iskola, tanítóképezde, nőnevelde, új reáliskola, új gimnázium - ilyenkor, igenis ilyenkor van ezeknek helyük.

Szerencsés az a hely, mely éppen alkalmas időben érti meg, hogy: le a kalappal, föl a zászlóval és elő a cigányokkal, dalárdákkal, tűzoltókkal és iparos önkéntes egyletekkel, testületileg - parádében.

Mi akar itt lenni ismét Hármashegyben, mikor csak most volt a Doktor János úr fáklyazenéltetése és polgári hódoltatása?

Vagy maradtak volna még el nem használt fáklyák és el nem fogyott borok?

A kis, fekete Padurán József, volt csizmadia céhmestert látom amott négy alkotmányosan választott állandó-ünneprendező bizottsági taggal sebesen lépkedni és egyenesen az öreg gróf palotája felé tartani.

Ily jókor, reggeli nyolc órakor már. Hazafias ünnepély lesz. Látszik, de tán érzik is.

A hosszú folyosón öntudatos vidámsággal csoszognak végig az ünnepélyrendező bizottsági tag urak. A folyosó vasgerendáiról lógnak le a fécánok, nyulak és kosarakban a jó isten tudná, mik: a gazdagság, jóllét hangostorkú hirdetői.

Integetnek is egymás felé a bizottsági urak, hogy héj, itt vagyon ám jó világ.

A nagy ajtó fölött azonban egy táblán nagy betűvel strázsál:

Itt minden kéregetés megválttatott.

S oda van nyolc réz szöggel szegezve az ajtóra egy ötvenkrajcáros kisedővodai jegy. Hanem azt a polgárok nem akarják meglátni.

- Zsáni - szólítja meg Padurán úr az, előkerült vén libériás szolgát - fölkel-e már a méltóságos gróf úr?

- Fölkel, föl.

- Be lehet már hozzá menni?

- Nem lehet hozzá bemenni.

- Mért ne lehetne bemenni, édes Zsáni. Ez az ügy ám hazafias ügy.

- Nem ért maga ahhoz - tör előre egy tűzoltóruhás gimnáziumi segédtanár, vörös-szeplős, fényes arccal, sárgás harcsabajusszal, s olyan peckes tartással, mely tisztában van a teendőikkel.

Az ünnepélyrendező bizottsági tag urakat nem is tartóztatja fel semmi.

Ott fekszik az öreg, dúsgazdag gróf fehér hálósapkájában, gyűrűs ujjáival egy nagy antik tajtpipát tartva, s abból kicsided sovány füstöket eregetve. Mellette az éjjeliszekevényen revolver, szivartárca, tele szivarral, börtárca tele pénzzel s egy csomó levél.

Hátrább, az ablak felé egy szolga áll - némán, talán örökké ott áll és örökké némán.

Padurán úr kezdi meg a beszédet mosolyogva, mint olyan ember, ki előtt minden ilyen bizottsági munka immár csekélység. A magyar alkotmányos élet, istennek hála, annyira belevezette már a polgárokat is a különbnél külön és számtalannál számtalanabb hazafias ünnepélyekbe, díszebédekbe, bankettekbe, vacsorákba, mezei, erdei, téli, nyári, őszi, tavaszi társas mulatságokba, hogy polgáraink már a legszebben megállják e téren is helyöket.

- Méltóságos gróf úr, szent kötelességünknek ösmertük, hogy méltóságodat azon polgári ünnepélynél...

- Álljon meg - kiált a gróf úr - befizették-e már adójukat?

- Adónkat? Ezt tetszett kérdezni, méltóságos gróf úr?

S nevetett a kis Padurán, s mosolygott, röhögött a másik négy tag is.

- Azt, azt.

- Tudja a jó ég. Vagynak biz ott közöttünk némelyek, akik ennek az átkosi kormánynak nem is szándékoznak egy kis krajcárt is fizetni. Ott a zsidó, elég gazdag, fizessen. Csak abban kerestük meg a méltóságos urat, hogy holnap este, úgymint, e hó 21-én este hét órakor a nagy fogadó dísztermében egy háromszáz terítékű bankettet ad a hármashegy-i polgárság, gróf Salamonffy Ádám önagyméltósága tiszteletére, amikor természetesen fáklyás zene is léssen a tűzoltóbandával. Alázatosan meginstáljuk a méltóságos urat, hogy erre a szent célra kegyeskednék vagy ötven ezüst forint csekélységgel minket támogatni.

Az öreg gróf följebb tolt a kopasz homlokán a fehér hálósapkát s jól a szemükbe nézett a bizottsági tag uraknak.

- Ön, barátom uram - mutatott a gróf a tűzoltóruhás úrra - úgy tudom, tanár?

- Az vagyok, méltóságos úr - simogatta meg büszkén a kis peckes törpe ember sárgás harcsabajuszát.

- És nem szégyenl tanár létére ilyen haszontalansággal idejönni?

- Kérem, ez hazafias cél.

- Ez hazafias cél - dörgék a polgárok.

- Van-é már ebben a városban minden szegény gyermeknek csizmája?

- Nekünk se volt, méltóságos úr, inaskorunkban, mégis felnőttünk. Hazafias cél...

- Van-é ebben a városban minden szegény özvegyasszonynak fűtőfája, kenyere?

- Óh, nincs itt olyan sok özvegyasszony, gróf úr. Hazafias cél...

- Hát a szegény tanulókat ellátták-e már ingyen tankönyvekkel?

- Ma magyarázatból megy a tanítás, méltóságos úr... ez az újabb célszerű rendszer. Nem kell annyi fölösleges könyv.

S a tanár úr meg volt magával elégedve, hogy visszaverhette a grófot álokoskodásaival.

- Nem, ilyen semmiségre egy krajcárt sem adok. Elmehetnek.

- Vén fukar - dörmögék odakünn a polgárok - hanem fácánokat eszik, nyulakat eszik, szarvast eszik s a szegény polgártól ezt a kis potya hazafias vacsorát irigyli. Hát a polgárság talán kutya? Csak arra való, hogy szavazzon, meg kiabáljon a kedvetekért? Tolja a szekereket farát, s lakjék jól a csontokkal, akikről ebeitek lerágták a jó falatot? Menjünk, atyafiak, odább, van még becsületes ember - keressük meg a zsidókat. Azok nem mernek alá nem írni.

A zsidókat, a zsidókat... Van még becsületes ember!

Padurán úr megdöfte a társait:

- Né, ott az ablakban a vendég gróf. Köszönjük neki, köszönjük.

Gróf Salamonffy a vendéglő széles ablakából nyájasan biccentette meg kövér, húsos fejét a derék polgároknak.

- Lássá, édes főispán úr - fordul visszafelé a gróf Fekete Ézsau úrhoz, ki komoran ül egy csomó írás előtt - ez nagyon jó nép! Én a hármashegy népet nagyon derék népnek tartom, s a megyei nemességet éppen példányszerűnek. Nem értem, hogy a főispán úr ily kiválóan lojális nép előtt oly tarthatlanná tette állását.

Salamonffy gróf azon papucsosan, hálókabátosan, kigombolt inggel leül az asztalhoz s hol a friss vesepecsenyéből, hol a tojásból, hol a borból, hol a sült kolbászból derekasan töltekezik.

- Kérem - int a gróf kezével a főispánnak s tátja el száját, hogy egy egész hosszú darab kolbászt bevehessen törés és vágás nélkül - fel kell tudni fogni a helyzetet. Én mindig a helyzet tanulmányozására fektettem a fősúlyt. Ritka hét, hogy miniszter barátom a csekélységem tiszteletére egy kis bankettet ne adjon. S íme, alig érek önökhöz: itt is bankét vár. A néppel lehet élni, a nép szeret élni, s oda hajthatjuk, ahova akarjuk, egy kis hízelgéssel, csalással - mert: si vult decipi: ergo decipiatur - hanem az asztalfőre húzatni a fejét: azt nem hagyja.

A gróf úr igen jóízűen evett és kacagott és készítette kedélyét a bankettre.

- Tehát, tisztelt barátom uram, én gondolom, megállapodhatunk abban, hogy ön *lemond*, mert ebből a *kellemetlen* helyzetből szabadulnia kell. Ezt megkívánja a *dekórum*, a miniszteri - s főispáni tekintély. Ezt a dolgot nyugodtan kell rendbehoznunk.

S egy öblös tele pohárt nyugodtan felhajtott, s még egy nagydarab sültet elnyelt.

- Egyetlenegy okot se látok arra, hogy lemondjak.

- De kérem... - s dühében fel akarta dönteni a gróf a megrakott asztalt.

- Minden vádra meg van ellenokmányom, megdönthetetlen érvekkel.

- De a közvélemény? Magyarországon a közvélemény uralkodik. És ezt nem tudja, barátom? Akinek ellene fordul a közvélemény: annak távoznia kell; akit a sajtó üldöz: annak menekülnie kell; aki elveszítette népszerűségét: az lehetetlenné tette magát. És ezt barátom uram nem tudja? Nekem ne mutasson arra a törvénykönyvre, az egy batkát sem ér; felmentjük a bűnöst, ha hasznos az államra; megóvjuk az egyént, ha összeköttetései nélkülözhetetlenek; fokról fokra emeljük, ha...

- Én, gróf úr - szólt Fekete Ézsau úr azzal a szomorú, végzetes daccal, mely a szegény, de becsületes ifjúnak oly kirívó, és túrhetetlen tulajdona - nem oszthatom méltóságod elveit. Egy körülményt ismertem: s ez *lelkiismeretem megnyugovása* volt; egy sajtót ismertem, e ez a tények dönthetetlen igazsága volt; egy népszerűséget ismertem, s ez a becsületes munkán alapult. A törvényt nem szerettem magyarázni, hanem betölteni; a bűnöst, ha talán apám lett volna is, mindig elítéltem, tekintet nélkül hasznosságára, s tekintet nélkül bármily hatalmas összeköttetéseire. S bocsásson meg a gróf úr, ma is azt hiszem: jól cselekedtem. Le ugyan azért semmi esetre se mondhatok.

- De ha önnek átadnám királyi táblai bírónak való kineveztetését?

- Akkorsem.

- Ön tehát szerelmes a törvénybe?

- Nem vagyok.

- Akkor nagyon-nagyon elbizakodott ön. Jó, meglátjuk: nekem lesz-é igazam, vagy önnek. Önt a miniszter fel fogja menteni hivatalától... és minden kárpótlás nélkül. Érti: minden kárpótlás nélkül.

- Nem lehet, gróf úr. Magyarországot csak a jog, igazság, s feddhetlen munka mentheti meg, semmi egyéb. Én nyugodtan nézek sorsom elé, bukjam, de a jövő mégis azoké, kik a törvénynek soha egyetlen pontját is ki nem játsszák és kijátszani nem engedik.

- Jegyezze meg - mutatott egy zsíros villával a gróf a távozó főispán felé - amit Salamonffy mondott: - az, uram, a hatalom szava. Jegyezze meg...

CSALÁDI ÜNNEPÉLY HORGOSON

Napon, fényes, meleg verőfényen érik meg az édes gyümölcs; harmat puhítja, szellő tisztogatja; a sötétben, hol örökös az árnyék, s borzongat a hideg, s a szél jeget hord: készül az életnek az a szomorú gyümölcse, melynek neve várososon, falun egyformán - *öngyilkosság*.

Milyen itt a virág, mert hiszen minden gyümölcs virágból származik?

Óh élet, boldog, szép élet - mely mint a szabad madár röppenése, tetszés szerint emelkedik a csillagok felé, vagy száll alá csöndesen, zaj és fájdalom nélkül a viruló völgyek enyhe tájaira!

Egy leány élete - nos, mi egy leány élete még?

Mit keresne az még mást, mint a lombot, a napfényt, virágillatot, madárdalt - szerelmet. A pásztorleánynak se kell egyéb és a grófkisasszonynak sem.

Serédy Eliz grófnő ama nap után, hogy díszesen felöltözködve édesanyjával, majdnem előkelő rokonai karján, mint egy elegáns bálban - megjelent a hármashelyi járásbíróház tárgyalótermében - (nagy, nagy közönség láttára, s a vádlottak padján, hol azelőtt talán pár nappal egy rongyos cselédnő nyögött - fekete villogó szemével szettekintett, hogy lesújtsa azt a leányt, ki útjába mert állani, s azt a hálátlan embert - kihez le akart, s le tudott volna szállani - szétmorzsolja) napról napra kerülte az embereket. Gyűlölettel fordult el anyjától; megvetéssel kapta el fejét, ha Iván bátyja tekintett reá, s nyersen taszította el magától kisebb testvéreit, ha azok szeretettel belé csimpajkóztak. Mint a macska: vágta éles fehér körmét a cselédleányba, ha az haján vagy ruháján egyet rántani talált öltöztetés alatt és sírásban tört ki, ha kávéja melegebb volt, mint máskor, vagy az asztalnál valaki közel ült mellé.

Ha nevettek: haraggal nézett a nevetőkre; ha suttoztak, vagy a beszélők lehajtották fejüket, indulatosan dobott valamit (ami kezeügyébe akadt) feléjük.

Éjszaka sokszor felszökött ágyából, kiugrott az ablakon, s kergetett valakit, rekedt sikoltással kiabálva nevét, míg az őszi dértől lucskosan, sárosan, összeesve - egy fa alatt megtalálták.

Anyja nem kérdezte: mi bajod; nagybátyja nem mondta: melyik doktort hozassuk ki; testvérei szorongó szívvel suttozták egymásközt: óh, ez az Eliz, milyen különös!...

A cselédek történeteket csináltak, hogy Eliz konteszt el fogják csukni a tömlöcbe, ott lesz, ahova Som Márit zárták...

Bolondok, hogy lenne ott? Más egy grófhölgy és megint más egy rektor leánya, akit a nyelvéért két esztendőre lehetett elítélni, s akit onnan vitetett szegény apja a rádi temetőbe, s ott mondta felette azt a búcsúztató szép verset, hogy:

*Szegénynek a tömlöc, gazdagnak palota,
Hej, szegény Mariskám, nem jössz te már haza!
Aki leszakított - nézzen rá az Isten,
Hanem, hogy odajuss: lányom, én se hittem.
Csak egyet szólottál - ne mondtad volna bár!
Szép fiatalságod úgy is a porba már.
A szó az uraké: - lásd: azoknak szabad
Hanem, mit érnek már, ezek a bús szavak!...*

Mit bizony, kedves Som József rektor úr - semmit! Úgy volt, mindenütt úgy vették fel az urak, akik értenek a dologhoz, hogy Eliz kontesznek még a haja szála se fog meggörbülni ebben a történetben. El lehet a pereket, ha még oly borzasztók is, gyönyörűen igazítani.

Elvesznek azok a kis tenyéryni levelek - hogyan vesznének el, mikor még drágább portékák is elvesznek sokszor a záros vasszekrényből. Csukánénak, meg Dubcánénak befogják a száját s akkor Dárcu Ilia a legszebben odakerül a Som Mária helyére.

Mert majd meglátja Horgos, meg Seréd, meg aki csak itt, a vidékünkön lakik: hogy ez más-képp nem is lesz.

A serédi szakács, honnan, honnan nem, tegnap hírülvitte az udvarba, hogy csütörtökön, úgymint Julianna napján nagy családi ünnepély lesz Horgoson; a radnai papot hozták le, az lesz az eskető pap; a vőfél meg bezzeg ki lesz, ki ám? A Béla gróf. Akkor lesz főispánné a Dárcu pap leánya, mikor a Feketéék Ézsauja alól éppen kihúzzák odafönt a gyékényt. Szúnyogok muzsikálnak, egerek táncolnak, mégis főispánnét visznek Hármashegy városába. Ott se leszek, mégis nagyot nevetek - csapott a markába vígan a kis szakács.

Egyszerre csak eltűnt Eliz kontesz erre a híre a kastélyból.

- Kasznárné néni, tudna nekem adni tollat és téntát, meg papirost?

- Hogyne tudnék, galambom nagyságos konteszkám, egyben adok tollat, meg téntát és papirost.

- Kasznárné néni, magamra tudna engemet hagyni egypár óráig ebben a szobában, de úgy, hogy ide addig, míg én itt írok senki se jöjjön?

- Hogyne, aranyos konteszkám, ezer örömmel, még a Stucikát is, a kanárit, kiviszem.

- Óh, ez nagyon jó toll, kasznárné néni. Ezzel én pompásan írok itt.

S azzal a jó tollal, alig olvasható, szálkás, reszkető betűkkel, Eliz kontesz ezt a levelet írta:

»Édes kisasszony!

Ne gondolja, hogy én olyan rossz leány vagyok, amilyenné engemet a szerencsétlenség tett. Mostmár rossz vagyok, hanem nem sokáig fogok az lenni. Maga hű volt ahhoz, akit gyermekkorában megszeretett; senkihez el nem ment, várt, tűrt, szenvedett - ez, lássa, nagyon szép! Én ezt nem tudtam megtenni! Nekem is volt egy szép kedvesem, forrón szeretett; nem volt az más, mint: Bende Béla gróf. Megcsaltam, egy lengyel herceg elvette az eszemet. A maga vőlegénye, Fekete Ézsau úr, egy becsületes, derék, lovagias ifjú, akivel azt gondoltam, nagyon boldog leszek, ő is szegény, én is szegény vagyok, ő majd szeretni fog, én meg nagyon megbecsülöm, s megmutatom neki, hogy mi köztiünk is van fölállózó, jó asszony. Magát a sors az én utamba vezette. Gyűlöltem, mert szép; utáltam, mert hű; megátkoztam, mert szerencsés. Semmi sem igaz abból, amivel én magát vádoltam. De én olvastam ilyen történeteket regényekben, s láttam, hogy amit az ember teljes erejével ki akar vinni: azt ki is viheti. Én férjemül akartam Fekete urat; ő nem jött hozzánk, minket került. Tudtam, hogy magát szereti. Akkor írtam azt a levelet, melyben annyira megsértettem magát, mikor meghallottam, hogy eljegyzésükre készülnek. Az nem volt céлом, hogy Fekete úr is annyi bajba essék. Ezért szívem mindig, mindig vádolt, s ez az ok, hogy ma e levelet írom. Én vagyok a bűnös, ő ártatlan; ő egy nemes, igaz ember, s maga is ártatlan, de magának ekkora boldogságot mégse kívánhattam. De ha maga férjhez megy máshoz: most én mégis Feketéné lettem volna. Jó. Az Isten, látom, nem bocsát meg semmit. Ha nem bocsát, azt mégse teheti meg, hogy én ittmaradjak ezen a földön. Eltűrtém a legnagyobb szégyent, hogy a vádlottak padjára jutottam; gondoltam, addig megyek, míg én is célhoz jutok. Valahol, valamit ez az én gyenge eszem eltévesztett. Nem voltam oly okos, mint maga: ennyi az egész.

Aki elvégezte a maga dolgát: menjen. Én elvégeztem, nekem itt több tennivalóm nincs. Megyek. Arra kérem: ezt a levelet, ha mindenek elmúltak és én nem leszek már - égesse el. Eliz.«

A násznép a templomban volt már, mikor ezzel a levéllel Horgosra értek.

Parasztruhában kellett ott állani a menyasszony háta mögött Évikének, mint nyoszolyó-leánynak - úgy parancsolta a főispán bátyja s Ferenc is csak parasztruhában foglalhatott helyet az oltár körül.

Fekete Mártonék sem öltözhetek drága úri köntösükbe.

Ami volt, elmúlt. A grófné nem öltöztette őket többé.

S a főispán is csak úgy állott ott, a mennyezet alatt, a menyasszonya, a szépséges Dárcu Iliá mellett, mint egy falusi szolgabíró, vagy tisztességes jegyző; egyszerű, de csinos, fekete ruhában.

Csak Bende Béla gróf öltötte föl a drága, aranyos, ezüstös díszmagyar ruháját, hogy egész szíve szerint megadja a tisztességet a szép, boldog, új párnak.

*Nyiljatok meg szívek,
Kinyilott a menny.
Békesség a földön, -
Öröm odafenn...*

Énekelte hangos torokkal a kántor és fűtták a parasztasszonyok, leányok, de még az emberek is és a sok pap között tisztán ki lehetett venni az öreg Dárcu tisztelendő mély, reszkető hangját, hogy:

*Nyiljatok meg szívek,
Kinyilott a menny.*

A MINISZTER SZAVA

Egy miniszter elfogadó termébe csak díszruhában és koldusköntösben lehet belépni; aki aranyos, sallangos ruhában jó, az kevély alázatossággal hódolatot, hízelgést hoz, vagy bolond fejjel követelődzik; aki koldusruhában csoszog végig a százfejű előszobán, annak csak kérni, könyörögni, esedezni valója van.

- Báró Istvánffi Jenő úr - kiáltja hivatalos magatartással egy doctor jurisból lett miniszteri pitvarnok, a számtalan audienciás közül kiválasztva a komor, hallgatag, két-rét görnyedt főurat, kit egyszerű ruhája után szégyenlett bárónak tartani a kevély szolgálta - tesszen előlépni.

Bárá Istvánffi Jenő úr előlépett.

Kérelmezőnek kellett lennie, mert halavány barna arca kékült, zöldült, sárgult, pirult, foltosodott. A karjait alig tudta vállaihoz erősíteni, fakó ajkai reszkettek - a dikció miatt - úgy vélem.

Királyal ezer ember közül csak egynek jut részébe, hogy beszéljen. Istennel csak a haldoklónak: óh, de egy miniszter - éreztem egyszer én is, mert semmit sem adott! - több a királynál, Istennél! Ő ember maradhat, üres marokkal, hazug ígérettel; míg a királynak szíve: *a kegyelem*, Istennek arca: *a jóság*.

A magas, száraz, csontos ember, horpadt mellel, kiálló vállakkal, csodálatos fényű szemekkel, melyek a szemüvegen át is, mint este a milliósugarú gyémánt, lángoló tűzben ragyogtak - csöndesen lépegetett az érkező felé.

A csöndesség - mint a pihenő vizeknél a vihar után - mindig a tisztaság jele.

Mikor csöndesen fogad a bíró, minden komédiáskodás nélkül: szegény felebarátom, akkor ne félj, de ha mosolyog, fordulj meg, rejtsd el könnyeidet - és távozzál.

A hatalmas nagy miniszter nyugodt volt, mint a márvány.

- Öcsém, minek köszönjem látogatásodat?

- Magam részére semmit sem kérek - legfeljebb csak meghallgattatást.

- Beszélj.

A miniszter engedte, hogy fáradt vállalai kedvök szerint összeessenek. Ez sem olyan rossz jel, mint az, mikor erőnek-erejével kiegyenesíti magát a kérelmező előtt.

De a kérelmező nem lát, nem vizsgál, nemigen okosabb, mint egy gyermek, Istvánffi báró úr se volt e percben sokkal több.

- Nagyméltóságod ezelőtt mintegy félévvel kegyes volt engem idehívatni, hogy a magyar-megyei főispánsággal megkínáljon.

- Úgy volt, öcsém.

- Én akkor föltártam szerencsétlen megyénk helyzetét, bevallottam, hogy volt főispánunk, Görgeteghy Sámuel, egy hasznavehetetlen...

- Kérlek, folytasd.

- Puha, közömbös, hanyag ember vala; a megye közpénzeit hűtelenül kezelték; utainkat, közlekedési eszközeinket elhanyagolták; iskolai ügyeinket éretlen és lelketlen emberekre bízták; a nemzetiségeket egymás ellen kergették, uszították mellőzések, gúnyolódások, igaztalan kortes ítéletek által, buta, nagyszájú, vén semmik, követségre aspiráló gyermek fajankók, kik protekcióból szolgabírák, jegyzők, törvénytevő hatalmasságok lettek. Az ügyek ily körül-

mények között a megyén jóformán maguktól intéződtek el, senki nem nézett utánuk, hiányzott az ellenőrzés, az intéző és éltető erő a megromlott gépezetből. Abban találtam ennek okát, hogy a választások illetéktelen családi, s egyéb nemtelen befolyások, alkuk, engedmények alapján oly renyhe, önző, tanulatlan, engedetlen tisztikart teremtettek, hogy az sem a megye közös nagy érdekeit fel nem foghatta, sem a hivatásából reá eső nagy felelősséget, egyöntetű intézkedéseket, a közszolgálat valódi szellemét, erélyét, gyorsaságát s az általa kifejezhető hatalmat, missziót sajátjává nem tehetette.

A miniszter karonfogta a bárót s úgy sétált vele fölebb-alább a tágas teremben.

- Ezekután, kegyelmes uram, én oly férfiút szerettem volna látni Magyarországon főispáni széknél, kiből a szigor igazságérzettel, az erély kitartással párosuljon.

- És tapintattal...

- És tapintattal - szólt a báró mélyen elpirulva.

- S ajánlottál magad helyett egy embert...

- Igen, kegyelmes uram.

- Ki ezer bajt okozott...

- Azok a bajok költöttek. Az a férfiú, kit csekély személyem ajánlására nagyméltóságod főispánunkká kinevezett: egy minden tekintetben korrekt, jellemes, a legteljesebb mértékben igazságos férfiú. Nyersen vágott talán bele a közigazgatásba, de a fűtetlen gép táplálékot kapott és ha ordítással, szemetesen is némileg, de munkáját végezi. Rokonságot, barátságot, befolyást, pressziót nem ösmer...

- De magára van hagyatva?

- Igaz, míg meg nem ösmertem, volt idő, mit tagadnám - én is ellene fordultam. De ma testtel-lelélekkel oldalán vagyok. A vétkes, hanyag tisztviselőket gyorsan tetten kaptam; őket felfüg-gesztettem s végzett, tanult ifjakkal helyettesítettem. Hármashegy polgármestere, a vén tehetetlen, rest, makacs Lakatos helyett egy derék, ifjú ügyvéd, ki Zemplénből való s itt semmi rokon-sága; a részeges, megvesztegethető rendőrfőnök helyét, kinek bűneit, csalásait, sikkasztásait saját felesége adta ki, egy erélyes bíróval pótolta, ki rendet tudott teremteni a város területén. A megye főpénztárosát, ki régóta az egész tisztikarral együtt folytatja a garázdálkodást, elmozdítá s szigorú pénztárvizsgálatot rendelt. Maga az alispán mélyen úszik rokonságával, ha hitelt lehet adni a legújabb híreknek. A főjegyzőt rokonai, elkezelt pénzek miatt - örültek házába vitték, hogy megmentsék a gyalázattól. A tanfelügyelőt lemondatta, kire ezer meg ezer visszaélés bizonyosodott. A megyei főorvos az újoncozásoknál van felette kompromittálva. Kegyelmes uram, amit én óhajtanék: igazságot, egyenességet, tisztességet, becsületet...

- Csak egy pillanatra, barátom - szökött be egy kistermetű, ősz ember, az igazságügyminiszter - hallottál-e ezekről? s egy telegrammot nyújtott át.

Báró Istvánffy Jenő tiszteletteljesen meghajtotta magát és távozását kérte.

- Ebédre várlak - nyújtotta kezét a miniszter rokonának. - Ott a többi.

Kölcsönös bemutatások és szívélyes üdvözlések után a báró a hűledező és bámuló minisz-tereket magukra hagyta.

Az Angol királynő-fogadóba tért, hol egy nagy erkélyes teremben éppen most készülődik a magyarországi és hármashegy-i egyesült monstrum-petíció.

Vígan vannak, mint minden küldöttség, mely megyei és városi egyleti kultúrköltségen nagyokat ehetik és ihatik; az ifjabbak átöltözködnek és fütyörésznek; nézik a színlapokat s egyik percben a népszínháznak, a másokban már a *Kék macskának* adnak előnyt, a Nemzeti Színház örökös Molière és Shakespeare-iádjait fanyar mosollyal kritizálva le.

A vénebbek az ünnepi szónok körül csoportosulnak s követelik, hogy még ezek és ezek a pontok is okvetlenül fölvétessenek.

- Ej, mit? - kiált oda egy kis szilvóriumos asztalka mellől, csak most ürítvén ki kellemes hátrahajlással egy zöld poharacskát, a havasi deszkavágó, híres sajtópörös pap. - Fődolog legyen a sajtópör, abból nem húzza ki a csülkeit. Ki kell mondani, hogy egy erkölcsi halott főispáni széken nem ülhet.

- Helyes - integet Csakpénz Alajos úr - az erkölcsre kell fektetni a fősúlyt; az esküdtszék elítélte, a zszurnalisztika agyonmarta, a közvélemény elfordult személyétől. Ezek legyenek, Páli bácsi, a főpontok.

- Jól van, jól van, uramöcsém, de mégis csak Vederfalvy uramöcsémnek kellene itt a szót vinni.

- Ki nem állhatok egyetlen minisztert is. Majd beszélek én otthon a banketten. István bácsi a maga tisztos, öreg képével legjobban imponál. Engem, amilyen kevély ez a miniszter, még félbe is szakíthatna.

- Vegye fel, bátyám - lépeget közelebb egy feketehajú, pirosarcú, prémes, csattos nemes - hogy a régi főispánnak, akinek pedig csak a körmét sem éri föl, minden hívét vérig keseríti, a hivatalokból kizárja s növeli az anarchiát. Én, lelkemügyse, alig várom, hogy kis kaszás-baltás friss foglalkozást kapjak ebben a cudar mameluk világban. Vagy úgy átállok a jobb-pártra, hogy az Isten sem ösmer rám! Hivatal nélkül hogy éljek? Leszek végrehajtó, ha eddig szolgabíró voltam, de hogy csak biztassanak és semmit se adjanak, olyan nyavalyás pártot eb aki szolgál.

- Függetlenné kell tenni a megyét, visszaállítani a régi állapotokat.

- Osztom, méltóságos úr, - mutat fel egy nagydarab kalácsot Koldus Albert úr Sárga Fülöp úrnak - szabad működést a megyének.

- Nem az a kérdés, uraim, - fordul egyet sarkantyús csizmájával, tollas süvegével, nagy türkizes gombjaival egy nyalka, szép ifjú ember, a Pálfalvyak, Gálfalvyak és Vederfalvyak ősi nemzetségéből - az a kérdés, tisztelt küldöttség, hogy fiakkeron menjünk-é Budára vagy gyalog? Az idő pompás, én amellet szavaznék, hogy mennénk gyalog.

S megrázta panyókára vetett szép mentéjét.

- Semmiesetre sem - tiltakozának a kevésbé ékesen öltözött urak. - Fiakkeron, fiakkerokon a gőzsiklóig; legalább ezt is meglátjuk egy füst alatt; visszafelé aztán megint kocsikon, de azt nem bánom, hát nyitott kocsikon, kettesével. Lássam, harmincan vagyunk; tizenöt kocsi szép cugot ad. Aztán hol ebédelünk? Közli tanár úr már sokszor megjárta Pestet, kommandáljon egy jó vendéglőt, ahol az ember kedvére mulathat. A tudósok, úgy vettem észre, nagyon értenek a jó ételekhez. Az Akadémia körül, nem hiszem, hogy ne lenne valami jó alkalmatosság.

S felkerülnek a leghíresebb vendéglők.

Büszkék lehetnének a pesti írók, tudósok, ha a jó vidék úgy ismerhetné neveiket, munkáikat, mint a fővárosi vendéglősökéit!

De ütött az óra, háromnegyed tizenegyre. Sorakozni kellett a deputációnak.

- Uraim! - törtetett be mindenütt jelen való és mindent tudó, veres, hízott képével, kurta lábaival, s egy hírlappal Utcza Samu, a híres hármashegy-i rímelő. - Rossz hírt hozok!

- Nono! - dökögött felé Páli István bácsi, az atillájából kilátszó leírt ünnepi beszédével. - Rossz hír, megint megöltek valakit?

- Azt nem, de itt egy telegramm áll a *Hon*-ban: »Magyarmegye főpénztárosa az éjjel ismeretlen okból borotvával kettévágta a nyakát.«

- Úgy kell, ez is a Fekete kreatúrája volt - zúgta Vederfalvy - a régi nem kellett, elcsapta s most ezzel így verte meg az Isten.

- De nem a helyettes ám, hanem a régi.

- Hát?

S a deputáció arca egyszerre egy gondolattól, névtől sugárzott.

- Pálfalvy Mihály... szegény Mihály...

S ötször-hatszor lehetett hallani:

- Szegény Mihály, éppen rosszkor adta be a kulcsokat.

- Most mit csináljunk? - rángatta fejét Páli István bácsi, a legbecsületesebb ember Hármashegy-en.

- Hm, bizony nem tudom, én - felelt egy Rókafalvy. - Ez igen rossz ómen.

- Csak bátran előre, uraim! - emelgette kezeit Koldus Albert szerkesztő úr. - Mihály bátyám a felesége miatt ölhetette meg magát s az minket most nem alterálhat. Mi a főispánt akarjuk megkésélni.

Nevettek s mintha egy kissé megbátorodtak volna az urak erre a jó ötletre.

Csakugyan fiakkerokra telepedtek, de mégis, nem nyitott fiakkerokra. Az ómen megtette rossz hatását.

A miniszter, elfogadó termének folyosói, előszobái tele voltak kérelmezőkkel.

Mennyi ügyefogyott, alázatos ember!

Egy kis keszeg emberke, reszkető, fehér kezekkel és kék körmökkel, számot adott nekik, mely a sorozatot mutatta, hogy ki után következnek.

- Jaj, mikor kerül itt reánk a sor? - sóhajtott fel néhány öregebb deputátus.

- Ah, itt gyorsan megy - a kék körmű ember kivette tárcáját, mint egy imádságos könyvecskét, hogy beletekintsen, s a deputáció is, ha akar valami okosat, hát beletekintsen s gondoljon egy okosat.

De a magyarmegyeiek csak összenéztek és - mosolyogtak.

Eltelt egy óra - s csak mosolyoghattak; eltelt két óra s mind csak mosolyoghattak; hanem a sor nem akart reájuk kerülni.

Mindig akadt egy-egy hirtelen jött főhivatalnok, nagy úr, sőt úrhölgy, még fiatal leány is, aki a sort szám nélkül megbontatta.

Már egy óra felé járt az idő.

A deputátusok kegyetlenül szidták a kormányt s a kék körmű embert, ki most jóízűen mosolygott s minden bebocsátottnál a magyarmegyeiek felé tekintett hogy: hm! hm! úgy-é?

Lapok heverték az asztalokon, német, magyar lapok fölös számmal.

Beletekintettek.

Mit volt tenniük - a hosszú várakozás és bosszúság erre is rávitte egyiket, másikat.

Csak csóválták a fejüket, mikor olvasták, hogy Magyarmegye főpénztárosa, amint a főispáni pénztárvizsgálat kiderítette - 37 000 forintot sikkasztott... Fejetlen lábság, nagy pánik minde-nfelé...

Méltóságos Sárga Fülöp úr elzöldült; Csakpénz homlokán gazdag ráncok képződtek; a Vederfalvyak, Gálfalvyak, Pálfalvyak, Mákfalvyak félrehúzódtak egy sarokba s majdnem fennhangon becsmérelték egymást - de odaszaladt Kál tanár úr, a nagy uzsorás, Közli úr, a tudós és uzsora-részvényes és sebesen összevissza hadarták a magyarmegyei állapotokat.

Páli István úr azonban úgy el volt foglalva beszédjével, hogy e rettentő dolgokból egy szót sem hallott és értett.

Ő élvezte már a hatást, melyet nagy erudícióval kidolgozott beszédje tenni fog és látta fel-csillámlani a miniszteri asztalt, ahova a küldöttség hivatalos lehetend.

- Magyarmegyei küldöttség, Páli István - kiáltott a szolgál, de már jóval egy óra után, mikor a mérég s az otthoni bolond állapotok majd minden deputátust dühbe hozták már.

Lassan, vontatottan cammogtak a kitárt ajtó felé.

Bent, az óriás terem közepén karikába verődtek.

Nem mertek előrébb menni, a miniszternek kellett közeledni feléjük.

A magas szál, kopaszas, ősz ember hidegen, zordan tekintett a szuszogó, glédába állni törekvő küldöttekre.

- *Nagyméltóságú miniszter úr! Engedje meg - s Páli István bácsi kesztyűs ujjaiával ötöt, hatot előrébb intett - hogy a magyarmegyei és hármashelyi egyesült küldöttség tagjait ezennel bemutassam: Méltóságos Sárga Fülöp úr, birtokos; tekintetes Vederfalvy Pál, birtokos; itt Forró Gábor, horgosi bíró; Közli József, tudós, új akadémikus, hazánk egyik kultúrharcosa; tekintetes Kál Gyula úr, tanár és és... hem, hem - köhögött s beszédjéhez fogott:*

- *Nagyméltóságú, kegyelmes, Excellenciás miniszter úr!*

Soha megye még szomorúbb állapotra nem jutott, mint Magyar megye (mintha a miniszter igenlőleg intett volna a fejével); soha város szerencsétlenebb gyászos napokat még nem ért, mint Hármashely; soha polgárság jobban elnyomva még nem volt, mint mi; soha több szégyen, tapintatlanság, kevélység, zsarnoki bánásmód miatt egyesekre és testületekre még nem háramlott, mint mireánk. Beterjesztett régi panaszainkból tudva vagyon excellenciád előtt, hogy a szerencsétlenség milyen főispánnal vert meg bennünket, hogy feldúlta tanácsunk békéjét, széttépte a megye kötelékeit, rátaposott a tanügyre, behozta a kémrendszert minde-nüvé, hogy a tisztviselők nem mernék egymásra nézni, félve az elárultatástól. - Óh! sötét, terhes éjszaka nehezedett mireánk - mireánk... hem, hem!

(Súgták az öreg verejtékező ember fülébe: a sajtóper, a sajtóper, - de mit se hallott, csak törül-gette gyöngyöző homlokát s hogy nem tudott kerékvágásba jutni: sírvafakadt. A vének, inkább az egyöntetűség, mintsem a belső megilletődés miatt - törülgették szemüket és próbáltak zokogni.)

- Tisztelt küldöttség - vette át végre is a szót a miniszter - azt gondolom, jól fognám fel kérel-mük célját, ha a főispán, Fekete Ézsau úr személye körül csoportosítom válaszom tételeit.

- Igenis, igenis - hajtogatták magukat a küldöttek.

- Az ügy rendes fóruma előtt áll; az igazság teljes mértékben ki lesz szolgáltatva; az ítélet meghozatalának semmi késedelem is nem állja útját. Talán tudva lehet önök előtt is, hogy Magyarországon főpénztárosa kivégezte magát; hogy nagymérvű sikkasztásokat fedezett fel a főispáni vizsgálat; hogy a város volt tisztikara egyetemlegesen be van vonva ama hűtelenségekbe, melyek hanyag adminisztráció, tudatlanság, engedetlenség, talán könnyelműség eredményei... Gondolom, az igen tisztelt küldöttség leghőbb óhaját fejezem ki, midőn kijelentem, hogy a főispánt utasítani fogom, miszerint úgy a megyén, mint a városban, a hatáskörébe eső hivatalok, testületek, egyletek körében a legszigorúbb vizsgálatokat vigye, hajtassa végre. A korrupciót üstökön ragadja, a rokoni bandákat szétverje, a rendet, fegyelmet, szorgalmat, hűséget visszaállítsa. Kötelességeiben - amint a tényei mutatják - eddig is férfiasan eljár, s ígérhetem önöknek, s vigyék is meg polgártársaiknak, hogy *a főispán: Fekete Ézsau úr semmit is elmulasztani nem fog.*

A miniszter meghajtotta magát s a küldöttséget elbocsátotta.

-&-